

**T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**SİYASAL VE TOPLUMSAL FAALİYETLERİ İLE HASENE ILGAZ
(1902-2000)**

Yüksek Lisans Tezi

Betül Gökçe AKGÖL

ANKARA-2022

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

SİYASAL VE TOPLUMSAL FAALİYETLERİ İLE HASENE ILGAZ
(1902-2000)

Yüksek Lisans Tezi

Betül Gökçe AKGÖL

Tez Danışmanı

Dr. Öğretim Üyesi Sedef BULUT

ANKARA-2022

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

SİYASAL VE TOPLUMSAL FAALİYETLERİ İLE HASENE ILGAZ
(1902-2000)

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Sedef BULUT

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....

.....
.....
.....

Prof. Dr. Temuçin F. ERTAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Öğretmen, yazar ve siyasetçi olan Hasene Ilgaz, 20'nci yüzyılı başından sonuna kadar görmüş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşadığı pek çok tarihsel olaya tanıklık etmiştir. Hasene Ilgaz, 1902 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1920-1921 eğitim döneminde Kız Öğretmen Okulu'ndan mezun olmuş, ardından İstanbul'un birçok okulunda öğretmenlik ve idarecilik görevlerinde bulunmuştur. Öğretmenlik yaptığı dönemde aynı zamanda Şehremini Halkevi Başkanlığı ve Fatih ilçesi Hava Kurumu Başkanlığı görevlerinde bulunan Ilgaz, bu dönemde yaptığı çalışmalarla konferansların ve etkinliklerin aranan yüzü olmuştur. Öğrencileri tarafından da çok sevilmiştir. Ilgaz, dönemin önemli siyasetçileriyle birlikte çalışmış, bu sayede Meclis'in kapıları kendisine açılmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) milletvekili olan Ilgaz, 1943 yılında Hatay; 1946 yılında ise Çorum'dan milletvekili seçilmiştir.

Kıbrıs Notları, Atatürk: Doğumundan Ölümüne Kadar, Unutulmayan Yıllar, Atatürk'e 100. Yıl Armağanı, Ertuğrul Firkateyni, 1915'ten 1921'e Yatılı Bir Kız Okulunun Öyküsü, Okuduklarım Gördüklerim Yazdıklarım isimli kitaplar yazan Ilgaz aynı zamanda, Cumhuriyet, Yeni İstanbul, Ulus, Hür Söz, Vakıf, Hatay, Çorum, Safranbolu, Kadın Gazetesi ve Yeni Defne, Yeni Adam gibi dergilerde makaleler kaleme almıştır. Özellikle Kıbrıs konusundaki çalışmalarıyla öne çıkmıştır. Bununla birlikte yurt içi ve yurt dışı seyahatlerini detaylı bir biçimde anlatmış, bir kısmını gazetelerde yazı dizisi olarak bir kısmını da kitap olarak yayınlamıştır.

Ilgaz, 25'ten fazla sosyal yardım derneğinin çalışmalarında aktif bir biçimde yer alarak, büyük bir kısmının kuruluşunda yer almıştır. Derneklerin birçoğundan kendisine şeref üyeliği verilmiş, ömrünün sonuna kadar bu derneklerde çalışmaktan yorulmamıştır.

2000 yılında, İstanbul'da hayata veda eden Ilgaz, hayatı boyunca Atatürk devrimlerinin savunucusu ve aydın bir kadın olarak yaşamıştır.

Bu çalışmanın en büyük amacı bu kadar fazla çalışan, çalışmaktan yorulmayan bu aydın kadının portresinin tarihin tozlu sayfalarından çıkarılmasını sağlamaktır. Hasene Ilgaz hakkında daha önce geniş kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışma yapılırken Meclis arşivinden, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi

Vakfı'nın arşivinden, Ilgaz'ın kendi yazmış olduğu kitaplarından, gazete yazılarından, kendi notlarından yararlanılmıştır. Bu sayede Hasene Ilgaz'ın doğumundan ölümüne kadar olan yaşamı ve düşünce yapısı ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hasene Ilgaz, Çorum, Hatay, Halkevi, Parlamento, Kıbrıs, Yeni İstanbul, Yeni Adam, Darülaceze, Sosyal Yardım

ABSTRACT

Hasene Ilgaz, a teacher, writer and politician, saw the 20th century from the beginning to the end and witnessed many historical events experienced by the Republic of Turkey. Hasene Ilgaz was born in 1902 in İstanbul. She was graduated from Teacher's School in 1920-1921 school term and in charge of teaching and also administration at various schools in İstanbul. She was one of the well-desired characters of all events that she has been directed through the period of her duty in Directory of Şehremini People's House and Directory of Air Force in Fatih. During the period of her teaching, her students loved her a lot. Hasene Ilgaz was in cooperation with politicians, which results with to be in parliament at later. She was the deputy of Hatay after the election done in 1943, and Çorum after the elections in 1946, both by membering in The Republican People's Party.

She was not only known for her successful actions while she was serving as deputy but also known for several books that she wrote. Among all the books, Kıbrıs Notları, Atatürk: Doğumundan Ölümüne Kadar, Unutulmayan Yıllar, Atatürk'e 100. Yıl Armağanı, Ertuğrul Fırkateyni, 1915'ten 1921'e Yatılı Bir Kız Okulunun Öyküsü, Okuduklarım Gördüklerim Yazdıklarım are the ones that could be noted down to mention in this paper. Furthermore, her power of words not only limited by expressing herself by writing books. She wrote various articles both at local newspapers and journals. Concerns and servings about Cyprus is what makes her shine through her period of her job. She also travelled a lot and put her notes while visiting cites in detail. She publishes some of them in newspaper, and some of them in her books.

She was member of more than 25 solidarity-association performed studies actively and was participate in founding most of the Associations that she works. Ilgaz and her studies long through in her lifetime. She was -medal of honored- member of those associations due to her inexhaustible performance. Hasene Ilgaz passed away in 2000 in İstanbul yet did not stop to be inside of Atatürk and his principles until she dies.

The main objective of this paper is to lighten the name of a great women whose name is rusted on the shelf of dusty rooms, who has an energy to serve for her country without hesitation. There has not been such detailed research about Hasene Ilgaz

before. In this research, books, papers, personal notes that she wrote, and documentary archive of parliament was used as source to sum up her inexhaustible performance which was nourished by the ideology in her mind, through out in her life.

Key Words: Hasene Ilgaz, Çorum, Hatay, People's House Parliament, Cyprus, Yeni İstanbul, Yeni Adam, Darülaceze, Social aid

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat ve özellikle II. Meşrutiyet döneminde ivme gösteren kadın hareketi, arka arkaya yaşanan savaşların da etkisiyle, milliyetçi bir mücadeleye dönüşmüştür. Bu esnada öne çıkan eğitimci ve aydın kadınlar, birçok genç kadını da etkilemiştir. Bu etkilenen genç kadınlardan biri de Hasene Ilgaz olmuştur. Hasene Ilgaz, aydın bir Türk kadını olarak yetişmiş, Cumhuriyet'in ve devrimlerin savunucusu olmuştur.

Hasene Ilgaz hakkında daha önce kapsamlı bir araştırma yapılmamıştır. Bu tezin amacı, ömrünün neredeyse tamamını bu ülke için çalışarak geçiren Hasene Ilgaz'ın gölgede kalmış hayatını, yapmış olduğu çalışmaları gün yüzüne çıkarmaktır. Hasene Ilgaz, gençliğinden itibaren doğru bildiğini söylemekten çekinmeyen bir kadın olmuş, aynı dönemde yer aldığı kadın milletvekilleri içinde en çok söz alan vekil olarak hafızalara kazınmıştır. Eğitimci kişiliği, toplumsal meselelere olan duyarlılığı, milletvekilliği ve yazarlığı ile çok yönlü olduğunu gösteren Hasene Ilgaz, hayatı boyunca ilkeli ve idealist duruşundan vazgeçmemiştir. Çok değerli kadınlarla ve siyasetçilerle yolu kesişen Hasene Ilgaz'ın biyografisi; onunla toplumu da her yönden anlamamıza yardımcı olacaktır.

Beni lisans öğrenciliğimden beri destekleyen, tez konumu belirlememde ve bu tezi yazmamda çok büyük emeği olan değerli danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Sedef Bulut'a sonsuz teşekkürlerimi ve sevgilerimi sunarım. Yüksek lisans eğitimim konusunda beni her zaman destekleyen ve her anımda yanımda olan annem Emine Yüksekdağ'a çok teşekkür ederim. Son olarak her zaman olduğu gibi tez yazım sürecinde de beni destekleyen ve cesaretlendiren Tanju Bayraktar'a minnettarım. Ayrıca bu araştırmam için bana arşivlerini açan Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'na çok teşekkür ederim.

Çok daha fazla kadının hikayesinin anlatılması dileğiyle...

Betül Gökçe AKGÖL

Ankara, Mayıs 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HASENE ILGAZ'IN SİYASİ FAALİYETLERİ.....	7
1.1 Hasene Ilgaz'ın Halkevi Başkanlığı Öncesi Çalışmaları	8
1.1.1 Türk Kadınlar Birliği Üyeliği (TKB): Oy Hakkı Mücadelesi	11
1.2 Şehremini Halkevi Başkanı Hasene Ilgaz	14
1.3 Hasene Ilgaz'ın CHP İl Yönetim Kurulu Üyeliği	20
1.4 1943 Seçimleri ve Hatay Milletvekili Hasene Ilgaz	21
1.4.1 Hasene Ilgaz'ın VII. Dönem Hatay Milletvekilliği Faaliyetleri	24
1.5 1946 Seçimleri ve Çorum Milletvekili Hasene Ilgaz	31
1.5.1 Hasene Ilgaz'ın VIII. Dönem Çorum Milletvekilliği Faaliyetleri.....	33
1.5.1.1 Hasene Ilgaz ve Cezaevleri	37
1.6 Hasene Ilgaz'ın Çorum'daki Diğer Faaliyetleri	43
1.7 Hasene Ilgaz ve Kıbrıs Davası	46
1.7.1 Hasene Ilgaz ve Kıbrıs Gezisi	46
1.8 Hasene Ilgaz'ın Siyasi Yaşamının Sona Ermesi	55

İKİNCİ BÖLÜM

YAZARLIK YÖNÜYLE HASENE ILGAZ.....	57
2.1 Hasene Ilgaz'ın Kitapları	58
2.1.1 Kıbrıs Notları (1949).....	59
2.1.2 Unutulmayan Yıllar (1970)	60
2.1.3 Atatürk'e 100. Yıl Armağanı (1989).....	62
2.1.4 Ertuğrul Firkateyni (1990).....	64
2.1.5 1915'ten 1921'e Kadar Yatılı Bir Kız Okulunun Öyküsü (1991).....	65
2.1.6 Okuduklarım Gördüklerim Yazdıklarım (1991)	66
2.2 Hasene Ilgaz'ın Makaleleri	68
2.2.1 Hasene Ilgaz'ın Kadınlarla İlgili Yazıları	70
2.2.2 Hasene Ilgaz'ın Gezi Yazıları.....	72
2.2.2.1 Yurt içi Yazıları.....	72
2.2.2.2 Yurt Dışı Gezileri.....	77
2.2.3 Hasene Ilgaz'ın Diğer Yazıları.....	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HASENE ILGAZ VE YARDIM FAALİYETLERİ	91
3.1 Hasene Ilgaz'ın Kurucusu ve Üyesi Olduğu Dernekler.....	92
3.1.1 Yardım Sevenler Derneği	93
3.1.2 Okullar ve Darülaceze Çalışmaları	98
3.1.3 Çocuk Esirgeme Kurumu İlçe Başkanlığı ve Genel Merkez İkinci Başkanlığı	100
3.1.4 Türkiye Şehitlikleri İmar Vakfı.....	103
3.1.5 Çocuk Dostları Derneği.....	105

3.1.6. Huzurevleri Kurma ve Yaşatma Derneği	108
3.1.7 İstanbul Sosyal Hizmetler Koordinasyon Kurulu	109
3.1.8 Türkiye Turizm Yazarları ve Gazeteciler Derneği	113
3.2 Hasene Ilgaz'ın Diğer Sosyal Faaliyetleri.....	115
SONUÇ.....	140
KAYNAKÇA	143
EKLER.....	151
ÖZGEÇMİŞ.....	171

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen metin
ATURJET	: Association Turque Des Journalistes et des Evrivains du Tourism
BCA	: T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
C	: Cilt
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
FİJET	: Dünya Turizm Yazarları ve Gazetecileri Federasyonu
KEKBMV	: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı
MKP	: Milli Kalkınma Partisi
s.	: Sayfa
No	: Numara
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKB	: Türk Kadınlar Birliği

GİRİŞ

On dokuzuncu yüzyılda Osmanlı Devleti, siyasal, ekonomik, sosyal, eğitim ve daha birçok alanda değişim yaşamış, bu değişimlerin etkileri toplumun her kesimini etkilemiştir. Tanzimat ve İkinci Meşrutiyet dönemlerinde başlayan bu yapısal değişimlerin etkisi, özellikle Osmanlı kadınlarının üzerinde gözle görülür hale gelmiştir. Bu dönemde eğitimci kadınlar ön plana çıkmış, kendilerini basın yoluyla ve verdikleri konferanslarla ifade etmişlerdir. Hatta bu konferanslardan en bilineni 1910'lu yıllarda yapılan “*Beyaz Konferanslar*”¹ olmuştur. Kadınların bilinçlenmesi amacıyla 10 kez gerçekleştirilen bu konferanslara 300'den fazla kadın katılmıştır. Ancak Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı yıllarının gelmesiyle, kadınların mücadeleleri yön değiştirmiştir. Eğitimci ve aydın kadınlar, “*Milli Dava*” görüşü ile harekete geçmiş; kurdukları derneklerle, konferanslarla milli mücadeleye destek vermişlerdir. Özellikle işgal yıllarında Halide Edip'in başını çektiği bu aydın kadınlar, ilk kez açık bir alanda yapılan mitinglerde vatan sevgisini aşıl原因 konuşmalar gerçekleştirerek, kadın, erkek, genç, yaşlı, öğrenci fark etmeksizin herkesi mücadeleye destek vermeye çağırmışlardır. Halide Edip ve diğer öncü kadınlar, bu konuşmalarıyla genç kuşakları etkilemiş, etkilenenlerden biri de o dönem yatılı okulda okuyan Hasene Ilgaz olmuştur.

Hasene Ilgaz, Osmanlı'nın son döneminde, 1902 yılında İstanbul'da doğmuştur.² Ilgaz'ın babası Mehmet Fevzi Bey, Bab-ı Ali Serdar Mektubi Kalemi Hulefası³ annesi ise ev hanımı olan Hatice Hanım'dır. Annesi Kemaliyeli babası ise Safranbolulu olan Ilgaz, ailesiyle hep çok iyi bir ilişki içinde olmuştur.⁴ Ancak Ilgaz, her fırsatta kendisinde babasının yerinin çok farklı olduğunu ifade etmiştir. Mutlu ve

¹ 1911 yılında İstanbul'da bir konakta düzenlenmiştir. Konferansın yapıldığı yerin bütün eşyaları beyaz olduğu için bu isim verilmiştir. Bu konferanslarda Fatma Nesibe Hanım konuşmalar yapmıştır. Bu konferansa ait metinler, o yıllarda İstanbul'da yayımlanan “Kadın” isimli dergide yayımlanmıştır. Bknz: Serpil Çakır, **Osmanlı Kadın Hareketi**, Metis Yayınları, İstanbul, 2021, s.117.

² Hasene Ilgaz, TBMM arşivinde bulunan Hal Tercümesine göre 1902 yılında doğmuştur. Ancak Aslı Davaz'ın bu tezde kullanılan eserinde ve Kadın Eserleri Kütüphanesi Bilgi ve İletişim Vakfı'nın web sitesinde 1904 olarak gözükmektedir.

³ Başbakana yardımcı olan kişi. Bknz: Şemseddin Sami, **Kâmûs-ı Türkî**, Hazırlayanlar: Yrd. Doç. Dr. Raşit Gündoğdu Yrd. Doç. Dr. Niyazi Adıgüzel Ebul Faruk Önal, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2015.

⁴ Tuğba Gülen, “Çorum'un İlk Kadın Milletvekili; Hasene Ilgaz”, **Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu**, 28-30 Nisan 2016, s.526.

sakin bir aile ortamında büyüyen Ilgaz, bir röportajında babası için “Benim büyük bir insan olmamı; akıllı, fikirli bir kız olmamı isterdi”⁵ sözlerini kullanmıştır. Ilgaz’ın babası Fevzi Bey, çocuklarına karşı oldukça ilgili bir baba olmuş, Ilgaz ve kardeşi için çocukluk dönemlerinin en güzel anıları, babalarıyla vakit geçirmek olmuştur.⁶ Hayatında önem verdiği birçok şeyi babasından öğrendiğini her fırsatta belirten Ilgaz, onun sayesinde önemli işler başardığını düşünmüştür. Ilgaz’ın annesi Hatice Hanım da ev hanımı olmasına rağmen, dönemin koşulları da göz önüne alındığında kızıyla aynı derecede ilgilenmiş, hatta Ilgaz tiyatroya ilk kez annesiyle gittiğini ve o günü asla unutamadığını ifade etmiştir.⁷

Ilgaz, babası Fevzi Bey’in “dört yaş dört aylıkken mahalle mektebine giden çocukların iyi okuyacağı” düşüncesine sahip olması nedeniyle, o yaşa geldiğinde mahalle mektebine gönderilmiştir. Okula başlayacağı için oldukça heyecanlı olan Ilgaz, okula başladığı günü anılarında şu cümlelerle anlatmıştır:⁸

“Nihayet beklenen gün geldi. Uzun sarı kıvrıkcık saçlarımin örgülerini çözdüler, beni giydirdiler. Başlığımı başıma koydular. Sırmalı cüz kesemi boynuma astılar. Konu komşu evi doldurmuştu. Her gelen: ‘Maşallah maşallah... Ne kadar da yakışmış’ diyordu. (...) Beni, babam ve davetliler elimden tutarak süslenmiş olan ilk arabaya bindirdiler. Babamın benimle mektebe başlatmak istediği mahalleden iki kızı da sağıma ve soluma oturttular.”

Ilgaz, 1915 yılında İnas⁹ Numune okullarının ilk mezunu olmuş, ardından babasının da teşviki ile Darü’l- Muallimatı Aliye’nin¹⁰ sınavına kaydolmuştur. Okul bahçesinde, sınava kayıt yaptırmaya gelenlerin çoğunluğun 11 ile 13 yaş arasında olduğunu gözlemleyen Ilgaz, sınava gireceği için çok heyecanlı olduğunu ifade etmiştir. Ilgaz, bir hafta sonra onu hiçbir zaman yalnız bırakmayan ve hep destekleyen babası ile, sınava girmek için okula gitmiştir. İlk olarak sağlık muayenesine giren Ilgaz, ardından sözlü sınava girmiştir. Sınav sonuçlarının gazeteden ilan edileceğini

⁵ Firdevs Gümüsoğlu, “Cumhuriyet Devrimlerinin Eylemcisi: Hasene Ilgaz”, **Bilim ve Ütopya**, Sayı:56, Şubat 1999, s.79.

⁶ Gümüsoğlu, **a.g.e.**, s.80.

⁷ Aynı yer.

⁸ Hasene Ilgaz, **Unutulmayan Yıllar**, Babıali Aziz Uçtay Matbaası, İstanbul, 1970, s.9.

⁹ Kızlar, kadınlar. Bknz: Şemseddin Sami, **Kâmûs-I Türkî**, Hazırlayanlar: Yrd. Doç. Dr. Raşit Gündoğdu Yrd. Doç. Dr. Niyazi Adıgüzel Ebul Faruk Önal, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2015.

¹⁰ Osmanlı Devleti’nde 26 Nisan 1870 tarihinde ilk ve orta öğretim kız okullarına öğretmen yetiştirme amacıyla açılan kurum. Bknz: Hasan Âli Yücel, **Türkiye’de Orta Öğretim**, Devlet Matbaası, İstanbul 1938, s.564-584.

öğrenen Ilgaz, büyük bir heyecanla sınav sonucunu beklemeye başlamış, bir hafta sonra gazetede kendi kayıt numarasını görünce, babasına sarılarak, sevincini paylaşmıştır.¹¹ Ilgaz'ın annesi ise bu duruma hiç sevinmemiş, tek kızını yatılı okula vermek istememiştir.¹² Ancak Ilgaz, okumayı ve okula gitmeyi istediğini belirtmiş ve okula kesin kaydını hemen yaptırmıştır. Okulun açılmasını dört gözle bekleyen Ilgaz, bu esnada ailesinin de yardımıyla okuldan istenen eşyaları tamamlamaya çalışırken, dönemin zorlukları ile karşılaşmış ve eşyaları bulmakta sorun yaşamıştır.

Ilgaz'ın yatılı okuldaki öğrencilik yılları, savaşın ve savaşın etkilerinin en yoğun olduğu döneme denk gelmiştir. Savaşın getirdiği büyük yoksullukla okumaya çalışan Ilgaz, okulda yaşadığı zorlukları anılarında sık sık kaleme almıştır. Ilgaz, okullarındaki kömür yokluğunda ya da azlığında sık sık elektrikler kesildiğini, okul idaresinin ise çözümü öğrencilere mum dağıtarak bulduğunu anlatmıştır. Bu sayede öğrencilerin ders çalışmaktan geri kalmaması sağlanmıştır. Yine Ilgaz'ın anlattığına göre, kömür eksikliği yüzünden kaloriferler yakılamamış, o günlerde öğrencilerin derslere battaniyelerle gelmesine müsaade edilmiştir. Bütün yiyecekler karneye bağlanmış, yollar kapanmıştır. Devlet matbaasından zar zor temin edilen bir tarih kitabı ile bütün sınıf ders çalışmıştır. Yiyecekler azalmış ve bozulmuştur. Okuldaki sabah kahvaltılarında beş zeytin, sulu bir bulgur çorbası ve kalın bir defter yaprağına benzeyen bir dilim ekmek yediklerini anlatan Ilgaz, öğle ve akşam yemeklerinde de durumun çok farklı olmadığını belirtmiştir.¹³

Bu dönemde kız öğrencilerin ancak öğretmen olabileceğinin, onun dışındaki mesleklerde çalışamayacaklarının farkında olan Ilgaz, her fırsatta öğretmen olmayı çok istediğini dile getirmiştir.

Ilgaz ve arkadaşları savaşın bütün yakıcılığını yakından yaşamış, savaş bu kuşağın mutsuzluğuna sebep olmuştur. Ilgaz savaş için, *“Kulaklarımız duymaya başladığı ve biz kelimelerin, cümlelerin manasını kavramaya başladığımız günden beri harp hep vardı”*¹⁴ ifadelerini kullanmıştır. Ilgaz ve arkadaşları, görece savaşa alışmış olsalar da İstanbul'un işgal edilmesi; savaşı öğrencilerin gözünde daha

¹¹ Firdevs Gümüsoğlu, **Cumhuriyet'te İz Bırakanlar 10. Yıl Kuşağı**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2001, s.24-25.

¹² Ilgaz, **a.g.e.**, s.7.

¹³ Ilgaz, **a.g.e.**, s.10.

¹⁴ Gümüsoğlu, *“Cumhuriyet Devrimlerinin Eylemcisi: Hasene Ilgaz”*, s.80.

gerçekçi bir yere oturtmuştur. Ilgaz ve arkadaşları, yatılı okuldaki öğretmenlerinden biri olan Sabri Bey'den İstanbul'un işgalini öğrenmiş ve bu duruma çok üzölmüşlerdir. Ilgaz, İstanbul'un işgalini öğrendikleri anı ve hissettiklerini şu cümlelerle anlatmıştır: *“Artık sınıfta yalnızdık, kürsüden birimiz iniyor, birimiz çıkıyorduk. Bu haksızlığı protesto ediyor, ağlıyor çırpınıyorduk.”*¹⁵

Ilgaz ve okul arkadaşları, İstanbul'un işgalini haber aldıktan sonra bir hafta boyunca okulda büyük bir bilinç örneği göstererek miting düzenlemiştir. Öğrencilerin bu heyecanlı halini ve okulda var olan bu mücadeleci tavrı gören müfettiş ise okulu terk etmiştir. Ülkedeki ve özellikle İstanbul'daki baskılara rağmen susmayan Ilgaz ve arkadaşları, asla geri adım atmamış, güçlerini haklılıklarından almışlardır. Ilgaz, okullarına ziyarete gelen işgal ordusu komutanı için *“bizler tepkili, karşıt ve soğuk bir tavırla kendisini kovmaktan beter ettik”*¹⁶ cümlesini kullanmıştır. Okuldaki direniş ise Ilgaz ve arkadaşları sayesinde artarak devam etmiştir. Direnişler okullarda, meydanlarda sürerken 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edildiği haberi herkeste şok etkisi yaratmıştır. Halk, bu haksızlığı protesto etmek için 20 Mayıs 1919'da Fatih Belediyesi önünde miting düzenlemiştir.¹⁷ Burada ilk kez bir açık hava mitinginde konuşan Halide Edip ise Türkün Ateşle İmtihanı kitabında kürsüye çıktığındaki hislerini anlatmıştır.¹⁸

Bu mitinge öğrenci oldukları ve okulda olmak zorunda oldukları için gidemediklerini belirten Ilgaz, 23 Mayıs'ta Sultanahmet Meydanı'nda yapılan mitingin cuma gününe gelmesi, bu nedenle okulların tatil olması sebebiyle

¹⁵ Ilgaz, a.g.e., s.7.

¹⁶ Sedef Bulut, **“Kadın Kaleminden Kadın Algısı I Aydın Bir Kadın Portresi: Yeni Defne Dergisi'ndeki Yazıları Işığında Hasene Ilgaz**, Gece Kitaplığı, Ankara, 2018, s.6.

¹⁷ “Fatih'te İstanbul Ahalisinin Muazzam Mitingi”, **Memleket**, 20 Mayıs 1919, s.1.

¹⁸ “Halk, Fatih Belediyesinin önünde toplanmıştı. Balkondan konuşulacaktı. Sesimi kalabalığın hepsine işittirmek mümkün olabilecek mi diye düşünürken dramatik bir olay bana bu endişemi unutturdu. Binanın üzerinde ay-yıldızlı kırmızı bayraklar rüzgârda sallanırken, onun altında da yani balkonun demir parmaklığından aşağıya doğru bir siyah örtü sarkıtılmıştı. Demir parmaklığın siyah örtüsü üzerinde bir insan denizi ile karşı karşıya gibiydim. Kalabalığın ortasında askerler ve subaylar vardı. Onların çevresinde çoğu genç olmak üzere siyah çarşafli kadınlar bulunuyordu. Hepsini söylevi bekliyordu. Aynı zamanda beyaz sarıklılar, kırmızı fesliler, birkaç tane de şapkali vardı. Fakat, insan kalabalığının karşısında ne olduğunun farkına bile varmıyor. Çünkü parlayan gözler, söyleyeceğini insana ilham ediyordu. Bknz: Halide Edip Adivar, **Türkün Ateşle İmtihanı**, Atlas Kitabevi, İstanbul, 1992, s.29.

katılabilmiştir. İstanbul’da yapılan mitingler arasında en çok katılımı yapılan bu mitingde Halide Edip ve birçok önemli insan konuşma yapmıştır.¹⁹

30 Mayıs 1919’da ise öğrencilerin ve esnaf temsilcilerinin de katıldığı bir miting düzenlenmiştir. Cuma namazı sebebiyle “dua günü” altında düzenlenen bu mitingde, İsmail Hakkı Bey, Rasim Efendi, Şukufe Nihal, Hamdullah Suphi Bey yer almıştır. O dönem Asri Kadınlar Cemiyeti²⁰ üyesi ve Darülfünun öğrencilerinden olan Şukufe Nihal Hanım ise vatan sevgisini aşıl原因, heyecanlı bir konuşma yapmıştır.²¹ Ilgaz ve arkadaşları, bu konuşmalardan çok etkilenmiş, konuşmayı ağlayarak dinlemişlerdir. Ilgaz, o güne dair hislerini şu cümlelerle anlatmıştır:²²

“O gün Sultanahmet ve Ayasofya Camilerinin şerefelerinden yükselen Allah Allah sesleri, tekbirler, âmin diye haykıran saf gönüller, bayrağımızın üzerine geçirilen siyah tüller bizi büsbütün coşturdu. Yalnız Türkler değil işgal ordusunun meraklı elemanları da ağaçlara, dallara, cami kubbelerine tırmanarak konuşmaları dinlemişlerdi. (...) Son mahşeri mitingde yüzler, binler, on binler haykırmıştı. Şimdi biz de bağıryorduk. Bu memleket kurtulacaktır ve sizler ey işgal orduları pek yakında bayrağımızı selamlayarak buradan ayrılacaksınız. Buna inanıyor ve Tanrıdan istiyoruz.”

Ilgaz, gittiği bu mitinglerde babasıyla da karşılaşmış, bunu anı hiç unutamadığını ve orada çok duygulu bir an yaşadıklarını ifade etmiştir. Bütün ailesiyle beraber mücadele eden Ilgaz’ın üstünde savaş derin izler bırakmış, bu izler; ilerleyen yaşamında, bakış açısında ve yazılarında görülmüştür. Kurtuluş Savaşı ve Millî Mücadele günleri yeni başlamışken, 1920-1921 okul döneminde Kız Öğretmen Okulu’ndan dereceyle mezun olan Ilgaz, nihayet öğretmenlik yapabileceği için çok sevinmiştir.

Mezun olduğu esnada, ailesinin de önerisi üzerine ressam Ali Sabri Bey ile 23 Haziran 1920 tarihinde evlenmiş, bir yıl sonra da Fatma Perihan ismini koyduğu kızını kucağına almıştır.²³ Ilgaz, anılarında kocasının hep çok efendi, terbiyeli ve anlayışlı olduğunu belirtmiştir. Hasene Ilgaz’ın eşi Ali Sabri Bey’in ölüm tarihi hakkında bir

¹⁹ Ilgaz, **a.g.e.**, s.8.

²⁰ Osmanlı Devleti’nde mütareke döneminde, 1918’de İnâs Darülfünunu mezunları ve öğrencileri tarafından kurulan örgütlenme olan Asri Kadınlar Cemiyeti, Türk Kurtuluş Savaşı’na maddî ve manevî olarak destek olmuştur. Bknz: Nuray Özdemir, “Mütareke Döneminde Asri Kadın Cemiyeti’nin Faaliyetleri (1918-1923)”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Sayı 39, 2021, s.107-133.

²¹ Hülya Argunşah, **Bir Cumhuriyet Kadını Şukufe Nihal**, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s.73.

²² Ilgaz, **a.g.e.**, s.15.

²³ Gülen, **a.g.m.**, s.526.

bilginin olmamasıyla beraber Hasene Ilgaz, eşinin ölümünün ardından tüm yapıtlarını İstanbul Deniz Müzesine bağışladığını ifade etmiştir.²⁴

Öğretmenliği çok seven ve öğrencilerine kavuşmak için gün sayan Ilgaz, 1923 yılında göreve başlamış, o günleri ise şu cümleyle anlatmıştır: *“Hepimiz hevesli, çalışkan, vatanseverdik. Ben öğretmenliğe 1923 yılında 21 sicil numarası ile başlamıştım.”*²⁵

1923 yılından 1943 yılına kadar Beyoğlu 11, İstanbul 21, 24, 51 ve 28 numaralı okullarda öğretmenlik ve başöğretmenlik yapan Ilgaz, Çapa İlkokulu’ndan Prusto Kadın İlkokulu’na kadar birçok okulda çalışmış, aynı zamanda İstanbul Edebiyat Fakültesi’ndeki İnkılap Tarihi derslerini vermeye devam etmiştir.²⁶ Ilgaz, sınıfında her gün yaptığı günlük kontrollerini kendi notlarında şu şekilde sıralamıştır: ²⁷“*Sınıfta her gün temizlik muayenesi, ellerin temizliği, tırnak kesimi, her hafta banyo, her hafta çamaşır değiştirme, tıraş, ayakkabı boyanması, verilen dersleri okulda öğrenmek, dersin nasıl çalışılacağı, ders için not almak, arkadaşlarla iyi geçinmek, arkadaşlara yardım, büyüklere saygı, sevgi, hürmet.*”

Hem etrafındakiler hem de öğrencileri tarafından çok sevilen bir öğretmen olan Ilgaz, öğrencileriyle her yönden ilgilenmiş, onların eksikliklerini tamamlamaya çalışmıştır. Maddi durumları iyi olmayan ailelerle ve çocuklarla özel olarak ilgilenmiş, bu sayede veliler tarafından da takdirle karşılanmıştır. Ilgaz için öğretmenlik, hayatı boyunca gurur duyduğu bir meslek olmuştur.

²⁴ Perihan Ergun Turgut, *Cumhuriyet Aydınlanmasında Öncü Kadınlarımız*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1998, s.114.

²⁵ Ilgaz, *a.g.e.*, s.30.

²⁶ Yeşim Arat, “*Kadın Eserleri Kütüphanesi’nde İlk Arşiv, İlk Katalog: Hasene Ilgaz*”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı 75, 2000, s.39.

²⁷ **Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi**, Belge No: 10002-043-048.

BİRİNCİ BÖLÜM

HASENE ILGAZ'IN SİYASİ FAALİYETLERİ

Hasene Ilgaz, öğrencilik yıllarından itibaren toplumun sorunlarına kayıtsız kalmamış, hep bir çözüm bulmayı amaçlamıştır. Yardım severliği ile dikkat çeken Ilgaz, mezun olur olmaz bu konularla ilgili faaliyetlere girmiştir.

Anılarında, o dönem ülkeyi bir an önce kalkındırmak için öğretmensiz köylere hızlı tayinlerin yapıldığını Hasene Ilgaz da pek çok kez belirtmiştir. Bunun için İstanbul'da da çalışmalara başlandığını, genç öğretmenlere görevler verildiğini ifade etmiştir. İstanbul'da eğitim işlerine ayrılan grupta olan Ilgaz, gönüllü öğretmenlerin sayısının gittikçe azaldığına yine anılarında dikkat çekmiştir. Ilgaz, diğer öğretmenlere rağmen faaliyetlerine devam etmek istemiştir, ancak hem öğretmen hem de kadın olması onu zorlamıştır. Ilgaz, bu konu ile ilgili şu cümleleri kullanmıştır:²⁸

“O yıllarda memur, öğretmen ve kadınlar tek parti olan ve memleketin kurtuluşunu sağlayan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine (CHP) üye olamazdı. Fakat öğretmenler gönüllü, kültür hizmetleri olarak bizler bu hizmete katılmıştık.”

Ilgaz, onu zorlayan bu sebeplere takılmamış, çalışmalarına canla başla devam etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün devrimlerini yer, zaman, mekân fark etmeksizin, tüm ülkeye anlatmayı ve benimsetmeyi amaç edinen Ilgaz; Cumhuriyet'i sahiplenen, idealist, aydın bir kadın olarak 1924 yılında CHP'ye davet edilmiştir.

²⁸ Hasene Ilgaz, **1915'ten 1921'e Kadar Yatılı Bir Kız Okulunun Öyküsü**, Özyürek Yayınevi, İstanbul, 1991, s.30-31.

1.1 Hasene Ilgaz'ın Halkevi Başkanlığı Öncesi Çalışmaları

Hasene Ilgaz, CHP' ye davet edilmesinin ardından davet edilmesinin ardından büyük bir heyecanla çalışmalara başlamış, bir taraftan da öğretmenlik mesleğine devam etmiştir. Halkevi öncesi çalışmalarında genellikle konferanslara ve mitinglere katıldığı görülen Ilgaz, etkileyici konuşmalarıyla dönemin ünlü siyasetçileri arasında kendine yer bulmuştur.

Hasene Ilgaz, parti adına ilk çalışmasını 1926 yılında İstanbul'un Fatih ilçesinde bulunan Letafet Apartmanının büyük salonunda peçe ve kafes²⁹ üzerine bir konuşma yaparak gerçekleştirmiştir. Partinin ileri gelenlerinin ve özel misafirlerin davetli olduğu etkinlikte oldukça heyecanlı bir konuşma yapan Ilgaz, konuşmasının ardından alkış ve soru yağmuruna tutulmuştur. Dinleyenler arasında bulunan Cevdet Kerim³⁰ ayağa kalkmış; toplantının akademik düzeyde bir toplantı olduğunu ve kendisinin adeta parti okulundan ders almış gibi hissettiğini belirtmiştir. Ardından Ilgaz'ın konuşmasından çok fazla şey öğrendiğini ifade etmiş ve Ilgaz'a teşekkürlerini iletmiştir.³¹ Ilgaz, ertesi gün Fatih Kaymakamı Muhittin Üstündağ tarafından aranmış ve görev yaptığı okulundan alınmış, Fatih Hava Şehitleri Abidesi'ne götürülmüştür. Ilgaz, o anı şu cümlelerle anlatmıştır:³²

“Beraberce birkaç araba, Fatih Hava Şehitleri Abidesi'nin önüne gittik. Burası bugün neden kalabalıktı, ne vardı? İlerledik. Bizi karşıyorlar, bize ilgi gösteriyorlardı. Hava Şehitleri Abidesi'nin önüne büyüklü, küçüklü kafesler yığılmıştı. Kaymakam anlatıyordu; bir iki değil 170 adet kafes getirilmiş ve buraya gece bırakılmıştı. ‘Sizi kutlarız. Partiye haber gönderdik onlar da gelecekler.’ Sevinçle eve döndüm. Bana bu imkânı veren Tanrı'ya şükrettim.”

²⁹ Kadınların evden dışarıya çıkmasını engelleyen kafes sistemi, o dönem evlerde oldukça yaygındır ve buna karşı mücadele yürütülmüştür. Evlerdeki kafesler Belediye Meclisi kararı ile yasaklanmıştır. Bknz: Hakkı Uyar, “Çarşaf, Peçe ve Kafes Üzerine Bazı Notlar”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı 33, Eylül 1996, s.6-11.

³⁰ Cevdet Kerim İncedayı, Türk siyasetçidir. V., VI., VII., VIII. ve IX. Dönem Sinop Milletvekilliği, TBMM Başkanvekilliği ile Muhabere ve Münakale Vekilliği ve Bayındırlık Bakanlığı yapmıştır. Türk Bknz: https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukümetler.html (Erişim Tarihi 27 Haziran 2022)

³¹ Gümüsoğlu, “Cumhuriyet Devrimlerinin Eylemcisi: Hasene Ilgaz”, s.81.

³² Hasene Ilgaz, **Okuduklarım Gördüklerim Yazdıklarım**, Türk Şehitlikleri İmar Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s.32.

Ilgaz, bu çok beğenilen konuşmasının ardından 1926 yılında Atatürk’e düzenlenmek istenen suikast³³ hakkında Beyazıt Meydanı’nda konuşma yapmış ve bu konuşmasıyla hafızalara kazınmıştır. Atatürk’e düzenlenen suikast girişimi için ülke çapında bir miting yapılması kararlaştırılmış, Ilgaz da miting hazırlıkları için kurulan komitede yer almıştır. Katıldığı bir toplantıdan sonra eve döndüğünde, ertesi sabah valiyi ziyaret etmesi gerektiğine dair bir haber alan Ilgaz, büyük bir heyecanla soluğu vilayette almıştır. İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ, düzenlenecek mitingde Ilgaz’dan on beş dakikayı geçmeyecek bir konuşma yapmasını istemiş; Ilgaz ise bu isteği büyük bir heyecanla kabul etmiştir. Anılarında miting gününe kadar yapacağı konuşmayı zihninde canlandırdığını, çok heyecanlı olduğunu ve bu heyecandan dolayı doğru düzgün çalışmadığını anlatan Ilgaz, konuşmasını önceden yazmamış, doğaçlama konuşma yapmaya karar vermiştir.³⁴

Ilgaz, mitingin sorunsuz geçmesi ve Mustafa Kemal’e layık olabilmesi için çok çaba sarf ettiklerini anılarında belirtmiş, mitinge çok sayıda misafirin geldiğini ve yabancı devlet temsilcilerinin davetli olduğunu aktarmıştır. 21 Haziran 1926 tarihinde, Beyazıt Meydanı bayraklarla ve Mustafa Kemal’in sözlerinin yazılı olduğunu pankartlarla süslenmiş; miting için Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) üyeleri ve Mustafa Kemal Paşa’nın kardeşi Makbule Hanım, özel olarak davet edilmiştir. Beyazıt Meydanı’na binlerce insanın akın ettiğini, binaların pencereleri dahil her yerin insanla dolduğunu, Beyazıt Meydanı’nda adeta iğne atılsa yere düşmeyecek bir görüntü olduğunu anlatan Ilgaz, anılarında konuşmasına başlarken çok heyecanlı olduğunu ifade etmiş ve şöyle devam etmiştir:³⁵

“Yurttaşlarım, sözleriyle konuşmama başlamıştım. Zaman zaman alkışlar ve yaşa sesleriyle karşılaşıyordum... Düşündüklerimi konuşmuş, hainleri lanetlemiş, vatandaşa moral vermişim. Konuşmamı tamamlayarak kürsüden indim. Büyüklerim, arkadaşlarım etrafımı sarmışlardı. Beni kutluyorlardı. Makbule Atadan hanımefendi, vekiller, milletvekilleri, davetliler ve tanımadığım birçok kişiler elimi sıkarak beni mutlu ediyorlardı. Bir hafta

³³26 Mayıs 1926 akşamı Ankara’dan yola çıkan Mustafa Kemal, kurmakta olduğu çiftlikleri gezmiş, ardından İzmir için yola çıktığı esnada İzmir Valisi Kazım Dirik’ten, suikast haberini almıştır. Bu beklenmedik haberin ardından, bu olayda kimlerin olduğuna dair soruşturma başlatılmıştır. Bu süreç halk ve basın tarafından yoğun bir ilgi ve merakla takip edilmiştir. Ardından başlayan dava süreci de büyük bir heyecan ile izlenmiş, halk gazeteleri arayarak bilgi almaya çalışmıştır. Bknz: Nermin Aydın, “İzmir Suikastı ve Nedenleri”, **Asia Minor Studies**, Cilt 3, Sayı 6, 2015, s.22-41.

³⁴ Hasene Ilgaz, **Atatürk’e 100. Yıl Armağanı**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1989, s.21.

³⁵ Aynı yer.

sonra İstanbul valiliğine Gazi'den gelmiş olan bir yazı bana gösterildi ve okutuldu.”

Yaptığı bu konuşmanın ardından Mustafa Kemal Paşa'dan teşekkür telgrafi alan Ilgaz, bu konuşma sayesinde hayatının değiştiğinin farkında olduğunu dile getirmiştir. Ilgaz, 1928 yılında yaşanan Torbalı Depremi³⁶ için yaptığı konuşma ile de ilgi çekmiş, resmi günlerde konuşması için teklif götürülen biri olmuştur.

Hasene Ilgaz, 26 Eylül 1932 yılında İstanbul'da Dil Kurultayı düzenleme kararı alınması üzerine, bu çalışmada da yer almak istemiştir. İstanbul'un çeşitli semtlerinden kelime toplama ve topladığı kelimeleri derleme işiyle görevlendirilen Ilgaz, bu görevi büyük bir hevesle kabul etmiştir. Ilgaz, Türkçe'nin sekiz yüzyıl boyunca ölüme mahkûm edildiğini düşünmüş, bu sebeple de bu göreve canla başla sarılmıştır. Kendisiyle birlikte birçok öğretmeni de bu kelime toplama işine dahil eden Ilgaz'ın nezaretinde toplanan binden fazla Arapça, Farsça ve Türkçe kelime fişlere bağlanmış, Maarif Müdürü Tevfik Kut aracılığıyla Milli Eğitim Müdürlüğü ve Ankara Dil ve Tetkik Cemiyeti'ne gönderilmiştir.

Beklenen gün gelmiş ve Dolmabahçe Sarayı'nda ilk Dil Kurultayı toplanmıştır. Birinci Dil Kurultayı 27 Eylül 1932 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yer almıştır.³⁷

Katılımcıların erkenden Dolmabahçe Sarayı'na geldiğini ve heyecan içinde olduklarını ifade eden Ilgaz, o günü bir röportajında şöyle anlatmıştır:³⁸

“Uzun yılların bıraktığı ürkeklikle şehir ve şehirlerden ilgisini kesen bu büyük duvarların önünde kümeler halinde toplanmıştık. O gün bir bayramdı. Ellerimizde kurultaya giriş kartlarımızla bütün üyeler büyük bir günün şerefine birbirimizle selamlaşıyor ve salona doğru ilerliyorduk. Yüzlerce yıl millete kapalı kalmış, hatta uzaktan bile seyredilmesine izin verilmemiş, rahatça duvarlarının dibinden bile geçilememiş olan bu saraya, şimdi ellerimizi kollarımızı sallayarak, kimse engel olmadan girmek... Bu kolay inanılır şey değildi. Bu yüzden de yürüyüşümüz sessiz ve ürkekti. Konuşmalarımız içten, bakışlarımız derindi.”

³⁶ 31 Mart 1928 Cumartesi günü saat 02.27'de meydana gelen ve 6.5 büyüklüğünde olan depremdir. 50 kişinin yaşamını yitirdiği depremin merkezi Torbalı'dır. Binlerce vatandaşın evsiz kalmasına neden olan deprem, İzmir kentinde de ağır hasar yaratmıştır. Bknz: Tuncer Baykara, **İzmir Şehri ve Tarihi**, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir, 1974, s.86.

³⁷ “Birinci Dil Kurultayı Büyük Merasimle Açıldı”, **Cumhuriyet**, 27 Eylül 1932.

³⁸ Gümüšoğlu, “Cumhuriyet Devrimlerinin Eylemcisi: Hasene Ilgaz”, s.82.

26 Eylül- 5 Ekim arasında devam eden kurultayın birinci başkanı dönemin TBMM Başkanı Kazım Paşa (Özalp) olmuştur. Adeta bir bayram havasında geçen kurultayın bitmesinin ardından Ilgaz’a, kâtip Ruşen Eşref Bey tarafından kurultaya katkılarından dolayı bir teşekkür mektubu gönderilmiştir. Ruşen Eşref Bey’in gönderdiği teşekkür mektubu ise şu cümleleri içermiştir:³⁹

“İstanbul 21’inci mektep muallimlerinden Hasene Ilgaz hanımefendiye söz derleme işinde gösterdiğiniz alakadan dolayı teşekkür eder ve gayretlerinizin devamını dilerim. Maarif Müdürü Ali Haydar, Söz Derleme Heyeti Reisi Vali namına umumi kâtip Ruşen Eşref.”

Ilgaz, daha sonraki kurultaylara da gönüllü olarak destek olmuştur.

1.1.1 Türk Kadınlar Birliği Üyeliği (TKB): Oy Hakkı Mücadelesi

1920’li ve 1930’lu yıllar, aynı zamanda kadınların seçme seçilme hakkı için çok daha fazla mücadele ettiği dönem olmuştur. 1924 yılında kurulan Türk Kadınlar Birliği de (TKB) o yıllarda bu konuda mücadele eden derneklerden biri olurken, Ilgaz da TKB’nin aktif bir üyesi olmuştur. Kadınların seçme seçilme hakkına yönelik adımlar önce 1930 ardından 1934 yılında atılmıştır. Bu atılan adımların bir çeşit mimarı gibi görünen Afet İnan da o süreci şu şekilde anlatmıştır:⁴⁰

“Türkiye’de kurulmuş olan kadın teşekkülleri, diğer memleketlerde olduğu gibi, bir siyasi hak iddia etme ve bu bakımdan mücadeleye girişme yolunu tutmamışlardır. Ancak bu teşekküllerin müspet tarafı aydın kadınlarımızı bir araya toplayıp fikir teatisine vesile vermiş ve cemiyet içinde bilhassa Kızılay gibi, veyahut diğer hayır cemiyetlerinde toplu olarak çalışma imkânı sağlamıştır... İstiklal Savaşı sırasında yine kadınlarımız tarafından siyasi bir hak isteği ortaya atılmamıştır. Bunun için 1930 yılını seçim haklarımızın bir başlangıcı olarak kabul edeceğiz.”

Afet İnan, Mustafa Kemal Atatürk’ün de isteğiyle kadın hakları konusunda çalışmalara başlamıştır. Yapılan çalışmaların ardından, 1930 yılında kadınların belediye seçimlerinde seçme ve aday olma hakkı, TBMM’nin 3 Nisan 1930’da yaptığı görüşmelerde Belediye Kanunu’nun⁴¹ kabul edilmesiyle tanımlanmıştır. Alınan bu

³⁹ Ilgaz, **Atatürk’e 100. Yıl Armağanı**, s.29.

⁴⁰ Afet İnan, **Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1964, s.121.

⁴¹Kabul edilen bu kanun sayesinde 18 yaşını doldurmuş kadınlar belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkını elde etmiştir. Bknz: Şadiye Deniz, **Türkiye’de Kadın ve Siyaset**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2019, s.85.

kararı kadınlar, Türk kadınının bir zaferi olarak görmüştür⁴² ve bu güzel habere yönelik bir miting düzenlemek için çalışmalara başlamışlardır. Seçme ve seçilme hakkı için koşullarında kesin bir biçimde açıklanmasının ardından kadınlar, yoğun bir biçimde partiye üye olmaya başlamıştır. Hatta İstanbul ilinden ilk kadın aza, Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) İstanbul Müfettişi Hakkı Şinasi Paşa'nın eşi Resmiye Hakkı Şinasi olmuştur.⁴³

11 Nisan günü, Sultanahmet Meydanı'nda başlayan mitinge kadınlar çok az sayıda katılırken, erkekler çok daha fazla sayıda katılmıştır. Miting ile ilgili ayrıntılı program ise Cumhuriyet gazetesinde yer almıştır. Türkiye Cumhuriyeti Dahiliye Vekaleti Emniyet Umum Müdürlüğü'nün 14.04.1930 tarihli tutanağında da 11.04.1930 tarihinde Türk Kadınlar Birliği tarafından, seçme ve seçilme hakkına dair tezahüratların yapıldığı, kadınların Beyoğlu'na geçip Cumhuriyet abidesine çelenk bıraktığı, sonrasında ise sorunsuz bir biçimde dağıldıkları bilgileri yer almıştır.⁴⁴

Bütün bu gelişmelerin ardından, kadın haklarına yönelik çalışmalara devam edilmiştir. 5 Aralık 1934 yılında Teşkilat-ı Esasiye ve İntihap Kanunu'ndaki değişiklikler, 192 milletvekilinin imzasıyla gerçekleştirilmiştir. Teşkilat-ı Esasiye'nin 10'uncu maddesindeki “18 yaşını bitiren her erkek Türk Mebusan İntihabına iştirak etmek hakkına sahiptir” ve 11'inci maddesi “30 yaşını bitiren her Türk erkek intihap edilme salahiyetine sahiptir” maddeleri⁴⁵ “Yirmi iki yaşını bitiren kadın ve erkek, her Türk mebus seçilme hakkına sahiptir” ve “Otuz yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçilebilir” şeklinde değiştirilmiş, milletvekili sayısı ise 317'den 370'e çıkarılmıştır.⁴⁶

TKB, bu gelişmeyi kutlamak için o dönem Birliğin aktif bir üyesi olan Hasene Ilgaz'dan bir konuşma yapmasını istemiştir. Ilgaz, anılarında o günü şöyle anlatmıştır:⁴⁷

⁴² Cumhuriyet, 24 Mart 1930.

⁴³ Cumhuriyet, 7 Nisan 1930, s.1.

⁴⁴ BCA Belge No: 30-10-0-0- 80- 526- 4.

⁴⁵ <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/> (Erişim Tarihi 23 Nisan 2022)

⁴⁶ Serpil Sancar, **Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.167.

⁴⁷ **Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi**, Belge No:10002-002-05.

“O tarihte çalıştığım okuldan beni alarak Cağaloğlu’nda bulunan Kadınlar Birliği lokaline getirdiler. Her taraf, sokaklar hınca hınç dolu idi. Beni bir masanın üstüne çıkartarak bu mutlu günün ilk konuşmasını bana yapturdılar.”

“O tarihte İstanbul’da Cağaloğlu’nda bulunan Türk Kadınlar Birliği bu haberi heyecanla günlerce beklemiş, nihayet kanun tasarısı mecliste kabul edilince Kadınlar Birliği İstanbul Başkanlığı okuluma kadar gelerek beni vazifemden alarak derneğe getirmiş, yüzlerce gazeteci ve kadın erkek arasından güçlükle binaya girmeye muvaffak olmuş ve beni masanın üzerine çıkartılarak Türk Kadınına verilen bu haktan bahsetmiştim. Bu mutlu müjdeyi böylece Türkiye’de ilk defa olarak benim dünyaya ve Türkiye’ye duyurmam mümkün olmuştu. Bu konferanstan sonra Atatürk tarafından başarı dileklerinin devamını isteyen bir teşekkür telgrafı daha gönderilmişti.”⁴⁸

O gün TKB’nin Genel Merkezi çok sayıda kadınla dolmuş, TKB’nin eski başkanı Nezihe Muhiddin⁴⁹ de orada hazır bulunmuştur. Saat 16.00’da başlayan etkinlikte, Meclis başkanından ve Uluslararası Kadın Birliği’nden gelen telgraf okunmuştur. Telgrafta, Türk kadınına seçme ve seçilme hakkının verilmesinden dolayı tebrikler yer almış, bu durumun Mayıs ayında, Yıldız Sarayı’nda toplanacak olan kongre için oldukça önemli bir gelişme olduğu ifade edilmiştir.⁵⁰

Hasene Ilgaz, telgrafın okunmasının ardından 35 dakika süren bir konuşma yapmış, konuşmasında Türk kadının öneminden bahsetmiş, seçme ve seçilme hakkının birçok dünya kadınından önce Türk kadınına verilmesine çok minnettar olduğunu belirtmiştir. Erkeklerle yan yana yürüyen kadınların olduğuna değinen Ilgaz, konuşmasına şu cümlelerle devam etmiştir:⁵¹

“Saylav seçmek ve seçilmek hakkı bize şimdi verilmedi. Taksimdeki abide dikildiği zaman verilmişti, bu hak abidenin üzerine işlenmişti, orada Türk kadını milli varlıkta yer almış bulunuyordu. O işaret bugün hakikate erişti. Türk kadınına saylav seçmek ve seçilmek hakkı verildi. Bayanlar, artık Türk milleti için ölmek yoktur. Sulhta beraber çalışan kadın savaşta da vazifesini alacaktır. Fazla yürüyecek, vazifesini yapacaktır. Türk kadını göğüs göğüse çarpışmasa bile topçu olacak, tayyareci olacak, cephe gerisinde çalışacak, ulusun kendisinden istediğini yapacaktır. Kadın erkek gibi genel hizmetlerin masrafına iştirak edecek, kazanan vergisini verecektir. Bundan da millet

⁴⁸ Ilgaz, 1915’ten 1921’e Kadar Yatılı Bir Kız Okulunun Öyküsü, s.32.

⁴⁹ Nezihe Muhiddin, gazeteci, yazar, kadın hakları savunucusudur. Kadınların siyasal haklarının tanınmasını sağlama için mücadele etmiş bir kadın hareketi öncüsüdür. Henüz Cumhuriyet Halk Fırkası bile kurulmadan Kadınlar Halk Fırkası’nı kurarak, Türkiye’deki ilk siyasal partinin kurucusu olmuştur. Bknz: Yaprak Zihnioğlu, **Kadınsız İnkılap**, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s.13.

⁵⁰ **Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi**, Belge No:10002-027-013.

⁵¹ **Zaman**, 10 Aralık, 1934, s.1-2.

istifade edecektir. Bu işler ilk zamanlarda belki yavaş gidecek ve nihayetle muvaffakiyete erişilecektir. Bu münasebetle Atatürk'e minnetlerimi arz ediyorum."

Hasene Ilgaz'ın çok beğenilen ve alkış alan bu konuşması, 10 Aralık 1934 tarihinde Milliyet gazetesinde yer almıştır. Gazetede, Türk Kadınlar Birliği'nde yapılan bu toplantıda kadınların coşkusundan bahsedilmiş, Ilgaz'ın konuşmasına ise şu şekilde yer verilmiştir:⁵²

"Kadınlar Birliğindeki toplantı da çok güzel olmuştur. İstanbul'un dört tarafından gelen bayanları, birlik salonları adeta alamamıştır. Merasime burada saat 16'da başlanmış ve muallim Bayan Hasna (Hasene) heyecanlı bir hitabe okumuştur. Bayan Hasna'nın (Hasene) sözleri çok alkışlanmıştır."

Hasene Ilgaz'ın konuşmasının ardından aynı gece radyoda Aliye Esad, Latife Bekir, Mihri Pektaş ve Efzayiş Suad farklı dillerde, kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesine dair sevinçlerini ifade etmişlerdir.⁵³ Kadınların bu sevinci üzerine Mustafa Kemal Atatürk, Türk kadınlarına bir telgraf yollamıştır. Atatürk, telgrafta şu ifadeleri kullanmıştır:

*"Erdemli kadınlığımızın sayılab seçimine girmelerinden dolayı ülkenin bütün kurumlarından yer yer toplantılardan tel yazıları aldım. Gösterilen duygulardan gönencim büyüktür. Türk kadınının yeni girdiği siyasal alanda da değerli işler başarmasını dilerim."*⁵⁴

1.2 Şehremini Halkevi Başkanı Hasene Ilgaz

Hasene Ilgaz, yapmış olduğu konuşmaların ardından oldukça tanınır bir hale gelmiştir. 1923–1943 yılları arasında, Parti teşkilatında Ocaktan başlayarak; Bucak-İlçe, Halkevi Başkanlığı, Vilayet Yönetim Kurulu Üyeliği ve Sosyal Kol gibi mevkilerde bulunmuştur. Bir taraftan öğretmenlik, idarecilik, yazarlık ve hatiplik yapan Ilgaz; 7 Temmuz 1935 yılında Şehremini Halkevi başkanı olmuş, 1938 yılına

⁵² "Türk kadınları Tezahürat yaptılar" **Milliyet**, 10 Aralık 1934.

⁵³ **Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi**, Belge No: 10002-006-042.

⁵⁴ **Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi**, Belge No: 10002-042-033.

kadar bu görevini sürdürmüştür.⁵⁵ Ilgaz, yine bu dönemde Türk Dil Kurumu Kurucu üyeliği, Fatih İlçesi Hava Kurumu Başkanlığı gibi görevlerde yer almıştır.⁵⁶

Halkevi çalışmalarını oldukça önemseyen Ilgaz’a göre; Halkevlerinde hem kendisi yetişmiş hem de başkalarını yetiştirmiştir. Ilgaz, Şehremini Halkevi’nde maske kullanmak, insan ve çocuk sağlığı, anne sağlığı, bulaşıcı ve salgın hastalıklar, yangın söndürme, milli konular gibi birçok konuda küçük sergiler düzenlenmiştir. Halkevi başkanlığı sırasında çocuk ve gençlik eğitimleri, çocuk hastalıkları, devrimler tarihi, savaş tarihi konularında konferanslar vermiş, bazen de alanında uzman kişileri konferans vermesi için Halkevine davet etmiştir. Bu toplantıları on beş günde bir düzenli olarak gerçekleştiren Ilgaz, tüm bunları yapmasındaki amacının, “*karakter sahibi bir gençlik yetiştirmek*”⁵⁷ olduğunu belirtmiştir.

Şehremini Halkevi’nde edebiyat, sanat, tarih, spor, sosyal yardım faaliyetleri, halk dersaneleri gibi kollar olmak üzere yaklaşık olarak 9 kol çalışma yapmıştır. Halkı bilinçlendirmek, bilinç düzeylerini arttırmak için dil ve edebiyat konularında konferanslar yapılmış, yapılan bu konferanslarda Türkçe kelimelerin kullanılmasına özen gösterilmiştir.⁵⁸ Dil konusunda halkı bilgilendirmek için yıllık çalışma programları hazırlanmış, Türkçe kelimelerin ağırlıkta olduğu Nutuk’ta yer alan Türkçe kelimeler, çoğaltılarak halk toplantılarında dağıtılmıştır. Tüm bu çalışmalarla birlikte Hasene Ilgaz tarafından, “*Osmanlıca ve Türkçe*” konulu bir konuşma yapılmıştır.⁵⁹

Tarih konusunda da çalışmalar yapan Halkevinde, tarihi eserlerin korunması ele alınan ilk konu olmuştur. Bunun dışında, 12’nci Cumhuriyet Bayramı’nın nasıl kutlandığını anlatan bir broşür hazırlanmış, 12’nci Cumhuriyet Bayramı’nda parti salonuna bir devrim sergisi hazırlanmıştır. Ilgaz tarafından, Türklerin ana yurdu, Sümerler, Lozan, Sevr, Cumhuriyet Bayramı, İstanbul’un işgali, 16 Mart faciası, Mimar Sinan konularında konferanslar verilmiştir.⁶⁰ Cumhuriyet Bayramı burada

⁵⁵ **1935 Yılı Halkevleri Faaliyet Raporları:** 22.02.1935-31.12.1935, Eminönü, Şehremini, Beyoğlu, Beşiktaş, Şişli, Kadıköy, Üsküdar.

⁵⁶ Bulut, **a.g.e.**, s.1.

⁵⁷ Gümüşoğlu, “*Cumhuriyet Devrimlerinin Eylemcisi: Hasene Ilgaz*”, s.81.

⁵⁸ **1935 Yılı Halkevleri Faaliyet Raporları:** 22.02.1935-31.12.1935, Eminönü, Şehremini, Beyoğlu, Beşiktaş, Şişli, Kadıköy, Üsküdar.

⁵⁹ **1935 Yılı Halkevleri Faaliyet Raporları:** 22.02.1935-31.12.1935, Eminönü, Şehremini, Beyoğlu, Beşiktaş, Şişli, Kadıköy, Üsküdar.

⁶⁰ Gümüşoğlu, “*Cumhuriyet Devrimlerinin Eylemcisi: Hasene Ilgaz*”, s.81.

kutlanmış, ardından Ilgaz, Türk devrimi ve Cumhuriyet konulu bir konuşma yapmıştır. Ayrıca Fatih İlçesi Türk Hava Kurumu, ilk uçak sergisini Şehremini Halkevinde 1935 yılında açmıştır.⁶¹ Serginin açılışını Türk Hava Kurumu İl Başkanı İsmail Hakkı Bey yapmış⁶², ardından söz alan Ilgaz ise, serginin amacını toplumu hava tehlikesinden korumak olarak açıklamıştır. Sergide, resimler ve grafikler kullanılarak, insanların uçak hücumu karşısında yapması gerekenler gösterilmiştir. Bu sergi birçok semtte dolaşmış ancak başka illere yayılamamıştır.

Bu çalışmaların yanı sıra halkın da rahat bir biçimde duygularını ve düşüncelerini ifade edebileceği bir serbest kürsü, Şehremini Halkevi'nin kapısına konmuştur. Ilgaz da serbest kürsüye dair düşüncelerini kendi notlarında şu şekilde anlatmıştır:⁶³

“Ben Şehremini Halkevi Başkanı iken Halkevi önüne tören günleri için serbest bir kürsü koydurmuştum. Bu kürsüden genç, ihtiyar, kadın, erkek faydalanabilirlerdi. Konuşma için isteyen on dakika için müsaade verilmişti. Hiçbir sıkıntı duymadan konuşuyorlardı. Bu çalışma, dinleyicilerin sessizce aldıkları vazifeleri yapması herkesi memnun ediyordu. Bu yüzden diğer Halkevleri de bu çalışmayı cazip gördüklerinden onlar da birer kürsü koymakla birbirimizi tamamlamış olduk.”

Hasene Ilgaz, Halkevi çalışmalarıyla öne çıkarken, TKB'nin uluslararası alanda geliştirdiği ilişkiler sayesinde Uluslararası Birlik⁶⁴, 12'nci kongresini Türkiye'de yapmaya karar vermiştir. Bunun üzerine o dönem TKB'nin başkanı olan Latife Bekir ve idare heyeti, 1935 Kongresinde Türkiye'yi temsil edecek 12 asil 12 yedek olmak üzere 24 delege seçmiştir. İdare Heyeti'nden Vecihe Ziya dışındaki 10

⁶¹ Aynı yer.

⁶² **1935 Yılı Halkevleri Faaliyet Raporları**: 22.02.1935-31.12.1935, Eminönü, Şehremini, Beyoğlu, Beşiktaş, Şişli, Kadıköy, Üsküdar.

⁶³ **Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi**, Belge No:10002-042-036.

⁶⁴ Uluslararası Kadınlar Birliği (International Alliance of Women/IAW) Dünya Kadınlar Birliği olarak geçmektedir. 1902'de Washington'da temelleri atılan Uluslararası Kadın Birliği, Berlin Kongresinde kuruluşunu tamamlanmıştır. Her üç yılda bir kongre düzenleyen Birlik, üçüncü konferansını Kopenhag'ta toplamış, bu konferansta kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi önemli tartışma konularından birisi olmuştur. Daha sonra; Amsterdam (1908), Londra (1909), Stockholm (1911) ve Budapeşte'de (1913) kongreler toplanmıştır. 1930'da Türk Kadınlara Belediye Seçimlerine seçme ve seçilme hakkı verilmesi yurt dışındaki kadın cemiyetlerinin ilgisini çekmiş, bu sayede Birlik'in 12'nci kongresi Türkiye'de gerçekleşmiştir. Bknz: Aslı Davaz, **Eşitsiz Kız Kardeşlik Uluslararası ve Ortadoğu Kadın Hareketleri, Türk Kadın Birliği**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s.44-134.

üye, delegeler arasında yer almıştır. Asil delegelerin isimleri şu şekildedir: İdare Heyeti'nden Latife Bekir, Lamia Refik, Seniha Rauf ve Necile Tevfik, Heyet dışından Efzayış Suat, Nermin Muvaffak, Dr. Pakize İzzet, Mihri Hüseyin, Safiye Hüseyin, Leman Fuat, Faika Nahit ve Nebahat Hamit. Yedek delegelerin isimleri ise şu şekildedir: İdare Heyeti'nden Piraye Tor, Saadet Refet, Ayşe Remzi, Mediha Fethi, Aliye Halit ve Aliye Esad, Heyet dışından Arayış Hüseyin, Hasene Ilgaz, Belkıs Halim, Seniye Cenani, Zekavet Zati ve Emine Saffer.⁶⁵

Yıldız Sarayı'nda düzenlenen Uluslararası 12'nci Kadın Kongresi'nin açılış konuşmasını yapan dönemin İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ, konuşmasında şu ifadeleri kullanmıştır:⁶⁶

“Uluslararası Kadınlar Birliği'nin 12'nci kongresini açmak gibi büyük bir şeref bana teveccüh ediyor. Bu zevkli vazifeyi büyük bir memnuniyetle ifa ediyorum. Sizin gibi mümtaz ve münevver bir şamilin kitlesi huzurunda milletlerin hayati bütün tezahürlerinde kadına raci olan rolden bahsetmek cesaretinde bulunacak değilim. Bu mesut hadisenin yaratmış olduğu hassaten müsait muhit içerisinde, bayanlar, baylar sizlere Cumhuriyet hükümeti ve İstanbul şehri namına hoş geldiniz der ve mesainizde muvaffak olmanızı bütün samimiyetimle temenni ederim.”

Muhittin Üstündağ'ın konuşmasının ardından mikrofonu, TKB başkanı Latife Bekir almıştır. Kadın delegelere Fransızca olarak *“hoş geldiniz”* diyerek konuşmasına başlayan Latife Bekir, kadınların bir araya gelmesinin altında *“aynı adalet ve özgürlük”* idealinin yattığını belirtmiştir.⁶⁷ Latife Bekir sözlerine şöyle devam etmiştir:⁶⁸

“Son zamanlara kadar yalnız erkeklere mahsus olan medeni ve siyasi bütün haklardan büyük şefimiz Atatürk'ün sayesinde bugün müstefit bulunan Türk kadınlığının mümessili sıfatı ile önümüzde söz söylemek vazifesinin bana isabet etmiş bulunmasından dolayı fevkalade bahtiyar ve mütehassizim. Ümit ederim ki memleketimizdeki ikametiniz sizde hoş bir hatıra bırakacaktır. (...) Türkiye'de harem haricinde hiçbir içtimai kıymeti olmayan ve yıllık anneler içinde büyütülen Türk kadını Atatürk tarafından kendisini boğmakta olan örtüyü atmağa ve erkeğin yanında müstahak olduğu mevkiini almağa davet edilmiştir. Bundan böyle Türkiye'de bir kadınlık meselesi yoktur ve burada

⁶⁵ Aslı Davaz, **Eşitsiz Kız Kardeşlik Uluslararası ve Ortadoğu Kadın Hareketleri, Türk Kadın Birliği**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s.361-362.

⁶⁶ “Dünya Kadınları Bugün Yıldız Sarayında Toplanıyorlar”, **Cumhuriyet**, 19 Nisan 1935, s.1-8.

⁶⁷ Davaz, **a.g.e.**, s.682.

⁶⁸ **Cumhuriyet**, 19 Nisan 1935, s.8.

erkek gibi kadın da bir tek şefin idaresi altında memleketin iyiliği için çalışmaktadır.”

Hasene Ilgaz da yaklaşık 30 ülkeden gelen kadınlarla yapılan bu konferans sayesinde, kadın hareketinde etkin rol oynayan kadın eğitimcilerle ve yazarlarla tanışmış onlarla konuşma fırsatı bulmuştur. Hatta İffet Halim Oruz⁶⁹ ile arkadaşlıkları da burada başlamıştır. Ilgaz, kendi aldığı notlarda kongreyi şu şekilde anlatmıştır:⁷⁰

“1935 yılında İstanbul’da Şale Köşkü’nde Uluslararası Kadınlar Kongresi toplanacaktı. Bu kongreye kadınlığımız seçme ve seçilme hakkını kazanarak milletvekili olarak delegelerin arasına katıldı. Ben de Hükümet temsilcisi olarak vazifelendirilmiştim. Dünya kadınlığı Türkiye’nin bu mutlu kadınlarını, çalışmalarını, aldıkları kararları komisyonlarda gıpta ile izledi, tebrik etti. Kongrede pek çok kararlar alındı. Bu kararlar eğer tatbik imkanını bulmuş olsaydı bütün dünya yepyeni bir görüşle kalkınacak; haset, kin, tembellik, fena adetler, çekememezlikler, hasılı olan her şey ortadan kalkacak, her ülkeden bir fazilet meşalesi köklere doğru yükselecekti.”

Hasene Ilgaz, 1936 yılında tekrardan Şehremini Halkevi Başkanlığına seçilmiştir. Seçilmesinin hemen ardından Ilgaz’a, 12 Şubat 1936 yılında CHP İstanbul İl Yönetim Kurulu Başkanı ve Seyhan Milletvekili Hilmi Uran tarafından bir mektup yollanmıştır. Bu mektupta Ilgaz’dan Şehremini Halkevi’nde İstiklal ve İnkılap konulu iki konferans vermesi istenmiştir.⁷¹ Faaliyetlerine hız kesmeden devam eden Ilgaz, başkanlığı süresince tarihi binaların korunması, milli bayramların kutlanması, Lozan, Dil Kurultayı gibi konulara ağırlık vermiştir.

Hasene Ilgaz’ın Şehremini Halkevi başkanı iken düzenlediği faaliyetler arasında en çok ses getireni 24 Temmuz 1936 Lozan Günü kutlaması olmuştur. Ilgaz, Halkevi binasını bayraklarla süslemiş, konferans salonuna ise büyük bir Sevr haritası yaptırmış, paylaşılan topraklar renkli kartonlardan yapılmış maketlerle gösterilmiştir.⁷² O dönem Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk ve Başbakan İsmet İnönü’nün arasının açık olduğu söylentileri dolaşırken, Ilgaz’ın böyle bir kutlama

⁶⁹ İffet Halim Oruz, gazeteci-yazar ve şairdir. Türk Ocağı ve Halkevleri gibi pek çok dernekte çeşitli görevler üstlenmiştir. Türk Kadınlar Birliği’nin Diyarbakır Şubesi’ni kurmuş, derneğin İstanbul Şubesi’nin başkanlığını ve genel başkan vekilliğini yapmıştır. Hasene Ilgaz ile çok uzun yıllar birlikte çalışmışlardır. Kadın Gazetesinin yayın sahibidir. Bknz: Erdal Köse, **İffet Halim Oruz’un Hayatı, Sanatı, Eserleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

⁷⁰ **Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi**, Belge No: 10002-002-051.

⁷¹ **Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi**, Belge No: 10002-003-023.

⁷² Ilgaz, **Atatürk’e Yüzüncü Yıl Armağanı**, s.30.

yapması, arkadaşı Süreyya Bey tarafından uyarılmasına neden olmuştur. Süreyya Bey, Ilgaz'ın Halkevinin adeta bir gelin gibi süslediğini, ancak İnönü ve Atatürk'ün arasının açık olduğunu, bu nedenle de böyle bir kutlamadan dolayı Ilgaz'ın zarar görmesinden korktuğunu belirtmiştir.⁷³ Ilgaz ise Süreyya Bey'in kendisine söylediği sözler üzerine geri adım atmayacağını kesin bir dille ifade etmiş, devamında ise şunları söylemiştir:⁷⁴

“Süreyya Bey, ben büyük bir yıl dönümü kutlamak istiyorum. Lozan günü o sıkıntılı günler içinde Türkiye'nin bir zaferidir. Atatürk ve İnönü birbirlerine gücenmiş ve hatta dargın olabilirler fakat bu dargınlıklarında bile sizden, benden daha fazla birbirlerine bağlıdırlar. Ayrıca ben dedikodulara da inanmam. Ve bilirsiniz, dedikodu da yapmam. Bu gece toplantı yapılacaktır. Geriye adım atamam.”

Hasene Ilgaz, gerçekten de geri adım atmamış ve tören çok güzel geçmiştir. Konuşmacıların üniversite öğretim üyelerinden olduğu bu törende açılış konuşmasını Ilgaz yapmış, ardından Nurettin Atasayar, Lozan ve İsmet İnönü konulu bir konuşma gerçekleştirmiştir. Törende Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü'ye halk tarafından telgraflar çekilmiştir. Törenin son bulmasına rağmen Ilgaz'ın hazırladığı Sevr haritası, çevrede çok büyük yankıya sebep olmuştur. Günlerce öğretmenler ve öğrenciler Halkevinin ziyaret etmiş, haritanın örneğini almışlardır.⁷⁵ Ilgaz ve Şehremini Halkevi tarafından yapılan bu tören sayesinde verimli sonuçlar alınmıştır.

Hasene Ilgaz, 24-31 Ağustos 1936 tarihleri arasında yapılan Üçüncü Türk Dil Kurultayı'na üye olarak katılmıştır. Aynı zamanda Şehremini Halkevi'nde 4 gece boyunca Üçüncü Türk Dil Kurultayı'na dair etkinlikler düzenlemiştir. Halkevinde, 4 gece boyunca çeşitli piyesler oynanmış, şiirler okunmuştur.⁷⁶ Hasene Ilgaz, Şehremini Halkevi Yönetim Kurulu ile 30 Ağustos Zafer Bayramı için bir program hazırlamıştır. Halkevinde toplanan halkla birlikte Fatih'teki Tayyare Şehitleri Anıtı'na gidilmiş, orada konuşmalar gerçekleştirilmiştir. Ardından, ayarlanan araçlarla Alibeyköy'e gidilmiş, Zafer Bayramı buradaki köylülerle beraber kutlanmıştır. Ilgaz da Şehremini Halkevi başkanı olarak burada konuşma yapmıştır.⁷⁷

⁷³ Aynı yer.

⁷⁴ Gümüüşoğlu, “Cumhuriyet Devrimlerinin Eylemcisi: Hasene Ilgaz”, s.81.

⁷⁵ Ilgaz, a.g.e., s.30.

⁷⁶ **1936 yılı Halkevleri İkinci Altı Aya Ait Faaliyet Raporları:** 01.07.1936-31.12.1936, Eminönü, Şehremini, Beyoğlu, Beşiktaş, Şişli, Kadıköy, Üsküdar.

⁷⁷ **1936 yılı Halkevleri İkinci Altı Aya Ait Faaliyet Raporları:** 01.07.1936-31.12.1936, Eminönü, Şehremini, Beyoğlu, Beşiktaş, Şişli, Kadıköy, Üsküdar.

1936 yılında, Türk Tarih Kurumu'nun ikinci kurultayının Dolmabahçe Sarayı'nda yapılması kararlaştırılmış, bu kurultayla birlikte Dolmabahçe Sarayı'nın bir salonuna bir tarih sergisinin açılması istenmiştir. Kurultay ve sergi için çalışmalara aylar önceden başlanmış, Şehremini Halkevi Başkanı olarak Ilgaz'ın da sergiyle ilgilenmesi rica edilmiştir. Halkevinden serginin hazırlanması, bir de resim ve grafik çizmek için eleman istenmiştir. Kurultay'ın gerçekleşeceği tarihe az kalmasına rağmen hazırlıklar tamamlanamamıştır. Bunun üzerine Ilgaz, Deniz Kurmay Binbaşısı olan Hikmet Ilgaz'dan yardım istemiştir. Hikmet Ilgaz'ın bu sergide çalışabilmesi için özel izin çıkarılmış, bu sayede çalışmalara ara vermeden devam edilmiştir. Hazırlıkların tamamlanmasının ardından 20 Eylül 1936 yılında ikinci Türk Tarih Kurultayı gerçekleştirilmiştir.⁷⁸ Sergi ise 26 Ekim'de açılmış ve oldukça fazla ilgi görmüştür. Ilgaz ve Halkevinin başarısının sonucunda Şehremini Halkevi Başkanı olan Ilgaz adına Türk Tarih Kurumu'ndan teşekkür yazısı gelmiştir.⁷⁹ Ilgaz, yapmış olduğu bu çalışmalar neticesinde partinin aranan üyesi olmayı başarmıştır.

1.3 Hasene Ilgaz'ın CHP İl Yönetim Kurulu Üyeliği

Kendi notlarında da 1943 yılına kadar Halkevleri ve Parti işleri ile ilgilendiğini belirten Ilgaz⁸⁰, 1938 yılında CHP İl Yönetim Kurulu üyeliğine seçilmiştir. Milletvekili seçilene kadar bu görevde kalan Ilgaz, İstanbul Belediye Başkanlığı ve Valiliği yapmış olan Muhittin Üstündağ ve Lütfi Kırdar⁸¹ ile çalışma fırsatına sahip olmuştur. Özellikle Lütfi Kırdar ile Eminönü'nde bulunan bir medresenin oldukça kötü durumda olan odalarının dilenci kampı olarak kullanılması üzerine binanın kapatılması, köylerden İstanbul'a iş bulmaya gelen işçilerin durumuna yönelik çalışmaların yapılması, Anadolu'nun çeşitli illerinden üniversitelere gelen kız öğrenciler için yurt yapılması, İkinci Dünya Savaşı'nın da etkisiyle çok bakımsız ve sefalet içinde kalan Darülaceze'nin onarımı ve Darülaceze'ye Yardım Derneği'nin kurulması, İstanbul'un

⁷⁸ Ilgaz, 1915'ten 1921'e Kadar Yatılı Bir Kız Okulunun Öyküsü, s.32.

⁷⁹ Aynı yer.

⁸⁰ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-043-057.

⁸¹ Mehmet Lütfi Kırdar, Manisa ve İstanbul valisi, milletvekili ve sağlık bakanlığı gibi görevlerde bulunmuştur. 8 Aralık 1938- 16 Ekim 1949 tarihleri arasında İstanbul Valisi ve İstanbul Belediye Başkanı olarak görev yapmıştır. Bknz: https://www5.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/Cilt2.pdf (Erişim Tarihi: 27 Haziran 2022)

tüm kız okullarının gezilmesi ve gereksinimlerin tespit edilmesi gibi konularda birlikte çalışmışlardır. Ilgaz, Vali Lütfi Kırdar'ı şu cümlelerle anlatmıştır:⁸²

“Bu sabırlı, iyi kalpli valimiz İstanbul’un menfaati bakımından bu isteklerimde yardımcı olmuştur. Yıllar sonra Kırdar için bugün de aynı şeyleri düşünebiliyorum. Her faydalı şeyi kolayca kabul eden samimi bir idareci, çalışmak isteyen elinden tutan bir vali... Hatay milletvekili seçildiğimi Ankara’da ilk öğrenen merhum Kırdar, hemen bana telefon ederek sevincini, yalnız İstanbul’un ister istemez beni kaybetmiş olacağını söyleyerek üzüntüsünü belirtmiş, ayrıca tebriklerini bildirmişti.”

Ilgaz, 1935 yılında Fatih Hava Kurumu Başkanlığı’na seçilmiş, bu görevine bağlı olarak 16 Mayıs 1940 yılında Hava Şehitlerini anmak için gerçekleştirilen törende konuşma yapmıştır.⁸³ Yaptığı işlerle çok fazla takdir ve tebrik alan Ilgaz’a, bütün bu çalışmaları sonucunda parlamentonun kapıları açılmıştır. Ilgaz, 1943 seçimleri için aday gösterildiğini gazeteden öğrendiğini ve bu duruma çok şaşırmadığını ifade etmiş, 1943 yılında Fatih’te Kocamustafa Paşa Okulu’nda başöğretmenlik yaparken, CHP Hatay Milletvekili seçilmiştir.⁸⁴

1.4 1943 Seçimleri ve Hatay Milletvekili Hasene Ilgaz

1943 yılında yapılacak seçimleri anlamak için Türkiye’nin o yıllardaki siyasi ve toplumsal yapısına bakmak faydalı olacaktır.

Türkiye, 1930’lu yılların sonunda İkinci Dünya Savaşı tehlikesine ve savaşın yıkıcı etkilerine karşı önlem olarak savaş ekonomisini benimsemiştir.⁸⁵ Ancak alınan bu önlemler⁸⁶ başarılı olamamış, aksine benimsenen bu savaş ekonomisi zaten huzursuz olan halkın daha da tepkili olmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan bu durum, toplumsal bir değişime yol açmış; çok partili hayata giden sürecin kapısını aralayan olaylardan biri olmuştur. Halk bu şekilde iken, o döneme kadar uygulanan seçim sistemine bakmak da seçimleri anlamak için önemli olacaktır.

⁸² Ilgaz, *Atatürk’e Yüzüncü Yıl Armağanı*, s.35.

⁸³ *Cumhuriyet*, 16 Mayıs 1940.

⁸⁴ Gülen, a.g.e., s.523.

⁸⁵ Erdinç Tokgöz, *Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2007)*, İmaj Yay., Ankara, 2007, s.115.

⁸⁶ O dönem sırasıyla 1940 yılında Milli Korunma Kanunu, 1942 yılında Varlık Vergisi Kanunu gibi kanunlar çıkarılmış, ancak halktan gelen baskılar nedeniyle bu kanunlar kaldırılmıştır. Bknz: Tevfik Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, İmge Kitabevi, Ankara, 2019, s.428-433.

1943 yılına kadar Türkiye’de gerçekleştirilen seçimlerde eski seçim yasası olan 1908 tarihli İntihabı Mebusan Kanunu kullanılmıştır. 1942 yılının Aralık ayında seçimlerin daha düzenli yapılabilmesi için yeni bir seçim yasası⁸⁷ hazırlanmıştır. 14 Aralık 1942 yılında kabul edilen 4320 Sayılı Mebus Seçimi Kanunu herhangi bir yeniliği barındırmasa da Türkiye’nin ilk seçim kanunu olması açısından önemli bir yerde durmaktadır. Mebus Seçimi Kanunu yalnızca 1943 seçimlerinde kullanılmış, 1946 yılında yürürlüğe giren 4918 Sayılı Milletvekilleri Seçim Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır.⁸⁸

İkinci Dünya Savaşı ve savaşın yıkıcı etkileri sürerken, CHP 12 Ocak 1943 tarihinde yaptığı grup toplantısında seçim kararı almıştır.⁸⁹ Alınan kararla birlikte Hasan Saka, Memduh Şevket Esendal ve Ali Rana Tarhan seçimlerin yenilenmesine dair TBMM’ye teklif sunmuş, bu teklif 14 Ocak 1943 tarihinde kabul edilmiş⁹⁰ ve yeni dönem Meclisin 8 Mart’ta toplanmasına karar verilmiştir.⁹¹

Alınan bu kararın ardından dönemin İçişleri Bakanı Recep Peker gerekli yerlere kararı iletmiş, seçim kanuna uygun bir biçimde hazırlıklara başlanması gerektiğini ifade etmiştir.⁹² Seçimlerin 38 günde tamamlanması ön görülmüştür. Milletvekilliği başvurularının çok olması nedeniyle CHP Genel Sekreterliği durumu hızlandırmaya çalışmıştır. 23 Şubat tarihinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ise bir bildiri yayınlarak CHP’nin milletvekili adaylarını halka ilan etmiştir.⁹³ Yeni bir seçim yasası çıkarılmış olmasına rağmen 1943 seçimleri de iki dereceli bir biçimde yapılmış, son olarak 28 Şubat 1943 günü yapılan seçimler sonucunda Meclis’e 455 milletvekili girmiştir. Bu milletvekillerinin yalnızca 16’sı kadındır.⁹⁴

⁸⁷ Yeni getirilen 1942 Seçim Yasası’nda seçimlere katılmak için Türk olma, Türkçe okuma yazma bilme, yabancı uyruklu olmama, kamu hizmetlerinden yasaklanmamış olmama, herhangi bir suçtan ceza almamış olma, birinci veya ikinci dereceden seçmen olabilmek için ise 22 yaşını, milletvekili olmak için ise 30 yaşını doldurmuş olma zorunluluğu gibi kararlar getirilmiştir. Bknz: **Resmî Gazete**, No: 5258, 17.12.1942, s. 4152-4155.

⁸⁸ Erol Tuncer, **Osmanlı’dan Günümüze Seçimler (1877-2002)**, TESAV Yay., Ankara, 2003, s.28.

⁸⁹ **İkdam**, 13 Ocak 1943.

⁹⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 6.Dönem, 30.Cilt, 29. Birleşim, s. 280-283.

⁹¹ Gökhan Atılgan, E. Attila Aytekin, Ebru Deniz Ozan, Cenk Saraçoğlu, Mustafa Şener, Ateş Uslu, Melih Yeşilbağ, **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat**, Yordam Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 286.

⁹² **İkdam**, 16 Ocak 1943.

⁹³ **Akşam**, 24 Şubat 1943.

⁹⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 7.Dönem, 1.Cilt, 1.Birleşim, s. 4-6.

1943 seçimlerinin önemli bir noktası CHP'nin tek parti olarak katıldığı son seçim olmasıdır.

Hasene Ilgaz, Hatay Milletvekili olarak Meclis'e girerken, kendisiyle birlikte Meclise giren diğer kadın milletvekillerinin isimleri şöyledir: ⁹⁵

Mebrure GÖNENÇ (Afyonkarahisar), Mebrure AKSOLEY(Ankara), Belkıs BAYKAN(Ankara), Fatma MEMİK(Edirne), Nakiye ELGÜN(Erzurum), Fakihe ÖYMEN(İstanbul), Benal ARIMAN(İstanbul), Şehime YUNUS(İzmir), Tezer TAŞKIRAN(Kastamonu), Mihri PEKTAŞ (Malatya), Saâda Emin KÂATÇILAR (Manisa), Sabiha GÖKÇÜL-ERBAY(Samsun), Şemsa İŞCEN(Seyhan), Muammer DEVELİ(Tokat), Salise ABANOZOĞLU(Trabzon).

8 Mart 1943 yılında toplanan yeni dönem Meclis'te oy birliği ile İsmet İnönü Cumhurbaşkanı seçilirken, hükümeti kurma görevi ise Şükrü Saraçoğlu'na ⁹⁶ verilmiştir.⁹⁷ Hatay merkezden 548 oy⁹⁸ alarak, milletvekili seçilen Hasene Ilgaz⁹⁹, Meclis'te geçen ilk gününü şöyle anlatmıştır:¹⁰⁰

"Sırâma oturdum, İstanbul'dan çalışkan bir hanım gelmiş, görelim diye herkes benim yanıma geldi. Ben de resmigeçide çıkar gibi ama yine de kırk yıllık meclis üyesi gibi hissettim. İlk mektepten başlayarak bütün merhaleleleri kademe kademe yükselmiştim. Bu vazifemdi, ben buna layıktım diye düşündüm."

Milletvekili olduğu dönemde kadın milletvekillerinin Meclis kürsüsünde çok söz alamadığına dikkat çeken Ilgaz, Meclis'teki ilk günleri için ise *"İlk seçildiğim zaman bana Nakiye Elgün, Meclis'te çok konuşanı pek sevmezler dikkat et demişti. Bende 3 ay hiç konuşmadan dinledim"*¹⁰¹ ifadelerini kullanmıştır. Ilgaz'ın bu sözleri

⁹⁵ **TBMM Albümü (1920-2010)**, 1. Cilt 1920-1950 Ed. Sema Yıldırım, Behçet Kemal Zeynel, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010.

⁹⁶ Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından 9 Temmuz 1942 günü başkanlığa atanarak hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Bknz: Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877–2002)**, TESAV Yay., Ankara, 2003, s.50.

⁹⁷ **Akşam**, 9 Mart 1943

⁹⁸ https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d07/HT_1230_1_7.pdf (Erişim Tarihi:17.Ocak 2022)

⁹⁹ Hasene Ilgaz, Hatay'ın ilçeleri olan Antakya'dan 227, İskenderun'dan 113, Dörtöyl'dan 64, Reyhaniye'den 40, Kırıkhan'dan 40, Yayladağı'ndan 37, Hassa'dan ise 27 oy almıştır. Bknz: https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d07/HT_1230_1_7.pdf (Erişim Tarihi:17.Ocak 2022)

¹⁰⁰ Gümüşoğlu, *"Cumhuriyet Devrimlerinin Eylemcisi Hasene Ilgaz"*, s.83.

¹⁰¹ Gülen, **a.g.m**, s.527.

dönemin koşullarını oldukça net bir biçimde ortaya koymuştur. Ancak Ilgaz, bu çekingenliğini çok kısa sürede atmış, bütün milletvekilliği süresince Meclis'te 30'dan fazla söz alarak, kadın milletvekilleri arasında bir ilki gerçekleştirmiştir. TBMM'de Hatay milletvekillerinin kendisini çok iyi karşıladığını, birlikte faydalı işler yapacaklarını düşündüğünü belirtmiştir. Altı Hatay milletvekili olarak topluca hareket etme kararı aldıklarını söyleyen Ilgaz, anılarında o günlerden şöyle bahsetmiştir:¹⁰²

"Dilekler için ben not alıyor, bildiğim konularda bunlara karşılık veriyor, Ankara'ya dönünce de yine hep beraber Bakanlıklara giderek isteklerimize ait raporlar veriyor, aldığımız cevapları da ilgililere yazarak bildiriyorduk."

1.4.1 Hasene Ilgaz'ın VII. Dönem Hatay Milletvekilliği Faaliyetleri

Hasene Ilgaz, Hatay milletvekilliği döneminde sık sık Hatay'a gitmiş, burayı sokak sokak gezmiş ve incelemelerde bulunmuştur. Milletvekili seçilmesinin ardından Hatay'a ilk gittiğinde halkın mebus kelimesini, milletvekillerinin ne iş yaptığını bilmediklerini görmüş, Hatay'ın İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği sıkıntılardan dolayı kötü durumda olduğu saptamıştır. Ilgaz, Hatay'daki ilk günlerini şu sözlerle anlatmıştır:¹⁰³

"Halkın morale ihtiyacı vardı. Bunun için gezdiğimiz yerlerde karşılaştığımız pazar yerlerine uğruyor ve orada beni buğday çuvallarının üzerine çıkartarak halkla konuşmalar yaptırıyorlardı. Bu konuşmalar çok değişik konularda oluyordu. Bazen de Büyük Millet Meclisinin çalışmalarını anlatıyor, Milletvekilleri için bilgiler veriyorduk. Konuşmalardan sonra, bir isteğiniz var mı? Bize söyleyiniz. Onları yapıp size haber verimiz, dediğimiz zaman da inanmadan bizi süzüyorlardı."

Hatay halkını bilinçlendirmeyi kendine amaç edinen Ilgaz, eğitimci ve yardımsever yönünü ortaya çıkararak Hatay'daki çocuklarla yakından ilgilenmiştir. Hatay'a gittiğinde çamurların içinde çıplak ayakla dolaşan çocukları görmesi üzerine, kendisi çocuklara İstanbul'dan 200 çift ayakkabı almıştır.¹⁰⁴ Köylere öğretmen göndermek için çalışmalar yapan Ilgaz, Hatay'da yeni okullar açtırmıştır. Eğitimin önemini gençlere anlatmaya çalışmış, köydeki kadınlara destek olmak, kuma sorunu ile mücadele etmek için faaliyetlerde bulunmuştur.

¹⁰² Ilgaz, *Atatürk'e 100. Yıl Armağanı*, s.49.

¹⁰³ Aynı yer.

¹⁰⁴ Turgut, *a.g.e.*, s.135.

Hasene Ilgaz, Hatay'ın sosyal meselelerinin yanında ekonomik sorunlarına yönelik de çalışmalarda bulunmuştur. Bölge halkının gelirlerini arttırmayı düşünen Ilgaz, bunun için çözüm yolları aramıştır. Hatay'ın ikliminde kahvenin de yetiştirilebileceğini düşünmüş, kitaplardan ve ansiklopedilerden araştırmalar yapmış, Bakanlığa da çeşitli raporlar göndermiştir. Ilgaz, bu durumdan şöyle bahsetmiştir: ¹⁰⁵

“(...) Hatay Milletvekili iken, dağlarda bulunan yabani kahve ve zeytin ağaçlarının ürün vermemelerini incelemiş; bunların yabani ağaçlar olduğunu görerek Ziraat Bakanlığı ile temas etmiş; oradaki dağlardan yabani kahve ve zeytin ağacı getirterek devlet fabrikalarında diktirmiş ve sonrada aşılatmışım. Bir hayli zaman sonra bu fidanların kahve verdiğini gazetelerden öğrenmişim.”

Hasene Ilgaz'ın Hatay'a giderken genellikle treni kullandığı anılarından da anlaşılmaktadır. O dönemde Hatay'a ancak trenle ve otomobille gidildiğini belirten Ilgaz, 1945 yılında açılan İskenderun Limanı için yardımlarda bulunmuştur. Ilgaz, yalnızca Hatay'ın merkezini değil, Hatay'ın ilçesi olan Altınözü'nü ziyaret etmiş, halkla sohbet ederek geçimlerini zeytin ve zeytinyağcılık ile sağladığını öğrenmiştir. Altınözü'nde bulunan yabani zeytin ağaçlarını Ziraat Bakanlığı'na bildirmiş, program dahilinde aşılmasını rica etmiştir. Ilgaz'ın bu sayede Hatay'ın maddi gelirlerini arttırmayı amaçladığı anlaşılmaktadır. Arsus çevresinde de geziler yapan Ilgaz, çok bakımsız bir manzara ile karşılaşmış, yaptığı ziyaretlerde halka bu konuya dair uyarılarda bulunmuştur. Ilgaz, Arsus' un dünyaca bilinen portakal bahçelerine sahip olduğunu ancak son süreçte portakal ağaçlarının çiçek halindeyken toptan satıldığını gözlemlemiştir. ¹⁰⁶

Ilgaz, Hatay halkı ile yaptığı görüşmelerde Hatay'da eskiden ipek böcekçiliğinin önemli bir gelir kaynağı olduğunu, dünyaca ünlü ipeklerin önceden Hatay'da dokunduğunu öğrenmiştir. Ancak Hataylıların gelir kaynağı olarak narenciyeyi seçmesinin ardından ipek böcekçiliğinin unutulduğuna dikkat çeken Ilgaz, bu işin canlanması için de çeşitli girişimlerde bulunmuştur.

Hasene Ilgaz, Hatay ilinin gelirlerini arttırmayı amaçlarken Hatay'ın turistik özelliklerini de kullanmıştır. 1943 yılında Hatay'a ilk gittiğinde Antakya Müzesi'ni

¹⁰⁵ Hasene Ilgaz, **Okuduklarım Gördüklerim Yazdıklarım**, Türk Şehitlikleri İmar Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s.58.

¹⁰⁶ Ilgaz, **Atatürk'e 100. Yıl Armağanı**, s.19-51.

kapalı olduğunu görünce Ankara'ya döndüğünde konuyu Milli Eğitim Komisyonuna iletmiştir. Müzenin eksiklerinin tamamlanmasını ve müzenin mümkün olduğunca hızlı bir biçimde açılmasını talep eden Ilgaz, Millî Eğitim Bakanlığının da maddi destekte bulunmasını rica etmiştir.¹⁰⁷ Bu sayede müze tüm eksikleri giderilerek açılmıştır. Hatay'ı karış karış gezen Ilgaz, Hatay günlerini ve Hatay'a dair düşüncelerini şöyle anlatmıştır:

“Hatay’da yapılacak çok iş vardı. Hatay’a köylere kadar okul yapmak lazımdı. Öğretmen göndermek, Türkçe konuşma seferberliği açmak, Hatay köy kadınlığının elinden tutmak, kalkınmalarını sağlamak, kumar ile savaş açmak, bataklıkları kurutmak, köyleri ağaçlandırmak, yeniden dut ağacına önem vererek ipekçiliği geliştirmek, yaban zeytin ağaçlarını aşılama, kahve ağacı dikmek, narenciye dökülen çiçeklerinden esans fabrikası kurmak ve daha neler neler...”¹⁰⁸

Hasene Ilgaz'ın 1943-1946 yılları arasında Meclis içindeki faaliyetlerine ve Meclis' verdiği yasa tasarılarının çoğunda sosyal meselelere hassasiyet gösterdiği anlaşılmaktadır.

Meclis'in yeni döneminin açılmasının ardından 15 Mart 1943 tarihinde yapılan ikinci toplantıda, encümen seçimleri yapılmıştır. Seçim süreçlerinde yer alan kadın milletvekilleri encümenlere de seçilmişlerdir.¹⁰⁹ Yapılan oylama sonucunda Hatay Milletvekili Hasene Ilgaz Meclis Kütüphanesi Encümenine seçilmiştir.¹¹⁰ Bununla birlikte Münakalat (Ulaştırma) Komisyonu'nda yer alan Ilgaz,¹¹¹ komisyonun sekterliğini üstlenmiştir. Ilgaz, Komisyonun başkanı olan Recep Peker'e ve Ulaştırma Komisyonuna dair görüşlerini şu cümlelerle anlatmıştır:¹¹²

“Yalnız bana sekreterlik ödevi verilirken Merhum Peker, sözcü arkadaşına ayrıca yardımcı olacaksınız, diye tembih etmişlerdi. Ulaştırma Komisyonu çok

¹⁰⁷ a.g.e., s.54

¹⁰⁸ a.g.e., s.55

¹⁰⁹ Meclise giren kadın milletvekillerinden İstanbul Milletvekili Fakihe Öymen Bütçe Encümenine; Malatya Milletvekili Mihri Pektaş Divanı Muhasebat Encümenine; Samsun Milletvekili Sabiha Gökçül ve Seyhan Milletvekili Şemsa İşcan Gümrük ve İnhisarlar Encümenine; İzmir Milletvekili Benal Arıman İktisat Encümenine; Kastamonu Milletvekili Tezer Taşkiran Maarif Encümenine; Ankara Milletvekili Emine Mebrure Aksoley Maliye Encümenine; Afyon Karahisar Milletvekili Mebrure Gönenç Nafia Encümenine; Edirne Milletvekili Dr. Fatma Memik ve Manisa Milletvekili Dr. Saada Emin Kaatçılar Sıhhat ve İctimai Muavenet Encümenine seçilmiştir. Bknz: **TBMM Zabıt Ceridesi**, 7. Dönem, 1. Cilt, 2. Birleşim, s.16.

¹¹⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 7. Dönem, 1. Cilt, 2. Birleşim, s.16-18.

¹¹¹ Semra Gökçimen, **Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler (1935-2009)**, TBMM Yayınları, Ankara, 2009, s.120.

¹¹² Ilgaz, **Atatürk'e 100. Yıl Armağanı**, s.95.

ciddi bir çalışma yapıyordu. Peker çok dikkatli bir başkandı. Bütün komisyon üyelerinin toplantıda bulunmasını sağlıyor, gelen tasarılar üzerinde araştırmalar yapıyor, kitaplar karıştırıyor, sonra da raporları hazırlatıyordu.”

Hasene Ilgaz, Meclis’e “Hemşireler ve Hasta bakıcılar Hakkında Kanun, Muhtaç çiftçilere Ödünç Tohumluk Verilmesi, Köy Okullarının Borçlarının Ödenmesi, Emeklilerden Gelir Vergisi Alınmaması, Orduda Yıpranmış olan Elbiselerin Yakılmayarak Yoksul Halka Verilmesi, Kimsesiz Terk Edilmiş ve Anormal Çocukların Korunması, Özel İdareden Emekli Olanların Umumi Bütçeye Alınması(Kanun sözcüsü), Hizmet Süreleri Emekli ve Yetim Aylığı Bağlanmasına Elverişli Olmayanların Yetimlerine Bir Defaya Mahsus Olarak Verilecek İkramiyelerin Kesintisiz Verilmesi, İlkokul Öğretmenlerinin Özel İdareden Umumi Bütçeye Alınması”¹¹³ gibi konularda yasa tasarısı önerileri sunmuştur.

Millî Eğitim Bakanlığı’nın 1944 yılı mali bütçesi¹¹⁴ hakkında konuşma yapan Hasene Ilgaz, çocukların devamlı olarak okula gelmelerini sağlamak için barındırma odalarının, çocuk parklarının yeniden açılmasını, yoksul çocuklara yardım edildiği ancak bunun yetmediği, bu yüzden de her vilayette İlkokul Yoksul Cemiyeti açılması gerektiğini belirtmiştir. Ilgaz, ilkokul öğretmenlerinin sorumluluklarının çok olduğuna dikkat çekmiş, öğretmenlerin aldıkları maaşın yetersiz olduğunu vurgulamıştır. Ilgaz, konuşmasında serseri çocukların üstünde durmuş ve sorunun en temelden çözülmesi gerektiğini savunarak şu ifadeleri kullanmıştır:¹¹⁵

“Dün burada Adliye Vekaleti bütçesi konuşulurken arkadaşlarımızdan birisi serseri çocuklar üzerinde yapmış olduğu etütten bahsetti. Bunların yekunu artıyordu. Acaba bu artış neden ileri geliyor, niçin artıyor? Bunların sebeplerini düşünmek çarelerini aramak lazımdır. Biz bu çocuklar için her sene ceza ve tevkif evlerinin yatak adedini çoğaltmaya çalışıyoruz. Halbuki memlekette yapılacak bir şey varsa yarayı esasından tedavi etmek, çarelerini arayıp bulmak lazımdır. Bugün Maliye Vekaletinden para bularak yarın müesseselerin adedini çoğaltarak büyük binalar içine sıkıştırmak bunları terbiye usulleri arayarak yarınki hayata hazırlamak bugünkü cemiyetin işi olmamalıdır. Bugün cemiyet içinde bir bozuk varsa onu evin içine girerek ailede aramak zaruret ve mecburiyetindeyiz.

¹¹³ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No:10002-044-2614.

¹¹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, 7. Dönem 10. Cilt 61. Birleşim, 25 Mayıs 1944, s.263.

¹¹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, 7. Dönem, 10. Cilt 61. Birleşim, 25 Mayıs 1944, s.263- 295.

Hasene Ilgaz konuşmasında, “serseri” olarak adlandırılan çocukların, bakacak kimseleri olmayan, gittikleri yerde yakacakları olmadığından sokaklarda ve harabe yerlerde kalan, çalışmak zorunda olan ve dolayısıyla tüm bunları yaşarken okula uğramak yerine hayatın içerisinde başlarına gelenleri tecrübe eden çocuklar olduğunu dile getirmiştir. Hal bu iken bu çocukların bir gün tekrar okula gelmesi halinde öğretmenin istediği ders ve vazifelerden sıkılmasının kaçınılmaz olduğunu vurgulayan Hasene Ilgaz, bu çocukların okullara devamlı olarak gelmelerini sağlamanın temel amaç olduğu belirtmiştir. Konuşmasında ilkokullarda daha önceden bulunan barınma odalarının, kütüphanelerin ve çocuk bahçelerinin bu çocuklar için kullanılması gerektiğini savunan Ilgaz, bu sayede çocukların göz önünde tutulacağını ve serseri çocuk oranının azalacağını belirterek, öğretmenlerin, profesörlerin, halkevlerinin birbirleriyle el birliği yapması gerektiğini ifade etmiştir.

Ilgaz son olarak konuşmasında, İlkokul Yoksul Cemiyetler Birliği ile muhtaç çocuklara yardım yapıldığını ancak bazı vilayetlerde bu yardımların yapılamadığına değinerek, her vilayette İlkokul Yoksul Cemiyeti yapılması için Maarif Vekili’nden destek istemiştir.¹¹⁶

1946 yılı Adalet Bakanlığı bütçesi hakkında konuşan Hasene Ilgaz, cezaevlerine ve tevkifhanelere dikkat çekmiştir.¹¹⁷ Milletvekili olduğu bölgede ve diğer bölgelerde bulunan cezaevlerini gezdiğini ifade eden Ilgaz, bazı suçlu annelerin çocuklarıyla birlikte çok kötü koşullar altında kaldığını söylemiştir. Ilgaz, daha önceki bütçe görüşmelerinde de aynı teklifle geldiğini vurgulayarak aynı durumun hala yaşandığını belirtmiştir. Cezaevlerinde anneleriyle kalan çocuklar için koşulların iyileştirilmesi gerektiğini önemseyen Ilgaz, konuşmasına şöyle devam etmiştir: ¹¹⁸

“(…) Hatta bu konu üzerinde o muntıkada bulunan Çocuk Esirgeme Kurumu arkadaşlarımla da konuştum, onlar dediler ki, Bakanlık bir yardım yapacak olursa biz bu yardımı memnuniyetle yaparız. Şimdi mademki, suçlu çocuklar için yer yapılması lüzum ve ehemmiyetinden bahsediliyor, gönül ister ki, bu gibi anneleri mahkûm olan ve hiçbir kusuru olmayan zavallı çocuklar da bir yerde toplansınlar ve bakılsınlar. O yavruların ilerideki vaziyeti de bu suretle kurtulsun. Gönül bunu çok arzu ediyor, bunu çok rica ederim.”

¹¹⁶ Aynı belge.

¹¹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, 7. Dönem, 20. Cilt, 15. Birleşim, 20 Aralık 1945, s.226.

¹¹⁸ Aynı belge.

Dönemin Adalet Bakanı Ali Rıza Türel ise Ilgaz'ın konuşmasının ardından kendisine cevap vermiştir. Ilgaz'ın söylediklerinin doğru olduğunu ancak anne ile çocuğu ayırmak istemediklerinden dolayı bu şekilde kaldıklarını belirten Ali Rıza Türel, hükümlü annenin bulunduğu yerde bir hayır kurumu varsa böyle bir şeyin yapılabileceğini onaylamıştır. Yeni yapılacak cezaevlerinde bu durumun dikkate alınacağını ifade etmiştir.

Hasene Ilgaz, çalışmalarına devam ederken 1945 yılında eşi gibi ressam olan kızı Perihan'ı 23 yaşında iken zatürreden kaybetmiştir.¹¹⁹ Kendisini çok kısa zamanda toplayan Ilgaz, çalışmalarına kaldığı yerden devam etmiş ve hayatını daha da anlamlı kılmaya çalıştığını ifade etmiştir.

Hasene Ilgaz, 1946 yılı Millî Eğitim Bakanlığı bütçesi ile ilgili yaptığı konuşmada Başbakan Refik Saydam'ın çocukları anne baba şefkatiyle büyüten Darüşşafaka'nın yanında bir de kız çocukları için de bir okul açılmasını kabul ettiğini belirtmiştir. Bina ile ilgili incelemelerin yapıldığını, devlet bütçesinden para verileceğinin vaat edildiğini aktaran Ilgaz, 1939 bunalımı, ardından 1942 yılında Refik Saydam'ın yaşamını yitirmesi ve İkinci Dünya Savaşı yüzünden sürekli olarak ertelendiğinden bahsetmiştir. Ilgaz, İstanbul'da bulunan Darüşşafaka'nın çok kötü bir vaziyette olduğuna dikkat çekmiş, konuşmasının diğer kısmında öğretmenlerin maaşlarının azlığını dile getirmiştir. Öğretmenlerin 20 ya da 25 lira gibi bir toplu para alması gerektiğini belirten Ilgaz, konuşmasının son kısmında hayır kurumlarının birbirleri ile dayanışma ve iş bölümü ile yardımlaşması gerektiğini savunmuştur. Ilgaz, kendi partisine yönelik yaptığı eleştirileri de içeren konuşmasında son olarak şu ifadeleri kullanmıştır:¹²⁰

“(...) Şimdi ne istiyorum? Mademki aynı hava içindeyiz. Aynı muhit içinde birbirimize inanıyor, iman ediyor, hepimiz birbirimizi seviyoruz, öyle ise ne yapalım? Beraber çalışalım. Hep bir araya gelelim. İşte Kızılay. Sen yediriyorsun işte. İşte Çocuk Esirgeme Kurumu, sen şu yaşa kadar olanları giydireceksin. İşte Halkevi Sosyal Yardım Kolu, sen de çocukların kitap, defter ve kalemlerini temin edeceksin. Yetim ve Yoksulları Koruma Cemiyeti sen de bunların iç çamaşırlarını temin edeceksin diyelim ve öyle bir koordinasyon temin edelim ki, herkes bütçesini, dağarcığını önüne koysun büyük bir istekle çamaşır benim üzerimde aman hazırlayayım.”

¹¹⁹ “Acı Bir Kayıp”, **Cumhuriyet**, 16 Eylül 1945.

¹²⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 7. Dönem, 10. Cilt, 61. Birleşim, 21 Aralık 1945, s. 266-268.

Hasene Ilgaz 1946 yılında yalnızca çocuklar, kadınlar, yardımlaşma ve sosyal konularla ilgili değil işçi ve işçi hakları ile ilgili bir konuşma yapmıştır.¹²¹ Çalışma Bakanlığı'nın yeni bir kanun tasarısı üzerine söz alan Ilgaz, işçi ve işveren arasında olması gereken denetimin eksik kaldığını ifade etmiştir. Ilgaz, maden ocaklarında ya da tarlalarda çalışan işçilere dair göz ardı edilen durumların olduğuna yurt gezilerinden örnekler vermiştir. Bu işçilerin çocuklarını evde bırakarak, az yiyeceklerle günlerce bir yerden bir yere gittiğine ve yattıkları yerlerin hijyenik ortamlar olmadığına dikkat çeken Ilgaz, Çalışma Bakanı Mahmut Sadi Irmak'tan işçilerin çalışmak için gittikleri yerlerde barakalar yapılmasını talep etmiştir. Ilgaz, konuşmasında kadın işçileri de unutmamış, kadın işçiler için yapılması gereken iyileştirmelerden bahsetmiştir. İşçilere iş bulma konusunda yakacak, yiyecek, temizlik ve barınma konularının birbirlerinden bağımsız olmadığına değinen Ilgaz, işçilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi sonucunda daha iyi çalışacaklarını vurgulamıştır. İş ve işçi bulma konularında önceden belediyelerin faaliyet gösterdiği söyleyen Ilgaz, bu duruma İstanbul Belediyesi'ni örnek göstermiştir. Konuşmasında sosyal işlerin ve iş bulma kurumlarının denetlenmesi gerektiğinin üstünde duran Ilgaz, Çalışma Bakanlığı'nı da eksik kaldığı yönlerden eleştirmiştir. Ilgaz, konuşmasında şu ifadelerle yer vermiştir:¹²²

“(...) Ayrıca hizmetçi ve sütüne bulan bürolar üzerinde de durmak icap ediyor. Öyle aileler vardır ki istedikleri halde aradıkları kadını bulamıyorlar. Bu işçilerin ellerinde vesikası yoktur. Köyden köye, şehirden şehre dolaşmış, kapı gezmiştir. Bu iş de tanzim edilememiştir. İstanbul'da bazı müesseseler vardır, kahvelerde otururlar. Evlere adam gönderirler. Fakat bunlar en nihayetinde kahve bürolarıdır. Bunu yapmadığımız takdirde yepyeni bir teşekkül olan ve ilk adımları, ilk temelleri ne kadar kuvvetli olursa olsun Çalışma Bakanlığı bu işi yolunda ve iyi yürütemez...”

Hasene Ilgaz, 1946 Üniversiteler Kanunu'na ilişkin konuşma yapmış¹²³, konuşmasında üniversite öğrencilerinden harç veya ücret alındığına, bazı ailelerin ise bu ücreti vermemek için muhtarlara başvurduğunu ve kendilerine fakir belgesi verilmesini istediklerini dile getirmiştir. Ilgaz, polis incelemesine giden bu durumda gerçekten durumu olmayan çocuklarla, bunların dışında kalan çocukların bu belgeyi almaya çalışmasından üzüntü duyduğunu ifade etmiştir. Senatodan harçlar ve

¹²¹ TBMM Zabıt Ceridesi, 7. Dönem, 21. Cilt, 23. Birleşim, 14 Ocak 1946, s.32-33.

¹²² TBMM Zabıt Ceridesi, 7. Dönem, 21. Cilt, 23. Birleşim, 14 Ocak 1946, s.33.

¹²³ TBMM Zabıt Ceridesi, 7. Dönem, 24. Cilt, 63. Birleşim, 12 Haziran 1946, s.214.

fakülteler için çocuklardan alınacak paralar üzerinde durulmasını ve fakir çocukların durumlarını gösteren kağıtların polis incelemesine gitmeden incelenmesini rica eden Ilgaz'ın bu önerisi oylamada kabul edilmiştir.¹²⁴

1.5 1946 Seçimleri ve Çorum Milletvekili Hasene Ilgaz

1946 yılına gelindiğinde Türkiye'nin siyasi tablosu da değişmek üzereydi. 1945 yılında yeni partilerin kurulmasının önü açılmıştır. Yeni parti kurulmasına yönelik ilk hareket Nuri Demirağ, Cevat Rifat Atilhan ve Hüseyin Avni Ulaş'tan gelmiş, üçü bir araya gelerek Milli Kalkınma Partisi'ni (MKP) kurmuştur.¹²⁵ Aradan bir yıl geçmeden 7 Ocak 1946 yılında Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü tarafından Demokrat Parti (DP) kurulmuştur.¹²⁶

5 Haziran'da seçim sistemi değiştirilmiş, iki dereceli olarak yapılan seçim sisteminden, tek dereceli çoğunluk seçim sistemine geçilmiş, açık oy, gizli tasnif yöntemi uygulanmıştır. Türkiye siyasi tarihi açısından önemli dönüm noktalarından biri olan 1946 seçimleri ilk kez çok partili olarak gerçekleştirilmiştir. 1946 seçiminde CHP'nin yanı sıra çok partili siyasal hayatın ilk partisi olan MKP ve DP yer almıştır.¹²⁷

Seçim öncesi CHP Genel Sekreterliği tarafından, milletvekillerinden seçim bölgelerine dair form doldurmaları istenmiştir. Hasene Ilgaz, formda sorulan *"Seçimlerde hangi bölgeden seçilme şansınız yüksek, nereden aday olmak istersiniz?"* sorusuna bir cevap vermemiştir. Bunun üzerine kendisine neden cevap vermediği sorulmuş, Ilgaz çok net bir biçimde; *"hizmet her yerde hizmettir"* cevabını vermiştir.¹²⁸

21 Temmuz 1946 tarihinde gerçekleştirilen seçimlerde CHP 465 sandalyenin 390'ını kazanarak lider parti olarak öne çıkmış, DP'liler 65, bağımsızlar ise 7 sandalye kazanmıştır.¹²⁹

¹²⁴ Aynı belge.

¹²⁵ Parti 5 Eylül 1945 yılında resmen çalışmalarına başlamıştır. Liberal bir programı benimseyen bu parti seçim konusunda ise tek dereceli seçim sistemini benimsemiştir. Parti, ortaya çıkan fikir ayrılıklarından dolayı Mayıs 1958 yılında genel kurulunu toplayamamıştır. Bknz: Cem Eroğul, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Belge Yayınları, İstanbul, 1992, s.113.

¹²⁶ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Yayınları, İstanbul, 2019, s.16.

¹²⁷ Eroğul, *a.g.e.*, s.16.

¹²⁸ Gümüšoğlu, *"Cumhuriyet Devrimlerinin Eylemcisi: Hasene Ilgaz"*, s.84.

¹²⁹ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hill Yayınları, İstanbul, 2015, s.37.

1946 seçimleri sonucunda Meclis 'e giren kadın milletvekillerinin sayısında düşüş yaşanmıştır. 1935 yılında 18 kadın Meclis'e girmişken 1946 seçimlerinde bu sayı 9'a düşmüştür. Hasene Ilgaz ise bu seçimlerde 51 bin 52¹³⁰ oy ile Çorum milletvekili seçilmiştir.¹³¹

9 kadın milletvekilinin seçildiği bu dönemde diğer kadın milletvekillerinin isimleri ise şöyledir:¹³² Mebrure AKSOLEY (Ankara), Fakihe ÖYMEN (Ankara), Zehra BUDUNÇ (Bursa), Benal Nevzat ARIMAN (İzmir), Latife Bekir ÇEYREKBAŞI (İzmir), Tezer TAŞKIRAN (Kars), Makbule DIBLAN (Seyhan), Zekiye MOLAOĞLU(Trabzon).

1946 yılı seçimlerine ve seçilen Çorum milletvekillerine dair haber, Çorum Gazetesinde 24 Temmuz 1946 tarihinde yer almıştır. Seçimlerin olaysız geçtiğine değinilen haberde şu ifadeler kullanılmıştır:¹³³

“Pazartesi günü bütün ilçelerde oy tasnifleri bitirilmiş ve sonuçta aşağıda yazılı Cumhuriyet Halk Partisi adaylarının büyük bir çoğunlukla milletvekilliğine seçildikleri anlaşılmıştır. Sayın Milletvekillerimizi candan kutlar, görevlendikleri memleket ve millet davasında büyük başarılarını temenni eyleriz.

Edip ALPSAR: Çorum Eski Milletvekili

Naim ATALAY: Çorum Eski Milletvekili

Dr. Mustafa CANTEKİN: Çorum Eski Milletvekili

Münir ÇAĞIL: Çorum Eski Milletvekili

Hasene ILGAZ: Çocuk Esirgeme Kurumu Merkez Kurulu Üyesi

Süheyl KARAFAKİOĞLU: Edirne Valisi

Necdet YÜCER: Ticaret Bakanlığı Dış Ticaret Müşaviri”

¹³⁰https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d08/HT_1230_1_8.pdf (Erişim tarihi 17 Ocak 2022)

¹³¹ Çorum merkezinden 3 bin 6 oy alan Hasene Ilgaz, Çorum'un diğer ilçeleri olan İskilip'ten 22 bin 354, Sungurlu'dan 4 bin 260, Alaca'dan 5 bin 810, Mecitözü'nden 12 bin 924, Osmancık'tan ise bin 898 oy almıştır.

Bknz:https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d08/HT_1230_1_8.pdf (Erişim tarihi 17 Ocak 2022)

¹³² **TBMM Albümü (1920-2010)**, 1. Cilt 1920-1950.

¹³³ “Milletvekilleri Seçimleri İlimiz İçinde Tam Bir Serbesti İçinde Cereyan Etti”, **Çorum**, 24 Temmuz 1946.

Hasene Ilgaz, 5 Ağustos 1946'da yeni dönemine başlayan Meclis'in açılışına katılmış,¹³⁴ Çorum gazetesine yazdığı yazıda ise Meclis'in açılış gününü şöyle anlatmıştır:¹³⁵

“ Bugün (5 Ağustos 946 günü) Ankara büyük bir bayram heyecanı taşıyor. 63 ilden gelen 465 milletvekili ve bunları meclise girerken görmek için caddelere biriken kadını erkek ve çoluk çocuk geç kalmamak, yer bulabilmek ümidiyle acele eden, hatta koşuşun çağrıları, sağa sola yol gösteren polisler... İşte Meclis binası bayraklar içinde. Kapıda kırmızı yelekli, beyaz yaka ve kravath, resmi elbiseli odacılar yeni gelenleri karşılayıp vestiyerlerini taşıyorlar. (...) Nihayet zil vaktin geldiğini haber veriyor. Salonda çıt yok. Meclisin en yaşlı milletvekili alkışlarla kürsüde 8'inci devreyi açıyor. Bu devrenin hususiyeti pek büyük...”

1.5.1 Hasene Ilgaz'ın VIII. Dönem Çorum Milletvekilliği Faaliyetleri

Hasene Ilgaz, Çorum milletvekili seçildikten sonra ilk kez 22 Eylül 1946'da Çorum'a gitmiş, Çorum'da 2 gün kalarak 24 Eylül 1946'da geri dönmüştür. Çorum'da kaldığı sürede Lise, Kız Enstitüsü ve Doğum Çocuk Bakımevi ve Hastanesini ziyaret etmiş, kadınlarla konuşmuştur.¹³⁶ 24 Eylül günü Çorum Halkevi'nde bir konuşma yapan Ilgaz'ın Çorum ziyaretine, 25 Eylül 1946 tarihli Çorum gazetesinde şöyle yer verilmiştir:¹³⁷

“ Sayın Milletvekillerimizden Bayan Hasene Ilgaz, geçen pazar günü geces i şehrimize şeref vermişlerdir. İki günden beri halkla görüşerek dertlerini dinlemiş ve cevaplandırmış bulunan sayın Milletvekilimiz ilk okullarla Lise, Kız Enstitüsü, Erkek Sanat okullarını, Doğum ve Çocuk Bakımevini ve Hastaneyi ziyaret ederek gerekli incelemelerde bulunmuşlar ve her birinde gerekli bilgileri almışlardır. Dün Halkevi salonunda halkla memleketi ilgilendiren konular üzerinde genel bir konuşma yapmış olan sayın Bayan Hasene Ilgaz il ilçelerinde de inceleme ve halkla görüşmelerde bulunmak üzere bugün şehrimizden ayrılmışlardır. Sayın Milletvekilimize güzel geziler dileriz.”

Ayrıca 18 Aralık 1946 tarihinde gerçekleşen CHP Çorum il Kongresi için de Çorum'a gelen¹³⁸ Hasene Ilgaz'ın bu ziyaretleri, Çorum halkının da hafızasında yer

¹³⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, 8. Dönem 1. Cilt 1. Birleşim, 5 Ağustos 1946, s.1.

¹³⁵ Çorum, 14 Ağustos 1946.

¹³⁶ Çorum, 25 Eylül 1946.

¹³⁷ Aynı gazete.

¹³⁸ Çorum, 18 Aralık 1946.

etmiştir. Hasene Ilgaz, 9 Ekim 1946 tarihli gazetede Çorum gezisinden şöyle bahsetmiştir.¹³⁹

“ (...) Bağlar bozulmuş küfe üzümle evlerin avlularına yıkılıyor. Pekmez ve bulama kazanları büyük ocaklar üzerinde konmuş. Her evden ayrı bir ses. Kimi bulgur yapıyor. Beri yanda çat çat cevizler kırılıyor. Mısırlar hevenk oluyor. Cevizler, kabaklar dam üzerinde güneşlettiriliyor. İşte bu hayat ve çalışma eseri olan bu evler arasından kalbimiz ve gönlümüz mes’ut, bahtiyar dolaşıyor ve düşünüyorsunuz.”

1946-1950 yılları arasındaki Meclis tutanaklarına göre Meclis’in 12 Ağustos 1946 tarihinde yapılan ikinci oturumunda komisyonlar oluşturulmuştur.¹⁴⁰ Seçilen kadın milletvekilleri bu komisyonlarda yer almıştır. Bu dönemin en çok söz alan kadın milletvekilleri ise Hasene Ilgaz ve Tezer Taşkiran olmuştur.¹⁴¹

1946-1950 yılları arasında yaptığı vekillik süresince toplamda otuz altı konuyla ilgili kırk kere söz alan, TBMM’de 4 teklifle bulunan Hasene Ilgaz¹⁴², hemen hemen her konuya değinmeye çalışmıştır. Bütçe kanunlarına, af konularına, Köy Enstitülerine, hemşireler ve hasta bakıcılara, muhtaç çiftçilere ödünç tohumluk verilmesine, kimsesiz, terk edilmiş ve engelli çocukların korunmasına, özel idareden emekli olanların umumi bütçeye alınması, seçim kanununa ilişkin,¹⁴³ hizmet süresi emekli ve yetim aylığı bağlanmasına elverişli olmayanların yetimlerine bir defaya mahsus verilecek ikramiyelerin kesintisiz verilmesine ve ilkokul öğretmenlerinin umumi bütçeye alınmasına ilişkin öneriler ve fikirler sunmuştur.¹⁴⁴ Hasene Ilgaz’ın seçim kanununda ilçelerin bölgelere ayrılması ve milletvekillerinin tanınarak seçilmesine yönelik önerisi, o dönem uygulanmasa da daha sonraki süreçte uygulanmaya başlamıştır.

Hasene Ilgaz, Çorum milletvekilliği yaptığı dönemde TBMM’ye 4 yasa teklifi sunmuştur. 1947 yılında hizmet süreleri emekli ve yetim aylığı bağlanmasına elverişli olmayan subay, askeri ve mülki memurlarla, bunların yetimlerine bir defaya mahsus

¹³⁹ Çorum, 9 Ekim 1946.

¹⁴⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, 8. Dönem 1. Cilt 2. Birleşim, s.19-23.

¹⁴¹ Beral Alacı, “Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün Siyasette Kadın Algısı ve Cumhuriyet Halk Partili Kadın Milletvekillerinin Faaliyetleri (1939-1950)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Bahar, 2019, s.171-194.

¹⁴² Gülen, a.g.e., s.529.

¹⁴³ TBMM Zabıt Ceridesi, 8. Dönem 24. Cilt 40. Birleşim, 7 Şubat 1950, s.186-187.

¹⁴⁴ Gümüşoğlu, “Cumhuriyet Devrimlerinin Eylemcisi: Hasene Ilgaz”, s.83.

olmak üzere verilen paraların vergiye tabi tutulmaması hakkında¹⁴⁵, 1949 yılında ise hemşireler ve hasta bakıcılar hakkında teklif¹⁴⁶ sunmuştur.

Hasene Ilgaz, Hemşirelik ve Hasta bakıcılık kanun tasarısını TBMM Başkanlığına sunduğu zaman Meclis'teki bazı doktor milletvekillerinin tepkisi ile karşılaştığını, onlara göre doktor olmadığı için böyle bir tasarıyı onun hazırlayamayacağını düşündüklerini söylemiştir. Ancak kendisinin bu kanun tasarısını masa başında oturarak değil, bir yıl boyunca hastane hastane gezerek, üniversite profesörleri ile konuşarak, hemşirelerle onların sıkıntılarına dair saatlerce konuşarak ve inceleyerek hazırladığından bahseden Ilgaz, bu sayede Yüksek Hemşire Okulu'nun açılmasının bu çalışmanın sonunda olduğunu, Türkiye'de 1948 yılında hemşire sayısının 583, ziyaretçi hemşire sayısının 13 olduğunu, Türkiye'nin o dönemki nüfusunun 18 milyonu geçkin olduğunu; buna göre de her on bin nüfusa 6 hemşire düştüğünü belirtmiştir. Ilgaz, bütün bunları araştırırken Dünya Hemşireler Birliğini'de araştırmıştır. Türkiye'de hemşireliği saygı ile selamlatan bir meslek haline getirilmesini savunmuştur.¹⁴⁷

1950 yılında ise 13803,4274, 4459 sayılı kanunların köy okulu, öğretmen evi, köy sağlık memurları ve ebeleri evleri inşa ettirilmesiyle ilgili maddelerin değiştirilmesi¹⁴⁸, 5012, 5082 sayılı kanunların kaldırılması hakkında 5210 sayılı Kanuna bir madde eklenmesi ve 59, 3803, 4274 ve 4459 sayılı kanunların köy okulu, öğretmen evi, köy sağlık memurları ve ebeleri evleri inşa ettirilmesiyle ilgili maddelerin değiştirilmesi ve 5012, 5082 sayılı kanunların kaldırılması hakkında 5210 sayılı Kanuna bir madde eklenmesi¹⁴⁹ olmak üzere 2 teklif vermiştir.

Hasene Ilgaz, 12 Ağustos 1946 tarihinde TBMM Milli Eğitim Komisyonu¹⁵⁰,na seçilmiş, tıpkı kendisi gibi öğretmen olan Zekiye Molaoğlu ve Tezer

¹⁴⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 8. Dönem 6. Cilt 68. Birleşim, s.14.

¹⁴⁶ Hasene Ilgaz'ın Hemşireler ve Hastabakıcılar Hakkında Kanun Teklifi 16 Mart 1949'da Sağlık ve Sosyal Yardım ve Bütçe Komisyonlarına sevk edilmiştir. Bknz: **TBMM Tutanak Dergisi**, 8. Dönem, 17. Cilt, 56. Birleşim, 16 Mart 1949, s.28.

¹⁴⁷ **Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi**, Belge No: 10002-033-037.

¹⁴⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 8. Dönem 23. Cilt 28. Birleşim, s.110.

¹⁴⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 8. Dönem 25. Cilt 65. Birleşim, s. 367-500.

¹⁵⁰ Yeni dönemin en önemli özelliklerinden biri de hemen hemen bütün kadın milletvekillerinin Meclis Komisyonlarında yer alması olmuştur. Örnek olarak; Seçim Tutanaklarını İzleme Komisyonu'nda Fakihe Öymen, Bütçe Komisyonu'nda da Fakihe Öymen, Ekonomi Komisyonu'nda Benal Arıman ve

Taşkıran ile ilkököl öğretmenlerinin Millî Eğitim Bakanlığı'na alınması için çalışmalar yürütmüştür. Eğitimle ilgili konulardan asla vazgeçmemesi dikkatlerden kaçmayan Ilgaz, 11 Kasım 1946, 5 Kasım 1947, 5 Kasım 1948 ve 7 Kasım 1949 tarihlerinde tekrar aynı üyeliğe seçilmiştir.¹⁵¹ Ilgaz, aynı zamanda Çalışma Komisyonu'nda yer almış, başkan yardımcısı olarak görev yapmıştır. Ilgaz, anılarında Çalışma Komisyonu'na seçilişini şöyle anlatmıştır:¹⁵²

“Merhum Recep Peker yeni çalışmaya başlayan Çalışma Komisyonu başkanı seçilmişti. Sözcü yardımcısı da Hasene Ilgaz olacak diye söylentiler vardı. Recep Peker beni çağırarak, ‘komisyon sözcüsüne yardım etmenizi rica edeceğiz. Bugün komisyon var. İşçilerin bazı düşünceleri var. Siz de bu toplantıya buyurunuz’ dedi.”

Ilgaz, yeni kurulan bu komisyonda konuşulanları harfiyen not almış, hiçbir şey kaçırmamaya gayret göstermiştir. İşçilerin fabrikalarından hangilerine gidileceği konusunda notlar almış, gidilecek yerler için bir cetvel hazırlamıştır. Zonguldak kömür işçileri, ağır sanayi, hafif sanayi bütün sektörlerin incelenmesinde rol oynayacak olan Ilgaz, inceleme ekibinde tek kadın olarak görev almıştır. Ilgaz, bu incelemeler esnasında özellikle Karabük fabrikaları ve Zonguldak kömür ocağına odaklanmış, bu fabrikalarda çalışanların sağlık durumları ve gıdaları ile ilgilenmiştir. Fabrikalara yapılan geziler sonucunda, inceleme ekibi ile 40 sayfadan fazla bir rapor yazılmıştır. Ancak Ilgaz'a göre, “*rapor yazmak kâfi değil, yazılanları ait oldukları yerlerde tatbik edebilmek*” önemlidir. Çünkü Ilgaz, hazırlanan bu raporun tartışıldığını hiç görmemiştir.

1947 yılında dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Reşat Şemsettin Sirer'in ricası üzerine Okul Aile Birliği Bülteni'ni yayınlamakta bakanlığa yardımcı olan Hasene Ilgaz, bültenin amacını çocukların en iyi şekilde yetişmelerini sağlamak olarak açıklamıştır.¹⁵³ Yine Hasene Ilgaz'ın uzun uğraşları sonucunda 1948 yılında İlkokul

Latife Bekir Çeyrekbaşı, Maliye Komisyonu'nda Emine Mebrure Aksoley; Milli Eğitim Komisyonu'nda Hasene Ilgaz, Zekiye Molaoğlu, Tezer Taşkıran; Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu'nda Dr. Makbule Dıblan; Sayıştay Komisyonu'nda Zehra Budunç görev almıştır. Bknz: **TBMM Zabıt Ceridesi**, 8. Dönem, 1. Cilt, İkinci Birleşim, s.19-23.

¹⁵¹ Mustafa Çuhali, **Türk Parlamento Tarihi VIII Dönem (1946-1950) III. Cilt: Milletvekilleri Özgeçmişleri**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 46, Ankara, 2012, s.322.

¹⁵² **Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi**, Belge No: 10002-042-035.

¹⁵³ Ilgaz, **Okuduklarım Gördüklerim Yazdıklarım**, s.91.

öğretmenlerinin Millî Eğitim Bakanlığı'na alınması hakkındaki kanun tasarısı kabul edilmiştir. Bu tasarının sözcüsü olarak da Ilgaz seçilmiştir.¹⁵⁴

1.5.1.1 Hasene Ilgaz ve Cezaevleri

Hasene Ilgaz'ın Hatay ve Çorum milletvekilliği dönemindeki Meclis içindeki faaliyetlerinde, dış politikada, yazılarında ve gezilerinde cezaevleri konusuna önem verdiği anlaşılmaktadır. Özellikle Çorum milletvekilliği döneminde birçok şehirdeki cezaevlerini gezerek incelemelerde bulunmuştur.

Gezdiği ceza ve tevkif evlerinin çoğunun kira ile tutulmuş binalar olduğunu, bu binalarda her yaştaki suçluların karışık bir şekilde yaşadığını gözlemleyen Ilgaz, suçluların bütün gün boş oturduklarına dikkat çekmiştir. Ilgaz, gezdiği cezaevlerindeki binaların çok eski, kötü ve güvensiz gözüktüğünü her fırsatta dile getirmiştir. Milletvekili olduğu 7'nci ve 8'inci dönemde Türkiye'de toplamda 500 cezaevi olduğunu ve bunların bir kısmının ranzalı, yatakhaneli, yemekhaneli, çok azının ise rehabilitasyon atölyelerine sahip olduğunu belirten Ilgaz, geriye kalan 390 ceza ve tevkif evinin hızlı bir biçimde tamir veya yeniden yapılması gerektiğini raporlarına yansıtmıştır.¹⁵⁵

Hasene Ilgaz, her alanda yaptığı gibi cezaevleri ile ilgili yapmış olduğu incelemelerini “33 Cezaevinde Gördüklerim” başlığıyla bir yazı dizisi haline getirmiştir. Bu yazı dizisinde Ilgaz, cezaevlerinin sosyal müessese olduğuna dikkat çekerek Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyetin ilk on beş yılında cezaevlerine önem gösterilmediğini belirterek eleştirilerde bulunmuştur. Ilgaz, 1943 yılından 1950 yılına kadar yapmış olduğu cezaevleri ziyaretlerine dair rapor tuttuğunu ve ilgili bakanlıklarla iletişime geçtiğini ifade etmiştir. Türkiye'de var olan zindancılık zihniyetinden kurtulmak gerektiğini vurgulayan Ilgaz, yapmış olduğu incelemeleri sırasıyla aktarmıştır. Bakanlıklar arası koordinasyona ihtiyaç olduğuna, hali hazırda mevcut olan adalet sisteminin eksik ve yetersiz olduğuna dair Adalet Bakanlığı'na da eleştirilerde bulunmuş, yazı dizisinde cezaevleri ile ilgili şu sözlere yer vermiştir:¹⁵⁶

¹⁵⁴ Çufalı, a.g.e, s.322.

¹⁵⁵ Ilgaz, Atatürk'e 100. Yıl Armağanı, s.192.

¹⁵⁶ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-005-058-366.

“Her mahkeme bulunan mahalde ceza ve tevkif evleri vardır. Bunların sayısı 490’dır. 82 kadarı yeni yapılmış veyahut lazım olan şeraiti haizdir. Geri kalan 408 cezaevi üzerinde durulması lazım tiplerdendir. Cezaevlerinin perişan hali Vekaletçe de bilinmektedir. Ve bunun için bir ana program varsa da gayet ağır yürümektedir. Buna sebep olarak bütçe imkansızlıkları gösterilmektedir. Yalnız muntika hapishanelerini yapmak için 50 milyon liraya ihtiyaç vardır. Bugün hayat pahalılığı karşısında istediğimiz binaların 50 milyon liraya da çıkmayacağını bilmekteyiz. Bu para deften verilemeyeceği gibi yıllara da taksim edilmiş değildir.”

Ilgaz, siyasi tutukluların adi suçlularla aynı yerde kalmasının sakıncalı olduğunu savunmuştur. Bu konuya dair sürekli Meclis kürsüsünden konuşan Ilgaz’ın konuşmaları Meclis tarafından dikkate alınmış aynı akşam ceza ve tevkif evlerinde bulunan siyasi ve adi suçluların birbirinden ayrılması için emir verilmiştir.¹⁵⁷

Ilgaz, ceza ve tevkif evlerinde bulunan çocuklar ile onlardan yaşça büyüklerin aynı yerde kalmasını bir sorun olarak görmüştür. Annelerini emen çocukların ise cezaevinde kalmaması gerektiğini savunan Ilgaz’ın, bu bebeklerin annelerinden alınarak çocuk esirgeme kurumu kreşlerinde bakılmasına yönelik çalışmaları sonuçsuz kalmıştır. Hasene Ilgaz’ın cezaevlerini gezdiği dönemde merkez cezaevleri ve diğer cezaevlerinde tutuklular için özel yapılmış kıyafetler mevcuttur. Bu elbiselerin suçluyu memurdan, ziyaretçiden, işçiden ayırt etmek için yapıldığını gören Ilgaz, bu durumu oldukça mantıksız bulmuş, girişimleri sonucunda kıyafet giyme mecburiyeti ortadan kaldırılmıştır.¹⁵⁸

Hasene Ilgaz’ın cezaevleri ile ilgili önem verdiği konulardan biri de cezaevlerindeki tutukluların sağlık durumları olmuştur. Ceza ve tevkif evlerinde bulunan tutuklulara cezaevlerine girer girmez bulaşıcı hastalıkları önleyici aşılar yapıldığını, cezaevlerinde uygun yer varsa da tutukluların önlem olarak 15 gün karantinada tutulması gerektiğini belirten Ilgaz, gerçekte durumun bu şekilde olmadığını görmüştür. Ilgaz, gezdiği bir cezaevinde bir tutuklunun 23 gündür yalnız bir biçimde hücrede doktoru beklediğini, devlet doktorunun ise 8 gündür cezaevine gelmediğini öğrenmiştir. Bunun nedenini cezaevlerinde özel doktor olmamasına dayandıran Ilgaz, durumu raporla Adalet Bakanlığı’na bildirmiştir.¹⁵⁹ Devlet ve

¹⁵⁷ Ilgaz, *Atatürk’e 100. Yıl Armağanı*, s.192.

¹⁵⁸ Aynı yer.

¹⁵⁹ *a.g.e.*, s.194.

Belediye doktorlarının bu davetleri angarya iş olarak gördüğünü söylemiştir. Ilgaz, ceza ve tevkif evlerinde koğuşları gezerken veremli olduklarını sonradan öğrendiği ateşler içinde olan hasta tutukluların, sağlıklı tutuklularla birlikte yattıklarını görmüştür. Bu duruma dair aldığı notları hem Adalet Bakanlığı'na hem de cezaevi müdürüne ve Bölge Sağlık Müdürlüğü'ne bir yazı ile bildirmiştir. Ilgaz, raporunun ardından süreci takip etmesi gerektiğini düşünmüştür.

O tarihlerde Kastamonu'da Verem Tecrit Hastanesi kurulmak üzereydi. Eskiden frengi hastanesi olarak kullanılan bu yer, o dönemde terk edilmiş bir haldedir. Hemen binayı görmeye giden Ilgaz, gözlemlerini şu şekilde anlatmıştır:¹⁶⁰

“Hemen bu bina 35 bin lira sarf edilerek tamir edilmiş, 300 yatak alacak şekilde hastane düzeltilmişti. Bu tecrit hastanesi hazırlıkları devam ederken diğer taraftan Kastamonu'ya 36 km uzaklıkta bulunan Ballı Dağ'da bir sanatoryum açmak işi plana alınmıştı. Ancak bu sanatoryum bir sağlık müessesesi olacağından Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'ndan müsaade almak gerekiyordu. Bunun için Ballı Dereye bir heyet gönderilmişti. Bu heyetin içinde bulunan merhum Doktor Tevfik İsmail Gökçe ile yaptığım konuşmalarda dünya üzerinde bu kadar güzel bir yer bulmaya imkân olmadığını belirtmiş, Kastamonu'ya uzaklıktan başka bir kusuru olmayan bu sanatoryum için sosyal konularda yardımcı olmam istenmişti. Bu ricayı yerine getirmek için hastanenin kuruluşunda yardımcı olmalarını Çalışma Bakanlığı'ndan, Sümer Bank'tan, Tekel Genel Müdürlüğü'nden rica etmiştim. Türkiye'de açık veremlilerin kalacağı bu hastane için Sağlık Bakanlığı derhal 3 hastane arabası tahsis etmişti.”

Ilgaz, cezaevlerinde incelemeler yaparken tutukluları ve hükümlüleri müsait bir salonda toplayıp, konuşmalar düzenlemiştir. Suçlu dahi olsa insanları geri kazanmanın önemli olduğuna inanan Ilgaz, daha sonra kendisine cezaevlerinden teşekkür dolu isimsiz mektuplar geldiğini aktarmıştır. Ilgaz, yaptığı toplantılara siyasi suçluların gelmediğini ancak kendilerinin düşüncesine saygılı olduğunu da ifade etmiştir.¹⁶¹

Ilgaz, hem evden kaçan hem de cezaevlerindeki çocuklara dair de incelemelerde bulunmuştur. Yurt içinde ve yurt dışında çocuk ıslah evlerini gezmiş, ıslah evlerinin koşullarının iyileştirilmesi için çalışmalarda bulunmuştur. Çocuk ıslah evine gelen çocukların, ilgisiz aile çocukları olduğunu gözlemleyen Ilgaz, mutsuz anne

¹⁶⁰ a.g.e., s.196.

¹⁶¹ Aynı yer.

ve babaların, aile içi şiddetin çocukların evden kaçmasına neden olduğunu savunmuştur. Ilgaz, bu çocuklar için en iyi terbiye şeklinin çocuğu evden ayırmak ve onu başka bir ailenin yanında bir süre misafir etmek olduğunu belirtmiştir. Bu duruma da “*Koruyucu aile*” ismini vermiştir. Ilgaz, tüm bunlara rağmen suç işleyen çocukların ise çocuk ıslah evlerinde, kendileri için hazırlanmış bir programla okuma yazma, coğrafya, tarih, matematik gibi temel dersleri almaları gerektiğini savunmuştur. Ayrıca buradaki çocukların sanata ve el işlerine yönlendirilmesi gerektiğini aktarmış, bu çocuklara yönelik çalışma planları hazırlamıştır.

Çocuk mahkemelerinin çok kötü durumda olduğunu düşünen Ilgaz, çocuk mahkemeleri için Adalet Bakanlığı’nın özel olarak yetiştirilmiş hakimlere ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Ilgaz, hakimlerin çocuklara göre ceza vermesi için pedagog veya psikolog olması gerektiğini savunmuş, bu durumu Adalet Bakanlığı’nın bütçeyi aşacak düşüncesi ile geciktirmesini eleştirmiştir.¹⁶²

Ilgaz, 4 Ocak 1944 yılında Keçiören Kalaba köyünde bulunan çocuk ıslah evini incelemeye gitmiştir. Ilgaz, incelemelerini şu şekilde anlatmıştır:¹⁶³

“Ankara çocuk ıslah evinde fişler üzerinde yaptığım incelemelerde suç işleyen çocuklardan 8’inin şehirli ve 799 çocuğun da köylü çocukları olduğunu görmüştüm. Adam öldüren suçlu çocuklar en fazla batı Anadolu’dan gelen çocuklardı. Sonra sıra ile Güney Anadolu, Doğu Anadolu geliyordu. Doğu Anadolu’dan katil tek bir çocuk görülüyordu. Mahkûm çocuklar kamilen köylü çocuklarıydı. Ancak yüzde bir veya iki nispetinde şehir çocuğu vardır ki bunlar hırsızlık veya yaralama sonucu gelmiş çocuklardı. Ankara çocuk ıslah evinde suçlu çocuklara kunduracılık, terzilik, marangozluk, demircilik, dokumacılık, sebzecilik öğretilmekte ve bunların satışından elde edilen karlar çocuklara dağıtılmaktadır.”

Hasene Ilgaz, 1946 yılında Çorum’da yapmış olduğu cezaevi incelemeleri sayesinde 33 verem hastası tutuklunun Bolu’ya aktarılmasını sağlamıştır.¹⁶⁴

Ilgaz, cezaevi ziyaretlerine ara vermeden devam etmiş, 1947 yılında Eskişehir Kadın Cezaevi’ni ziyaret etmiştir. Burada yaptığı incelemelerde 50 kadının elleri kolları bağlı boş boş oturduğunu görmüş, kadınlarla günlerinin nasıl geçtiğine dair konuşmuştur. Kadınlara üzüntüsünü belli eden Ilgaz, Ankara’ya döner dönmez

¹⁶² Aynı yer.

¹⁶³ a.g.e., s.197.

¹⁶⁴ Gülen, a.g.e, s.530.

kadınlara çorap yapmaları için tiftik göndereceğini söylemiştir. Aynı cezaevine üç yıl sonra arkadaşı İffet Halim Oruz ile tekrar ziyarette bulunan Ilgaz, kadınlar koğuşuna girdiklerinde şok olduklarını ifade etmiş, geçen üç yılın ardından koşulların iyileştiğine dikkat çekmiştir. Burada kadınlara tezgahlar verildiğini, kadınların bu sayede çalıştığını, boş durmadığını anlatmıştır. Eksikliklerin giderilmesi için cezaevi yönetimi ile de konuşan Ilgaz, cezaevlerinin koşullarının her geçen gün daha da iyileşmesi için yapılacak çalışmalarda kararlı olduğunu belirtmiştir.¹⁶⁵

Kadınlara yönelik konulara kayıtsız kalamayan Ilgaz, 21 Şubat 1947 tarihinde Mücteba Üstündağ'a ve hükümlü olduğu cezaların affına dair konuşma yapmıştır. Hasene Ilgaz, konuşmasında ailevi bir sebepten dolayı hapis yatan, kocası intihar eden, iki çocuklu bir kadın olan Mücteba Üstündağ'ın affedilmesi gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir:¹⁶⁶

“(…) İşte arkadaşlarım Büyük Millet Meclisinizin yüksek şefkatini her zaman ve her yerde gösterdiği ve birçok vatandaşları bir ruh hastalığı ile bilerek veya bilmeyerek sürüklediği herhangi bir hadiseden kurtaran sizlerden bugün de dünyadaki şefkat ve sevgilerin en büyüğünün kaynağı olan anneliğin ve iki çocuk sahibi olan Mücteba Üstündağ'ın affedilerek, suçsuz çocuklarının yanında ve başlarında annelik vazifelerini yapmasına müsaadenizi diliyorum.”

Ilgaz'ın yaptığı bu konuşma ile Mücteba Üstündağ'ın suçu Meclis tarafından çok tartışmalı da olsa affedilmiş, hbu durum Cumhuriyet gazetesinde yer almıştır.¹⁶⁷

Cezaevleriyle ilgili de pek çok çalışma yaptığı anlaşılan Hasene Ilgaz, cezaevi koşullarının iyileştirilmesine yönelik Meclis Grup Başkanvekilliği'ne 20 Mayıs 1948 tarihinde soru önergesi vermiştir. Bu dilekçede cezaevlerinin en son ne zaman teftiş edildiği, siyasi ve adli mahkumların ayrı ayrı cezaevlerinde barındırmak için hükümetin neler yaptığına, yeme yatma gibi temel ihtiyaçlar için neler yapıldığına dair sorular yer almıştır.¹⁶⁸ Bu soru önergesinin bir örneği de 29 Mayıs 1948'de Başbakanlık'a, CHP Meclis Grup Başkanvekili Sivas Milletvekili Şemseddin Günaltay imzasıyla bildirilmiştir.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Ilgaz, *Atatürk'e 100. Yıl Armağanı*, s.199.

¹⁶⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 8. Dönem 4. Cilt 48. Birleşim, 21 Şubat 1947, s.393-394.

¹⁶⁷ “Millet Meclisinin Affettiği Hapis Cezası”, **Cumhuriyet**, 22 Şubat 1947.

¹⁶⁸ **Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi**, Belge No: 10002-016-053.

¹⁶⁹ **BCA** Belge No: 30-01-42-251-15, 29.05.1948.

Ilgaz, cezaevleri koşullarının iyileştirilmesi konusunda Meclis faaliyetlerine devam etmiş, 8 Temmuz 1948 tarihinde “1948 Yılı Bütçe Kanununa Bağlı Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” hakkında söz almıştır. Burada cezaevi koşullarının iyileştirilmesi amacıyla ayrılan bütçede herhangi bir değişiklik yapılmaması gerektiğini vurgulayan Ilgaz, konuşmasında şu ifadeleri kullanmıştır: ¹⁷⁰

“Şimdi memleketimizin içinde 500’e yakın cezaevi vardır. Muhtelif zamanlarda tekrarladığım gibi bunların dörtte biri ancak oturulacak bir haldedir. Üst tarafı mahkûmların, mevkıfların oturacağı vaziyetlerden çok uzak, gayrisihhi ve hattâ bir ahırdan da fena vaziyettedir. Orta katında oturup çoluk çocuklarının getirdikleri yiyecekleri ellerini pencereden uzatıp alacak vaziyette basık binalar gördüm, diz kapaklarına kadar gelen duvarlar arasında barınan mevkıfları gözlerimle gördüm...”

Cezaevlerinde yaşamak zorunda olan tutukluların insan olduğunun unutulmaması gerektiğini düşünen Ilgaz, “Arkadaşlar, merhametinize ve atıfetinize sığınıyorum. Bu binaları az çok oturacak hale getirilmek değil bu ceza evlerinde bulunan vatandaşları en az rahat bir hale getirmek için, hiç olmazsa onları bu sefil hayattan kurtaralım.”¹⁷¹ diyerek cezaevlerindeki insanlara yaklaşımını belli etmiştir.

18 Şubat 1949 yılında Af Kanunu Teklifi için konuşan Ilgaz, Cumhuriyetin 25’inci yıl dönümü dolayısı ile af çıkarılmasına ilişkin kanun tasarısına ret kararı verildiğini öğrendiğini ve bu yüzden Adalet Bakanlığı’nı eleştirmek gerektiğini ifade etmiştir. Türkiye’deki cezaevlerinde çok çeşitli suçluların bulunduğunu, cezaevlerinde suça göre bir ayrıma gidilmemiş olmasının çok daha kötü sonuçlar yarattığına değinen Ilgaz, bütün tutukluların haktan yararlanmasının doğru olmayacağını da belirtmiştir. Ilgaz, konuşmasına şu cümlelerle devam etmiştir:¹⁷²

“Benim kanaatim ve Bakanlıktan ricam: Ceza ve tevkif evlerimizde hakikaten affa layık vatandaşlarımız vardır. Yalnız bunların affedilmesi ve kanuni süreden uzaklaştırabilmesi için umumi bir affa doğru gitmekten ziyade yine kanun yolu ile diğer bir şekil bulunması mümkün olabilir. (...) Bizim ceza evlerimiz suça göre cezalıları ayırmış, tasnif etmiş olmadığından çok feci durumdadır. Henüz suçu adalet yolları ile kesinleşmemiş olanlarla, kesinleşmiş olanları, bir yankesici, bir katil, bir caniyi yan yana, diz dize veya baş başa görmekteyiz. Gezdiğim yerlerdeki ceza evlerinden birinde bir mahkûmun bana yazdığı şu satırlar bunu daha açık olarak ispat etmektedir.

¹⁷⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, 8. Dönem, 12. Cilt, 85. Birleşim, s.987.

¹⁷¹ Aynı yer.

¹⁷² TBMM Zabıt Ceridesi, 8. Dönem 16. Cilt 47. Birleşim, 18 Şubat 1949, s.274-275.

(Buraya neticesini kestiremediğim bir işten suçlu olarak geldim. Fakat daha çok şeyler öğrenerek ve daha suçlu olarak çıkacağım) diyor.”

Ardından 1950 yılında Adalet Bakanlığı'nın bütçesi sebebiyle söz alan Ilgaz, cezaevlerinin durumunda gelişmeler olduğunu ifade etmiş; *“Bilhassa üzerinde ehemmiyetle durduğum ceza evleri binalarının ıslahı bugün ele alınmış ve planlanmış vaziyettedir”*¹⁷³ şeklinde konuşmuştur. Ilgaz, bu konuşmasında tutukluları topluma kazandırma çalışmaları hakkında da ayrıntılı bilgi vermiştir. Cezaevlerinde oymacılık, marangozluk, dokumacılık gibi faaliyetlerin yapılmaya başladığını belirten Ilgaz, konferans için gittiği Eskişehir Cezaevi'ndeki kadınların iyi durumda olduğuna çok sevindiğini Meclis'te söylemiştir.

1.6 Hasene Ilgaz'ın Çorum'daki Diğer Faaliyetleri

Hasene Ilgaz, Meclis faaliyetlerine hız kesmeden devam ederken, Çorum halkı ile iç içe olmuş ve halkın sorunlarıyla yakından ilgilenmiştir. Çorum'u ekonomik olarak kalkındırmak için Çorum ve çevresine şeker pancarı ekilebilmesi için Bakanlığa yazı yazmıştır. Yol,¹⁷⁴ ulaşım, sağlık gibi konularda da çalışmalar yapan Ilgaz'a, Çorumlu üç kişi Çorum'a yapılan yol sebebiyle kendisine teşekkür eden ve sıtma ile mücadele konusunda yardım isteyen bir dilekçe yazmıştır.¹⁷⁵ Hasene Ilgaz, bu konuyla ilgili de çalışmalar yapmıştır. Çorum'daki parti başkanlarının kendisine sık sık mektup yazarak halkın taleplerini ilettiğini söyleyen Ilgaz, bir parti başkanının Çorum'u kalkındırmanın tek yolunun şeker fabrikası kurmak olduğunu, Çorum'un topraklarının şeker pancarı yetiştirmede elverişli olduğunu yazdığını belirtmiştir. Ilgaz o mektupları şu sözlerle anlatmıştır:¹⁷⁶

“Bir başka mektupta da Çorum için bir çimento fabrikası isteriz denilmekte idi. Makarna ve Şarap fabrikaları da istekleri arasında idi. Bu dileklerin hepsi ilgili bakanlıklara raporlar halinde verilmiş, savunması yapılmış ve programa konmuştu.”

¹⁷³ TBMM Zabıt Ceridesi, 8. Dönem, 24. Cilt, 46. Birleşim, s.569.

¹⁷⁴ Hasene Ilgaz, dönemin Bayındırlık Bakanı Nihat Erim'den Çorum, Alaca, İskilip güzergahı ile ilgili bilgi talep etmiştir. Nihat Erim de 5 Ocak 1949 tarihli belgede bu güzergâh hakkında bilgi vermiştir. Bknz: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-001-045.

¹⁷⁵ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No:10002-001-044.

¹⁷⁶ Ilgaz, Atatürk'e 100. Yıl Armağanı, s.120.

Çocuklara ve eğitim konularına burada da kayıtsız kalamayan Ilgaz, şehir ve kasaba okullarına devam etmeyen öğrenci için alınan cezaların arttırılması için, Çorum lisesi ve yüksek öğretmen okuluna İngilizce öğretmeninın tayin edilmesi için Bakanlığa yazı yazmıştır. Çorum'da okulları gezerken okulların ve öğrencilerin çok zor durumda olduğunu gözlemleyen Ilgaz, Ankara'dan 250 çift lastik ayakkabı ile kitap, defter, kalem göndermiştir. Bununla birlikte Çorum'daki köyleri gezerken birçok kişinin verem hastalığına yakalanmış olduğunu ancak hastane olmadığı için tedavi olamadıklarını gözlemleyen Ilgaz'a, bir baba iki kız çocuğunu Çorum'dan alıp hastaneye götürmesi için yalvarmıştır. O an verem hastanesi yaptırmayı düşünen Ilgaz, o günü büyük bir heyecanla anlatmıştır:¹⁷⁷

“Köylüyü toplayınız, onlarla konuşacağım diyorum. Geliyorlar teker teker, geçimlerini soruyorum. Defterime not alıyorum. Ve sonra hepsi ile konuşarak yardımlarını rica ediyorum. Ahmet ağa, haftanın üç günü dörder yumurta yardımı yapacak, çünkü onun bir tavuk çiftliği var. Emine bacı, Rasim Efendi, Mehmet ağa... Haftanın iki gününde ineklerinden ikişer kilo süt gönderecekler. İki aile tarladaki işçilerine yemek gönderirken kızlara da yemek, bazlama gönderecekler. Neşeli görünmeye gayret ederek bana gelince diyorum, ben de Ankara'ya giderek bu işi izleyecek ve yaptıramadığınız reçeteleri yaptırarak ilaçları size göndereceğim diyorum. Bu durum bana bir verem hastanesi yaptırmak için güç verdi.”

Ilgaz, Çorum'dan döner dönmez hastane meselesiyle ilgilenmiştir. Vali Niyazi Mergen ile görüşmüş, ancak valinin bu işi çok önemsemediğini fark ederek Verem Savaş Derneği'nin yönetim kurulu başkanı Doktor Abdurrahman Soyuaslan'la anlaşmıştır. Büyük uğraşlar sonucu hastanenin temeli atılmış, bina yapılmaya başlanmıştır. Hastane için gerekli eşyalar için yardım toplayan Ilgaz, 50 yataklı bu hastane için Sağlık Bakanlığı'ndan bir röntgen cihazı verilmesi için günlerce uğraşmış ve başarılı olmuştur. Türkiye'de yapılan ilk verem hastanesi olma özelliğini taşıyan bu hastanenin kapısına asılan mermer levhaya Ilgaz'ın adı yazılmış,¹⁷⁸ Çorum Verem Savaş Derneği de kendisine bütün bu çalışmalarından dolayı bir teşekkür kartı yollamıştır. Bu kartta, Ilgaz'a derneğin verem hastanesine ve derneğe yaptığı yardımlardan dolayı teşekkür edilmiş, 22.2.1949 tarihinde yapılan genel kurulla kongrenin bu teşekkürü iletilmiştir.¹⁷⁹

¹⁷⁷ a.g.e., s.218.

¹⁷⁸ a.g.e., s.174.

¹⁷⁹ Ilgaz, *Okuduklarım Gördüklerim Yazdıklarım*, s.84.

Çorum'da bulunan diğer hastanelerin de tamirâtı ve hastanelerdeki doktor eksikliği için faaliyetlerde bulunan Ilgaz, röntgen cihazı bulunmayan hastanelere röntgen cihazı gönderilmesini sağlamıştır. Ilgaz, röntgencilere verilen aylığın yetersiz olduğunu bu nedenle de röntgencilerin hastaneden ayrıldığını öğrenmiş, bu konunun üzerinde durmuş, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na röntgencilere ayrı bir prim verilmesini rica etmiştir. Ilgaz'ın bu çalışmalarından dolayı Çorum Hastanesi Başhekimî Nejat Sagun kendisine mektup yazarak teşekkür etmiştir.¹⁸⁰

Çorum Sungurlu'da bir hafta içinde 80 çocuğun ölmesini haber alan Ilgaz, vakit kaybetmeden Sungurlu'ya gitmiş çocukların neden öldüğünü araştırmıştır. Ilgaz, çocukların kızamık olduğunu, ailelerin yanlış davranışı yüzünden çocukların zatürre olduğunu öğrenmiştir. Bunun üzerine üç gün bütün okulları gezerek ailelerle konuşmuş, bilinçlendirmeye çalışmıştır.¹⁸¹

Ilgaz, Çorum'a gidip geldiği esnada yol boyunca incelemelerde bulunmuş, Çorum yollarının çok kötü durumda olduğuna şahit olmuştur. Ayrıca Çorum'da uzak ilçeleri birbirine bağlayan yolların çoğunun toprak olduğunu, ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinde yağışların yolu kapattığını ve sağlam olmayan tahta köprüleri suyun götürdüğünü görmüş, bu konulara dair Bayındırlık Bakanlığı ile çalışmalara başlamıştır. Dönemin Bayındırlık Bakanı Nihat Erîm, 12 Kasım 1948 tarihinde Ilgaz'a bir belge yollayarak Çorum- İskilip yolunda ve Kızılırmak suyu üzerindeki ahşap köprünün betonarme olarak yapılacak inşaatının programa alındığını, 2-3 yıl içinde inşaaata başlanacağını iletmiştir.¹⁸²

Ilgaz sayesinde Çorum-İskilip yolunda Kızılırmak'ın üzerindeki Salur Köprüsü betondan yapılmış, Çorum- İskilip ve Çorum-Osmancık yollarında yapılmakta olan köprüler için Çorum Valiliği'ne 30 bin lira temin edilmiş, Salur Köprüsü tamiri için 1948 bütçesinden Çorum ili için 25 bin lira temin edilmiştir.¹⁸³ Ilgaz ise Çorum'daki bu faaliyetlerini notlarında şu cümlelerle anlatmıştır:¹⁸⁴

¹⁸⁰ Ilgaz, *Atatürk'e 100. Yıl Armağanı*, s.174.

¹⁸¹ *a.g.e.*, s.220.

¹⁸² *Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi*, Belge No: 10002-020-005.

¹⁸³ Ilgaz, *a.g.e.*, s.111.

¹⁸⁴ Aynı yer.

“Bayındırlık Bakanlığı ile yaptığımız karşılıklı anlaşmada her şey halledilmiş oldu. Bu sevinçle il merkezi ile Sungurlu arasına şehri güzelleştirmek için iki sıra ağaç diktirmeyi unutmadım. Bu haberleri götürünce Çorum bir bayram havası yaşadı. Ve başta Vali olarak ayrı ayrı teşekkür edildi. Çorum’da şehirler arası telefon da yoktu, uzun ve yorucu bir çalışmadan sonra Çorum telefona kavuştu, bunun için valilik bir toplantı düzenleyerek bana teşekkür ettiler.”

1.7 Hasene Ilgaz ve Kıbrıs Davası

Hasene Ilgaz’ın hayatında Kıbrıs oldukça önemli bir yere sahiptir. Kıbrıs için yaptığı çalışmalar ve Kıbrıs hakkında yazdığı yazılar da bu durumu kanıtlamaktadır. Ilgaz, hayatı boyunca Kıbrıs’ı birçok kez ziyaret etmiş, Kıbrıs davasına destek vermiştir.

1948 yılında içinde Hasene Ilgaz’ın ve Kadın Gazetesi’nin sahibi İffet Halim Oruz’ un bulunduğu 54 kişilik kabile, Kıbrıs’a giderek Kıbrıs davasına destek olmak istemiştir. Kıbrıs Türk Kültür Derneği’nin internet sitesinde yer alan bilgiye göre de “*Kıbrıs Okulu’nda Yetişenler Derneği*”¹⁸⁵ bu geziyi düzenlemiştir. Dernek, 48 öğretmen, birkaç milletvekili ve birkaç gazeteciden oluşan bu heyeti davet ederek Kıbrıs’ın yaşadığı bu kötü durumun duyulmasını amaçlamıştır.¹⁸⁶

Kıbrıs’ı on beş gün boyunca köy köy, sokak sokak dolaşan kabile, burada çeşitli incelemelerde de bulunmuştur. Hasene Ilgaz da gözlemlerine dair notlar almış, Kıbrıs Davası adına yazmış olduğu yazı, 1948 yılında Kadın gazetesinde yayımlanmıştır. Ilgaz’ın Kıbrıs gezisine dair yazdıkları 1949 yılında “*Kıbrıs Notları*” ismiyle kitaplaştırılmıştır.

1.7.1 Hasene Ilgaz ve Kıbrıs Gezisi

Hasene Ilgaz, notlarında Kıbrıs yolculuğundan detaylı bir biçimde bahsetmiştir. Anılarında, Kıbrıs’a gidecek heyetin 20 Temmuz 1948 Çarşamba günü Haydarpaşa Garı’ndan yola çıktığını ve herkesin yolculuktan çok memnun olduğunu

¹⁸⁵ Kıbrıs Okullarından Yetişenler Derneği” 1946 yılında İstanbul’da kurulmuştur. Dernek amacını, üyeler arasında tanışmayı sağlamak, milli kültür seviyesini yükseltmek, öğrenim için gelecek öğrencilere ve yurttaşlara yol göstermek, Kıbrıs eğitim programlarını Millî Eğitim Bakanlığı programlarına uydurmak, burs vermek ve diğer tanıtım ve sosyal faaliyetlerde bulunmak olarak açıklamıştır. Bknz: https://kibristkd.org.tr/pg_

¹⁸⁶ https://kibristkd.org.tr/pg_ (Erişim Tarihi 2 Mayıs 2022)

ifade eden Ilgaz, trende marşların söylendiğini, vagonlar arasında yiyecek ikramlarının başladığını ve bu durumun kendisine büyük bir zevk verdiğini aktarmıştır. Daha önce İstanbul'dan hiç ayrılmamış olan öğretmenlerin, içinden geçtikleri şehirleri görmek istemesi üzerine pencereler hiç boş kalmamış, bu durum Ilgaz'ı çok etkilemiştir. Öğretmenlerin bu heyecanlı hali onu da heyecanlandırmıştır. Heyet Ankara'ya vardığında 3 öğretme daha katılmış, bu esnada Millî Eğitim Bakanlığı'nın Kıbrıs öğretmenleri için hediye ettiği 500 kitap paketler halinde trene yerleştirilmiştir. Tren ikinci defa İskenderun'a doğru uğurlanmıştır.¹⁸⁷

İskenderun'a varıldığında havanın çoktan karardığını gören Ilgaz, kafilenin en büyük isteğinin 23 Temmuz Hatay'ın kurtuluşu gününde Hatay'da olmak ve Antakya'yı görmek olduğunu aktaran Ilgaz, burada İffet Halim Oruz ile öğretmenleri Antakya'ya götürecek otobüs ve yatacak yerleri temin etmeye çalışmıştır. Otobüslerin temin edilmesinin ardından kabile Antakya'ya gitmiş, o gece Eğitim Derneği'nin yatakhanesinde konaklamışlardır. Kabile, ertesi günü müzenin açılışında bulunmuş, ardından saat 15:30 civarında İskenderun'a geri dönmüştür. Ilgaz ve Oruz ise geceyi Halkevi'nde geçirmiş, ertesi günü kalkacak vapur için öğretmenlere yer ayırtmışlardır. Ilgaz, ertesi günü Dumlupınar Vapuru ile Kıbrıs'a doğru tekrar yola çıktıklarını ve yolculuğun çok heyecanlı geçtiğini şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Herkes o kadar neşeli idi ki grup grup birbirimize yapılan misafirliklerde ev sahibi durumunda olanlar, çikolata, şeker, yemiş, hatta kahve ikramları yapıyor, bantlar ve yerlere serilmiş örtüler misafir gelenlere ikram ediliyordu. Vapur yolculuğu da tren yolculuğu gibi çok neşeli ve canlı geçti. Herkes şahsi meziyetlerini ortaya koyarak birbirini eğlendirmekten zevk duyuyor, uyumak kimsenin hatırına gelmiyordu. Hafif bir rüzgârın okşayıcı dalgaları insanın bütün vücudunu sarıyor, Akdeniz'in kendine has olan mavi renkleri, küçük dalga çırpıntıları, mehtabın suyun üzerindeki titremeleri, insanın gözlerini kamaştırıyor, herkes bu müstesna geceyi doya doya, kana kana seyretmek istiyordu.”¹⁸⁸

Hasene Ilgaz, İskenderun'dan 170 mil uzaklıkta olan Larnaka'ya 17 saat sonra vardıklarını ve limana yaklaştıkça manzaranın güzelleştiğine dikkat çekmiş, Kıbrıslı Türk öğretmenlerinin, kendilerini karşılama anını şu cümlelerle anlatmıştır:¹⁸⁹

¹⁸⁷ Hasene Ilgaz, **Kıbrıs Notları**, Kadın Gazetesi Yayını: 1, İstanbul, 1949, s. 10-11.

¹⁸⁸ a.g.e., s.11.

¹⁸⁹ Aynı yer.

“Motörlerle bizi karşılamağa gelen Kıbrıs Türk öğretmenleriyle tanışma merasiminden sonra birbirimizle kucaklaştık. Güvertede karşılıklı konuşmalar oldu. Biraz sonra bu misafir seven meslek arkadaşlarımızın nezareti altında motörlerle sahile çıktık. Yüzlerce vatandaşın ‘hoş geldiniz!’ sadaları ve çeşitli sevgi tezahürleri arasında, güçlükle kendimize yer açarak gümrük memurlarının bulunduğu mahalle gelebildik. Buraları şanlı bayraklarımızla süslenmişti. Göz yaşlarımızı içimize sindire sindire çantalarımızın muayenesini bekledik ve bir köşede durduk.”

Gezi esnasında dikkat çekmemek için umumi pasaportu ve öğretmen sıfatıyla seyahat etmesine rağmen İstanbul’dan bir gazetecinin, kafilede milletvekili de olduğunu söylemesi üzerine Kıbrıs Konsolosu Mehmet Ali Bali’ye vekaleten Konsolos Vekili Nafiz Bey öğretmen heyetini karşılamaya gelmiştir. Ilgaz, eşya kontrollerinin ardından Larnaka’dan Lefkoşa’ya doğru yola çıktıklarını ve Lefkoşa yolu boyunca çocukların kendilerini beklemek üzere olduğunu, çocukların sürekli olarak *“Hoş geldiniz, ana vatandan bize mis kokular getirdiniz”* sözlerini tekrarladıklarını belirtmiştir. Öğretmen kafilesi Lefkoşa’ya vardığında kalacakları yer olan Viktorya Kız Lisesi önünde Kıbrıs öğretmenleri ve kalabalık bir halk kitlesi kafileyi karşılamıştır. Ilgaz, burada ellerine bir gezi programı verildiğini, kafilenin bir hafta olarak planladığı Kıbrıs gezinin on beş gün süreceğini orada öğrendiklerini aktarmıştır.¹⁹⁰ Heyet için Kıbrıs Türk öğretmenleri tarafından Viktorya Kız Lisesi bahçesinde düzenlenen toplantıya, eşyle birlikte İngiliz Maarif Müdürü de davet edilmiştir.

Lefkoşa’nın baştan başa Türk kültürünü yansıttığını, milli geleneklerden hiçbir şey kaybetmediğini, camileri, minareleri ve Türkçe ezanlarıyla Türkiye’nin bir parçası olduğunu sık sık anlatan Ilgaz, bu havayı hissetmenin kendisi için çok büyük mutluluk olduğunu söylemiştir. Ilgaz, ilk gün rehberlerinin yardımıyla Türklerin yaşadığı iki kulübe götürüldüklerini, yol boyunca halkın hep caddelere dolduğunu, herkesin onları görmek için sabırsızlandığını aktarmış, gözlemlerini ve coşkusu şu cümlelerle ifade etmiştir:¹⁹¹

“Hep şu sözleri işitiyorduk. ‘Var olunuz, var olsun Türk milleti, sağ olsun İnönü, hoş geldiniz. Ana vatandan mis gibi kokular getirdiniz! Tanrı sizleri mesut etsin ve korusun. ‘Bu sesler her tarafta akisler yapıyordu. İhtiyarlar, kadınlar, çocuklar ellerini üzerimize sürerek adeta bizden kuvvet ve kudret

¹⁹⁰ a.g.e., s.16.

¹⁹¹ Aynı yer.

almak istiyorlardı. Gezintilerimizde gördük ve inandık ki Kıbrıs Türkleri ana vatandan ayrı kalmakla beraber kurtuluş mücadelesinin bütün safhalarını adım adım takip etmiş, Türk inkılabını benimsemiş ve bu inkılaba öncülük ve şeflik yapan Atatürk'ü ve İnönü'yü daima kalbinde ve kafasında yaşatmıştır. ”

Hasene Ilgaz, Kıbrıs gezisi ile ilgili yazdığı notlarda çok önemli çıkarımlarda bulunmuştur. Kıbrıs gezisi, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, Türk- İngiliz Kültür ilişkilerinin barış çerçevesinde sürdüğü yıllara denk gelmiştir. Kıbrıslı Türk öğretmenlerin Viktorya Kız Lisesi bahçesinde düzenlediği toplantıya İngiliz Maarif Müdürü eşi ile katılmış, Ilgaz, toplantıda tanıştığı Maarif Müdürü Dr. George Frederick Sleight'ı, anılarında gerçek bir eğitimci olarak tanıtmıştır.¹⁹²

Hasene Ilgaz'ın Kıbrıs'a dair gözlemleri yalnızca toplumsal konularda olmamıştır. Kıbrıs'ın coğrafyasını ve tarihini mitolojik dönemlerden itibaren anlatmış, notlarında Kıbrıs'ın idari şekli ve hükümet teslimatlarına ilişkin bilgilere de yer vermiştir.

Türk- İngiliz ilişkilerini önemseyen Ilgaz, Kıbrıs gezileri esnasında adayı idare eden İngiliz büyüklerinden bazılarıyla tanıştıklarını, karşılıklı olarak birbirlerinden bilgi aldıklarını ve İngiliz Türk dostluğunun Kıbrıs'ta da baki olduğunu anlatmıştır. Bu durumdan sevinç duyan Ilgaz, Kıbrıs valisi ile görüşmeye kendisi ile Kadın Gazetesi sahibi İffet Halim Oruz ve Orman Genel Müdür Yardımcısı Sıtkı Sıra'nın geldiğini aktarmıştır. Hasene Ilgaz, Kıbrıs valisi Lord Winster hakkındaki düşüncelerini şöyle anlatmıştır.¹⁹³

“ Türk halkı tarafından çok sevilen ve sayılan vali Lord Winster'ın Kıbrıs'ta Türk muhibbi olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Kendi polisi ile iş başına getirdiği ehemmiyetli vazifelerde hep Türkler çalışmaktadır. Lord Winster'ın Kıbrıs'a gönderilen valilerin en enerjik ve salâhiyetlisi olması, İkinci Dünya Savaşı zamanında Çörçil kabinesinde müttehit fırkalar mevki iktidarda bulundukları zaman Hava Nezaretinde Nazırlık yapmış olması derin görüşlü ve hakşinas bulunması İngiltere'nin Türkiye'ye karşı bir sempatisi eseri olarak kabul edilmektedir. ”

Hasene Ilgaz, Türk- İngiliz dostluğunun eğitim kurumlarına aynı şekilde yansımadığını gözlemlemiştir. Halktan var olan İngiliz idaresinin 1930'lardan beri baskıcı bir eğitim politikası izlediğini öğrenen Ilgaz, Türk okullarının tamamen Maarif

¹⁹² a.g.e., s.17.

¹⁹³ a.g.e., s.42.

Dairesi'nin elinde olduğunu vurgulamıştır. 1931 yılında çıkan isyanla birlikte Rum okullarının idaresi Rum halkı arasından Valinin tayin edeceği 9 kişiden oluşturulan bir komisyona verilmiş, Türk okullarının idaresi ise hiç değişikliğe uğramamıştır. Ilgaz, bu konuya dair şu cümleleri sarf etmiş ve şu değerlendirmelerde bulunmuştur:¹⁹⁴

“1931 isyanından sonra okul komisyonları üzerine baskı konulduğu zaman da sanki isyanı çıkaran Rumlar değil de Türklermiş gibi yine en ağır baskı Türk maari fi üzerine konulmuştur.” “Kanaatimizce farklı kanun siyaseti Kıbrıs'taki İngiliz idaresinin demokrasiye en aykırı gelen bir cephesini teşkil eyler. Bir İngiliz müstemlekesinde yaşayan iki cemaat için ayrı ayrı kanunlar tatbik edildiğini uzaktan müşahade eden bir yabancı pek haklı olarak Kıbrıs Türklerinin (yarı) medeni bir cemaat veya Afrika'dan göçürölmüş esir kafilesi sanacaktır. Çünkü demokrat İngiliz idaresinde böyle farklı ve hürriyetsiz bir kanunun tatbik edilmesi için ortada başka bir sebep göremeyecektir. Maatteessüf hükûmetin bizi Türk diye tanımayıp İslam diye adlandırması da böyle bir zehaba yardım etmektedir.”

Hasene Ilgaz, anılarında öğretmenlerin atanmalarıyla ilgili bilgilere de yer vermiştir. Kıbrıs'ın Türklerinde eğitim kurumlarına müthiş bir saygı olduğunu belirtmiş, Kemalizm ruhu olduğunu ifade etmiştir. Adada kaldıkları on beş gün boyunca gezi programına göre gezdikleri bütün yerlerde Türk halkının Atatürk'e karşı sonsuz saygısını, İnönü'ne karşı inancını ve bağlılığını gördüğünü aktaran Ilgaz, oradaki bütün halkın gelen 54 öğretmeni benimsediklerini hissettiğini belirtmiştir. Gezileri boyunca Kıbrıs'taki hemen hemen bütün Türk köylerini ve kasabalarını gezen Ilgaz, gittiği her yere dair çıkarımlarda bulunmuştur. Yol üstündeki köylerde dahi insanların kendilerini karşılamaya geldiğini anlatmış, karşılamalardan ve yemeklerden çok memnun olduğunu büyük bir heyecanla anlatmıştır.

Kıbrıs'ın kazası olan Baf'a gittiklerinde çok heyecanlı bir biçimde karşılanan heyet, burada bir törene katılmıştır. Törende konuşma da yapan Ilgaz, milli heyecanlarının arttığını belirtmiştir. Ilgaz, törenin sona ermesinin ardından Türk Cemiyetleri Birliği'nin düzenlediği ziyafet için Büyük Otel'in salonunda toplandıklarını ve burada çok güzel dakikalar yaşadıklarını aktarmıştır.¹⁹⁵

Hasene Ilgaz, ardından bir sahil kazası olan Lapta'ya gittiklerini anlatmıştır. Dönüş yolunda otel sandıkları binanın çocukların ıslah okulu olduğunu

¹⁹⁴ a.g.e., s.55-56.

¹⁹⁵ a.g.e., s.154.

öğrendiklerinde ziyaret etmek istediklerini, oradaki çocuklarla sohbet ettiklerini ve içlerinde 15 tane Türk çocuğu olduğunu öğrendiklerini ifade etmiştir. Ilgaz, ıslah okuluna dair gözlemlerini şöyle aktarmıştır:¹⁹⁶

“ Burası tertemiz bir binaydı. Filhakika bir ıslah okulu için yapılmamış ise de istifade edilecek bir hale konmuştu. Yurdun müdürü Mr. Slicyt burada bulunan çocukların hangi suçlardan buraya geldiklerini, ne kadar zamandan beri burada bulunduklarını, suç işlemenin aileden mi yoksa cemiyetten mi geldiğini, okuyup yazma bilip bilmediklerini, hasılı çeşitli konular üzerinde sorduğumuz bütün suallerimizi cevapsız bıraktı. O zaman öğrendim ki bunlar esaslı etüt edilmemiş, istatistikler yapılmamıştır. Biz ise ıslah evlerimizde her nevi ruh ve vücut araştırmalarını çocuklar üzerinde denemiş ve tatbik etmiş olduğumuzdan istatistikler aramağa kalkmıştık. ”

Hasene Ilgaz, gezinin sonuna yaklaşırken Larnaka gezintisini sona bıraktıklarını ve sabah kahvaltısını Larnaka yolu üzerinde bulunan Lürîçina 'da yaptıklarını belirtmiştir. Köyün günlerden beri heyetin gelişi için hazırlık yaptığını öğrenen Ilgaz, burada çok coşkulu bir biçimde karşılandıklarını ifade etmiştir. Lürîçina Köyü, Ilgaz için önemli bir yere sahip olmuştur. Çünkü bu köyde karışık bir ilkokul vardır ve bu köy 20 sene önce Rumca konuşmaktadır. Buraya gelen öğretmenlerin çabaları sayesinde köy Türkçe konuşmaya başlamıştır.¹⁹⁷

Ramazan Bayramı'nın arife günü olan 5 Ağustos'ta Lefke'ye gittiklerini ifade eden Ilgaz, Lefke'de halkın heyecan içinde olduğunu, alkışlarla karşılandıklarını belirtmiştir. Ilgaz, kendileri için yapılan törenin İstiklal Marşı ile başladığını, İstiklal Marşı'ndan sonra öğretmenlerin ve gençlerin kürsüye gelip konuştuğunu anlatmış, ardından kendisinin de bir konuşma yaptığını söylemiştir. Kendisinden sonra İffet Oruz'un da Türkçülük ve milliyetçiliğe dair konuştuğunu aktaran Ilgaz, gece sonunda kafilenin “Yaşasın İnönü, var olsun Türk milleti” sözleriyle uğurlandığını anlatmıştır.

15 günlük gezinin ardından Lefkoşa'da Viktorya Kız Lisesi bahçesinde Mezunlar Cemiyeti tarafından kafe için bir balo tertip edilmiştir. Ertesi sabah geri dönmek için Necat Vapuru ile Lakarna rıhtımından yola çıkan kafiye Kıbrıs halkı tarafından teşekkür içerden birçok telgraf iletilmiştir. Ilgaz'a ise, Lefke Türk Kulübü

¹⁹⁶ a.g.e., s.135.

¹⁹⁷ a.g.e., s.155.

tarafından kendisine saygılarını iletmek ve “*iyi yolculuklar*” dilemek için bir kart gönderilmiştir.¹⁹⁸

Ankara’ya döner dönmez, Hasene Ilgaz, İffet Halim Oruz ve Işık Lisesi Müdürü Sacit Öncel’den oluşan üç kişilik heyet Çankaya Köşkü’nde İsmet İnönü ile bir saat görüşmüştür. Bu ziyaret 19 Ağustos 1948 Perşembe günü Ulus gazetesinde yayınlanırken¹⁹⁹ Ilgaz, ziyareti şöyle anlatmıştır: “*Anavatandan uzak olan Kıbrıs Türklerinin Türkiye’imiz hakkındaki bu yakın ilgi ve sevgisi Cumhurbaşkanımızı pek memnun etmiş ve bu memnuniyetlerini hepimize bildirmişlerdir.*”²⁰⁰

Çankaya Köşkü’nde yapılan bu görüşme Kadın gazetesinde de haber olarak şu şekilde yayınlanmıştır:²⁰¹

“*Dönüşümüzde Hasene Ilgaz, Işık Lisesi Müdürü Sacit Öncel ve ben 18.08.1948 tarihinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’yü ziyaret ettik. Kadın Dergisi’nin 23 Ağustos 1948 tarihli sayısında konuyu ifade eden yazıyı kitabımıza da geçiriyorum: “Kıbrıs Türklerinin sevgi ve saygılarını Devlet Başkanımıza ve anavatana iletmeğe üzere ödevlendirilmiş olan öğretmenler grubu temsilcilerinden Milletvekili Hasene Ilgaz, Kadın Gazetesi sahibi İffet Halim Oruz ve Işık Lisesi Müdürü Sacit Öncel 18.08.1948 Çarşamba günü Çankaya’da Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından kabul edilmişlerdir. Temsilciler Kıbrıslıların coşkun tezahüratını, anayurda ve Sayın İnönü’ye bağlılıklarını kendisine arz etmişler, gezi hakkında izahat vererek Çankaya’dan ayrılmışlardır.” Kıbrıs hareketi davası böyle başlamış, İnönü’den aldığımız direktif anlamındaki sözlerle, Kıbrıs Türk Kültür Derneği’ni yurt çapında faaliyete geçirmek de bundan sonra yürütülmüştür.*”

Kıbrıs’a gidenlerden biri olan İffet Halim Oruz da Kıbrıs gezisinden şu şekilde bahsetmiştir:²⁰²

“*Yüz elli bin Türk’ü bağrında yaşatan ve yüzyıllar boyunca Türk vatanının bir parçası olan Yeşil Ada’ya gitmek beni çok ilgilendirdi ve beraberce öğretmenler heyeti ile Kıbrıs’a hareket ettik. Özellikle vapurumuz Larnaka’ya yaklaşırken Türk halkı sandallarla değil, denize atlayarak anavatandan gelenleri karşılaması Larnaka’dan Lefkoşe’ye giderken anavatanın bir parçası olan sarı topraklar ve bu topraklar üzerindeki zeytin ağaçlarının bizleri selamlar gibi uçuşması bizi kendimizden geçirmişti. Bir ay Kıbrıs’ın dört*

¹⁹⁸ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-019-019.

¹⁹⁹ Ulus, 19 Ağustos 1948.

²⁰⁰ Ilgaz, *Kıbrıs Notları*, s.157.

²⁰¹ Kadın, 23 Ağustos 1948.

²⁰² Erdal Köse, *İffet Halim Oruz’un Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.36.

bucağını dolaştık. Bu dolaşmada yollarımıza dikenli engeller koyan Rum halkı gösterileri, kaldığımız okulda bizleri zehirlemeye uğraşan içtiğimiz süte karıştırdıkları madde ile ölüme sürüklemek istedikleri heyetimiz, Türkiye'ye döner dönmez Kıbrıs mücadelesine başlamıştır. Kadın Dergisi de mücadelenin öncüsü olmuştur.”

İffet Halim Oruz ve Hasene Ilgaz Kıbrıs'a yaptıkları bu gezide bizzat Fazıl Küçük ile de görüşmüştür. İffet Halim Oruz' un yeğeni, Hasene Ilgaz ve İffet Halim Oruz için şu cümleleri kullanmıştır:²⁰³

“Teyzem ve Hasene Ilgaz Hanım Kıbrıs davasını başlatan iki arkadaştır. 1955 yılında Fazıl Küçük Bey'le temasa geçmişlerdi. Kıbrıs'ın eski ailelerinden Mirata'ların davetlisi olarak müteaddit defalar Kıbrıs'a gittiler. “Kıbrıs Türk'tür Türk kalacak” sloganları ile yollarda yürüdüler. O zamanki Hürriyet gazetelerinde röportajları çıkmıştı. Zaten Sedat Simavi Bey de bunu destekliyordu. Rauf Denktaş' la da tanışıyordu tabii ama asıl dostu Fazıl Küçük Bey'di. O zamanlar o vardı. Kıbrıs'ta Türk Kadınlar Cemiyeti'ni kurdular. Kıbrıslı Türk kadınları da canla başla çalışmışlardı Kıbrıs davası için.”

Kıbrıs ziyaretine karşılık olarak, Kıbrıslı Türk öğretmenler Türkiye'ye davet edilmiştir. Ilgaz'da Kıbrıslı öğretmenlerin Türkiye'ye gelişinin hazırlık sürecini ayrıntılı bir biçimde anlatmıştır. Fazıl Küçük de Ilgaz'a bir mektup yollayarak katile hakkında bilgi vermiştir.²⁰⁴

Davet ettikleri misafirlerin gelmesine 3 ay olmasına rağmen Ilgaz, hemen hazırlıklara başlamıştır. Ilgaz, misafirlerin konaklaması için Ankara Gazi Terbiye Enstitüsünü seçmiş, yemek işleri için de aşçı ve ambar memuru ayarlamıştır. Yenilebilecek her şeyin hesaplandığını ve ambara taşındığını belirten Ilgaz, bu ihtiyaç maddelerinin temini için de kafasında bir plan oluşturmuştur. Ilgaz, Ankara Ticaret Odası'na gitmiş, orada tüccarlarla bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıda geziyi anlatmış ve kendilerinden para yardımı istemediğini, yalnızca ticaretini yaptıkları mallardan 103 öğretmen için bağışta bulunmalarını istediğini söylemiştir. Toplantıda bulunanlardan birinin zeytin, çay, peynir gibi malzemeleri verebileceklerini söylemesi üzerine uğultular başlamıştır. O esnada aradan biri, herkesi susturarak, “Biz Hasene Ilgaz'ın misafirlerine zeytin, çay, peynir ikram edemeyiz. Biz onun misafirlerine bal,

²⁰³ a.g.e., s.38.

²⁰⁴ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-003-046.

kaşar peyniri, tereyağı, reçel vereceğiz.”²⁰⁵ Ilgaz, bu konuşmadan sonra gözlerinin yaşardığını belirtmiş, kendisine şükranlarını sunmuştur.

Kıbrıs’tan gelen misafirler kadar Ankara halkının onları karşılamasının da önemli olduğunu düşünen Ilgaz, daha öğretmenler Türkiye’ye gelmeden duvarlara tebeşirle “*Kıbrıs Türk’tür*”, “*Kıbrıs Bizimdir*”, “*Kıbrıs Türk Kalacaktır*” gibi yazıların yazıldığını görmüştür.

Bu davet dolayısıyla 17 Temmuz 1949 Çarşamba günü saat 21:20’de Hasene Ilgaz, İstanbul Radyosu’nda konuşma yapmış, İffet Halim Oruz ise Kıbrıs için yazdığı “*A Kıbrıs!*” şiirini okumuştur. Kıbrıs davasına yönelik konuşma yapan Ilgaz’ın konuşması oldukça ilgi görmüştür.²⁰⁶

108 kişilik bir öğretmen kafilesi 24 Temmuz 1949 yılında İskenderun üzerinden Türkiye’ye gelmiştir. Ilgaz, 1 ay süren bu ziyareti “*milli bir heyecan*” olarak betimlemiştir. Öğretmenlerin geliş haberi basına yansımış, 25 Temmuz 1949 tarihli Ulus gazetesinde “*108 Kıbrıslı Türk öğretmen kafilesi İskenderun’a geldi*” başlığıyla bir haber çıkmıştır.²⁰⁷ Gelen öğretmenler İstanbul, Ankara, İzmir, Eskişehir ve Bursa’da gezdirilmiştir. 108 öğretmen, 29 Temmuz 1949 Cuma günü saat 19.00’da Çankaya Köşkü’nde İsmet İnönü ile buluşmuş, bu buluşma 30 Temmuz tarihli Ulus Gazetesinde şu cümlelerle yayınlanmıştır:²⁰⁸

“Cumhur Başkanı İsmet İnönü dün Çankaya’da Kıbrıs’tan gelen 115 öğretmeni kabul etmişlerdir. Öğretmenler Kıbrıs’ta kültür çalışmaları ve okullar üzerinde Cumhur Başkanına izahat vermişler, bu izahattan memnun kalan Cumhur Başkanı İnönü İngiltere ile Türkiye arasındaki bu kültür münasebetlerinin temadisini dilemişlerdir.”

Ilgaz, ise anılarında o günleri notlarında şu cümlelerle anlatmıştır:²⁰⁹

“Her şey istediğimizden güzel olmuştu. Anıtkabir ziyaret edilmişti, saygı duruşunda yer yer duyduğumuz hıçkırık sesleri... Çankaya Köşkü ziyaretinde İnönü’ye Kıbrıs Türklerinin sonsuz saygılarını tekrarlamak, büyük Türk kadını Mevhibe İnönü’nün ev sahipliği, davayı partiler üstü görerek teker teker parti

²⁰⁵ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-002-138.

²⁰⁶ Ilgaz, *Kıbrıs Notları*, s.160.

²⁰⁷ “108 Kıbrıslı Türk öğretmen kafilesi İskenderun’a geldi”, *Ulus*, 25 Temmuz 1949.

²⁰⁸ *Ulus*, 30 Temmuz 1949.

²⁰⁹ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-002-138.

liderlerini ziyaret gibi. Bu arada müzeler, tarihi eserler, davetler de unutulmuş değildi.”

Hasene Ilgaz ve beraberindeki heyetin, Kıbrıs’a yapmış olduğu 15 günlük gezi, Ilgaz’ın bu geziye dair yazılarının Kadın gazetesinde 2 Ağustos 1948 tarihinde “*Kıbrıs Notları*” adıyla yayınlanması, Kıbrıs’ın ülke gündeminde kendine yer bulmasına vesile olmuştur. Bu sayede Kıbrıs hakkında yapılan toplantılar ve yazılan yazılar artış göstermiş, Ilgaz’a New York’tan Kıbrıs Notları hakkında mektup yollanmıştır.²¹⁰ Ilgaz’ın Kıbrıs çalışmaları ve Kıbrıs’ı herkese tanıtmayı hem Türk halkı hem de Kıbrıs halkı tarafından benimsenmiştir. 1949 yılında Fazıl Küçük’ten aldığı bir haberle Lefkoşa’da bir sokağa Hasene Ilgaz adının verildiğini öğrenmiştir.²¹¹ Nafi Türkoğlu da Ilgaz’a bir mektup göndermiş ve mektupta sokağın adının değiştiğine dair bilgi vermiştir.²¹²

Kıbrıs halkı tarafından çok sevilen ve sayılan Hasene Ilgaz, 1950 yılında Kıbrıs’a ikinci bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Kıbrıslılardan çok büyük ilgi gören Ilgaz’ın fotoğrafları evlere, gazinolara, okullara ve dükkanlara Mustafa Kemal Atatürk ile yan yana asılmıştır.

1.8 Hasene Ilgaz’ın Siyasi Yaşamının Sona Ermesi

Hasene Ilgaz, Meclis’in 8’inci döneminde oldukça aktif bir biçimde çalışma yapmasına rağmen 1950 seçimleri öncesi partinin hazırladığı aday listesinin çok aşağılarında yer almıştır. Seçimlerin sonunda CHP, seçimi kaybettiği için Ilgaz da milletvekili olamamıştır. Ilgaz için, Çorum halkı tarafından CHP Genel Sekreterliğine tepki içeren telgraflar çekilmiştir. Onlarca kadının imzasının bulunduğu “*Çorum kadınlığı adına*” ismiyle gönderilen bir telgrafta ise Ilgaz’ın, dört yıl boyunca Çorumlu kadınların sevgi ve saygısını kazandığı yazılmıştır.²¹³ Çorumlu kadınların bu telgrafi yazmaktaki amacı Ilgaz’ın tekrar Çorum milletvekili seçilmesi olmuştur. Yine “*Çorumlu Gençler Birliği*” imzasıyla gönderilen bir telgrafta Ilgaz’ın liste başına alınması talep edilmiştir. Bir gün Ilgaz’ı Çorum halkından biri durdurmuş ve kendisini

²¹⁰ Ilgaz, *Kıbrıs Notları*, s.153.

²¹¹ Ilgaz, *Atatürk’e 100. Yıl Armağanı*, s.118.

²¹² *Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi*, Belge No: 10002-021-016.

²¹³ *BCA* Belge No: 490-295-1-191

çok sevdiklerini, o nedenle de bu dönem de milletvekili seçilmesini istemiştir. Ilgaz, o anı şu cümlelerle anlatmıştır:²¹⁴

“Çorum ’un milletvekili seçimine hazırlandığını, benim Çorum ’a çok yardım ettiğimi, Çorumluların beni çok sevdiklerini, kaybetmek istemediklerini, eğer Demokrat partiye geçecek olursam listede bir numarayı alacağımı, Çorumluların bunu benden beklediklerini, fakat kimsenin cesaret edip bir türlü benimle konuşamadıklarını Çorum ’a hizmet olarak bunu üzerine aldığını dilinin döndüğü kadar anlattı ve ricada bulundu. Düşününüz, diye ayrıca yalvardı. Sağ ol, dedik, parti değiştirmekle memleket işleri düzelmez. Ben vazifemi yapmış bir kadın olarak partimde kalacağım. Çorumlulara lütfen teşekkür ettiğimi söyleyiniz.”

Hasene Ilgaz, seçimlerini kazanamayacağını anlasa da 1950 seçimleri için çalışmalara başlamış, köylerde halkın sağlık durumuna ilişkin incelemelerde bulunmuştur. Yaptığı bu incelemelerle CHP’nin bu çevrede seçimi kaybedeceğini gören Ilgaz, gittiği köy ve kasabalarda halkın onların yüzüne bakmadığını, başlarını öne eğdiklerini gözlemlemiştir. Ilgaz, seçim akşamı, herkesin partide toplandığını ve kimsenin kendisine inanmadığını ifade etmiş, radyoda seçim sonuçlarını dinlerken 600 sandığın sonucunu beklememiştir. Ertesi günü Çorum’dan ayrılırken çok üzgün olan Ilgaz, anılarında o günü şöyle anlatmıştır: ²¹⁵

“Çorum sanki yasa бүрүнмүш gibi sessizdi. Ortada kimseler görünmüyordu. Beni uğurlamaya gelen birkaç kişi vardı. Konuştuklarına karşılık vermemek için çaba harcıyordum. Beni yaşlı gözlerle üzgün, mahcup uğurladılar. Çerikli Tren İstasyonunda beni bekleyenler de ağlayarak ellerime sarıldılar. Biz bunu nasıl yaptık, nasıl kandık diye çırpınıp durdular. Çerikli ’de trene bindiğim zaman bir oh çektim. Yorucu bir çalışma, heyecan beni yıpratmıştı.”

Çorum’da bir hafta sonra belli olan seçim sonuçlarının ardından 1950 yılında aktif siyasi yaşamı sona eren Ilgaz, toplum yararına yaptığı çalışmalarına ara vermeden devam etmiştir. Çorum halkıyla hep iç içe olan Ilgaz, Çorum halkı tarafından hiçbir zaman unutmamış, ara ara kendisine Çorum’dan mektup gönderilmeye devam edilmiştir. Çorum Parti başkanının Ilgaz’a gönderdiği mektupta ise şu cümleler yer almıştır:²¹⁶

“Sizi herkes istiyor, bekliyor, en ücra yerlerdeki köyler bile... Bize Hasene hanımefendiyi getiriniz diyorlar. Halkımızı bilhassa köylerimizi teshir etmişsiniz. Öyle anlıyorum ki halkımızı memnun etmek için aldığımız tedbirler

²¹⁴ Ilgaz, *Atatürk’e 100. Yıl Armağanı*, s.70.

²¹⁵ a.g.e., s.71.

²¹⁶ a.g.e., s.120.

arasına bir de Hasene hanımefendiyi köylere götürüp gezdirmek işinin ilavesi icap edecektir.”

İKİNCİ BÖLÜM

YAZARLIK YÖNÜYLE HASENE ILGAZ

Hasene Ilgaz, birçok alanda oldukça başarılı çalışmalar yürütürken yazarlığı ile de adından sıkça söz ettirmiştir. Yatılı okul yıllarından itibaren yazmaya başlayan Ilgaz, ömrünün sonuna kadar yazmayı sürdürmüştür. Yazı yazmanın kendisinde bir tutku haline geldiğini bugünlere bıraktığı eserlerinden de anlamak mümkündür.

Hasene Ilgaz, gezdiği ülkelere, şehirlere, köylere yalnızca turistik açıdan bakmamış, gittiği yerler hakkında ayrıntılı bilgiler edinmiştir. Önce Hatay, ardından Çorum milletvekili seçilmesiyle de gezip gördüğü yerler artmış, buralardaki gözlemlerini, deneyimlerini ve düşüncelerini kelimelere dökmüştür.

Milletvekili olduğu Hatay ve Çorum’da yerel gazetelerde de yazan Ilgaz, edebiyata, tarihe, coğrafyaya ve siyasete değil halkların kültürlerine de ilgisi vardır. Ilgaz’ın bu ilgisi, yazmış olduğu kitaplarda açık bir biçimde ortaya çıkmıştır. Bütün Anadoluyu gezen Ilgaz, Bitlis’ten, Çorum’un köylerine kadar gittiği her yerin coğrafyasını kendi bakış açısı ve detaylarla anlatmıştır. Yurt dışı gezilerinde aldığı notların bir kısmını yazı dizisi halinde yayınlamış, kitap haline getirmiştir.

Ilgaz, arşivcilik konusunda da bir ilke imza atmıştır. Bütün hayatı boyunca yapmış olduğu çalışmalara dair bütün belgeleri ölmeden önce İstanbul Kadın Eserleri Kütüphanesine bağışlamış, bu sayede özel arşivi bulunan ilk kadın olmuştur.²¹⁷

²¹⁷ Bulut, a.g.e., s.17.

Hasene Ilgaz, anılarını yazdığı kitabında, Kadın dergisinde 1947 yılından beri yazılar yazdığını belirterek Kadın dergisindeki yazılarının büyük bir kısmını Beyazıt Millet Kütüphanesi'ne bağışladığını ifade etmiştir.²¹⁸ Yine 1950 yılında Çocuk Esirgeme Kurumu'na yardım etmek için “*Türk Çocukları*” adıyla bir dergi çıkardıklarını söyleyen Ilgaz, köylere ve Kıbrıs'a gönderilen dergilerin parasız olduğunu ifade etmiştir. Ilgaz, derginin çok yararlı olduğunu kendisine gelen mesajlar aracılığı ile anlamış, heyecanını şu sözlerle anlatmıştır: “*Bu küçük derginin bilgi köşesini ben hazırlıyordum. Bunun için birçok aile bana mektuplar yazarak dergiden biz de faydalaniyoruz diyerek teşekkürlerini bildiriyorlardı.*”²¹⁹

Hasene Ilgaz, kendi notlarında kütüphanelere bağışladığı dergi ve kitapları şu şekilde sıralamıştır:²²⁰

“Kadın Gazetesi: Ocak 1968’ kadar ciltlenmiş (988) sayı, 989’dan itibaren 1969 Ocak ciltlenecek. Bu ciltleri Beyazıt Devlet Kütüphanesine verdim.

Ayrıca; 700 kitap İl Halk Kitaplığına bağışladım.

İl Halk Kitaplığına verdiğim kitaplar: (23-12-1982)

Yeni Türk Mecmuası 1-5’ten 83-87’ye kadar 12 cilt, Ülkü Mecmuası: Birinci ciltten 14 cilt. Belediyeler Yıllığı: 2 cilt, Devlet Yıllığı: Bir cilt (1945-1946), Türk Dil Kurultayı 1-2, Dil Araştırmaları, Sözlükler, Dergiler 60 adet, Türk Dili Dergisi: 10 adet, Tarama Dergisi 2 adet, Derleme Sözlüğü 2 adet, Her yönüyle dil- Türk Dili Araştırma Yıllığı 1972, Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları 4 cilt, Atatürk’e Yüz Yıl Armağanı, Sinekli Bakkal, Badü Bahsel Mevt, Esnaf Neler Bilmelidir, Türk Araştırma Yıllığı ve Dergileri, 163 kitap ve dergi Anadolu için... Bunlardan başka muhalif dernekler de vardı.”

2.1 Hasene Ilgaz’ın Kitapları

Hasene Ilgaz, çocukluğundan itibaren kendisi için önemli gördüğü olayları, anları kelimelere dökmüştür. İlkokula başlayışından ölene kadar bütün yaşadıklarını yazmış, ömrünü yazarak geçirmiştir.

Bütün bu yazdıklarını sonraki yıllarda bir araya getiren Ilgaz’ın basılmış pek çok kitabı bulunmaktadır. Bunlar sırası ile şöyledir:

²¹⁸ Ilgaz, *Atatürk’e 100. Yıl Armağanı*, s.223.

²¹⁹ Aynı yer.

²²⁰ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-043-091.

Kıbrıs Notları (1949), Atatürk: Doğumundan Ölümüne Kadar (1962), Unutulmayan Yıllar (1970), Atatürk'e 100. Yıl Armağanı (1981), Ertuğrul Firkateyni (1990) 1915'ten 1921'e Yatılı Bir Kız Okulunun Öyküsü (1991), Okuduklarım, Gördüklerim, Yazdıklarım (1991).

2.1.1 Kıbrıs Notları (1949)

Hasene Ilgaz, 1949 yılında basılan Kıbrıs Notları adlı kitabını, 15 günlük Kıbrıs gezisi esnasında aldığı notlardan ve Kıbrıslı öğretmenlerin Türkiye'ye yapmış olduğu ziyaretten oluşturmuştur. İlk olarak 2 Ağustos 1948 tarihinde Kadın gazetesinde yazı dizisi şeklinde yayımlanmış ardından kitaplaştırılmıştır. 160 sayfa olan bu kitapta Ilgaz, Kıbrıs'a yola çıktıkları andan itibaren yaşadıklarını ve gözlemlerini gün gün kaleme almıştır.

Kitabın önsözüne “*O hatıralar ki bütün sıcaklığı ile kalbimizde yaşamaktadır*” diyerek başlayan Ilgaz, Kıbrıs gezisi esnasındaki notları kitaplaştırma amacını, 70 yıl önce siyasi sebeplerden dolayı Türkiye'den ayrılan Kıbrıs Adası Türklerine bu hizmeti sunmak olarak açıklamıştır. Ilgaz, Kıbrıs Notları kitabı ile Kıbrıs Türklerini, onların yaşantısını, kültürlerini ve sorunlarını ayrıntılı bir biçimde ele almıştır. 14 günlük gezi programıyla başlayan kitabın içinde ise şu başlıklar yer almaktadır:²²¹

Kıbrıs'ta İlk Gün, Kıbrıs Coğrafyası, Kıbrıs Tarihi, 1931 İsyanı, İlhak ve Muhtariye İş, Türkiye İngiltere Dostluğu, Kıbrıs Valisi ve Türk Dostluğu, Anayasa İş, Kıbrıs'ta Ahali ve Kültürel Seviye, Kıbrıs'ta Türk Kadınları ve Türk Erkekleri, Kıbrıs Münevverlerinin Yetiştirilmesi ve Bugünkü Gençlik, Kıbrıs Adasında Gazeteciliğin İnkişafı, Kıbrıs'ta Partiler, Kıbrıs'ta Belediye İşleri, Sokaklar ve Kıyafet, Kıbrıs Parası ve Kıbrıs'ta Hayat Seviyesi, Lefkoşa, Atalasa Hayvan Islah Enstitüsünde Bir Saat, Kıbrıs Ormanları ve Bakım, Kıbrıs Çamlıcası, Kıbrıs'ın İki Önemli Ağacı, Mısır İnciri, Kıbrıs Bağları, Şarapçılık ve Konyak, Kıbrıs'ta Çiçek Sevgisi, Kıbrıs Yemekleri, Kıbrıs'ta Otobüs ve Otomobiller, Türk Sigara ve Biralalarının Kıbrıs'taki Ehemmiyeti, Kıbrıs Gazino ve Lokantalarında Garson Çağırma, Kıbrıs Adasında Ramazan ve Kadir Gecesi, Tütsü, Davul ve Zurna, Kıbrıs'ta Yelpaze Modası, Kıbrıs'ta Misafirlere Diğer Bir İkram, Türk Bayrağı ve Motosiklet, Kıbrıs'ın Genç Şairleri, Kıbrıs Türklerinin

²²¹ Hasene Ilgaz, **Kıbrıs Notları**, Kadın Gazetesi Yayını: 1, İstanbul, 1949.

Bazı Sorunları, Küçük Sanatkar Nafi, Köfünye, Baf, Dillirga Köyünün İncir Yemini ve Kızlara Hicaz, Girne Kazası, Limasol Kazası, Magusa Yolunda, Cikko Manastırına Giderken, Lefke’de 5 Ağustos Günü, Şerefimize Verilen Balo, Larnaka ve Son Gün, Mitingler ve Toplantılar, Kıbrıslı Türk Öğretmenlerin Türkiye’yi Ziyareti.

Bununla birlikte kitabın içinde Kıbrıs’ın eski döneminden kalan haritalar, fotoğraflar ve Ilgaz’ın gezi esnasında çekilen fotoğrafları da bulunmaktadır. Kitabın içeriğinden de anlaşılacağı üzere Ilgaz, Kıbrıs gezisi esnasında yalnızca siyasi meselelerle ilgilenmemiş, Kıbrıs’ı her yönüyle gözlemleyerek kaleme almıştır.

Kıbrıs Notları, basıldığı günden itibaren Kıbrıs konusunda oldukça önemli bir kitap olarak yerini almıştır. Kıbrıs’ı, oradaki Türkleri tanımak isteyen insanların okuduğu ilk kaynaklardan biri olan bu kitap birçok çevrelerce çok beğenilmiş ve okunmuştur. Ancak kitabın baskıları günümüze gelememiş, kitabın yalnızca 1949 yılı basımı sahaflarda bulunmaktadır.

Ilgaz’ın Kıbrıs Notları isimli kitabı, birçok kişi tarafından beğenilmiş ve kitap için kendisine tebrik kartları gönderilmiştir. Örneğin Mustafa Behçet Mirata²²² ve Hüsrev Gerede²²³ Ilgaz’a, Kıbrıs Notları isimleri kitabı hakkında mektup yollamış, bu mektupta kitaba dair beğenilerini ve tebriklerini iletmişlerdir.

2.1.2 Unutulmayan Yıllar (1970)

Hasene Ilgaz, 1970 yılında basılan Unutulmayan Yıllar²²⁴ adlı kitabında ilkokul günlerini, işgal günlerinde bir çocuk olarak yaşadıklarını, 16 Mart İstanbul’un işgalini, mili mücadelenin başlama sürecini; not defterine yazdığı ve ev ödevlerinden derlediği yazılarla anlatmıştır. Kitapta Ilgaz’ın çocukluğuna dair de birçok ayrıntı bulunmaktadır. Ilgaz, 50 sayfadan oluşan kitabın önsözünde, şu sözleri kullanarak kitabın yazılış amacını açıklamıştır:²²⁵

“Bizim çocukluk ve gençlik çağımızda gördüklerimiz pek az kuşakların yaşadığı ve yaşayacağı olaylarla doludur. Onun için not defterimden ve okul ödevlerimden o andaki canlılığı ile topladığım bazı yazılarımın izlenimleridir.

²²²Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-003-047.

²²³Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-003-048.

²²⁴Hasene Ilgaz, Unutulmayan Yıllar, Babıali Aziz Uçtay Matbaası, İstanbul, 1970.

²²⁵a.g.e., s.5.

Anılarımı memleket gençliğine sunuyor ve dikkatlerini bu sorunlar üzerine çekmek istiyorum.”

Yeni basımı bulunmayan Unutulmayan Yıllar adlı kitabın içindeki bazı başlıklar ise şöyledir: Unutulmayan Yıllar, Üç Tayyarecinin Uğurlanması, Leblebici Horhor Oyunu, Mahalle Mektebine Başladığım Gün, Motofil, Kebab Kestanesi, Atlı Tramvay, Yangın Günü, Aşure Günü, Bir Harp Hâtırası, Berliuz, Mehmet Çavuşun Eli, Bir Zafer Günü, Sicil, Kaybettiğim Dayıma, Hâtıra Defterimden Notlar, 16 Mart Hâtırası, İşgal Kumandanının Mektebe Gelmesi, Millî Mücadele Başlıyor.

Ilgaz, anılarını anlattığı bu kitapta, 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul’un işgalini haber aldıkları anı şöyle sözlerle anlatmıştır:²²⁶

“Harbi kaybetmiştik. Düşman gemileri Çanakkale’den serbestçe girip İstanbul’a gelmişlerdi. Muahedeler, konuşmalar, devam edip gidiyordu. Şimdi ne olmuştu ki, etrafı bu ölüm sukutu kaplamıştı. Buna bir mana veremiyorduk. Cepten çıkan beyaz keten mendil gözlerin üzerinde dolaştı. Hocamız ağlıyordu. Biz de için için ve sessiz ağlamaya başladık. Hocamız: Çocuklarım dedi. Yine uzun bir sessizlik... İstanbul’a gelen düşman donanması dün gece (16 Mart) resmen İstanbul’u işgal etti. İstirabımız pek derin hanımlar... Daha fazla konuşmağa imkân yok.”

Hasene Ilgaz’ın bu kitabı çok sevilmiştir. Hatta milletvekilliği döneminde çok yakın arkadaş oldukları Tezer Taşkıran, Ilgaz’a bir tebrik mektubu yollamış, kitabı çok beğendiğini belirtmiştir.²²⁷ Yine Türk Dil Kurumu Genel Yazmanı olan Ömer Asım Aksoy da Ilgaz’a bir mektup yollamıştır. Mektubuna, “Unutulmayan Yıllar’ı zevk ile okudum. Her parçası bana kendi unutulmayan yıllarımı hatırlattı. Bu yazılarla insan o yılları sadece ‘unutamıyor’ değil, yaşıyor da...” Sözleriyle başlayan Ömer Asım Aksoy, kitabı çok beğendiğini dile getirmiştir.²²⁸

Ilgaz’ın bu kitabı, kendisi ve çocukluğu hakkında hiçbir yerde bulamayacağımız bilgiler vermesi açısından oldukça önemli bir yerde durmaktadır. Okula başladığı güne dair heyecanını, üzüntülerini, endişelerini kitabı okurken hissetmek ve yaşamak mümkündür. Yalnızca anılarını değil, o anıları yaşarken çevresindeki olup bitenleri, dönemin koşullarını da kaleme alan Ilgaz, bu eserle bize

²²⁶ a.g.e., s.41-42.

²²⁷ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-001-015.

²²⁸ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-002-092.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde bir çocuk olmanın nasıl olduğunu ayrıntılı bir biçimde gösteriyor. Unutulmayan Yıllar, Ilgaz'ın nasıl bir ortamda büyüdüğünü anlamak isteyenlerin kesinlikle okuması gereken bir kitap olarak önemini koruyor.

2.1.3 Atatürk'e 100. Yıl Armağanı (1989)

Hasene Ilgaz'ın 1989 yılında yalnızca 3 bin adet basılan bu kitabı, Mustafa Kemal Atatürk'ün yüzüncü doğum yılına armağan edilmiştir. Kitabın önsözünde kaleme aldığı anılarını Mustafa Kemal Atatürk'ün ruhuna armağan ettiğini belirten Ilgaz'ın bu kitabı 247 sayfadan ve 5 bölümden oluşmaktadır.²²⁹

Kronolojik bir biçimde ilerlemeyen bu kitap, Atatürk'ün 100. Doğum Yılı İl Kutlama Programı ile başlamaktadır. Kitabın ilk bölümü kongrelerle başlamış, milli mücadele dönemi ve Ilgaz'ın öğretmenlik yıllarını anlattığı başlıklarla sona ermiştir. Kitabın bazı bölüm başlıkları ise şöyledir:

16 Mart-İstanbul İşgali, 9 Eylül İzmir'in Kurtuluşu, Mütareke Evindeki Vesikalar, Din ve Politika, Montrö Zaferi Mitingi İçin Konuşma, Atatürk'ün Büyük Nutku gibi genel bilgilerle başlamaktadır. Ardından şu başlıklardaki yazılarını kaleme almıştır: İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ, Atatürk'e Suikast, Beyazıt Mitingi, Atatürk'ten Dinlediklerimiz ve Kadınlığımız, Yalova Kaplıcalarının Onarımı, Cumhuriyetin Onuncu Yılı, Türk Dili Çalışmaları ve İlk Kurultayı, Şehremini Okul Müdiresi Bayan Hasene Ilgaz'a Şehremini, Bir Konferans ve Bir Soru, Lozan Günü (24 Temmuz 1936) İki Konferansta Cevap ve Soru, Başbakan Refik Saydam'ın İstanbul Ziyareti, Doktor Refik Saydam ve Darüşşafaka, Bir Pazar Günü Çalışmaları, Türk Tarih Kurumu Sergisi, Diğer Sergiler, Anıtkabir, Atatürk'ün Cenaze Merasimi, İkinci Dünya Savaşı İçin Alınan Karar, Ankara'da 23 Nisan ve Cumhuriyet Bayramı, Büyük Şehirlerde Yığın, Karartma, Çarşaf ve Kadınlığımız, 12 Mart 1943, Yedinci Devrede Yeni Kabine, Hatay'da Çalışmalar, İskenderun, Arsus, Hatay'da İpek Böceği, Hatay'da Pamuk Ekimi ve Narenciye, Dört Yol'da Cami, Antakya Müzesi, 1946 Yılında İlk Gecekondu İçin Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Verdiğim Yazı, İstanbul'da Hasta Barındırma Pavyonları, İstanbul'da Yüksek Öğrenim Yapan Kız Öğrencilere Yurt Açma.

²²⁹ Hasene Ilgaz, **Atatürk'e 100. Yıl Armağanı**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1989.

Defterimden Bazı Notlar başlığıyla ikinci kısma başlayan Ilgaz, bu bölümde Şükrü Bey'den Dinlediklerimiz, Büyük Millet Meclisi'nin 8'inci Dönem Birinci Oturumu, Devlet Kitaplıklarına Yardım, İngiliz Başvekili Churchill'in Avam Kamarasında Türkiye İçin Konuşması, 1946 Yılında Son Saat Gazetesi, Çorum Millet Vekillerinden İki Arkadaş Münir Çağıl ve Mustafa Cantekin, Çorum İçin Bakanlıklardan İstedğim Bazı Şeylere Verilen Karşılıklar, Bir Grup Toplantısından Seçim Konuşmaları, Bir Seçim Denemesi Anıları, 1950'de Çorum'da Seçim, Ziyaretler, Çorum Kadınlığı, Emekli Kanunu Nedeni ile Yapılan Konuşmalar ve Düşünceler, Köy Enstitüleri başlıklarında yazılar yazmıştır.

Ilgaz, kitabın üçüncü bölümünde ise Meclis'e vermiş olduğu kanun tekliflerini kaleme almıştır. Ilgaz'ın vermiş olduğu kanun tekliflerinin başlıkları ise şöyledir: Kanun Teklifi ve Maddeleri, Kanun Sözcüsü: Hasene Ilgaz İlkokul Öğretmenleri ve Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesi, Kanundaki Ayrıcalık ve Nedenleri, Milli Eğitim Komisyonunun Savunması Ders Kitaplarımız İçin Görüşmelerimiz, Milli Eğitim Komisyonunda İlk Kanun Tasarısı, Kanun Sözcüsü: Hasene Ilgaz Köy Okulu, Öğretmen ve Sağlık Memurları Evleri İnşa Ettirilmesi, Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı, Toprak Kanunu Konuşmaları ve Yirmi sekiz Cilt, Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanun Tasarısı ve Bir Tartışma, İş ve İşçi Kurumuna Ait Kanun Tasarısı, Kanun Teklifleri ve Düşüncelerim, Türk-Amerika Dostluğu Marshall Planı İçin Bir Konuşma, Amerikalılarla Yaptığımız Bir Toplantı, Hemşirelik Kanun Tasarısı Teklifi, Hemşirelik Kanunu Hakkında, Maliye Bakanlığı'ndan Sorularıma Verilen Cevaplar, Kullanılmış Er Elbiseleri, Erlere Sigara Dağıtımı, Hükümet Programları Üzerine Konuşmalarım, Dilekçe Komisyonu İçin Gelen Mektuplar, Sol Cereyanlar, Mücteba Üstündağ'ın Affı, Devlet Örnek ve Üretim Çiftliklerin Kanun Tasarısı, Tarım Bakanlığı'ndan İstediklerim, Ormanın Kamulaştırılması, Ormanlarımız İçin Savaş, Ulaştırma Bakanlığı ve Ulaştırma Komisyonu Sekreteri: Hasene Ilgaz, Recep Peker ve Güven Oyu, Kimsesiz Terkedilmiş ve Anormal Çocukların Korunması, Anormal Çocuklar, Toprak Bayramı, Orduya Sayımız Var, Askerlik Şube Binaları İçin Bir Dilek, Kışla Eğitimi, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in Bir Konuşması (19 Mayıs 1919), Vakıflar Genel Müdürlüğü İle İlgili Çalışmalar, Vakıfların Durumu, Huzursuzluk ve Mecliste Ezan Okunması, Sağlık Bakanından Bir Soru B.C.G Aşısı, Meclis Konuşmalarından Bir

Kaçı, Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün Bir İsteği, Bir Bütçe Konuşmasının Düşündürdükleri, Şile İlçesi ve Şile Elişlerinin Modernize Edilmesi, Atatürk'ün Büstü, Tevfik Fikret ve Aşçıyan, Sanat Eserlerine Saygı, Bir Sanatkarla Tanışma, Bayındırlık Bakanlığı ile İş Birliği, Çorum'da Yol ve Köprüler, Birleşmiş Milletlerde Kadınlar Senatosu İçin Bir Soru.

Kitabın dördüncü kısmında ise kendisine gelen davetlere yer veren Ilgaz, Pakistan'a Davet, Halide Edip Adıvar, Kıbrıs, Kıbrıs Kurumları ve Barış Harekatı, Kıbrıs Ormanları, Bir Şükran Borcu Hasene Ilgaz Sokağı, Merhum Sedat Simavi ile Bir Önemli Konuşma, Merhum Sedat Simavi Beyle İkinci Görüşme, Sınır Dışı Türkleri İçin Büro, Şeker Fabrikası İsteği, Gençlerin İnönü'den Öğrenmek İstedikleri, Selanik'te Atatürk Evi, Fatih'in Büstü, Dolmabahçe Sarayı ve Japonların Çay Töreni, Üç Şehit Havacımız, İsviçre Kadınlığı, Migros Kadın Kolu, Bir Davet, Çocuklar Köyünün Öyküsü başlıklarına yer vermiştir.

Ilgaz, kitabın beşinci kısmında ise dernek faaliyetlerine yer vermiştir. Cezaevlerine çok büyük önem verdiği bilinen Ilgaz, cezaevlerine ilişkin gözlemlerini bu bölümde ayrıntılı bir biçimde kaleme almıştır.²³⁰

Kitabın son kısmında ise Doğu'daki Ermeni Olaylarına yer veren Ilgaz, buradaki ayaklanmalara dair yaptığı araştırmaları yazmıştır.

Ilgaz, bu kitap ile siyasete atıldığı günden itibaren yer aldığı faaliyetleri aklında kaldığı kadar, çok fazla detay vermeden anlatmıştır. Ilgaz, anlattıkların da detay vermese de bu yazdıkları ile önemli bir kaynak ortaya çıkarmıştır.

2.1.4 Ertuğrul Firkateyni (1990)

1990 yılında basılan Ertuğrul Firkateyni kitabı²³¹ Ilgaz ve Deniz Güverte Kurmay Binbaşı olan kardeşi Arif Hikmet Fevzi Ilgaz tarafından kaleme alınmıştır. 141 sayfadan oluşan bu kitap, 1887 yılında Prens Komatsu Akihito'nun savaş gemisiyle Osmanlı'yı ziyaretinden sonra II. Abdülhamid'in Japonya'ya heyet göndermek istemesi üzerine donanmanın gemilerinden seçilen Ertuğrul Firkateyninin

²³⁰ a.g.e., s.192-200.

²³¹ Hasene Ilgaz, **Ertuğrul Firkateyni (Yüzüncü Yıl Armağanı)**, Türkiye Şehitlikleri İmar Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990.

1890 yılında Japonya Kushimoto’da batışını anlatmaktadır. Gemi mürettebatından 587 kişi ölmüş, 69 kişi kurtulmuştur. Ertuğrul Firkateyni ’nin yola çıkış anından batışına kadar olan süreyi gün gün ele alan kitap anı şeklinde yazılmıştır. Ilgaz kitabı, gelecek kuşağı için vatani uğruna canını verenlerin aziz ruhlarına ithaf etmiştir. Firkateyninin batışının yüzüncü yılı için hazırlanan kitabın önsözünde, “*Yüzüncü yıl münasebetiyle tekrar o günleri hatırladık, üzüldük, milletçe bu acıya katılır, aziz şehitlerimizin önünde saygıyla eğiliriz*” diyerek hüznünü anlatmıştır. Kitapta yer alan başlıklar sırasıyla şu şekildedir: Mutlakıyet Devrinde İmparatorluk Bahriyesi, Ertuğrul Neden Japonya’ya gönderildi?, Seyahat, İlk Talihsizlikler, Ertuğrul’un Süveyş Kanalından Geçışı, Singapur’dan Saygon’a Hareket Fırtınaya Tesadüf, Ertuğrul’un Hong-Kong’dan Hareketi ve Fırtınaya Tutularak Fuço’ya İltica Etmesi, Fuço Nagazaki Seyahati, Nagazaki- Kobe Seyahati, Ertuğrul Firkateyni’nin Son Dakikaları, Kurtulanların Sağlık Durumu, Araştırmanın Sonucu, Kurtulanların Avdeti, Facianın İstanbul’daki Akisleri, Kurtulanlar.

Kitabın içinde yer alan haritalar ve planlar ise Ilgaz’ın eşi tarafından çizilmiş, ölümünün ardından Deniz Müzesi’ne bağışlanmıştır. Kitabın içerisinde Ertuğrul Firkateyninin mürettebatının fotoğrafları da bulunmaktadır.

Ilgaz’ın Ertuğrul Firkateyni’ ne ve bununla beraber Japon kültürüne olan ilgisi, gazete ve dergilere yazdığı yazılardan da anlaşılmaktadır. Bu kaza sonucu hayatını kaybedenlere derin bir saygı ve üzüntü duyan Ilgaz, onlar adına bu kitabı yazarak kendince bir görevi yerine getirmiştir.

2.1.5 1915’ten 1921’e Kadar Yatılı Bir Kız Okulunun Öyküsü (1991)

Hasene Ilgaz, 1991 yılında basılan 1915’ten 1921’e Kadar Yatılı Bir Kız Okulunun Öyküsü²³² adlı kitabında 1915 ile 1921 yılları arasında yatılı okulda okurken yaşadığı anıları kaleme almıştır. 32 sayfadan oluşan kitabın önsözünde Birinci Dünya Savaşı’nın sıkıntılarını yaşayan bir nesil olduklarından bahseden Ilgaz, bu kitabın yatılı bir kız okulunun öyküsü olduğunu anlatmıştır. Kitabın içinde Ilgaz’ın okul

²³² Hasene Ilgaz, **1915’ten 1921’e Kadar Yatılı Bir Kız Okulunun Öyküsü**, Özyürek Yayınevi, İstanbul, 1991.

fotoğrafları da bulunmaktadır. Ilgaz'ın 1915 yılında okulu kazanmasıyla başlayan kitapta ülkenin siyasi atmosferini oldukça net bir biçimde anlatılmıştır.

Öğrencilik yıllarında da politik bir kişi olduğunu anladığımız Ilgaz, bu kitapta işgallere tepki göstermek için katıldığı mitingleri de anlatmıştır. 1915'ten 1921'e Kadar Yatılı Bir Kız Okulunun Öyküsü adlı kitabın bölümleri şöyledir:

Öğretmen Olmak İstiyoruz, Yemek Zamanı, Bizim Kuşak, 18 Mart Çanakkale Zaferi, Sıkıntılı Günler, 16 Mart İstanbul'un İşgali, Manastırlı Hamdi'nin Telgrafı, Edip Bey ve Okul Disiplin Kurulu, İşgal Komutanının Okulu Ziyareti, İşgal Ordusunun Müşterek Bir Notası, Katıldığımız Mitingler, Öğretmenlerimiz, Kız Öğretmen Okulunda 1920 Yılında Yazdığım Bir Vazife Daha, Tatbikat Dersleri, Bir Kurşun Kalem Kayıp, Kopyacılık, Okul Kıyafeti, Bir anlayış Topluluğu, Bir Büyük Yangın, Münacat, Şükran Borcumuz, Mezuniyetten Sonra, Bizim Kuşak ve Ben.

Ilgaz'ın yazmış olduğu bu kitap sayesinde işgal yıllarında, İstanbul'da yatılı okulda okuyan bir kız öğrenci olarak yaşamın nasıl seyrettiğini görmek mümkündür. Ülkenin içinde olduğu zor koşulların okulları nasıl ve öğrencileri nasıl etkilediğini ayrıntılı bir biçimde anlatan Ilgaz sayesinde, öğrencilerin gözünden savaşın nasıl gözüktüğü anlaşılmaktadır. Ilgaz, bu kitabında o dönemki toplumun kadınlara bakış açısının daha katı olduğunu, öğretmenlikten başka bir meslek seçmelerinin mümkün olmadığını da kendi düşünceleri ile anlatmıştır. Bu kitap sayesinde, Ilgaz'ın aydın kimliğinin oluşmasını, yer almış olduğu faaliyetlerle siyasete atılışını, ilkeli bir öğretmen oluşunu adım adım izlemek mümkündür.

2.1.6 Okuduklarım Gördüklerim Yazdıklarım (1991)

1991 yılında basılan bu kitap Ilgaz'ın çeşitli konularda yazdığı yazıları ve yaptığı konuşmaları, katıldığı davetlerde ve konferanslarda aldığı notları, farklı konularda araştırmalarını içermektedir. Kitabın önsözünde bu kitabı, dostları için yazdığını belirten Ilgaz, dostlarının isteğini yerine getirirken hiçbir konuyu atlamak istemediğini ve bu bağlamda bazı yazıların konu bütünlüğü olmasa da defterine yazdığı her şeyi bu kitaba aktardığını ifade etmiştir. 136 sayfadan oluşan bu kitap bize

İlgaz hakkında çok fazla bilgi vermesi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Kitabın içerisinde yer alan başlıklardan bazıları şu şekildedir: ²³³

Mustafa Kemal Atatürk, Atatürk'e Bir Teklif, Samsun'a Hareket, Baskın, İhtilal Meclisi, Mustafa Kemal ve Arkadaşları, Sabri İlgaz Arşivinden, Büyük Nutuk, Tanzimat Fermanı'nın İlanı, 26 Ağustos 1922 Zaferi İnönü Konuştu, Mustafa Kemal'den İnönü'ye Çekilen Telgraf, İnönü Yine Konuştu, Cumhuriyet'in İlanı, Cumhuriyet'in Ardından, Ankara'da Sevinç Kadın Milletvekilleri, Kamuoyuna Duyuru, Devlet Mezarlığı, Kadınlığımız, Öğretmenlik, Milli Mücadelede Hizmet Görenler, Milli Mücadeleye Giderken, Bir Konuşma Özeti, Trakya'da Uluslar Arası Manevra, Şemsettin Günaltay Kadınlar İçin Konuştu, Kahve, Edirnekapı Şehitliği, Görmek ve Tanımak Sevgisi, Çorum Saat Kulesi, Çınar Ağaçları, Kızılay'dan Gelen Bir Mektup, Sağırklar Haftası, Kıbrıs Gezintisi, Çanakkale Savaş'ında, Çanakkale Anıtı, Batık Gemi, Şile Elişlerinin Modernize Edilmesi, Yardımsever Derneği İstanbul'da Nasıl Kuruldu, Fatih Sultan Mehmet Köprüsü, Boğaziçi Köprüsü, Aksaray Büyük Yangını, Eski Bir Eğitim Bakanının Konuşması, Egemenlik, Bir Derneğin Kuruluş Sebepleri, Amazonlar, Seyit Rıza ve Kemaliye Bir Anne, İngiliz Kadınlığı ve Grev, Türkiye Kadın Sorunları Sempozyumu (28-29 Nisan 1976) Konuşma Özetleri ve Kapanış, Dünya Milletlerinin Anayasaları, İnsan ve Kabiliyeti, Akropolü Ziyaret, Yavuz Sultan Selim ve Kırım Hanı, Alışveriş, II. Elizabeth'in Ankara'yı Ziyareti, Emekliler İçin Bir Konuşma, Çorum'da Verem Hastanesi, Daimi Şeref Üyeliği (Türk Donanma Cemiyeti Yazısı), Avusturya'da Türk Şehitleri İçin Bir Anıt Dikiliyor, Miss Edith M. İle Bir Konuşma, Yine Atatürk Konuştu, Mecliste Müstakil Gurup, Bir Fransız Çocuğu, Çin Atasözü, At Kestanesi, Balzac, Mozart, Bebekler, Bayrağımız Forslu, Sarı Dağ Papatyası, Kaşıklı Elması, Okul Aile Birliği Bülteni, Masonluk, Ben, Doğuya Yardım Götürüyorum, 15 Kasım 1986 K.K.T.C Cumhuriyet Bayramı Kutlama Programı, Osmanlı İmparatorluğu'nda Yenilik ve Teşkilat, Sınır Dışı Yardımlar, Gönen Depremi, Kaşgarlı Mahmut, Bir Hanım Başkan, Japon Mucizesi Yorumları, Giresun'da Feridunzade Osman Ağa, Kadınlar İçin, Talat Paşa, Atıf Bey Benimle Konuşuyor, 12'nci Uluslar Arası adın Birliği Kongresi, Atatürk ve Kurtuluş Savaşı, Cesaret ve Kahramanlık Örneği, Milli Talim ve Terbiye Derneği, 1930 Yılı, 24 Kasım

²³³Hasene İlgaz, **Okuduklarım Gördüklerim Yazdıklarım**, Türk Şehitlikleri İmar Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.

Öğretmenler Günü, Atatürk ve Kıbrıs, Çocuk Mahkemeleri, Gençler ve Büyükler, Mustafa Kemal Paşa ve Padişah Vahdettin, Bir Seçim Günü, İnebolu'dan Kastamonu'ya, Atatürk ve Ahmet Rasim, Çarşaf ve Peçe, Bir Şikayet, Atatürk ve Öğretmenler, Atatürk'e Ait Bir Fıkra, Atatürk'ün Cevap Veremediği Tek İnsan, Kurtuluş Savaşı ve İngiltere, Konya Öksüzler Yurdu, Atatürk Ceyhan'da, İzmir'e Giriş, Bir Meclis Hatırası, Atatürk'ün Amerikalı Bir Kadın Gazeteci İle Konuşması, İşgal ve Rumlar-Ermeniler, İzmir'in İşgali, Dokuz Eylül, Atatürk'ün Başarı Düsturu, Atatürk ve Recep Peker, Atatürk'ün Dikkati, Bir Nizamname Konuşulurken, Erzurum Valisi Fevzi Daldal, Anılar, Muhbiri Sadık ve Atatürk, Gezi Notlarından(1), Halep Kalesi, Gezi Notlarından(2), Halep'te Baron Oteli, Gezi Notları(3), Baf İlçesi, Gezi Notları(4), Karatay Medresesi, Gezi Notları (5), Kara Bir Gün, Asalet Şebekesi.

Ilgaz bu kitabı ile, araştırmayı ve yazmayı çok sevdiğini bir kere daha göstermiştir. Hem kendi yaptığı çalışmaları hem de bazı notlarını bu kitap için kaleme alan Ilgaz, gezip gördüğü bazı yerler hakkında da kısa notlara yer vermiştir.

2.2 Hasene Ilgaz'ın Makaleleri

Hasene Ilgaz'ın kitapları dışında birçok makalesi de bulunmaktadır. Ilgaz, çeşitli süreli yayınlarda yazılar yazmıştır.

Ilgaz'ın yazı yazdığı gazete ve dergi isimleri ise şöyledir: Ulus, Vakıf, Cumhuriyet, Yeni İstanbul, Akgün, Çorum, Hürsöz, Safranbolu, Hatay, Adana yerel gazetelerinde ve Türk Çocuğu, Kadın, Yeni Defne, Eflatun, Yeşilay ve Çocuk, Eğitim Öğretim, Ana, Yeni Yaşantı vb. Tüm bunlarla birlikte Hasene Ilgaz'ın yayımlanmamış konuşma ve konferans metinleri, makaleleri vardır.

Yazılarında gözlemlerine yer veren ve Hatay milletvekili olduğu dönemde Hatay'ın ekonomik gelirlerini arttırmak için çeşitli araştırmalar yapan Ilgaz, Hatay'ın iklim şartlarında kahvenin yetiştirilebileceğine dair bakanlığa raporlar yazmıştır. Araştırmalarının hepsini yazıya döken Ilgaz, Hatay'da kahve yetiştirilebileceğine dair yaptığı araştırmaları “*Yeni İstanbul*” gazetesine yazmıştır.

Hasene Ilgaz, Çorum milletvekilliği döneminde Çorum ve Kadın gazetelerinde makaleler yazmıştır. Çorum'a geldiğinde şehrin kültürel durumunu incelemek istediği için valiyi ziyaret etmiş, bu sayede Çorum Gazetesi ile tanışmıştır. Valinin kendisinden

gazeteye yazılar yazmasını istemesi üzerine yazmaya başlayan Ilgaz, Çorum Gazetesi ile ilgili düşüncelerini şöyle anlatmıştır:²³⁴

“1946’da Hatay milletvekilliğinden Çorum’a nakledildiğim zaman Çorum’da İkinci Meşrutiyetten sonra her hafta çıkarılan büyük ve çift tabaka bir sabah gazetesi buldum. Bu gazete de eğitim ve haber bakımından çok geri idi. İncelediğim zaman baş yazarı bulunmadığı gibi gazeteyi idare den bir yazı ailesi de olmadığı, muntazam olarak basılmadığını gördüm. Gazete ile meşgul olmak istediğim halk arasında duyulunca şehirde adeta bayram yapıldı. Gazete ile samimi olarak sanki B.M Meclisinin Gazetesi gibi, hatta kanunları inceleyerek Türkiye’den havadisler vererek 1952 yılına kadar gazetenin baş yazarlığını yaptım. Validen, bu intizamlı ve öğretici çalışmam yüzünden takdir ve teşekkür yazıları aldım. Çorum’dan ayrıldığım zaman evime kadar kabileler halinde Çorumlular ziyaretime gelerek Çorum’umuz susuz ve bilgisiz kaldı diye ağlaştılar.”

Hasene Ilgaz’ın Çorum gazetesine yazdığı ilk makale “Birinci Millet Meclisi ve Yemin” başlığı ile 14 Ağustos 1946 tarihinde yayımlanmıştır.²³⁵ 1946 yılında 33 cezaevini dolaşan Ilgaz, cezaevindeki veremli hastaların Bolu’ya aktarılmasını sağlamış, cezaevinde gördüklerini ise “33 Cezaevinde Gördüklerim” başlığı ile yazı dizisi şeklinde kaleme almıştır. 19 ve 26 Ocak 1949 tarihinde yayınlanan makalelerinde kadınlara tanınan yeni haklardan bahseden Ilgaz’ın, 1947 tarihinde ziyaret ettiği Eskişehir Kadın Cezaevine ilişkin gözlemlerini yazdığı yazı ise 5 Temmuz 1950 yılında Çorum gazetesinde yayımlanmıştır.²³⁶

Milletvekilliği dönemine Çorum gazetesi için Ankara’dan Çorum’a yazı dizisi hazırlayan Ilgaz, 1947 bütçesi (20 Kasım 1946), Birinci İdareciler Kongresi (29 Ocak 1947), Köy Okulları ve Kahraman Kadınlarımız (26 Şubat 1947), Yine Kimsesiz Çocuklar İçin, (13 Ağustos 1947) Şeker ve Pancar Ekimi,(12 Ocak 1949), Yeni Yol Vergisi ve Kadınlarımız (14 Ocak 1949), Emeklilik Sandığı Kanun Tasarısında Kadınlarımıza Ait Hükümler(26 Ocak 1949), Yeni Hükümet Programı ve Bazı Düşünceler (2 Şubat 1949) Yine Halkevleri için (19 Mart 1949) Yeni Emeklilik Kanun Tasarısında Kadınlara Ait Hükümler değişti (30 Mart 1949), Çocuk Esirgeme Kurumunun Çalışmaları(6 Nisan 1949) Veremli İşçiler İçin Hükümetten Bir Dilek, (7

²³⁴ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-045-2724.

²³⁵ Çorum, 14 Ağustos 1946.

²³⁶ Çorum, 5 Temmuz 1950.

Aralık 1949) Karabük Fabrikasının Fatması (21 Aralık 1949), Af Kanunu (15 Mart 1950) gibi konularda yazılar yazmıştır.

1946 yılından 1950 yılına kadar Çorum gazetesine yazılar yazdığı görülen Ilgaz'ın, tek bir konuya bağlı kalmadığı, kadınlara tanınan haklardan, işçi kadınların sorunlarına, Çorum'daki pancar yetiştiriciliğinden, Delice Çayı'nın taşmasına kadar çok çeşitli konuları ele aldığı göze çarpmaktadır.

2.2.1 Hasene Ilgaz'ın Kadınlarla İlgili Yazıları

Hasene Ilgaz, kadınlara yönelik konulara kayıtsız kalmamış, yakın arkadaşı olan İffet Halim Oruz tarafından çıkarılan "*Kadın*" gazetesine 1947 yılından itibaren yazı yazmaya başlamıştır.

İşçi kadınların sorunlarına her fırsatta değinen Ilgaz, 5 Temmuz 1948 tarihinde yazmış olduğu bir yazıda kadın işçilerin çalışma koşullarını eleştirmiş, gece çalışmanın kadınlar üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğunu savunmuştur.²³⁷ Ilgaz, 1948 yılında kurulan ve ailelerine ekonomik olarak yardımcı olmak için çalışan işçi kadınların kültürlenmesi ve durumlarının iyileşmesi amacını taşıyan Kadın Kulüplerini "*İşçi kadınlarımız için kadın kulüpleri*"²³⁸ başlıklı yazısında ele almıştır. Hatta Kadın gazetesi, kadının çalışma hayatındaki etkinliğini arttırmak için Ilgaz aracılığıyla Meclis'e kanun teklifi vermiştir.²³⁹

Kadın işçilerin gece çalışması konusunda sessiz kalmayan Ilgaz, bu konuyla ilgili bir yazı da Yeni İstanbul gazetesine yazmıştır. Ilgaz, ülkede, fabrikaların, işverenlerin ekonomik ve sosyal zaruretleri bahane ederek işçileri gece de çalıştırdığına herkesin aşına olduğunu belirtmiştir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında erkeklerin orduya katılmasıyla birlikte fabrikalarda çalışan kadın işçi sayılarının arttığına dikkat çeken Ilgaz, kadın ve erkek işçilerin gece çalışma konusundan rahatsız olduklarını, bu sorunun yıllardır çözülemediğini ifade etmiştir. Gece çalışan kadınların evde de bütün işleri yapmak zorunda olduğunu, bu nedenle uykusuzluk yaşadıklarını ve dinlenemediklerini aktarmıştır. Ilgaz bu yazısında, bu çalışma koşullarında kadınların sağlıklarının bozulabileceğini ve her geçen gün vücutlarının yıpranacağını

²³⁷ Hasene Ilgaz, "*Gece İşçileri ve Kadınlarımız*", **Kadın Gazetesi**, 5 Temmuz 1948.

²³⁸ Hasene Ilgaz, "*İşçi Kadınlarımız İçin Kadın Kulüpleri*", **Kadın Gazetesi**, 21 Haziran 1948.

²³⁹ **Kadın**, 28 Mart 1949.

vurgulamıştır. Ilgaz son olarak bu duruma bir çözüm bulunması gerektiğini belirtmiştir.²⁴⁰

Hasene Ilgaz, 1959 yılında Sık Doğuran Kadınlarla Mücadele Eden Teşekkül başlığı ile bir yazı kaleme almıştır. Anne ve çocuk sağlığının korunması, doğum kontrolü ve planlı doğum konularına dikkat çeken Ilgaz, anne ve çocuk bakımı, bebeğin emzirilmesi gibi konularda eğitimlerin verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu konulara dair uluslararası örnekler vermiş, bu kurumlara katılmak gerektiğini belirtmiştir. Ilgaz, yazısında şu cümleleri kullanmıştır:²⁴¹

“Her millette olduğu gibi bizde de doğum ve kadın hastalıkları mütehassısları, profesörler bazı fikirler ileri sürerek bu teşekküle katılmamıza mâni olmuşlardır. Bununla beraber memleketimizin teşekküle katılması lazımdır. Çünkü ancak bu yolla köylerimizdeki sık doğumlar kontrol altına alınabilir ve çocuk ölümü önlenir.”

Hasene Ilgaz, aile planlaması konusuna önem vermiş, bu konuda fırsat buldukça yazmaya çalışmıştır. Yazısına, Türkiye Aile Planlama Derneği İstanbul Şişli Şubesinin 16’ncı eğitim sergisini açtığı ile başlayan Ilgaz, bu serginin çok öğretici olduğunu ve herkesin gitmesi gerektiğini belirtmiştir. Ilgaz, dünyada ve Türkiye’de nüfus planlamasının çok önemli bir sorun haline geldiğini savunmuş, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra toplumun bu konuda ne yapacağını bilemez hale geldiğini ifade etmiştir. Yazısında bu nedenle ailelere yardımcı olmak amacıyla ilk olarak İsveç’te özel bir topluluk oluşturulduğu hatırlatan Ilgaz, ardından bu topluluğa İngiltere’nin de katıldığını belirtmiştir. Ilgaz, 1946 yılında Uluslararası Aile Federasyonu’nun kurulduğunu ve Türkiye’nin de buna dahil olduğunu aktarmıştır.

Ilgaz, Türkiye’de nüfus planlaması fikrinin istenilen başarıya henüz ulaşamadığını, çünkü bazı insanların böyle bir konuda çalışma yapma fikrinin dahi günah olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Türkiye’nin her yerini şehir şehir, köy köy dolaşmanın, çok sık doğuran kadınların doğumlarını ayarlamanın, anne ve çocuk ölümleri ile bu yolla savaşmanın çok zor bir iş olduğunu ifade eden Ilgaz, bunun için binlerce gönüllü olması gerektiğini savunmuştur. Ilgaz, yazısında Aile planlaması

²⁴⁰ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-023-033.

²⁴¹ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-002-181.

konusunda dünyadan örnekler vermiş, fazla nüfus artışının yaratacağı ekonomik, sosyal, politik sorunlara değinerek noktalamıştır.²⁴²

Hasene Ilgaz, Bakış dergisine Eylül ayında Türkiye’yi ziyaret eden Malezya Müslüman Kadınlar Sosyal Kalkındırma Konseyi üyelerinden oluşan kalabalık bir grubun ziyaretini yazmıştır. İstanbul, İzmir ve Ankara’nın tarihi ve turistik yerleri gezilmiş, 15 Eylül 1984 yılında gelen konsey üyeleri 25 Eylül’de ülkelerine geri dönmüştür. Ilgaz, bu ziyaretler esnasında Türkiye’de bulunan çeşitli kadın dernekleri ile ilişki kurulabilmesi için kafiye, İstanbul Sosyal Hizmetler Federasyon Başkanlığı olarak bir konferans serisi hazırlamış, ancak planlanan konferanslar gerçekleşmemiştir. Ilgaz yazısına, Malezya hakkında bilgiler vererek devam etmiştir. Malezya’nın yüzölçümü, nüfusu, dili, coğrafi konumu ve politik yapısı, iklimi, ormanları konusunda detaylı bilgiler veren Ilgaz, konsey üyelerini de ayrıntılı bir biçimde anlatmıştır. Ilgaz, bu yazısında Malezya konusunda daha fazla eğilmiştir.²⁴³

2.2.2 Hasene Ilgaz’ın Gezi Yazıları

Hasene Ilgaz, gezdiği ya da ziyaret ettiği ülkelere, şehirlere dair yazılar yazmayı önemsemiştir. Türkiye’yi ve dünyayı büyük oranda gezmiş olan Ilgaz, gezdiği yerlere yalnızca turist gözüyle bakmamış, gözlemlerini ayrıntılı bir biçimde kâğıda dökmüştür. Ilgaz, yazmış olduğu bu gezi yazılarını, yazı dizisi şeklinde okuyucusunun beğenisine sunmuştur.

Ilgaz’ın; *“Oturduğumuz şehirden”*, *“Ankara’dan mektuplar”*, *“İsviçre’den mektuplar”*, *“Dertlerimiz”*, *“Şehirden Röportajlar”* isimli yazı dizileri vardır.

2.2.2.1 Yurt içi Yazıları

Hasene Ilgaz, 1948 yılında Sivas’a gitmiş, Sivas’a dair gözlemlerini ise Ülke gazetesine yazmıştır. Sivas’a ilk kez giden Ilgaz, trenin yol boyunca bomboş tarlalar ve dağlar arasından ilerlediğini anlatmıştır. Ilgaz, Sivas’ın kendisini çok etkilediğinden bahsetmiş, sebebini ise Mustafa Kemal Atatürk’ün Sivas Kongresini yapmak için aynı

²⁴² Hasene Ilgaz, *“Aile Planlaması ve Doğum Kontrolü,” Yeni Adam Aylık Fikir Sanat Gazetesi*, Sayı: 881, Ocak 1975, s.7.

²⁴³ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, *Hasene Ilgaz Özel Arşivi*, Belge No: 10002-029-036.

yollardan geçmiş olması olarak açıklamıştır. Ilgaz, kendisini etkileyen o yolculuğu ise şu sözlerle anlatarak yazısını noktalamıştır:²⁴⁴

“Bakışları dalgın, büyük davasını düşünerek bu bayırlara bu tepelere baktı. Ümitlerini vatan aşkını bu boş görünen fakat her parçasında milyonlarca ecdat yadigarı saklı bulunan bu topraklardan aldı. İnalarak, inandırmak için muvaffak olarak bütün bir milleti en zor ve en ağır şartlar altında aynı hedef ve gayeye sürükledi. Şimdi Sivas İstasyonundayım.”

Hasene Ilgaz, Safranbolu’yu dedesinin diyarı olarak tanımlamış, 4 Eylül 1950 yılında Safranbolu’yu ziyaret etmiştir. Safranbolu’nun tarihini ve coğrafyasını ayrıntılı bir biçimde anlatmıştır. Ilgaz, bu yazıyı yazmasındaki amacın buralı kadınları anlamak ve anlatmak olduğunu ifade etmiştir. *“Safranbolu Notları”* ismini verdiği bu yazıda, şehrin havasının çok sıcak olduğundan bahsetmiş, Safranbolu’daki kadınların gün içinde çok çalıştığını aktarmıştır. Ilgaz’a göre meyve toplayan, erişte, bulgur, nişasta hazırlayan bu kadınlar aynı zamanda iyi bir anne ve kadın olmayı da ihmal etmemiştir. Şehirde eğitime oldukça fazla önem verildiğini gözlemleyen Ilgaz, şehirde ilk, orta ve akşam sanat okulu olduğundan bahsetmiştir.²⁴⁵ Ilgaz’ın Safranbolu’ya ilgi duymasının en büyük sebeplerinden biri de babasının Safranbolulu olmasıdır.

Hasene Ilgaz’ın kalbinde Safranbolu’nun ayrı bir yeri olduğu farklı dergilere Safranbolu hakkında yazdığı yazılardan da anlaşılmaktadır. Bu yazısında, Safranbolu’nun mimari değerine odaklanan Ilgaz, tarihi evlerin nerelere ve nasıl inşa edildiğini anlatmıştır. Ilgaz, Safranbolu’nun tarihine de yer vermiş, Osmanlı döneminden itibaren yaşanan siyasi gelişmeleri okurlarına aktarmıştır.

Safranbolu evlerinin geniş ve büyük olduğunu, odaların yüksek tavanlı, işlemeli, hatta aynalı olduğunu ifade eden Ilgaz, bu aynaların tavanda süs olarak kullanıldığına değinmiştir. Ilgaz’ın yazısına göre bu evlerdeki duvarlar dolaplarla süslenmiş, evin erkeklerinin odalarında meyve raflarına yer verilmiş, bazı evlerin duvarları ise çizilen çiçek resimleri ile bezenmiştir. Ayrıca birçok evin birinci katında büyük havuzlar ve fiskiyeler yer almıştır. Ilgaz, Safranbolu’nun mimari değerini anlattıktan sonra burada oturan halkı, okurlarına tanıtmıştır. Safranbolu kadınlarını çok çalışkan ve çok sabırlı olarak tanımlayan Ilgaz, evin bütün işlerini kadınların yaptığını

²⁴⁴ Hasene Ilgaz, *“Sivas Yolculuğu ve Sivas”*, **Ülke Gazetesi**, 11 Mart 1948.

²⁴⁵ Hasene Ilgaz, *“Safranbolu Notları”*, **Kadın Gazetesi**, 18 Eylül 1950, s.5.

ifade etmiştir. Ilgaz, Safranbolulu kadınların hemen hemen hepsinin açık gözlü, pembe ve beyaz tenli olduğunu gözlemlemiştir. Safranbolu halkının geniş bir imece usulü ile hareket ettiğini anlatan Ilgaz, her evin kış hazırlığı esnasında komşusuna yardım ettiğini aktarmıştır. Özellikle yufka ekmeği, pekmez, bulama, koruk, kavurma, bulgur, tarhana gibi işlerde daima birbirlerine yardımcı olmuşlardır. Safranbolulular düğün, nişan, sünnet gibi törenlere oldukça önem vermiş, bu törenlere bütün ilçe davet edilmiştir. Ilgaz, son olarak Safranbolu'nun başlı başına bir tarih olduğunu belirtmiş, yazısını bütün ilçe halkına teşekkür ederek noktalamıştır.²⁴⁶

Hasene Ilgaz, 1950 yılında yakın arkadaşı olan İffet Halim Oruz'un var olan göçmen sorununa yönelik Edirne'ye gitmesi üzerine ona eşlik etmiştir. Edirne'de İffet Halim Oruz ile incelemelerde bulunan Ilgaz, göçmen sorununun insanlara çok sıkıntılı durumlar yaşattığını, göçmenlerin pasaport almasının zorlaştırıldığını ve bu nedenle göçmenlerin ceplerindeki son parayı pasaport almak için harcadıklarını şu cümlelerle anlatmıştır:²⁴⁷

“Pasaport alma işlemleri o kadar güçleştirilmiştir ki günlerce konsolosluk kapısında nöbet bekleyerek cebindeki son parayı muamelesini tamamlayacak olana rüşvet veren ve neticede büsbütün perişan kalıp hatta pasaportunu tamamlayamadan hududu geçenlerin sayısı da ayrı bir yekûn tutmaktadır. Biz bunları medeniyet ve insanlıktan utanç duyarak öğrendik ve cefakâr Edirne ’mizin halkı teker teker bu uygunsuzlukların yüzlerce misalini biliyor.”

Ilgaz, 1951 yılında Adana'dan geçerek Gaziantep'e gitmiş, yolda yaşadıklarını ve Gaziantep'e dair gözlemlerini kaleme almıştır. Gaziantep'in düşündüğünden daha hareketli ve bakımlı olduğuna şaşırdığını ifade eden Ilgaz, Gaziantep'i kendi cümleleriyle şu şekilde anlatmıştır:²⁴⁸

“Şehre girerken büyük binalar, temiz ve geniş caddeler derhal gözümüzü aldı. Bu caddeler üzerinde eski ve büyük taş evler bir kısmı- nın inşaatı tamamlanmış veya tamamlanmak üzere bulunan güzel binalar, hükûmet konağı, postane, doğum evi, çocuk yuvası, bana- lar, okullar, barlar, sinemalar, fabrikalar.”

Ilgaz, Gaziantep'teki imar faaliyetlerini gözlemlemiş, Antep Kalesi'ne hayran kaldığını belirtmiştir. Yazısında şehrin ekonomik yönden geliştiğini ve şehrin kültürel

²⁴⁶ Hasene Ilgaz, “Safranbolu'nun Mimari Değeri”, **Tarih ve Edebiyat Mecmuası**, Yıl 18, Sayı:2, 1 Şubat 1982, s.15-17.

²⁴⁷ Hasene Ilgaz, “Edirne İntibaları”, **Kadın Gazetesi**, 30 Ekim 1950, s. 1-7.

²⁴⁸ Hasene Ilgaz, “Gaziantep'te Geçen 2 Gün”, **Kadın Gazetesi**, 4 Aralık 1951, s.1.

anlamda kalkınması gerektiğini ifade etmiştir. Okula gitme oranının az olduğunu ve buna çok üzüldüğünü aktaran Ilgaz, bu durumun yetkililerce ele alınması gerektiğini vurgulamıştır.

Hasene Ilgaz, bir davet üzerine Mudanya'ya gitmiş, Mudanya'da hissettiklerini, gözlemlerini okuyucularına aktarmıştır. Mudanya'ya yapılan vapur yolculuğuna doyum olmadığını ifade eden Ilgaz, Mudanya Mütarekesinin imzalandığı binayı gezmiş, burayı başka bir yazısında daha ayrıntılı anlatacağını söylemiştir. Ilgaz'a göre Mudanya ufak ve sevimli bir yerdir, ancak plaj turizmi çok gelişmemiştir. İmar faaliyetlerinin çok gelişmiş olmadığını anlatan Ilgaz, o dönemde Mudanya'da bir tekstil fabrikasının açılacağını ve halkın da bunu çok istediğini öğrenmiştir. Ilgaz, açılacak olan fabrika sayesinde birçok işçinin ailesini geçindirebilecek olmasına çok sevinmiş ve bir an önce fabrikanın yapılmasını temenni etmiştir.²⁴⁹

Gezdiği, gördüğü her yer hakkında kısa da olsa birkaç satır yazı yazan Ilgaz, Arsus hakkında da bir yazı yazmıştır. Çok daha önceden yazdığı bu yazının sayfalarının sararmış, buruşmuş, olduğunu aktaran Ilgaz, yazısına, *“Ben Arsus’u çok sevmiştim. O açıdan bu geziyi yazmadan geçemeyeceğim. Şu var ki tahta köprüünün baskısı artık içimde yok... Çünkü Köprü yapıldı. Şimdi üzerinden rahatça geçiliyor”* cümleleri ile başlamıştır. İskenderun'dan 33 km uzaklıkta olan Arsus'a giden Ilgaz, otomobilinden tahta bir köprüünün başında indiğini aktarmış, 96 metre uzunluğunda olan köprüünün çürüyen ve çöken yerlerini gözlemlemiştir. Ilgaz, Arsus'un şirin bir sayfiye şehri olduğunu düşünmüş, Arsus'un denizine ve manzarasına bayılmıştır. Arsus'u gezdikleri gün sokakta 15'ten fazla kişiyi görmediklerini ifade eden Ilgaz, bu sessizliğin onlara garip geldiğini belirtmiştir. Yazısında Arsus'un nüfusundan bahseden Ilgaz, köylerle birlikte toplam nüfusun bin 680 olduğunu, fırıncının bazı günlerde fırını açmadığını ve halkın kendi ekmeğini yaptığını öğrenmiştir.²⁵⁰ Ilgaz, köylerin çoğunda zenginlerin çiftliklerinin ve işçilerinin olduğunu, halkın ihtiyacı kadar pamuk, zeytin ve hububat yetiştirdiğini aktarmıştır. İpek böcekçiliğinin burada yeniden gündeme geldiğine çok sevinen Ilgaz, yazısına şu cümlelerle son

²⁴⁹ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-025-025.

²⁵⁰ Hasene Ilgaz, *“Arsus'ta Birkaç Saat”*, Eflatun Dergisi, Yıl 6, Sayı: 72, 1 Aralık 1974, s.22

vermiştir: “*Bu dünün Arsus’u. Bugünün Arsus’u ise elbet görülmeğe, yazılmağa değer.*”²⁵¹

Hasene Ilgaz, Doğu’ya yaptığı geziler kapsamında Bitlis’e de gitmiştir. Bu yazısında da Bitlis’in coğrafyasından bahseden Ilgaz, Bitlis’in nüfusunun 15 bin olduğuna, içilebilen sular açısından en zengin Anadolu şehri olduğuna dair bilgiler vermiştir. Ilgaz, Bitlis’te hayvancılığın en önemli geçim kaynaklarından biri olduğunu belirtmiş, şehrin Birinci Dünya Savaşı’nda çok hasar aldığını, yabancı devletlerin doğu illerinde çıkarmak istediği karışıklıklar için Bitlis’in adete bir merkez olduğunu okuyucularına anlatmıştır.²⁵²

Hasene Ilgaz, Edirne’ye yaptığı bir başka ziyareti de yazıya aktarmıştır. Edirne ziyareti esnasında Edirne’de yaşayan Oral Onur adında bir gazeteci ile tanışmış, sohbet esnasında ilginç bilgiler edindiğini belirtmiştir. Yeni Defne’ye yazmış olduğu bu yazıda Edirne’nin İmaretler kenti olduğundan bahsetmiş, dokuz büyük imaretin fakirlere, muhtaçlara ve gazilere yemek verdiğini öğrenmiştir. Ilgaz, yazısında imaretlerden ayrıntılı bir biçimde bahsetse de asıl amacının Edirne Şifahanesi hakkında öğrendiklerini aktarmak olduğunu ifade etmiştir. Edirne Şifahanesinin musiki ile tedavi uyguladığını öğrendiğinde çok şaşırان Ilgaz, Musikinın insan sağlığına olan etkisinin çok önceden başlamış olduğuna dikkat çekmiştir. Ilgaz, Osmanlı darüşşifalarından beri bu geleneğin devam ettiğini aktaran Ilgaz, son olarak Osmanlı’da bu tedavi yönteminin İkinci Murad döneminde ortaya çıktığına, Hızır bin İlyas’ın buna dair bir musiki yazdığına ve İkinci Beyazıt dönemine kadar olan müzikle tedavi yöntemine değinmiştir.²⁵³

Hasene Ilgaz, gezip gördüğü yerler arasından olan Konya hakkında çok fazla yazı yazmıştır. Her yazısında Konya’nın farklı bir özelliğine yer veren Ilgaz, Konya Kalesi hakkında ayrıntılı bir yazı yazmıştır. Ilgaz, yazısına Konya Kalesi’nin bugün yerinde olmadığıyla başlamış, ardından kalenin nasıl yapıldığını ayrıntılı bir biçimde kaleme almıştır.²⁵⁴ Ilgaz, “*Konya’ya gitmek istiyorsanız*” isimli yazısında, Konya’nın

²⁵¹ Aynı yer.

²⁵² Hasene Ilgaz, “*Bitlis İlini Tanır Mısınız?*”, **Eflatun Dergisi**, Yıl 8, Sayı: 85, Ocak, 1976, s.10.

²⁵³ Hasene Ilgaz, “*İkinci Beyazıt Zamanı İmaretler ve Müzikle Tedavi,*” **Yeni Defne Aylık Sanat ve Edebiyat Dergisi**, 1989, Sayı: 91-93, s.2-3.

²⁵⁴ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, **Hasene Ilgaz Özel Arşivi**, Belge No: 10002-026-010.

yüzölçümü konusunda bilgiler vermiş, bağlarından ve dağlarından ayrıntılı bir biçimde bahsetmiştir. İkliminin kurak ve sert olduğuna değinen Ilgaz, Türkiye’de en çok buğday yetiştirilen yerin Konya olduğuna, bunun dışında hayvancılığında Konya için çok önemli dair bilgiler de vermiştir.²⁵⁵

Ilgaz, “*Konya Tarihi ve Eserler*” isimli yazısında, Konya’nın ilk çağlardan itibaren gelişimini ele almıştır. Konya’nın en görkemli döneminin Selçuklular zamanı olduğunu belirtmiştir. Ilgaz, yazısında Konya’nın bakımsızlığından dert yanmış, tarihi eserlere gereken değerin verilmemesini eleştirmiştir. Ardından gezdiği birkaç cami ve türbelerden bahseden Ilgaz, bu yapıların hangi taşlardan, kaç yılında yapıldığına dair ayrıntılı bilgiler vermiştir.²⁵⁶

2.2.2.2 Yurt Dışı Gezileri

Hasene Ilgaz’ın en bilinen gezisi 1948 yılında 54 kişilik bir kabile ile gittiği Kıbrıs gezisi olmuştur. 15 gün süren bu gezinin ardından Kıbrıs’a dair gözlemlerini, Kıbrıs’ın tarihini, coğrafı, sosyolojik ve kültürel yapısını ayrıntılı bir biçimde kaleme alan Ilgaz, bu notlarını “*Kıbrıs Notları*” isimli yazı dizisi ile Kadın gazetesinde 16 Ağustos 1948- 3 Ekim 1949 tarihleri arasında yayınlamıştır.

Hasene Ilgaz, 1950 yılında Suriye’ye gitmiş, Selahattin Eyyubi’nin Türbesini gezmiş, Suriye cumhurbaşkanı ile görüşmüştür. Ilgaz, Suriye’deki gözlemlerini “*Suriye İntibaları*” başlığı ile, 20 Ağustos 1951- 18 Şubat 1952 tarihleri arasında 19 yazı dizisi olarak Kadın gazetesinde yayınlamıştır. Bu yazılarında Suriye’deki insanların yaşam tarzını, günlük yaşamını, Suriye’nin tarihi eserlerini, kalelerini, türbelerini, şehirlerini ve Suriye’nin tarihi sürecini ayrıntılı bir biçimde anlatmıştır. Ilgaz, daha sonra 1956 yılında Yeni İstanbul Gazetesine Suriye’de yediği bir dondurma hakkında bir yazı yazmıştır. Şam’da dondurma yiyerek serinlemek istediklerini belirten Ilgaz, Şam’da dondurmanın nasıl yapıldığını anlatmıştır. Ilgaz, insan boyuna yakın fiçilerin içine karların doldurulduğunu, ardından ortasına bakır kalaylı kovaların yerleştirildiğini aktarmıştır. Ilgaz’ın yazısına göre, bu kalaylı kovaların içinde süt ve

²⁵⁵ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-026-011.

²⁵⁶ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-026-013.

salep vardır ve elleri tokmaklı insanların tokmakları vurarak dondurma hazırlıyordur. Girdikleri dondurmacı dükkanının bakımlı ve lüks bir dükkân olduğunu, bu nedenle de çok kalabalık olduğunu ifade eden Ilgaz, dükkânda çok gürültü olduğunu ve bu gürültüye katlanmanın mümkün olmadığını düşünmüştür. Ilgaz, yazısına şu cümlelerle son vermiştir: “*Şimdi köşemizden düşünüyoruz. Mevsim aynı mevsim, aylar aynı aylar. Suriye’de müzikli dondurma satışı hala devam ediyor mu?*”²⁵⁷

Ilgaz, Suriye gezisinde içtiği bir kahve hakkında ise Yeni Defne Dergisine bir yazı yazmıştır. Suriye’de bir yudumluk Arap kahvesi ile uğurlandıklarını belirten Ilgaz, bir tepsinin içine tabaksız bir biçimde koyulan ve bu şekilde ikram edilen kahvenin çölde ve şehirde ayrı ayrı içilmesine şaşırmıştır. Ilgaz, yazısında çölde hazırlanan kahvenin adete bir tören mahiyetinde olduğuna dikkat çekmiş ve kahvenin orada nasıl hazırlandığını detaylı bir biçimde anlatmıştır. Yazıya göre, meralarda yaşayan kabileler ve onların reisleri her akşam bir araya gelerek kahve içer, bu nedenle de kahve açık olarak kavrulmuş. Ardından kahveler tahtadan yapılmış ve üzeri mozaiklerle işlenmiş bir dibek içine konur, biri dibek tahtası ile bu kahveyi döverken, gençler ve kızlar ise Arap dansı yaparlarmış. İri taneli bırakılan bu kahve, büyük cezvelerle iki saat kaynatılır, daha sonra süzülerek daha küçük cezvelere bölüştürülür, içine de kakule konurmuş. Kakule ve kahve beraber kaynatıldıktan sonra süzülerek üçüncü cezveye konulur, ardından da misafirlere ikram edilirmiş. Ilgaz, kahvenin yapılışı kadar içişinin de bir merasim olduğunu ifade ederek, kahvenin nasıl içildiğini şu cümlelerle anlatmıştır: “*Eğer kahvenizi alıp fincanı düz tutarsanız mütemadiyen fincanınıza kahve konabilir. Kahveye isteğiniz yoksa kahveniz bitince hizmet edenlerin fincanınıza kahve koymasına mâni olmak için fincanınızı parmaklarınız arasında çevirmeniz kafidir.*”²⁵⁸

Şehirlerde ise böyle bir durumun olmadığına dikkat çeken Ilgaz, Suriye’de Türk kahvesinin de kullanıldığını belirterek yazısına son vermiştir.

Hasene Ilgaz, 1953 yılında Türkiye’de bir Amerikan Koleji açmak amacıyla gemi ile Amerika’ya gitmiştir. 45 gün süren bu gezinin ardından oradaki deneyimlerini kaleme alan Ilgaz, burada “*kucak dolusu notlar*” aldığını ifade etmiştir. Ilgaz, Yeni

²⁵⁷ Hasene Ilgaz, “*Şehirden Notlar: Müzikli Dondurma*”, **Yeni İstanbul Gazetesi**, 5 Ağustos, 1956.

²⁵⁸ Hasene Ilgaz, “*Arap Sade Kahvesi*”, **Yeni Defne Aylık Sanat ve Edebiyat Dergisi**, Sayı:141-142, Aralık 1993, s.2-3.

Adam Dergisine Amerika'daki anıları ile ilgili bir yazı yazmış, yazısında New York sokaklarını ve öğrendiklerini detaylı bir biçimde betimlemiştir. New York sokaklarının çöp dolu olduğunu, şehirde çok fazla yangın çıktığını ancak bu yangınların sigortadan para alabilmek için yapıldığını, çocuk kaçırılmasının ve hırsızlığın yaygın olduğunu ayrıntılı bir biçimde anlatmıştır.²⁵⁹

Hasene Ilgaz, 1957 yılında ziyaret ettiği İsviçre'ye dair anılarını Yeni İstanbul gazetesinde “İsviçre Mektupları” ismiyle yayınlamıştır.²⁶⁰

Ilgaz, İsviçre Mektupları yazı dizisinin ilk yazısını 24 Şubat 1957 yılında yayınlamıştır. Ilgaz, Zürih sokaklarının güzelliği ile başlamış, ardından Zürih Belediye başkanını ziyaretlerini anlatmıştır. Belediye başkanının odasının çok büyük olduğunu ve köşelere yerleştirilen saksıların içinde karanfiller olduğunu belirten Ilgaz, Zürih halkının çiçekleri çok sevdiğini, dükkanların vitrinlerinde, çalışma masalarında, banka gişelerinde akla gelebilecek yer her yerde çiçek olduğunu gözlemlemiştir. Ilgaz, belediye başkanının orta yaşlı, sempatik ve güler yüzlü bir insan olduğunu söylemiştir. Zürih kadınlarına Federal ve Kanton Meclislerinde neden seçme ve seçilme hakkının verilmediğini soran Ilgaz'a, belediye başkanı “*Kadınlarımız her işte çalışabiliyorlar ve bizden bu hakkı istemiyorlar. İstersek biz eve gider yapmak istediğimiz şeyleri veya yapılmasını istedikleri şeyleri sorar onlardan öğreniriz*” demiştir. Ilgaz, bu düşüncede olmadığını belirtmiş, Türkiye’de kadınlar ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğunu söylemiştir. Belediye hizmetlerinin ne olduğuna dair belediye başkanı ile sohbet eden Ilgaz, hava gazı ve tramvay dışında her şeyin şahıslara ait olduğunu öğrenmiştir. Ilgaz, belediye başkanının kendilerine bir kitapçık verdiğini ve bu sayede kocalarına burada olduklarını kanıtlayabileceklerini söylediğini belirtmiş, bu durumu hoş karşılamamıştır. Ilgaz ve arkadaşları bu konuşmanın ardından belediye başkanının yanından ayrılmışlardır.²⁶¹

Ilgaz, İsviçre'ye dair bir sonraki yazısını 10 Mart 1957 tarihinde yazmıştır. Migros’a dair yazan Ilgaz, Migros’la ilgili daha önce yazdıklarını tekrar etmiştir. Önceki yazdıklarına ek olarak Migros’un fabrikalarını ve mağazaların en küçüğü ile

²⁵⁹ Hasene Ilgaz, “Amerika’da Bir Şoförün İlginç Cevabı”, **Yeni Adam Yeni Adam Aylık Fikir Sanat Gazetesi**, Sayı: 916, Aralık 1977, s.7.

²⁶⁰ **Yeni İstanbul**, 24 Şubat 1957.

²⁶¹ Hasene Ilgaz, “İsviçre Mektupları: Zürih Belediye Reisini Ziyaret,” **Yeni İstanbul Gazetesi**, 24 Şubat 1957, s.4

en büyüğünü dolaştıklarını anlatmıştır. Migros mağazalarında olan alışveriş şeklinin Türkiye’ye benzemediğini belirten Ilgaz, alışveriş şeklini şu cümlelerle anlatmıştır:²⁶²

“‘Self Servisi’ denilen bu usul, hakikaten büyük kolaylıklar meydana getirmektedir. Müşteri, mağazaya gelir gelmez, vezne yanında duran alüminyum sepetlerden birini koluna takarak, mağazada gezinmeğe başlar. Bu gezintisi esnasında ne ihtiyacı varsa; yün ceketten, çoraptan, kahveye, şekere, tıraşa, jilete, kâğıda kadar ne isterse ne beğenirse seçer, sepete atar. Aldığı şeyler tamamlanınca vezneye gelir. Hesap makinesi önünde oturan memura sepetini teslim eder. Memur, teker teker sepetten alınanları çıkararak fiyatına bakar, hesap makinesinde tespit eder. Böylece alınan malların yekunu ortaya çıkar, müşteri parasını öder ve aldıklarını kendi torbasına naklederek, mağazadan ayrılır.”

Ilgaz ve arkadaşları bu sistemi öğrendikleri zaman hırsızlık olup olmadığını merak etmiş, bu durum için 20 kadının mağazalar içinde görevlendirdiğini, bu kadınların müşteri kılığında denetleme yaptıklarını öğrenmişlerdir. Migros’un işleyişine ve mağazalarına olan hayranlığını gizlemeyen Ilgaz, yazısını “*darısı başımıza*” diyerek sonlandırmıştır.²⁶³

Ilgaz, İsviçre’ye dair bir diğer yazısını 24 Mart 1957 tarihinde İsviçre’nin dağları ve kayak tatili hakkında yazmıştır. Yazısına İsviçre’nin tarihi ile başlayan Ilgaz, İsviçre’nin doğasının kendisini çok iyi hissettirdiğini, gözlerinin ve ruhunun dinlendiğini, İsviçre’nin adeta bir cennet olduğunu ifade etmiştir. Ardından İsviçre’nin siyasi tarihini ayrıntılara yer vererek anlatmış, karşılaştırmalarda bulunmuştur. Bir Pazar tatilinde halkın spora olan ilgisini gözlemleyen Ilgaz, orada bir dağ gezisine katılmış, bu sayede halkla iç içe olma fırsatını elde etmiştir. Yaşlı, genç, çocuk fark etmeksizin herkesin spora olan ilgisini görmüş, o anısını şu cümlelerle anlatmıştır:²⁶⁴

“Herkes karlar üzerinde, güneşleniyor, bir kısmı kızak kayıyor, bir kısmı buz havuzunda patinajda. Büyük bir kısım da bizimle veya biz onlarla beraber dağa çıkmak için yoldayız. İşte istasyon. Sıraya giriyor, telesiyej için bilet alıyoruz. Bu tel üzerinde kayan iki kişilik iskemlelere kuruluyor, dizlerimize battaniyeler örtüyoruz. 1420 metrelik yeri altımızda kayak yapanları seyrede seyrede geçiyoruz. Yerden 1800 metre yüksekteyiz.”

²⁶² Hasene Ilgaz, “İsviçre Notları Migros Teşkilatı,” **Yeni İstanbul Gazetesi**, 10 Mart 1957, s.4

²⁶³ Hasene Ilgaz, “İsviçre Notları Migros Teşkilatı,” **Yeni İstanbul Gazetesi**, 10 Mart 1957, s.4.

²⁶⁴ Hasene Ilgaz, “Dağda Bir Gün,” **Yeni İstanbul Gazetesi**, 24 Mart 1957, s.4.

Ilgaz, son olarak bu gördüklerinden sonra Türkiye ile İsviçre’yi karşılaştırmış, Türkiye’de bulunan Uludağ ve Erciyes’in bu hale gelmesi için çok uzun yıllar beklemek zorunda kalınacağına çok üzüldüğünü aktarmıştır.²⁶⁵

Ilgaz, son olarak Zürih’te gezdiği Kanton Hastanesi’ne dair ziyaretini yazıya dökmüştür. Hastane önünde başları öne eğik bekleyen insanlar olmadığını gözlemleyen Ilgaz, bu duruma çok şaşırılmış, Türkiye’de böyle durumlara alışkın olmadıklarını ifade etmiştir. Hastaneye dair gözlemlerini ayrıntılı bir biçimde ele alan Ilgaz, hastanede en ufak bir sesin dahi olmadığını, herkesin büyük bir sakinlik içinde hareket ettiğini ve doktorların, hemşirelerin her çeşit ihtiyacının düşünüldüğünü belirtmiştir. Hastaneye, hastaları iyileştirebilmek ve vakitten kazanmak için asansörlerin yapıldığını öğrenen Ilgaz, 370 yataklı Kanton Hastanesinde 20 doktor, 150 hemşire olmasına çok şaşırılmıştır. Ilgaz’ın yazısına göre, hastanede hastalar için çalışma odası, onları eğlendirmek için tasarlanan el tezgâhları bulunmaktadır. Ayrıca hastanede lüks bir berber salonu, banyo, çamaşırlık, mutfak vardır. Hastaneyi çok beğenen Ilgaz, bu tarihlerde böyle bir hastanenin yapılabilmiş olmasını tebrik etmiş, her yere böyle hastanelerin yapılması gerektiğini söylemiştir.²⁶⁶

2.2.3 Hasene Ilgaz’ın Diğer Yazıları

Hasene Ilgaz, Safranbolu gazetesine Karabük’teki fabrikalarla ilgili bir değerlendirme yazısı yazmıştır. 1947 yılında Meclis’in Çalışma Komisyonu’nda yer alan vekillerin, Karabük’teki fabrikaların incelemelerini bitirip Zonguldak’a gittiğini ifade eden Ilgaz, Karabük fabrikaları hakkında şu cümleleri kullanmıştır:²⁶⁷

“Karabük fabrikaları yarına ümit ve heyecanla insanı bağlayan birer san ’at abidesidir. Sekiz yıldır bacaları tüten bu müessesemiz günden güne faydalı olmakta ve binlerce vatandaş az zamanda ağır sınav çalışmasında yetiştirilmektedir. Karabük’te kaldığımız üç gün hep bu ümitle, dünün basit bir köy çocuğu, fakat bugün anlayışlı birer işçisi, olan kahraman Mehmetçiklerini seyretmekle, konuşmakla, yaptıklarını incelemekle geçti.”

Ilgaz, sağlık politikalarıyla da ilgilenmiş, araştırmalar yapmıştır. Peker Hükümeti’nde Sağlık Bakanı olan Behçet Uz’un politikalarına dair bir yazı yazmış ve

²⁶⁵ Aynı yer.

²⁶⁶ Hasene Ilgaz, “Hepimizin Özlediği Bir Hastane Tipi,” **Yeni İstanbul Gazetesi**, 7 Nisan 1957, s.4.

²⁶⁷ Hasene Ilgaz, “Sanayi Kalkınmamız Karabük’ten Zonguldak’a,” **Safranbolu Gazetesi**, 19 Temmuz 1947.

bu yazı Safranbolu gazetesinde yer almıştır. Sağlık Bakanlığı'na ait bütçenin eksikliğinden yakınan Ilgaz, hayatta her türlü hürriyete ve saadete yalnızca sağlıkla yetişmenin mümkün olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca yeni yapılacak hastanelerle birlikte, bütün ülkenin köy, şehir dolaşılması ve sağlığın öneminin, yurt sağlığında halkın görevlerinin ne olduğunun halka anlatılması gerektiğini savunmuştur. Ilgaz, çalışma koşullarının düzeltilmesi gerektiğini, hastanelerdeki yatak sayılarının arttırılması gerektiğini belirtmiştir. Yeni sağlık merkezleri yapılırken bu sağlık merkezlerinde çalışacak doktor, hemşire, ebe, eczacı sayılarının arttırılması gerektiğini vurgulayan Ilgaz, son olarak Sağlık Bakanlığı'nın bu konuda daha dikkatli davranması gerektiğini belirtmiştir.²⁶⁸

Şeker ve pancar ekimi hakkında araştırmalar yapan Ilgaz; Türkiye'de Eskişehir, Turhal, Uşak ve Alpullu olmak üzere dört tane şeker fabrikası olduğunu, bu fabrikalardan yüksek gelir elde edildiğini tespit etmiştir. Üretimi ve geliri arttırmak için alınan tedbirlerin ancak 7 yıl sonra etkisini gösterdiğine dikkat çeken Ilgaz, Çorum ilinde de gelirleri arttırmak amacıyla 1946 yılından beri pancar ekimi yapıldığını ifade etmiştir.²⁶⁹

Hasene Ilgaz, 1951 yılında Son Saat gazetesine, İstanbul Hastaneleri başlığıyla bir yazı yazmıştır. İstanbul'da bulunan hastanelerin, ülkenin her tarafından gelen insanlara yetmediğini belirten Ilgaz, buna rağmen Tıp Fakültesi, Eczacı ve Diş Hekimliği Fakültelerinin, hemşire okullarının sayıca fazla olduğuna değinmiş, çok sayıda yabancı sağlık müesseselerinin olduğuna dikkat çekmiştir. Ilgaz bu yazısında, İstanbul'da bulunan büyük hastanelerin hasta kapasitelerine ayrıntılı bir biçimde yer vermiş, hangi hastanede hangi tedavilerin yer aldığını anlatarak okuyucuya bilgi vermeyi amaçlamıştır.²⁷⁰

Hasene Ilgaz'ın eğitim ve öğretim konularını önemseyişi herkes tarafından bilinmektedir. Ülkücü Öğretmen dergisine yazdığı yazıda, planlı toplumda eğitim ve öğretimin öneminden bahsetmiştir. Yazısına New York'ta kendisini gezdiren rehberle olan anısını anlatarak başlayan Ilgaz, New York'ta ilkokullardaki çocukların ağaçlara

²⁶⁸ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-027-028.

²⁶⁹ Çorum, 12 Ocak 1949.

²⁷⁰ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-002-043.

ve çiçeklere zarar vermeyeceklerine, kimsenin malını tahrip etmeyeceğine, yerlere çöp atmayacağına, tükürmeyeceğine ve dürüst olacağına dair yemin ettiklerini öğrenmiştir. Ilgaz, Avrupa'daki okulların çevresine saygılı öğrenciler yetiştirmeye çalıştığını ifade etmiş, Türkiye'de ezbere yapılmaya çalışılan eğitim ve öğretim sistemini doğru bulmadığını belirtmiş, andın ezbere okunmasını şu cümlelerle eleştirmiştir:²⁷¹

“Yalnız, müşahedelerimize dayanarak itiraf edelim ki otomatik olarak okunan klişe halinde asılan öğütler çocuklarımızın ruh derinliklerinde bir iz bırakmamaktadır. Bir memlekette seçkin bir zümrenin yetişmesi, eğitimi, esaslı bir plana dayanmadıkça faydalı olamaz. Biz aile ve okul olarak ne öğreteceğimizi esaslı bir plana henüz bağlayamadığımızdan faydalı olamıyoruz.”

Hasene Ilgaz, Yeni İstanbul gazetesine cezaevlerindeki ayaklanmalara dikkat çekmek için bir yazı yazmıştır. Eski cezaevlerindeki işleyişin kötü olduğundan bahseden Ilgaz, 1972 yılına gelindiğinde koşulların daha iyi olduğunu ancak bununla da yetinilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Ilgaz, cezaevlerinde halıcılık, dokumacılık, terzilik gibi uğraşların el sanatı olduğunu, ancak cezaevlerinde düşünmeye, fikre ihtiyaç olduğunu savunmuş, bunun için sıkı çalışılması gerektiğini belirtmiştir. Cezaevlerinde gönüllü bir teşkilatlanmanın gerekli olduğundan bahseden Ilgaz, bunu bir dönemin Adalet Bakanı olan Fuat Sirmen²⁷² ile düşündüklerini, Patronaj müessesesi kurarak cezaevlerine maddi ve manevi yardım planladıklarını hatırlatmıştır. Ilgaz, konuşmanın ve öğretmenin bir sanat olduğuna dikkat çekerek, tutuklu ve hükümlülere konferans vermek için özel birilerini bulmak gerektiğini düşünmüştür. Her ilin cezaevine bağlı böyle bir kolun bulunması gerektiğini vurgulayan Ilgaz, bu yazısında ceza ve tevkif evlerinde katı bir disiplin anlayışına değil, tutuklularla ve hükümlülerle konuşacak, anlaşacak insanlara ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir.²⁷³

Hasene Ilgaz, milletvekili seçildiği için Ankara'ya yerleşmiştir. Ankara'da ev bulmaya çalışan Ilgaz, bu konuda çok zorlanmıştır. Bu durumu yazısında da gündeme

²⁷¹ Hasene Ilgaz, “Planlı Bir Toplumda Eğitim ve Öğretim”, **Ülkücü Öğretmen Fikir, Sanat ve Eğitim Dergisi**, Ocak 1972, Sayı:152, s.15-16.

²⁷² Fuat Sirmen 1943-1946 yılları arasında İktisat Bakanlığı, 1948-1950 yılları arasında Adalet Bakanlığı ve TBMM Başkanlığı yapmıştır. Bknz: Sema Yıldırım, Behçet Kemal Zeynel, **TBMM Albümü (1920-2010)**, I. Cilt (1920-1950), Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, s.769.

²⁷³ Hasene Ilgaz, “Kadın Gözüyle: Cezaevlerinde Ayaklanmalar”, **Yeni İstanbul Gazetesi**, 5 Eylül 1972.

getirmiştir. Ilgaz'ın Hatay vekili seçildiği 1943 yılı İkinci Dünya Savaşı yıllarına rastlamaktadır ve savaşın getirdiği zorluklar her yerde olduğu gibi Ankara'da da gözle görülür bir hal almıştır. Ilgaz, yazısında ev sahiplerinin milli korunma mahkemesi kararına göre ayarlanan kira miktarlarına aldırış etmediğini, kiracılar ile anlaşarak kiracılardan hava parası aldıklarını belirtmiştir. Bu hava paralarının da evlerin konumuna veya apartman yapısına bağlı olarak değiştiğine dikkat çeken Ilgaz, o yıllarda Ankara'da ciddi bir konut sorunu olduğunu ifade etmiştir. Ilgaz'ın bu yazısından 1940'lı yıllarda Ankara'da Ulus, Kızılay, Bakanlıklar, Bahçelievler, Maltepe, Cebeci ve Küçükevr semtlerinin önde geldiğini anlamak mümkündür. Ev karaborsacılığını engellemek için alınan kanuni tedbirlerin hiçbir işe yaramadığını gözlemleyen Ilgaz, yapılan şikayetler sonucunda Şükrü Saraçoğlu'nun başbakanlığı döneminde memurların faydalanabilmesi için Saraçoğlu mahallesinin yapıldığını belirtmiştir. Ilgaz, bu yazısında yalnızca Ankara'daki evlere değil, Ankara'da bulunan otellere ve kooperatiflere de değinmiştir. Ankara'da en bilinen otelin Ankara Palas olduğuna değinen Ilgaz, bulunan eski Ankara otellerinin merkezi yerde ve fiyatlarının ucuz olması nedeniyle çok kalabalık olduğunu anlatmıştır. Ilgaz bu nedenle Ankara'ya iş için gelenlerin veya yeni yerleşmek isteyenlerin bu tarz problemlerle karşı karşıya kalacağını düşünmüştür. Ilgaz yazısında son olarak eski evler ile dönemin çok katlı apartmanlarını karşılaştırmış, daha fazla kata sahip olmak isteyenlerin küçük odalı apartmanlar yapmasını eleştirmiştir.²⁷⁴

Bununla birlikte Japonya'nın kültürüne meraklı olması sebebiyle bu kültürü tanıtmak amacıyla da birçok yazı yazmıştır. Yeni Adam Dergisi'ne yazdığı yazısında Dolmabahçe Sarayı'nda düzenlenen Japon çay törenini anlatan Ilgaz, Türk-Japon ilişkileri ile ilgili bilgilere de yer vermiştir. Ilgaz, yazısında 11 Haziran 1977 tarihinde Türkiye Dışişleri Bakanı ve eşinin²⁷⁵ Dolmabahçe Sarayı'nda Japon çay törenine geldiğini belirtmiştir. Soii Yamada' nın ²⁷⁶ Ertuğrul Şehitleri ve Atatürk için Japonya'dan 129 öğrencisi ile geldiğini ifade eden Ilgaz, Japonya ile Türk dostluğunun

²⁷⁴ Hasene Ilgaz, "Kıralar ve Evler", **Eflatun Dergisi**, Yıl 9, Sayı 101, Mayıs 1977, s.7.

²⁷⁵ 11 Haziran 1977 tarihinde Türkiye Dış İşleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'dir. 1965-1971 ve 1975-1977 arasında Dışişleri Bakanlığı, 1979-1980'de Cumhuriyet Senatosu Başkanlığı ve Cumhurbaşkanı Vekilliği yapan İhsan Sabri Çağlayangil'in eşi ise Firuzende Çağlayangil'dir. Bknz: <https://www.mfa.gov.tr/sayin-ihsan-sabri-caglayangil-in-ozgecmisi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2022)

²⁷⁶ Japon Budist rahip. Bknz: **Milliyet**, 10 Mayıs 1976.

nasıl başladığına ilişkin ayrıntılı bilgilere yer vermiştir. Ilgaz, çay merasiminin Japonlar için ne kadar önemli olduğunu anlatarak yazısına son vermiştir.²⁷⁷

Ilgaz, Türk Japon dostluğunun nasıl başladığına dair de yazı yazmıştır. Yeni Defne dergisinde yayınlanan bu yazısında Ilgaz, Osmanlı döneminden itibaren Türk-Japon ilişkilerini ve Abdülhamid'in en büyük isteğinin Japonya'ya bir gemi göndermek olduğunu belirtmiş, Ertuğrul Firkateyni'nin hikayesini anlatmıştır.²⁷⁸

Hasene Ilgaz, Çevre Eğitim Komitesi'nin okul dışı grup deneme çalışmaları adı altında 1962 yılında Kadıköy Moda İlkokulu'nda çalışma yapmıştır. Yaptığı bu çalışmayı yazıya döken Ilgaz, bu çalışmalara ilk olarak veliler mektup göndererek başladığını belirtmiştir. Gelen olumlu cevapların ardından yaz ayları için bir çalışma programı yapılmıştır. Geziler, liderlik, tatbikat, kontrol, büro ve mali işlerde öğrenci yetiştiren bu komite fikrinin öncülüğünü ise Çocuk Dostları Derneği'nden Nimet Selen, Sosyal Yardımlaşma'dan Dr. Fatma Atasagun, İstanbul Sosyal Hizmetler Kurulu Başkanı Hasene Ilgaz üstlenmiştir. Ilgaz, yazısında, bu komitede takip, kontrol ve değerlendirme işlerine baktığını anlatmış, yapılması gereken işleri planlamadan sorumlu olduğunu belirtmiştir. Kadıköy'de oturan aileler aranmış ve çocuklarını tatilde okula göndermeleri söylenmiştir. Öğrenciler için özel programlar hazırlanmış, çocukları gezdirecek, onlara öğretecek lider öğrenciler de bu komite tarafından oluşturulmuştur. Bu sayede çocuklar okula gelmiş, yaz boyunca oldukça verimli bir program geçirmişlerdir. Ilgaz, yazısında yaptıkları bu çalışma ile ufak bir grup da olsa, çocukları sokağın tehlikelerinden koruduklarını savunmuştur.²⁷⁹

Sosyal faaliyetleriyle öne çıktığı bilinen Hasene Ilgaz, Darülaceze'de kutlanan ve kendisini çok etkileyen anneler gününe ilişkin anılarını kaleme almıştır. Ilgaz, birçok annenin çocuklar için hediyeler aldığını ve bu hediyeleri sevinçle Darülaceze'deki çocuklara dağıtmak istediğini aktarmıştır. Annelerle birlikte Darülaceze'ye giden Ilgaz, çocuk tarafının çok neşeli olduğunu ve çocukların oyuncakları çok sevdiğini görmüştür. Hatta Ilgaz, çocukların oynadığı esnada

²⁷⁷ Hasene Ilgaz, “*Dolmabahçe Sarayında Bir Anma Töreni*”, **Yeni Adam Aylık Fikir Sanat Gazetesi**, Sayı: 914, Ekim 1977, s.7-9.

²⁷⁸ Hasene Ilgaz, “*Japonya ile Dostluğumuz Nasıl Başladı?*” **Yeni Defne Aylık Sanat ve Edebiyat Dergisi**, 1988, Sayı: 72-75, s.9-10.

²⁷⁹ Hasene Ilgaz, “*Çevre Eğitimi*”, **Eflatun Dergisi**, Yıl 11, Sayı 122, Şubat 1979, s.7.

birisinin, çocukların bu oyuncakları kıracağını söylemesi üzerine kadına, “*Elbet kıracaklar ve sonra da kırmamayı öğrenecekler*” dediğine yazısında yer vermiştir.²⁸⁰

Çocukların o günkü halini unutamayacağını ifade eden Ilgaz, her çocuğun bir annenin kucığında olmasından, sevilmesinden ve saçlarının okşanmasından dolayı çok duygulanmıştır. Çocukların ardından büyüklere de ziyaret gerçekleştirilmiş, hepsi bu ziyaretten çok mutlu olmuştur. Buraya daha sık ziyaretler yapılması gerektiğini savunan Ilgaz, onu duygusal olarak çok etkileyen bu ziyaret anısını şu cümlelerle sonlandırmıştır: “*Uzun bir süre o günün saadetini unutamayacaklardı. Anneler o gün tek tek kutlanıyordu. Onlar sabırla tam bir yıl bugünü beklemişlerdi.*”²⁸¹

Hasene Ilgaz, Akgün Gazetesi’ne “*İstanbul’dan Akgün’e*” isimli bir yazı dizisi hazırlamıştır. Bu yazı dizisinin konularından biri ise Çocuk Esirgeme Kurumu Bakırköy Şubesi’nin Doğumevi olmuştur. Hastaneye gittiğinde binanın çok temiz olduğuna dikkat çeken Ilgaz, doktorla birlikte hastaneyi gezerken, bu yazıyı yazabilmek için notlar aldığını belirtmiştir. Ilgaz’ın yazısına göre Bakırköy Çocuk Esirgeme Kurumu’nun Doğumevi 1932 yılında açılmış, açıldığından beri de birçok kadını kabul etmiştir. Çağının en ileri tıbbi aletleriyle çalışan bu Doğumevi, yalnızca Bakırköy’den değil, her yerden durumu olmayan kadınları kabul etmiştir. Böyle hastanelerin çoğalmasını isteyen Ilgaz, bu konuları köşesine taşıyarak bilmeyen kadınlara yol göstermeyi amaçlamıştır.²⁸²

Hasene Ilgaz’ın sosyal çalışmalara önem verdiği ve içinde yer aldığı bilinmektedir. Toplumun her kesimine yönelik sosyal faaliyetlerde bulunan Ilgaz, dünya genelinde de sosyal çalışmalar için araştırmalar yapmış, bu araştırmalarının sonuçlarını kaleme almıştır.

Ilgaz yazısında, sosyal çalışmalara dair atılan ilk ilk adımın 1957 yılında Amerika’da sosyal şuranın isteği üzerine davet edilen 7 hükümet temsilcisi ve onların yazdığı Aile Hayat Seviyeleri Konusunda Koordine Politika isimli bir rapor olduğunu belirtmiştir. Sosyal yardım kelimesinin ülkelere göre farklı anlamlar taşıdığına değinen Ilgaz, Türkiye’nin ve Türklerin de çeşitli sosyal çalışmaları olduğunu ve zamanla da

²⁸⁰ Hasene Ilgaz, “*Anneler Günü Darülaceze’de*”, **Eflatun Dergisi**, Yıl 11, Sayı 127, Temmuz 1979, s.7.

²⁸¹ Aynı yer.

²⁸² **Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi**, Belge No: 10002-024-039.

gelişme gösterdiğini yazmıştır. Ilgaz, Giresun Vapuru ile New York'a gittiğini, orada yardım kelimesinin çok büyük önem taşıdığını gözlemlediğini aktarmıştır. Evlerde ya da mağazalarda modası geçmiş kıyafetlerin, oyuncakların, mutfak takımlarının belirli bir yere bırakıldığını ve bu yerlerden ihtiyacı olanlara ucuza ya da parasız olarak dağıtıldığını görmüş, israf ve gösterişin orada mümkün olduğunca az olduğundan bahsetmiş, son olarak toplumun bazı alışkanlıkları ile savaşmak gerektiğine dikkat çekmiştir.²⁸³

Ilgaz, Kütüphane haftası nedeniyle kütüphanelerin geçmişteki ve o günkü durumlarını karşılaştıran bir yazı yazmıştır. 1946 yılında milletvekili iken Tezer Taşkiran²⁸⁴, Zekiye Molaoğlu²⁸⁵ ve kendisinin Milli Kütüphanenin bugünlere gelebilmesi için çok emek verdiğini hatırlatan Ilgaz, gençlerin rahatça ders çalışabileceği ve istediği kitabı bulabileceği bir kütüphane hazırlamak için çalıştıklarını ifade etmiştir. 1950 yılında Hindistan Cumhuriyeti'nin kuruluşu nedeniyle Milli Kütüphanede bir konuşma yaptığına ve Hint sanatına ait sinemada bir program düzenlemiş olduğuna bu yazısında yer vermiştir. Kütüphanelere çok fazla gidilmediğinden şikayetçi olan Ilgaz, özellikle İstanbul Halk Kütüphanesi'nin kimse tarafından bilinmediğini gözlemlemiştir. 16 Kasım 1981 tarihinde açılan bu kütüphanenin yeri Beyazıt'tadır. 1470- 1475 yılları arasında para basmak için kullanılan bina, 1960'lı yıllarda İstanbul Şehir Kütüphanesi Kurma ve Yaşatma Derneği tarafından alınmış ve İstanbul Halk Kütüphanesi olarak kullanıma açılmıştır. Ilgaz, son olarak yazısında mümkün olduğunca herkesin o binayı gezmeye gitmesi gerektiğini belirtmiştir.²⁸⁶

Cezaevlerine ve tevkif evlerine olan ilgisi bilinen Hasene Ilgaz, bu konuya dair kısa bir yazı yazmıştır. Yurtdışındaki cezaevleri ile Türkiye'dekileri karşılaştıran

²⁸³ Hasene Ilgaz, "Sosyal Çalışmalardan Örnekler", **Yeni Defne Aylık Sanat ve Edebiyat Dergisi**, 1982, Sayı: 15 s.26-27.

²⁸⁴ Tezer Taşkiran, öğretmen, siyasetçi ve yazardır. TBMM'nin VII. döneminde Kastamonu, VIII. ve IX. dönemlerinde Kars milletvekilliği yapmıştır. Bknz: Sema Yıldırım, Behçet Kemal Zeynel, **TBMM Albümü (1920-2010)**, II. Cilt (1950-1980), Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, s.573.

²⁸⁵ Zekiye Molaoğlu, öğretmen ve siyasetçidir. İnönü ve Beyoğlu Kız Liselerinde Matematik Öğretmenliği, Amerikan Kız Koleji'nde Matematik Öğretmenliği görevlerinde bulunmuş, TBMM'nin VIII. döneminde Trabzon milletvekilliği yapmıştır. Bknz: Sema Yıldırım, Behçet Kemal Zeynel, **TBMM Albümü (1920-2010)**, I. Cilt (1920-1950), Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, s.505.

²⁸⁶ Hasene Ilgaz, "Dünün ve Bugünün Kütüphaneleri," **Yeni Defne Aylık Sanat ve Edebiyat Dergisi**, 1983, Sayı: 21, s.6.

Ilgaz, Türkiye’deki cezaevlerinde halı, dokuma, bakır, deri gibi işlerle bir nevi rehabilitasyon yapıldığını belirtmiştir. İmralı ve diğer cezaevlerinde yapılan bu işlerin satıldığını, bu sayede mahkumların para da biriktirebildiğini ifade eden Ilgaz, cezaevinden çıkanları işe yerleştirmenin en zor konulardan biri olduğuna dikkat çekmiştir. Ilgaz, Toplumun henüz, cezaevinden çıkıp çalışmak isteyenlere güvenmeye hazır olmadığını, tedirginlik duyduğunu gözlemlemiştir. Başına gelen bir durumu örnek veren Ilgaz, Kalaba cezaevinden çıkmış bir gence iş bulabilmek için çocuğun cezaevinden çıktığını söylememiştir. Ilgaz bu durumu yanlış bulmuş, cezaevlerindeki suçluların cezaları ne olursa olsun vicdanlarından bir şey kaybetmediklerini belirtmiştir.²⁸⁷

Şile’ye yardımlarıyla bilinen Ilgaz, bir yazısında Şile halkına da yer vermiştir. Ilgaz, Şile halkının özellikle İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla zor günler geçirdiğini belirtmiş, geçimlerini sağlayamaz duruma geldiğini aktarmıştır. Valilik yardımlarıyla Şile halkına destek olmaya çalıştığını anlatan Ilgaz, Şileliler için en çok başarı sağlanan durumun Sümerbank’tan şile bezlerini dokuyabilmek için temin edilen iplikler olduğunu belirtmiştir. Ilgaz, Şile işlemlerinin çağdaştırılmasının Şile halkı için önemli bir gelişme olduğunu, bu sayede iki Şileli kızın 15 gün Enstitüde yetiştirilmesinin de mümkün hale geldiğini anlatmış, devamında şu sözleri kullanmıştır:²⁸⁸

“Bu ilginin en önemlisi 1960 yılında yapılan hizmettir. Bu hizmet Şile işlemlerinin modernize edilmesidir. 1960 yılının kasım ayındayız. Beyoğlu Olgunlaşma Enstitüsü müdürü ile karşı karşıyayız. Anlatıyorum. (Şile bezleri ve üzerlerine işlenen işler belki, yüzyıldan fazladır, aynı desen, aynı iplik, aynı renk hatta aynı gecelik biçimleri) Acaba Enstitünüz öğretmenleri ile bir iş birliği yapsak bu işleri modernize edemez miyiz? On dakika sonra her şey karara bağlanmıştı. Ben Şilelileri hazırlayacak, belirli günde Şile’ye öğretmenlerle gidilecek, işlerden meydana getirilmiş bir sergi hazırlanacaktı.”

Hasene Ilgaz, Ankara Yardım sevenler Derneği Genel Merkezi’nin kuruluşu hakkında da bir yazı yazmıştır. Yeni Defne Dergisi’ne yazdığı yazıda Ankara’da eski adıyla Himaye-i Etfal Cemiyetini kuran (Çocuk Esirgeme Kurumu) Edirne Milletvekili Fuat Umay’ın cemiyete yardım sağlaması için “yoksul kadınlara yardım kolunu” kurduğunu ancak yoksul kelimesinin kulağa hoş gelmemesi nedeniyle ismin

²⁸⁷ Hasene Ilgaz, “Ceza ve Tevkif Evleri”, **Eflatun Dergisi**, Yıl 18, Sayı 215, Kasım 1986, s.15-16.

²⁸⁸ Hasene Ilgaz, “Şile İlçesinin Geçim Kaynakları”, **Yeni Defne Aylık Sanat ve Edebiyat Dergisi**, 1988, Sayı: 70-71, s.2-3.

değiştirildiğini ifade etmiştir. Ilgaz, önce Yardım Cemiyeti, sonra da Yardım sevenler Derneği ismini alan derneğe ilk para yardımının 1928 yılında yapıldığını ve derneğin sonraki faaliyetlerini anlatmıştır.²⁸⁹

Yazılarında sık sık anılarına da yer veren Ilgaz, katıldığı bir davette emekli öğretmenlerle tanışması üzerine eski öğretmenlik günlerine dair Yeni Defne Dergisi'ne bir yazı yazmıştır. 1946 yılında İlkokul öğretmenlerinin Millî Eğitim Bakanlığı'na alınması için Milli Eğitim Komisyonu'nda, 3 kadın öğretmen olarak çalışma yaptıklarını anlatmıştır. O dönem Milli Eğitim Komisyonu'nda yer alan Tezer Taşkiran, Zekiye Molaoğlu ve Hasene Ilgaz dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'e İlkokul öğretmenlerinin Millî Eğitim Bakanlığı'na alınabilmesi için notlar hazırlamıştır. Ilgaz, konunun 1943 yılından 1949 yılına kadar Meclis'te tartışıldığına ve 1948 yılında yasa tasarısının Meclis'e geldiğine dikkat çekmiştir. Özel İdare'den aylık alan ilkokul öğretmenlerinin kadrolarının Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde alınmasını ön gören bu tasarı Milli Eğitim ve Bütçe Komisyonlarında incelenmiş, ardından Meclis'te kanunlaşmıştır. Eğitim komisyonu tarafından günlerce çalışarak rapor hazırlandığını belirten Ilgaz, Eğitim Komisyonu tarafından tasarının sözcüsü seçilmiştir. Ilgaz, tasarımı anlatırken kendisine çok fazla soru sorulduğunu, ancak bütün bu sorulara rağmen tasarının kabul edildiğini vurgulamıştır.²⁹⁰

Ilgaz, “*ormanlardan keçilerin nasıl çıkarılacağı*” konusuna dair de araştırmalar yapmıştır. Bu konunun Orman Kanunu tasarısını hazırlarken ortaya çıktığına değinen Ilgaz, 1950 yılında Kıbrıs'a yapmış olduğu ikinci ziyaret esnasında bu konuyu derin bir biçimde araştırmıştır. İngiltere'nin 70 yıldır bu konu üstünde çalıştığını son çare olarak köylüye teminat vererek ormandan keçileri çıkarttıklarını öğrenmiştir. Manastırlıların keçilerin ormandan çıkarılmasına karşı çıktığını, daha sonra İngiltere'nin keçi sahiplerine 27 bin 453 sterlin ödediğini ve bu sayede ormanların kurtulduğunu anlatan Ilgaz²⁹¹, Yeni Defne'ye²⁹² bu konuya dair yazı yazmıştır.

²⁸⁹ Hasene Ilgaz, “Ankara Yardım Sevenler Derneği Genel Merkezi,” **Yeni Defne Aylık Sanat ve Edebiyat Dergisi**, 1988, Sayı: 75, s. 2-3.

²⁹⁰ Hasene Ilgaz, “İlkokul Öğretmenlerinin Mutlu Günü”, **Yeni Defne Aylık Sanat ve Edebiyat Dergisi**, 1989, Sayı: 85, s.2.

²⁹¹ Ilgaz, **Atatürk'e 100. Yıl Armağanı**, s.117.

²⁹² Hasene Ilgaz, “Ormanlarımız ve Keçilerin Ormandan Çıkarılması”, **Yeni Defne Aylık Sanat ve Edebiyat Dergisi**, 1992, Sayı:2 s.120-121.

Hasene Ilgaz'ın yazılarına bakıldığında, araştırmayı sevdiği ve çok yönlü oluşu ortaya çıkmaktadır. Burada yer alan yazılarının dışında da birbirinden çok farklı konular hakkında birçok dergi ve gazeteye yazılar yazmıştır. Bu yazılara örnek olarak, ilk uçak sergisi, Türk yazısının tarihçesi, Kızılay, Çanakkale Gezileri, Londra'dan Haberler, Divan Edebiyatı Müzesi, İkinci Meşrutiyet ve Sonrası gibi konular gösterilebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HASENE ILGAZ VE YARDIM FAALİYETLERİ

Hasene Ilgaz'ın olumlu özelliklerinin saymakla bitmediği aşikâr ancak onun 98 yıllık yaşamına ayrıntılı bir biçimde bakılacak olursa, en çok öne çıkan yönünün “yardımseverlik” yönü olduğu görülür. Gençlik yıllarından beri dernek faaliyetlerinin içinde yer alan Ilgaz, öğretmenlik yaparken de faaliyetlerine ara vermeden devam etmiştir. Ilgaz, çocuklarla ilgili hiçbir soruna kayıtsız kalmamış, maddi durumu olmayan çocuklara burs verilmesi konusunda, sokak çocukları konusunda çok fazla çalışma yapmıştır.

Bu ülkeyi güzelleştirebilmek için çok büyük sarf eden Ilgaz, Anadolu'dan gelen ve kalacak yeri olmayan kız öğrenciler için yurt açtırmak, Darülaceze'yi yeniden canlandırmak ve insanlara yardımcı olabilmek için Darülaceze binasını onarmak, Kapalıçarşı'nın onarılmasını sağlamak, okulu olmayan köylere ve semtlere okullar yaptırmak, gönüllü hemşire yetiştirilmesine öncülük etmek, mahallelerde aş evlerinin açılmasını sağlamak, onu mutlu eden çalışmalarından birkaçıdır yalnızca. Toplumu gözlemleyen ve eksiklikleri gidermek için sürekli olarak düşünen Ilgaz'ın milletvekili seçilmesi düşündüklerini hayata geçirebilmesi konusunda yardımcı olmuştur.²⁹³ Yardım faaliyetlerini önemseyen Ilgaz'a göre;

“Yardım yapabilme terbiyesi ve alışkanlığının kuşaktan kuşağa geçerek insanda hayat boyu devam etmesi lazımdır. Yardım yalnız para ile yapılmaz. Bir hastanın ziyareti, bir üzüntüyü gidermeye çalışmak, şefkat göstermek, hatta gülen bir yüz de dostlarımıza yardımdır...”²⁹⁴

Ilgaz, sosyal yardım faaliyetlerine olan ilgisini yalnızca katıldığı, kurduğu derneklerle göstermemiş, Meclis konuşmalarında ve Meclis'e verdiği kanun

²⁹³ Davaz, a.g.e., s.434.

²⁹⁴ Hasene Ilgaz, “Yardım Edebilme Terbiyesi ve Alışkanlığı”, **Yeni Defne Aylık Sanat ve Edebiyat Dergisi**, 1991.

tekliflerinde de bu konulara değinmiştir.²⁹⁵ Ancak Meclis'te yaptığı bu çalışmalarda destekçisinin çok az olması onu üzmüştür.

3.1 Hasene Ilgaz'ın Kurucusu ve Üyesi Olduğu Dernekler

Tüm yaşamı boyunca birçok derneğin kuruluşunda ya da yönetim kurulunda yer alan Ilgaz, buralarda aktif çalışmalar yürütmüştür.

Fukaraperver Cemiyeti, CHP İş Bulma ve Kurtarma Yurdu, Kızılay, Türk Dil Kurumu, Verem Savaş Derneği, Çocuk Esirgeme Kurumu, Hava Kurumu, İktisat ve Tasarruf Derneği, Yardım Sevenler Derneği, Darülaceze Yardım Derneği, Türk Şehitlikleri İmar Vakfı, Çocuk Dostları, Türk Basın Birliği, Turizm Yazarları, Sağır ve Dilsizler Rehabilitasyon Vakfı, Türk Kadınlar Birliği, Kadınlar Konseyi, Sivil Genel Emekli Derneği, Türkiye Donanma Cemiyeti, İstanbul Sosyal Hizmetler Federasyonu, Huzurevleri Kurma ve Yaşatma Derneği gibi kurumların kuruluşunda önemli rol oynamış, birçoğunda da yönetici olarak görev yapmıştır.²⁹⁶ Pek çok toplumsal görevleri yerine getirmeye çalışan Ilgaz, yukarıda bahsedilen derneklerin dışında Halkevi başkanlığı, Türk Dil Kurumu Kurucu Üyeliği, Fatih İlçesi Hava Kurumu Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur.²⁹⁷

Ilgaz, tüm bunlarla birlikte 25'ten fazla derneğin çalışmalarında yer almış, arkadaşları ile Yeşilköy'de bir huzurevi kurulmasına öncülük etmiştir. Yalnızca çalışma hayatı boyunca en az yüz öğrenciye burs sağlamış, bazı ailelerin çocukları içinde burs temin etmiştir.

Ilgaz, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'na bağışladığı notlarında, şeref üyesi ve fahri başkanı olduğu dernekleri şu şekilde sıralamıştır: Kıbrıs Türk Kültür Derneği, Öğretmenler Derneği, Emekli Öğretmenler Derneği, Irak Kültür Derneği, Hindistan Kültür Derneği, Harp Malul Gaziler Derneği, Türk Anneler Derneği, Yardım Sevenler Derneği, Çocuk Esirgeme Derneği, Darülaceze Yardım Derneği, Körler Derneği, Sağır ve Dilsizler Derneği, Kızılay Derneği, Fukaraperver

²⁹⁵ Hasene Ilgaz'ın Kimsesiz çocukların korunması, Yetimlere ikramiye verilmesi gibi kanun teklifleri vardır. Bknz: Ilgaz, **Atatürk'e 100. Yıl Armağanı**, s.74.

²⁹⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi, **Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler (1935-2009)**, TBMM, Ankara, 2019, s.2018.

²⁹⁷ Gülen, **a.g.e.**, s.527.

Cemiyeti, Hava Kurumu Kadın Kolu, Türk Şehitlikleri İmar Cemiyeti, Türk Şehitlikleri İmar Vakfı, İstanbul’u Temiz Tatalım Derneği, Kadın Haklarını Koruma Derneği, Sanatkarlara Yardım Derneği, Okul Aile Birliği Yardım Derneği, Yeşil Ay Derneği, Polis Emeklilerine Yardım Derneği, Fakir Hastalara Yardım Derneği, Verem Savaş Derneği, Aturjet Derneği, Turizm Yazarları Derneği, Basın Birliği Derneği, Kütüphaneler Derneği, Sakatlar Derneği, Zincirlikuyu Mezarlıklar Derneği, Eski Eserleri Koruma Derneği, Parlamenterler Emek Derneği, Çocuk Dostları Derneği, Türk Kadınlar Derneği, Türk Kadınlar Konseyi Derneği, Çanakkale Şehitler Abidesi Derneği, Kırklareli Kırkşehit Abidesi Derneği, Kırklareli Şehitler Abidesi Derneği, Tarih Kurumu.²⁹⁸

3.1.1 Yardım Sevenler Derneği

Hasene Ilgaz, Yardım Sevenler Derneği İstanbul şubesinin kuruluşuna öncülük etmiştir. Birinci Dünya savaşının yarattığı tahribata karşı Ankara’da çalışmalara başlayan Edirne Milletvekili Fuat Umay, arkadaşlarıyla savaşlarda babalarını kaybetmiş şehit çocuklarını köy köy taramıştır. Çocukları önce Ankara’ya getiren Fuat Umay, çocukları evlere yerleştirmiş, ardından da yeni binalar yaptırarak çocukların eğitim öğretim görmesini sağlamıştır. Fuat Umay’ın bu çalışmalarının sonucu Çocuk Esirgeme Kurumu’nu meydana getirmiştir. Bir süre sonra yalnızca bu çocukları değil, bu çocukların annelerini de korumayı düşünen Fuat Umay, Çocuk Esirgeme Kurumu’na bağlı olarak *Yoksul Kadınlar Kolu*’nu kurmuştur. Bu kuruluş da Yardım Sevenler Derneği’nin kuruluşuna zemin hazırlamıştır. Yoksul Kadınlar Kolu’nun kurucuları arasında Mevhibe İnönü, Fitnat Çakmak, Mediha Orbay, Nimet Hanım, Reşide Bayar, Belkıs Hanım, Kazım Özalp’in aileleri ile Ağaoğlu’nun eşi Sitare ve kızları Süreyya ile Tezer Hanım bulunmuştur. İlk toplantısını 19 Şubat 1928 yılında gerçekleştiren derneğin Fahri Başkanı o dönem Başbakan olan İsmet İnönü’nün eşi Mevhibe İnönü, cemiyetin ilk başkanı ise Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak’ın eşi Fitnat Çakmak olmuştur. Ilgaz, anılarında Mustafa Kemal Atatürk’ün yoksul kadın ismini beğenmediğini, bu yüzden ismin değiştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.²⁹⁹ İsim

²⁹⁸ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-046-077.

²⁹⁹ Ilgaz, *Okuduklarım Gördüklerim Yazdıklarım*, s.67.

değişikliğinin ardından Ankara Yardım Sevenler Derneği, 28 Şubat 1938 yılında kurulmuştur.

Cemiyet, kuruluş amacını tüzüğünde “*Türk Milletinin bir tek kuruluş ve yükseliş yolu olan Atatürk rejimine bağlı kalmayı ve kendi çalışma bölümlerinde Cumhuriyet Halk Partisi sosyal prensiplerini gerçekleştirmek*” olarak açıklamıştır.³⁰⁰

İlk olarak 4 dikiş makinesi alarak çalışmalarına başlayan dernek, ordunun dikişlerini dikmiş, ardından yastıklar, çarşaf, dikilmiş çoraplar örmüştür. Dernek, Türkiye’de ilk kez ihtiyacı olan öğrencilere burs sağlamış, 22 Haziran 1940 tarihinde 2/13763 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kamu yararına çalışan cemiyetler arasına katılmıştır.³⁰¹

Ankara’da kurulan bu derneğin İstanbul’da bir şubesi henüz yoktu. Bu nedenle İstanbul Valisi Lütfi Kırdar, Ilgaz’ı 1938 yılından 1941 yılına kadar misafir delege olarak İstanbul’dan Ankara’ya derneğin toplantılarına yollamıştır. Ilgaz, İstanbul’a dönünce Vali Lütfi Kırdar ile o dönem parti başkanı olan İzmir Milletvekili Reşat Mimaroglu’na kongre raporunu vermiş ve İstanbul’da derneğin bir şube açmasının zorunlu olduğunu savunmuştur. Bu konuşmanın ardından, 1941 yılında Vali Lütfi Kırdar ile Muhittin Üstündağ, Ilgaz’a İstanbul’da Yardım Sevenler Derneğinin İstanbul Şubesini açmasını ve kendisine geniş yetki tanıdıklarını belirtmişlerdir.³⁰² Kongre hazırlıkları için Ilgaz’a görev verilmiştir. Ilgaz, kendi notlarında toplantıya davet edilen isimleri şu şekilde sıralamıştır: Tevfik Kut (Maarif Müdürü), Halide Edip (Profesör), Hasene Ilgaz, Reşit Çavdar (Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanı), Dr. Ömer Lütfü (Hastane Başhekim), General Süreyya Hidayet, Ali Rıza (Vilayet Sıhhat Müdürü), Kazım (Kolordu Baştabibi), Tevfik Sağlam (General), Dr. Siramis Tezel, Safiye Hüseyin Elbi, Naile Sağlam, Hayriye Kırdar, Lütfi Kırdar, İsmail Cemal (Kızılay İstanbul Temsilcisi).³⁰³ Ilgaz anılarında o günleri şöyle anlatmıştır:³⁰⁴

“O tarihlerde İkinci Dünya Savaşı devam ettiğinden çok sıkıntılı günler yaşanmakta idi. Toplantı gün ve saati ayarlanarak şehrin en üstün aydın

³⁰⁰ Yardım Sevenler Derneği Tüzüğü, Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara, 1949, s.4.

³⁰¹ BCA Belge No: 030-18-01-02-91-60-3.

³⁰² Ilgaz, *Atatürk’e 100. Yıl Armağanı*, s.189.

³⁰³ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-002-061.

³⁰⁴ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-042-016.

aileleri, askeri ve sivil bütün hastane Başhekimleri, Generaller, üniversite temsilcileri, öğretmenler ve sosyal dernek temsilcileri davet edilmişti. Ayrıca ticaret ve sanayi odası başkanları da davetliler arasındaydı. CHP İl merkezinin yukarıdaki salonunda yapılan bu toplantı çok ilginç olmuştur.”

Toplantıda sözü ilk olarak Parti İdare Heyeti başkanı Reşat Mimaroglu almış, ardından reis, reis vekilliği, kongre kâtibi seçimleri yapılmıştır. Riyasete Lütfi Kırdar'ın eşi Hayriye Kırdar, reis vekilliğine Hasene Ilgaz, katipliğe ise Şaziye Sevgül seçilmiştir. Hayriye Kırdar'ın konuşmasının ardından söz alan Ilgaz, Ankara'daki Yardım Sevenler Derneği'nin nizamnamesini okumuş, derneğin İstanbul'da yapacağı faaliyetlerden bahsetmiştir. Yapılan bu toplantıda, İkinci Dünya Savaşı'nın durumu, herhangi bir ihtiyaçta İstanbul'da hastane ve bazı müesseselerin boşaltılması işi, orta Anadolu'ya veya ayrılmış olan herhangi bir ile ne şekilde yerleşme yapılabileceği, Darülaceze ve bazı önemli müdürlüklerin boşaltılma işlerinde dikkate alınması konularının üzerinde durulmuştur.³⁰⁵

Toplantıda söz alan Halide Edip ise bu memleket için çalışmanın çok değerli olduğundan bahsetmiş ve *“Bu vatan için icap ederse sokak süpürücülüğünü dahi zevkle yaparım”* sözlerine yer vermiştir. Derneğim Merkez İdare Heyeti, Hayriye Kırdar, Safiye Hüseyin Bey, Dr. Semiramis Tezel, Hasene Ilgaz ve Naile Sağlam, Yedek azalar; Nebahat Hamit, Doktor Pakize, Meliha Avni, Belkıs Nazif, Belkıs Sevgil, Süreyya Ağaoğlu, Neşriyat Kolu; Halide Edip, Meliha Avni, İffet Halim, Halide Nusret, Şükufe Nihal, Çocuk düşürme ve himaye işleri; Doktor Pakize, Doktor Refia, Doktor Fatma, Doktor Hatice Açıkalın, Doktor Perihan Cemil, Çocuk Yuvası görevlileri Nebahat Karaorman, Hüviyet Bekir, Naime Halit, Şadiye Sevgil, Mediha Baysal, Sargı ve dikiş kolu; Refika Berk, Necla İncedayı, Racia, Belkıs Sevgil, Nükhet, Hürrem, Gönüllü hastabakıcılığı; Nahit, Pakize Nihat, Safiye Hüseyin, Muhlis, Kerime, Huriye Benice olmuştur.³⁰⁶ Ilgaz ise anılarında çok heyecanlı olduğunu şu cümlelerle anlatmıştır:³⁰⁷

“İkinci Dünya Savaşının getirdiği sıkıntılar herhangi bir durumda hemen İstanbul'u boşaltmak için yaşlılara, sakatlara, çocuklara yapacağımız hizmetler, evlerde yapılması lazım gelen hazırlıklar, Anadolu'ya gönderilecek ailelerin yerleşme problemleri, Hastane, Darülaceze ve cezaevlerinin

³⁰⁵ Aynı belge.

³⁰⁶ **Vatan**, 29 Nisan 1941

³⁰⁷ Ilgaz, **Atatürk'e 100. Yıl Armağanı**, s.189.

boşaltılmasında göz önüne alınacak şeyleri hem not alıyor ve hem de toplantıyı idare ediyordum. Bu arada derhal İstanbul'da gönüllü hemşire yetiştirme konusuna da önem verildi. Toplantı iki saat sürmüş bize huzur ve zevk verdiğiinden beş on dakika gibi gelmişti. Herkes memnun, müteşekkir toplantıdan ayrıldı. Bu tarihi toplantıda bulunan Halide Edip ve eşi Adnan Adıvar beni bir hayli övdüler. Böylece Yardım Sevenler Derneği İstanbul merkezi, ilk toplantısını yapmış oldu.”

İstanbul'daki faaliyetlerini Eminönü Halkevinde yürüten cemiyet, özellikle İstanbul'daki eğitilmiş ve varlıklı kişilerin sosyal yardımlara katkıda bulunmasına teşvik etmeye çalışmış, bunun için Halkevinde çeşitli etkinlikler düzenlemiştir. Düzenledikleri etkinliklerden biri 15 Eylül 1941 tarihinde Tan Gazetesi'nde “Yardım Sevenler Cemiyetinin Kış Faaliyeti” başlığı ile yayınlanmıştır.³⁰⁸

Derneğin 1943-1944 yıllarına ait faaliyet raporunda, genel merkez kol ve atölyelerinin çalışmaları ayrıntılı bir biçimde anlatılmıştır. Dernek, 1940 yılında Kızılay'ın vermiş olduğu 37 makine ile dikiş atölyesine başlamış, askerlerin, Kızılay'ın, Devlet Demiryolları'nın takımları burada dikilmiştir. Bu sayede cemiyete gelir sağlanmış ayrıca felaketzedelere 1430 takım iç çamaşırı hediye edilmiştir. Dernekte yalnızca dikiş atölyesi değil çorap ve eliş atölyesi de yapılmıştır. Derneğin sosyal yardım kolu ise, 18 yaşlıya, 14 hastaya, 23 öğrenciye, 6 verem hastasına, 2 öksüze, 12 çok çocuklu anneye, 7 köre 5 liradan 25 liraya kadar aylık vermiş, İstanbul yatılı ilk okullarında okutturulan kimsesiz altı çocuğun senelik taksitini ödemiştir. Ayrıca öğrencilerin temel ihtiyaçlarını karşılamış, 186 öğrencinin gerekli okul ihtiyaçları temin edilmiştir.³⁰⁹

Dernek, işçilere ve durumu olmayanlara Atatürk'ün ölüm yıl dönümü sebebiyle bin 740 liralık erzak dağıtmıştır. Bununla birlikte 9 çocuğun öğle yemekleri temin edilmiş, Gazi Lisesi'nden 13 öğrenci sanatoryumda, 6 öğrenci de verem mikrobunu kapmış ama henüz hastalığa yakalanmamış zayıf vücutlu kimselerin vereme yakalanmasını önleme amacıyla kontrol edildiği sağlık kurumu olan prevantoryumda tedavi ettirilmiştir. Derneğin iş bulma bürosu ise 54 kadına hususi, 7 kadına da resmi surette iş bulmuştur. Derneğin gönüllü hasta bakıcılık kursu Mevhibe İnönü'nün de katılımıyla 1944 yılında Numune Hastanesi'nde açılmıştır. 148 kadın bu

³⁰⁸ “Yardım Sevenler Cemiyetinin Kış Faaliyeti”, **Tan**, 15 Eylül 1941

³⁰⁹ **Yardım Sevenler Cemiyeti Genel Merkezinin 1943-1944 Çalışma Raporu**, Yeni Cezaevi Matbaası, Ankara, 1944.

kursa katılmıştır. 45 merkez ve 61 şubesi olan bu dernek, kış mevsiminin ağır geçtiği yerlerde yoksul ailelere kömür yardımı yapmış, yoksul ve hamile kadınlara doğum için yardımcı olmuş, bebeklerine kundak vermiştir. Bütün derecelerdeki okulların yardıma muhtaç kız ve erkek öğrencilerinin ders yılı boyunca öğle yemeği ve okul önlüğü, ayakkabı, kitap, defter kalem gibi ihtiyaçlarını karşılamış, kimsesiz genç kız ve kadınları iş ve sanat sahibi yapmak için atölyeler düzenlemiştir. Halk evleri kütüphanelerine, sosyal yardım koluna para yardımı yapılmış, depremlerden zarar görenlere, felaketzedelere para ve giyecek yardımı yapılmıştır.³¹⁰

İkinci Dünya Savaşı sürerken Türkiye'nin sınır şehri olan Edirne'ye çok sayıda göçmen gelmesi üzerine Ilgaz, Yardım Sevenler Derneği Yönetim Kurulu Kararı ile dernekten yirmi bin lira temin ederek Edirne yakınlarında bir göçmen bekleme binasının yapılmasına yardımcı olmuştur. Ilgaz yalnızca bununla kalmamış Ankara'dan ve diğer tanıdığı valiliklerden de maddi ve manevi yardımlar sağlamıştır. Dernek faaliyetlerine hız kesmeden devam ederken cemiyetin birçok yere yayılmasını isteyen Ilgaz ise Çatalca'ya da Yardım Sevenler Derneği kurmak istemiştir. Ilgaz, Çatalca'ya çok sık gitmesine rağmen buradaki insanlara bu fikrini kabul ettirememiştir. Uzun uğraşlar sonucunda birlikte çalışabileceği insanı bulan Ilgaz, kaymakamlıkla da görüşerek bir iş planı hazırlamıştır. Binanın inşaatı için herkes dayanışma göstermiş, Çatalcalı işçiler inşaatta parasız çalışmıştır. Bu sayede Çatalca derneğine kavuşmuştur. Ancak binanın uzak bir yerde olması kadınlar için sorun yarattığından binanın yeri sonradan değiştirilmiştir.³¹¹

Yıllar sonra derneğin kuruluşunun 35'inci yıl dönümüne katılan Ilgaz, burada bir konuşma yapmıştır. Konuşmasına derneğin kuruluş yıllarını anlatarak başlamış, Yardım Sevenler Derneği'nin bir hayır kuruluşu olduğundan bahsetmiştir. Toplum içindeki sosyal ihtiyaçların yardımlarla giderilebileceğini savunan Ilgaz, bu nedenle her ailenin, her insanın, sosyal davalara önem vermesi gerektiğini ve yardım etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ilgaz konuşmasını şu sözlerle noktalamıştır:³¹²

“Mahallenizde mütevazi bir köşeye asılmış Yardım Sevenler tabelasını gördüğünüz zaman lütfen kapısını çalınız. Orada parasız, karşılıksız çalışan

³¹⁰ Yardım Sevenler Cemiyeti Genel Merkezinin 1943-1944 Çalışma Raporu, s.20

³¹¹ Ilgaz, Atatürk'e 100. Yıl Armağanı, s.172.

³¹² Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-045-2669.

Dernek üyelerini, arkadaşlarınızı, komşularınızı bulacaksınız. Onların hatırını sorunuz. Çevreden yaptıkları işlerden haber alınız, emin olunuz ki bu da bir yardımdır. Bize göre yardımın manası yalnız para, ilaç, giyecek, yiyecek dağıtmak değildir. Bir tatlı bakış, gülen bir yüz, bir fikir hatta hatıra gelmeyen bir gelir kaynağı göstermek de bir yardımdır.”

3.1.2 Okullar ve Darülaceze Çalışmaları

Hasene Ilgaz, İstanbul'daki okullar hakkında araştırmalar yapmış ve araştırmaları sonucunda, İstanbul'da belediye sınırları içinde 230 ilkokul, 35 orta, 17 lise, 21 teknik, 27 özel, Türk 24, yabancı 6, Musevi 32, Ermeni ve 46 Rum okulu olduğunu, 1937 yılında ise İstanbul'da 430 ilkokulu olduğunu ve bu okullara devam eden 71 bin 436 çocuğun 15 bininin yardıma muhtaç olduğunu saptamıştır.

Aynı dönemde, 1895 yılında kurulmuş ve Hamidiye Etfal Hastanesi ile Abdülhamid dönemi “imparatorluk hayırseverliğinin” en önemli sembollerinden birisini oluşturmuş olan Darülaceze'den yardım alabileceğini düşünen Ilgaz, bu konuda yanılmıştır.³¹³

Darülacezenin kurulmasındaki en temel amaç İstanbul'da artmış olan dilenciliği bitirmek olmuştur. Bu durum için İstanbul'da yaşayan ancak çalışacak durumda olmayanların burada bakım altına alınması, dilencilik yapanların memleketlerine gönderilmesi gibi önlemler alınmıştır. Ayrıca burada kalan kimsesiz çocukların meslek edinmesi için çalışmalar yapılmış, çocuklar sanayi mektebine ya da askeri imalathanelere gönderilmiştir. Bu sayede kimsesiz çocukların topluma kazandırılması amaçlanmıştır. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte Darülaceze, 1924 yılında İcra Vekilleri Heyeti'nin kararı ile Şehremaneti'ne bağlanmıştır.³¹⁴

Darülaceze, 1938 yılına kadar savaş, yıkım konuları sebebiyle yeterince önemsenmemiştir. 1938 yılında Lütfi Kırdar'ın İstanbul Valisi ve belediye başkanı olmasının ardından CHP, özellikle İstanbul'da sosyal yardım konusundaki faaliyetleri hayata geçirmeye başlamıştır. O yıllarda İstanbul Belediyesi'ne bağlı olan Darülaceze, kent yoksulluğuna çözüm bulabilmek için önemli bir alan olmuştur. Lütfi Kırdar, CHP'nin sosyal kurumlarla ilgilenmesi işini, o dönem Vilayet İdare Heyeti üyesi

³¹³ Nadir Özbek, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet: Siyaset, İktidar ve Meşruiyet (1876-1914)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

³¹⁴ a.g.e, s.60.

Hasene Ilgaz'a vermiştir. Aynı tarihlerde CHP'nin sosyal kol başkanı olan Ilgaz, 1936 yılında Şehremini Halkevi başkanı iken sık sık Darülaceze'ye gittiğini anlatmıştır.³¹⁵

Ilgaz, savaşların getirdiği yıkımla Darülaceze binasının bakımsız kaldığını, bazı kısımlarının damının çöktüğünü, yerlerdeki döşeme tahtalarında ve taş zeminlerde çöküntüler meydana geldiğini anılarında anlatmıştır.³¹⁶ Belediyenin imkanlarının kısıtlı olması sebebiyle Ilgaz'ın ihtiyaç olarak gösterdiği yardımlar uzun bir süre yapılamamıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında, Türkiye'nin savaşa girmesi durumunda, İstanbul'un boşaltılması gerektiğini düşünen Ilgaz, Darülaceze'de kalanların da can güvenliği için Orta Anadolu'da bir yere taşınması gerektiğini belirtmiştir. Ilgaz, burada uzun uzun incelemelerde bulunmuş, taşınma sürecini de planlayan 22 sayfalık bir rapor hazırlamıştır.

Ilgaz'ın çalışmalara başlamasının ardından Darülaceze'nin iyileştirilmesi için bir komisyon oluşturulmuş, bu komisyon toplantılarında Ilgaz, Darülaceze için bir yardım derneği kurulması gerektiğini ortaya atmıştır. Lütfi Kırdar'ın kendisine, *"Derneği kurunuz, biz size yetki veriyoruz."*³¹⁷ demesi üzerine 1941 yılında Ilgaz'ın çabalarıyla İstanbul'un tanınmış kişileriyle toplantılar yapılmıştır. Cemiyetin ihtiyaçları için de yardım derneği kurulması kararlaştırılmıştır. Yardım derneği kurulana kadar boş durmayan Ilgaz, çalışmalarına devam etmiştir. Anılarında ise o günleri şu şekilde ifade etmiştir:³¹⁸

"Dernek kurma işlemleri tamamlanuncaya kadar ben bazı çökük damlar için demir, çimento buldum. Çocuklar için iki üç firmadan süt almakta başarı gösterdim. Yataklarını ele alarak temiz yatak kılıfları diktirdim. Gümrüklerden aldığım muşambaları çocukların yatak çarşafı altına serilmek üzere kestirdim. Ve yine çocuklar için Selçuk Kız Sanat Enstitüsü'nde iç çamaşırları, entariler, büyükler için külotlar, iç çamaşırları diktirdim. Yaşlıların boş kalmamaları için tire ve el tezgâhları kurarak onların bir şeyler dokumasına çalıştım. Ayrıca haftanın belirli günlerinde sıra ile üç doktor gelip hastane ile ilgilenmelerini sağladım."

18 Haziran 1941 tarihinde İstanbul Ticaret Odası'nda ikinci bir toplantı yapılarak Darülaceze Yardım Cemiyeti'nin kuruluşuna resmiyet kazandırılmıştır.

³¹⁵ Ilgaz, *Atatürk'e 100. Yıl Armağanı*, s.153.

³¹⁶ *a.g.e.*, s.154.

³¹⁷ Aynı yer.

³¹⁸ Aynı yer.

Cemiyetin gücünü ve etkisini artırmak amacıyla 28 Mayıs 1942 tarihinde başkanlığa Vali Lütü Kırdar seçilmiştir.³¹⁹

Gümrüklerde bekleyen demir, çimento, çivi, alçılara el konularak binanın tamirâtı yapılmış, yine gümrüklerde kalan pamuklara el koyulmuş, Millî Eğitim Bakanlığı'ndan da izin alınarak yüzlerce çocuk için elbiseler dikilmiştir. Ilgaz ise yapılan çalışmaları şöyle anlatmıştır:³²⁰

“Yüzlerce çocuk için entari, gömlek, ceket ve daha birçok giyecek çamaşır, Enstitülerde karşılıksız diktirilerek çocuklara dağıtıldı. İç ve dış giyecekler de hazırlandı. Darülaceze'nin tamiri ile giyecek her şey el birliği ile hazırlanmış oldu. Köy çocuklarına lastik çizme ayakkabı toptancılarından tedarik ederek, kazaklar, hırkalar, patikler ördürdük ve rahat bir nefes aldık.”

Ilgaz, bütün bu çalışmaların ardından İstanbullular tarafından Darülaceze'nin annesi olarak seçilmiştir.³²¹ Seçildiği gün bir sürü insan Darülaceze'ye gelmiş, kendisini tebrik etmiştir. Darülaceze'nin üstünde ölçülemeyecek emeği olan Ilgaz, sonraki yıllarda da oradaki yardım faaliyetlerine devam etmiştir.

3.1.3 Çocuk Esirgeme Kurumu İlçe Başkanlığı ve Genel Merkez İkinci Başkanlığı

Ankara'da 30 Haziran 1921 yılında kurulan *Himaye-i Etfal Cemiyeti*³²², aynı dönem var olan İstanbul Himaye-i Etfal Cemiyeti ile Kurtuluş Savaşı boyunca çalışmıştır. Bakıma muhtaç ve yoksul çocuklara eğitim, kültür, sağlık, barınma hizmetlerini vermek için kurulmuştur. Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin güçlenmesinin 1923 yılında İstanbul Himaye-i Etfal Cemiyeti kapanmıştır. 1924'te süt dağıtımı, 1927 yılında anne ve çocukların ücretsiz yararlanabileceği Sıhhi Banyolar, 1928'de çocuk bahçelerinin açılması gibi faaliyetlerde bulunan bu kurum, 1935 yılında Çocuk Esirgeme Kurumu adını almıştır. 1937 yılında ise Bakanlar Kurulu Kararı ile

³¹⁹Nadir Özbek, “Osmanlı'dan Günümüze Darülaceze: Sosyal Politika Zihniyeti ve Kent Yoksulluğunun Değişen Niteliği”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, No: 288, 2017, s.50-61.

³²⁰ *Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi*, Belge No: 10002-043-033.

³²¹ *Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi*, Belge No: 10002-043-067.

³²²Cemiyetin Kurucu İsimleri şu şekildedir: Mustafa Fevzi Paşa, Dr. Fuat Bey, Mustafa Necati Bey, Dr. Adnan Bey, Dr. Refik Bey, İbrahim Süreyya Bey, Rauf Bey, Şeref Bey, Muhtar Bey, Vasıf Bey, Abdullah Azmi Bey, Nadi Bey, Nafiz Bey, Faik Bey, Dr. Rıza Nur Bey, Eyüp Sabri Bey, Emin Bey, Hamdi Bey, Enver Bey, Vehbi Bey.

kamu yararına çalışan dernek kabul edilmiştir.³²³ Derneğin 1921-1948 yılları arasında başkanı olan Dr. Mehmet Fuat Umay ve Hasene Ilgaz bu süre içerisinde birlikte çalışmıştır.

Ilgaz, Eminönü'ne yardım etmek için açılan Çocuk Kütüphanesine ve okuma odasına ek olarak bir de çocuk misafirhanesi açmayı yıllar önceden düşünmüş, bu düşüncesini Genel Merkez Yönetim Kurulu'nda duyurmayı amaçlamıştır. Bu konuda toplantı yapılmış, Ilgaz, bu düşüncesini bütün ayrıntılarıyla anlatmıştır. Çocuk misafirhanesi kavramının çok yeni bir kavram olduğunun farkında olan Ilgaz, çocuklarına bakmak ve evi geçindirmek zorunda kalan anneler için, annesiz babasız kalan çocuklar için oldukça önemli bir yer olacağını savunmuştur. Ilgaz'ın hayallerini süsleyen bu kurum için, 1934 yılında Vali Muhittin Üstündağ'ın da yardımlarıyla Atik Ali Paşa Medresesi yenilenmiş, yuva açılmıştır.

1936 yılında Fatih İlçesi Çocuk Esirgeme Kurumu başkanlığı yapan Ilgaz, 1943 yılında milletvekili seçildikten hemen sonra Ankara'ya gitmiştir.³²⁴ Ilgaz, Çocuk Esirgeme Kurumu'nun yapmış olduğu ilk kongrede Çocuk Esirgeme Kurumu genel merkez yönetim kurulu üyeliğine seçilmiştir.³²⁵ Derneğin gelir elde edebilmesi için hemen çalışmalara başlayan Ilgaz, Keçiören Çocuk Yuvası, kreş ve kuruma yeni binalar kazandırma konularının üzerinde durmuştur. Ilgaz, çocukların yuvalarda değil koruyucu aileler arasında büyümesi ve yetişmesi gerektiğini savunmuş, bu fikri Fuat Umay tarafından da kabul görmüştür. Yönetim ise bu kararı desteklememiştir.

Ilgaz, Keçiören Çocuk Yuvası'nın Ankara Çocuk Esirgeme Kurumunu en çok ilgilendiren konu olduğunun farkına varmıştır. Orada büyüyen, okula giden erkek çocuklardan çevrenin şikayetçi olduğunu gözlemleyen Ilgaz, Milli Savunma Bakanı'na gitmiştir. O yıl ilkokuldan 12 erkek çocuğun mezun olup diplomalarını aldığını, bu çocukların semtte başı boş gezerek bazı zararlar verdiğini, halkın şikayetleri olduğunu belirterek bu çocukların askeri okullardan birine veya birkaçına yerleştirilerek topluma bu çocukları kazandırmanın memleket adına büyük bir hizmet olacağını söyleyen Ilgaz, bir hafta içinde çocukların bütün evraklarının tamamlandığını ve 12 çocuğun hastaneye muayeneleri için gönderildiğini belirtmiştir.

³²³ <https://www.aile.gov.tr/chgm/teskilat-yapisi/kurum-hakkinda/> (Erişim Tarihi 1 Haziran 2022)

³²⁴ Ilgaz, *Atatürk'e 100. Yıl Armağanı*, s.163.

³²⁵ Aynı yer.

Yalnızca bir öğrencinin sağlık kontrolünü geçemediğini anlatan Ilgaz, diğer çocuklar için okuldan ayrılmaları durumunda ödeyecekleri masraflar için kendi adına senet yaptırmıştır. Çocuklarla konuşma yapan Ilgaz, çalışmanın önemini anlatmış, çocuklardan söz almıştır. Ilgaz, bu konuyu anılarında şöyle anlatmıştır:³²⁶

“Yıllar böyle geçti. Bu on bir çocuktan yalnızca bir tanesi okuldan kaçtı. Onu bulduk. Tekrar okula iade ettik. Fakat netice alamadık. On genç oğlumuz tahsillerini tamamladılar. İyi ve faydalı birer vatandaş, meslek ve sanat sahibi olarak topluma katıldılar. Beni huzura kavuşturdular. Tek okuldan kaçan çocuğun masrafını Taahhüt senedine göre Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkez ödedi. Ve çeşitli hizmetlerimden dolayı Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi bana bir teşekkür ve takdirname ile onursal üyelik verdi.”

İkinci Dünya Savaşı döneminde Edirne’ye gelen çok sayıda göçmenler için Çocuk Esirgeme Kurumu da yardımda bulunmak istemiştir. Kış aylarında gelen göçmenlerden anneler ve çocuklar çok ciddi etkilenmiş, aralarında ölenler olmuştur. Edirne’ye gelen ilk göçmenlerin ve çocuklarının durumunu tespit etmek için kıyafetlerle birlikte üç kişi görevlendirilmiş ve Edirne’ye gönderilmiştir. Bununla birlikte Edirne’deki bütün çocuk yuvaları göçmen çocuklara açılmıştır. On beş yaşından küçük erkek çocuk sayısı 15 bin 20, kız çocuk sayısı ise 13 bin 19 olarak belirlenmiştir.³²⁷ Çocuk Esirgeme Kurumu, bu çocuklara bakabilmek, sağlıklarını korumak için özenle çalışmıştır. Çocuk Esirgeme Kurumu’nun faaliyetlerinin artmasının ardından Ilgaz, Çocuk Esirgeme Kurumu Bursa İl Başkanı tarafından Bursa’ya davet edilmiştir. Çocuk Esirgeme Kurumu’nun gelirlerini arttırmak, çocuklar için yuva açmak ve çocuklara mama temin etmek konuları hakkında Ilgaz’dan yardım istenmiştir. Bursa’da bir hafta kalan Ilgaz, burada bir yardım komitesi kurarak çalışmalara yardımcı olmuştur.³²⁸

Ilgaz, Ankara Çocuk Esirgeme Kurumu’nun Uluslararası Çocuk Esirgeme Birliği’ne katılmasını çok istemiş, her 23 Nisan günü bu müjdeyi duymayı beklediğini anılarında yazmıştır. Birliğin çocuklar için çok önemli konular üzerinde çalışmalar yaptığını belirten Ilgaz, eğitim öğretim, sağlık, savaş dönemlerinde annelerin ve çocukların korunması ve evlat edinme ve çocuk yardım sandıkları konularında desteklenmeye değer olduğunu ifade etmiştir. Ilgaz, çocuk yardım sandığı ile bulaşıcı,

³²⁶ a.g.e., s.164.

³²⁷ a.g.e., s.157.

³²⁸ a.g.e., s.165.

öldürücü hastalıklarında, deprem, yangın, savaş, sel gibi doğal afetlerde birliğe üye olan çocuk kurumlarının yardım alabildiğini, bu nedenle de Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu'nun bu çalışmalara katılması gerektiğini söylemiştir.³²⁹

3.1.4 Türkiye Şehitlikleri İmar Vakfı

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa'nın emri ve 3'üncü Kolordu Komutanlığı'nın çabaları ile 30 Ekim 1924'te "*Şehitlikleri İmar Komisyonu*" adında bir oluşum kurulmuştur. General Şakir Güleç'in çabalarıyla 9 Temmuz 1926 tarihinde Cemiyet'e dönüştürülen bu oluşum, 27 Nisan 1969 yılında yapılan genel kurulda "*Türk Şehitlikleri İmar Vakfı*" adını almıştır. 14 kalıcı anıt ve şehitlik meydana getiren vakfın amacı da şehitlere ait mezarları ve anıtları inşa etmek, onarmaktır. Ilgaz ise bu vakıfta çalışmalarına 1933 yılında başlamış, ölene kadar devam etmiştir. Vakıf Yönetim Kurulu'nun ilk başkanı olan Ilgaz, vakfın çalışmalarına üye, genel sekreter, yönetim kurulu ikinci ve birinci başkan ve şehitlikleri imar vakfı kurucusu ve yöneticisi olarak devam etmiştir.

Kadın Eserleri Kütüphanesi'nde yer alan belgeye göre Vakfın merkezi İstanbul Eyüp'te bulunmaktadır. 1924 yılında dönemin Merkez Komutanı olan General Şakir Güleç'in isteği üzerine İslam Hayrat ve Vakfın müdürlerinden oluşan bir komite kurulmuş, bu komiteye "*Şehitlikleri İmar Komitesi*" ismi verilmiştir. 1926 yılına gelindiğinde gelir kaynakları elde etmek için Dernek kurulmuş, cemiyet işleri orduda çalışanlardan alınmış, emekli ve varlıklı olan kişilere verilmiştir. Edirnekapi Şehitliği'nde 4 bine yakın Birinci Dünya Savaşı şehitleri, Harp Malul gazileri ve İtfaiye, polis, birinci ordu şehitleri yatmaktadır. Bu dernek 1971 yılında vakıf olmuştur.³³⁰

Türkiye Şehitlikleri İmar Vakfı, 1926 yılından itibaren yapılan çalışma raporları ve kongre tutanakları ciltlemiş, demirbaşa kaydetmiştir. Şehitlik kısmında bulunan hastane defterleri incelenmiş, her şehrin şehitleri künyeleri ile şehir şehir ayrılarak ciltlemiştir. Şehitlikte bir arşiv meydana getirmiştir. Mehmet Akif Ersoy adına bir anıt yaptırılmıştır.

³²⁹ a.g.e., s.201.

³³⁰ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-021-055.

Ilgaz'ı Edirnekapı Şehitliği ile tanıştıran kişi ise 1937 yılında İstanbul Valisi olan Muhiddin Üstündağ olmuştur. Ilgaz 1937 yılında Şehremini Halkevi'nde Türk büyüklerini anma gecesi düzenlemiştir. Davetliler arasında olan Muhiddin Üstündağ, Ilgaz'dan Edirnekapı Şehitliği ile ilgilenmesini rica etmiştir. O tarihlerde Şehitliğin çok bakımsız bir halde olduğunu anlatan Ilgaz, çalışmalara başlamıştır. 1943 yılında Hatay Milletvekili olarak Ankara'ya giden Ilgaz tarafından şehitliğe on yıl devlet bütçesinden yardım sağlanmıştır.³³¹ 1986 yılında Mehmet Akif Ersoy'un 50'nci ölüm yıl dönümünde yapılan anma töreninde konuşma yapan Ilgaz'a dönemin Kültür ve Turizm Bakanı A. Mesut Yılmaz tarafından şilt hediye edilmiştir.

Anılarında vakıf hakkında oldukça ayrıntılı bilgiler veren Ilgaz, vakıftan şöyle bahsetmiştir.³³²

“Türkiye Şehitlikleri İmar Vakfı Edirnekapı'da bulunmaktadır. 225 dönüm üzerinde Edirnekapı ve Sakızağacı isimlerini taşıyan iki şehitlik vardır. Bu toprak 1941'de Şehitlik olarak tahsis edilmiştir. Bu sahayı o zamanın Merkez Kumandanı Şakir Güleş'in delaletiyle Meban-ı Hayriye-i İslamiye Müdürü ve Evkaf Müdüründen kurulu 3 kişilik bir komite idare etmekte ve imarı için resmi makamlardan para toplamakta idiler. Fakat yapılacak işlerin çokluğu ve gelişen işler için gelir temini lüzumlu olduğundan 1926 yılında bu imkanlara sahip olabilmek için Şehitlikleri İmar Cemiyeti adıyla bir cemiyet kurulmuştur. Kurucuları bu işte öncülük eden arkadaşlardır. Sonradan Erkan-ı Harbiye Riyasetinden gelen bir yazı ile Şakir Güleş'in asker bulunması, iki kurucu üyenin memur olması bakımından doğru bulunmamış hariciden Cemiyete yardımcı bulmaları rica edilerek çekilmişlerdir.”

Türkiye Şehitlikleri İmar Vakfı'nın halk arasında en bilinen faaliyeti ise çevre yolu olmuştur. Yapılacak çevre yolu nedeniyle şehitliğin ortadan ikiye bölünmesi ve mezarların ortadan kalkmasının söz konusu olması üzerine hemen çalışmalara başlanmıştır. Yönetim Kurulu'nun da kararı üzerine İkinci başkan ve sekreterlerle 17'nci Karayolları Bölge Müdürlüğü'ne gidilmiş, görüşmeler başarılı geçmiş ve plan üzerindeki değişimler kabul ettirilmiştir. Mezar sahipleri ise bu duruma üzülmüş ve her gün Başkanlığa yüzlerce telefon gelmiştir. Yapılan görüşmelerin ve çalışmaların sonucunda çevre yolunun Şehitlik içinden sembolik şehit mezarlarının bulunduğu sahadan geçmesine ve tünel yapılarak şehitlerin tünel üzerinde yer almasına karar verilmiştir. 1971 yılında yapılan Edirnekapı Tüneli'ne Edirnekapılılar ile Şehitliğe

³³¹ Ilgaz, *Okuduklarım Gördüklerim Yazdıklarım*, s.59.

³³² Ilgaz, *Atatürk'e 100. Yıl Armağanı*, s.175.

gelip gidenler Hasene Ilgaz adını vermiştir.³³³ Ilgaz'ın bu tünel için çok çaba harcadığı halk tarafından da bilinmektedir. Ilgaz ise çevre yoluna dair çalışmalarını şu sözlerle anlatmıştır:³³⁴

“Çevre yolunun şehitliği parçalamamasını savundum ve üç kere planı 17'nci karayollarına değiştirmede başarılı oldum. Şehitlikte uzun çalışmam ve ona kazandırdığım gayrimenkul ve para yüzünden askeri makamlar tarafından bakanlıklar yolu ile 22 şilt ve teşekkür aldım. Bunlar şehitlik yönetim kurulu odasında bir camekan içinde teşhir edilmektedir. Hepsi demirbaşaya kaydedilmiştir. Buradaki gönüllü hizmetim 1991 yılında tamamlanmıştır”

3.1.5 Çocuk Dostları Derneği

Hasene Ilgaz, İstanbul'da sokak çocukları ile ilgili araştırma yapmış, bu çocukların bir kısmının köylerden şehre çalışmak için gelen çocuklar ve evlerinden kaçan çocuklar olduğunu tespit etmiştir. Bu tespitlerini bir rapor halinde Başbakanlığa ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na veren Ilgaz'a Çocuk Esirgeme Kurumu'ndan şu şekilde cevap gelmiştir:³³⁵

“Sayın Bayan Hasene Ilgaz, İstanbul'da Aylak çocuklar konusu bakanlar kurulunda görüşerek bu işle sağlık ve sosyal yardım bakanlığının iş birliği tekerrür ettirildiğinden ve lüzum halinde müşarileyh ile görüşmekliğimizin size bildirilmesine memurum. Saygılarımı arz ederim. Hususi Kalem Müdürü Fuat Bayramoğlu.”

TBMM'de de konuşulan bu çocuklar için 5 Mart 1949 Cumartesi günü İstanbul'da Liman lokantasında toplantı yapılmıştır. Hasene Ilgaz ile toplantıya İktisat Fakültesi Dekanı Ziya Fahri Fındıkoğlu, Hakkı Tarık Us, Muhittin Üstündağ, Safiye Hüseyin Elbi, Hüsnü Arsan, Kazım Zafir, Bahadır Dülger, İffet Halim Oruz ve birçok kişi katılmıştır. Süreyya Ağaoğlu kurucu heyet başkanı olarak toplantıyı açmış ve yapılan incelemeleri anlatmıştır. Bu toplantıda kongre başkanlığına Hasene Ilgaz, ikinci başkanlığa Ziya Fahri Fındıkoğlu seçilmiştir. Kongrede yapılan hazırlıklar, dernek adı, yurt işi hakkında konuşulmuştur.

Seçilen Yönetim Kurulu Hasene Ilgaz, Muhittin Üstündağ, Süreyya Ağaoğlu, Kazım Zafir, İffet Halim Oruz olmuştur. İdareciler ise, Safiye Hüseyin Elbi, Fahrünüsa

³³³ a.g.e., s.177.

³³⁴ Ilgaz, *Okuduklarım Gördüklerim Yazdıklarım*, s.92.

³³⁵ Ilgaz, *Atatürk'e 100. Yıl Armağanı*, s.100.

Seden ve Hüseyin Hüsni Arsan olmuştur.³³⁶ Son olarak ise derneğe “Çocuk Dostları Derneği” adı verilmiştir. 3 Mart 1949’da kurulan bu dernek kimsesiz çocukların tespiti için Tophane’de çalışmalara başlamıştır. Metin Toker 5 Mayıs 1949 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Çocuk Dostları Derneği hakkında yazdığı bir yazıda şu cümleleri kullanmıştır:³³⁷

“Kurucular, ellerine birer fiş alıp geceleri, kimsesiz çocukların toplu halde bulundukları mahallelerde ava çıkıyorlar. Yakaladıklarına adını, yaşını, anasını, babasını, soruyor, nasıl olup da bu hayata düştükleri hususunda malumat ediniyor ve fişleri dolduruyorlar. Tespit işi tamamlandıktan sonra, bu fişler esaslı surette gözden geçirilecek ve en ziyade üzerlerinde durulmaya layık olan yirmi kadar çocuk tespit edilerek, bunların ıslah edilmelerine, daha doğrusu kurtarılmasına çalışılacak.”

Çocuk Dostları Derneği, Bakanlar Kurulu’nun 23.03.1951 tarih ve 3/12743 sayılı kararı gereğince kamu yararına çalışan dernek statüsüne sahip olmuştur.³³⁸

1957 yılında Pera Palas’ta ikinci kongresini yapan bu derneğin, o tarihte 200 üyesi olduğunu belirten Ilgaz, işlerinin çok zor olduğunu ifade etmiştir. Ilgaz, bu derneğin ilkokuldan büyük çocukları faydalı bir insan olarak yetiştirmeyi, okutmayı amaçladığını söylemiştir.

Çocuk Dostları Derneği, kimsesiz ve sahipsiz kalan çocuklara sahip çıkmış, çocukları 1949 yılında açtığı Çiçek Pazarındaki yurttan barındırmıştır. Dernekte, büyüklere saygı, küçükleri koruma, görev bilinci gibi konular üzerinde durulmuştur. Ilgaz da bu yurdu sık sık ziyaret ettiğini; bu ziyaretlerde çocukları çok düzenli, itinalı, saygılı bulmuş ve bundan göğsü kabarmıştır. Yurdun 1957 yılından sonra Kadıköy Fener Yolunda bulunan Müşir Fuat Paşa Köşkü’ne nakledildiğini hatırlatan Ilgaz, o tarihte yurttan kalan 35 çocuğu, kimsenin kendi çocuklarından ayrı tutmaması gerektiğini belirtmiş ve şu sözleri kullanmıştır: “Acaba bir milyona yakın nüfusu olan bir şehirde himayeye muhtaç 35 çocuk mu var. Muhakkak ki: hayır... Diğerlerini aralık sokaklardan, kovuklardan aramak bulmak, bu çocukları derneğe tanıtmak lazımdır. O zaman kadro genişleyecek, şehirde birkaç yurt daha açmak ihtiyacı duyulacaktır.”³³⁹

³³⁶ a.g.e., s.156-157.

³³⁷ Metin Toker, “Kimsesiz Çocuklar”, Cumhuriyet, 5 Mayıs 1949.

³³⁸ BCA Belge No: 125-23-15. (23.03.1951)

³³⁹ Hasene Ilgaz, “Başarı Sağlayan Bir Dernek”, Yeni İstanbul, 6 Haziran 1957.

Yapılan çalışmaların yeterli olduğuna inanmayan Ilgaz, hep daha fazla çalışmak gerektiğini düşünmüş ve dernekten elini hiç çekmemiştir.

Hasene Ilgaz, Çocuk Dostları Derneği'nin 10'uncu yıl kutlamalarına katılmış, derneğin büyük zorluklarla işlerini yürüttüğünü ifade etmiştir. Derneğin 10'uncu yılı sebebiyle yurdun bahçesine tüm üyeler davet edilmiş, bir öğle yemeği organizasyonu yapılmıştır. Ilgaz, kapıda çocuklar tarafından büyük bir heyecanla karşılaştığını, diğer davetliler ile bahçede selamlaştıklarını belirtmiştir. Organizasyonun çok düzgün yapıldığını gören Ilgaz, yurdun temiz olmasına da dikkat çekmiştir. Ilgaz, bu derneğin büyük zorluklarla topladığı 5-10 liralara idare edildiğini, o nedenle çocuklar için verilen bu emeklerin görmezden gelinmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu kadarının da yeterli olmayacağını, bu şekilde yaşamaya çalışan daha birçok çocuğun bulunması gerektiğini ve bu işi temelinden halletmek gerektiğini savunan Ilgaz, çocuklar için yapılacak olan yurtların da kışlaya değil, eve benzetilmesi gerektiğini düşünmüştür. Ilgaz, derneğin çalışma şeklini ise şöyle anlatmıştır:³⁴⁰

“Bugün dernekte muhtelif yaştaki çocuklar; karıncalar, arılar, martılar, karacalar, şahinler olarak beş grup bir aile yuvasının bütün incelikleriyle dikkat ve itina ile yetiştirilmektedir. Her grubun bir mesul ağabeyi ve yardımcısı vardır. Çocuklar birçok yurt işlerini kendileri görürler. Mesela her grup Pazar sabahları kendi yatak odalarını kıyı köşe temizler, ayrıca hafta ortası bir ufak temizlik daha yapar. Okul odası okula gidenler, kitaplık diğer çocuklar tarafından temizlenir. Sofralar nöbetle kurulup kaldırılır. Her çocuk kendi yatağını yapar, yatak takımları, çamaşırlar vazifeli çocuklar tarafından toplanır. Alışveriş çocuklar tarafından yapılır.”

Ilgaz, yurttan kalan her çocuğun kendisine yapılan bu yardımın önemli ve emaneten verilmiş bir şey olduğunun farkında olduğunu, bu nedenle de bu emaneti maddi veya manevi olarak ödemeye inandığını ve bu fikrin çocuklara aşılandığını belirtmiştir. Son olarak, derneğin içinde ve başında çalışanlara bu şehrin bir şükran borcu olduğunu hatırlatan Ilgaz, bu şükran borcunun, buraya yapılan yardımlarla ve desteklerle ödenebileceğini vurgulamıştır. Dernek günümüzde de çalışmalarına devam etmektedir.

³⁴⁰ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-004-015.

3.1.6. Huzurevleri Kurma ve Yaşatma Derneği

1960'lı yıllarda yaşlıların bakımına yönelik birçok kurum ve kuruluş mevcuttu ancak bu kurumlar genelde durumu kötü ve tek başına kalamayacak yaşlılara hizmet veriyordu. Kendilerine bakabilecek, sağlıklı durumda olan yaşlılara yönelik herhangi bir kurum bulunmuyordu. O yıllarda Ilgaz ve arkadaşlarının İstanbul'da yaşlılar evi açmak için girişimleri olmuştur. Ancak o dönem derneğin parasının olmadığını belirten Ilgaz, yakın arkadaşı olan İffet Halim Oruz ile maddi destek sağlayabilmek için araştırmalar yapmıştır. Bunun üzerine Atatürk'ün vefatı üzerine 1938 yılında Paris'te bir madalyon tasarlayan ressam Melek Celal ile tanışmışlar, madalyonun ülke çapında satılmasını başlatarak yardım kampanyası başlatmışlardır.

O sırada Darülaceze Yardım Cemiyeti Başkanı olan İffet Halim Oruz ve Hasene Ilgaz, 1962 yılında Amerika'ya gitmiş ve orada madalyonları satmışlardır. Aynı zamanda bu gezide Ilgaz'ın arkadaşları onlara New York'ta bulunan yaşlılar evini gezdirmiştir. Ilgaz, buradaki incelemelerini kendi notlarında şu cümlelerle anlatmıştır:³⁴¹

“Amerika’da New York’ta biz huzurevlerinden birkaçını gezdik. Büyük ve özel yapılmış bir huzurevi: Anne için ayrı bir dairesi var, annenin gözleri ameliyat olmuş, tüccar baba annenin başından ayrılmıyor. Ayrı bir apartmanda oturuyorlar. Hasta anne ise hizmetçisi, doktoru ve bir de yardımcısı ile huzurevinde. Böyle bir bakıma can feda dedik.”

Türkiye'ye döndüklerinde bu fikri hayata geçirmek isteyen Ilgaz ve arkadaşları, 11.02.1963 tarihinde Huzurevleri Kurma ve Yaşatma Derneği'ni kurmuştur. Derneğin kurucu üyeleri ise şu kişiler olmuştur: Fahri Atabey, Resmiye Boysan, Şefika Çakmur, Adnan Çelikoğlu, Ulviye Çelikoğlu, Ayla Demiroğlu, Ferzan Ener, Ruhi Erman, Seniha Ersöz, Nazlı Gaspralı, Rauf Gökçen, Ayşe Gübgüb, Halit Gürol, Hasene Ilgaz, Türkan Ilgaz, Fethiye Karaman, Harika Lefiş, Faika Onan, Necmettin Ormancı, İffet Halim Oruz, Zekeriya Salıcı, Selma Sedet, Nermin Süer, Ali

³⁴¹ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-042-042.

Topuz, Neriman Tuna.³⁴² Dernek, Bakanlar Kurulunun 17.05.1967 gün ve 6/8229 sayılı kararı³⁴³ ile kamuya yararlı derneklerden sayılmıştır.

İffet Halim Oruz tarafından başlatılan yardım kampanyası, Huzurevleri Kurma ve Yaşatma Derneği tarafından sürdürülmüştür. İstanbul'da huzur evi açmak isteyen dernek, toplanan bağışlarla Bahçelievler Akay Kliniğini satın almış ve hemen düzenlemelere başlamıştır. Türkiye'de bir ilk olan Huzur evi 1 Temmuz 1964 yılında resmen açılmıştır. Ilgaz ise bu huzurevinin ilk müdiresi olmuştur. Ilgaz, o günleri şöyle anlatmıştır:³⁴⁴

“Türkiye’de kurulan ilk Huzur Evi, adıyla ve çalışmasıyla model bir huzur evi oldu. Salon döşendi. Buraya bir kütüphane yerleştirildi. Ailelerden ve kitaplıklardan temin edilen çeşitli kitaplar buraya yerleştirildi. İstanbul’da kapatmak mecburiyetinde kaldığım ikinci evimin eşyalarından fazlalarını buraya getirdim. Dostlarımdan birinin yardımı ile 12 bin küsur lira bağış ile Terkos suyuna huzur evi kavuştum. Binanın ileride genişlemesi için yanındaki arsa satın alındı. Gece gündüz demeden içeride oturanlara huzur vermeye çalışıyorduk. Her gün daha iyi, daha güzel olması için herkes elinden gelen çabayı harcıyordu. Huzur evi semtinde hatta bütün Türkiye’de tanındı.”

Türkiye’de ilk defa kurulan bu huzurevinde, Türkiye’nin en yaşlı hattatı unvanına sahip Nebile Esemeli, Erenköy Kız Lisesi’nde 40 yılı aşkın öğretmenlik yapan Mütenefize Çonay, yazar Şukufe Nihal gibi tanınmış birçok kişi kalmıştır.³⁴⁵

3.1.7 İstanbul Sosyal Hizmetler Koordinasyon Kurulu

Ilgaz, 1959 yılında Yardım Severler Derneği Genel Merkez Kongresi için Ankara’ya gelmiş, İstanbul’a dönmek üzereyken Kızılay Genel Başkanı Rıza Çerçel tarafından durdurulmuştur. Rıza Çerçel, Ilgaz’ın iki gün sonra Ankara’da yapılacak büyük bir konferansa katılmasını istemiştir. 27 Aralık 1959 yılında saat 10:00’da Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi’nin büyük salonunda konferans için toplanılmıştır. Birinci Sosyal Hizmet Konferansı, İstiklal Marşı ile başlamıştır. Kızılay başkanı Rıza Çerçel’

³⁴² Bknz: https://www.huzurevleri.org.tr/docs/oncelki_donemler_yk_uyeleri.pdf (Erişim Tarihi 28 Haziran 2022)

³⁴³ BCA Belge No: 30-18-1-2, 206, 37, 12.

³⁴⁴ Ilgaz, *Atatürk’e 100. Yıl Armağanı*, s.171.

³⁴⁵ *Milliyet*, Magazin Eki, 23 Mart 1965.

in açılış konuşması ve üç yetkili kişinin konuşmalarının ardından Ilgaz sahneye davet edilmiştir. Ilgaz o anı şu şekilde anlatmıştır:³⁴⁶

“Kürsüde sayın Cumhurbaşkanı Celal Bayar; hükümet ve bütün sosyal kurumların temsilcilerini selamlayarak söze başladım. Salonda çıt yoktu. Ben Türklerin Anayurttan başlayarak kuraklık sebebi ile vatanlarından ayrıldığını Türklerin medeniyetlerini, sosyal hizmetlerini nasıl batıya doğru yaydığını örnekler vererek anlatıyordum. Gayet rahat yaptığım bu akıcı konuşmadan o kadar zevk almış durumda idim ki sanki yüzlerce yıl evvel ben o topluluğun içinde varmışım gibi adım adım yürüyör ve Türk medeniyetini ve sosyal yardımlarını çevreme yayıyor ve bundan büyük bir mutluluk duyuyordum. Dinleyicilere seslenerek: Bugün Ankara’ya Atatürk’ün geldiği gündür. Şu dakikada Etlik bağlarından Atatürk’ün atının nal seslerini duyuyorum. Bu konferansın bugüne rastlaması ve yüzlerce gönüllünün bu konular üzerinde konuşması muhakkak onun ruhunu şad edecektir. Biz bu çalışmalarımızda ecdadımızdan ve Atatürk’ten örnek aldığımızı tekrarlar ve bütün sosyal dernek temsilcilerine başarı dilekleri ile konuşmamı tamamlamıştım. Bu konuşma görülmemiş bir alkış tufanı ile karşılamış idi. Herkes oturduğu yerden ayağa kalkmış alkışlarına devam ediyordu.”

Sosyal derneklerin çalışmaları ve her derneğin kendi tüzük çerçevesinde yaptığı faaliyetleri desteklemek ve düzenlemek için yapılan Sosyal Hizmet Konferansında, sosyal hizmetlere eleman yetiştirilmesi kararlaştırılmıştır. Birinci Sosyal Hizmet Konferansının ardından Sosyal Hizmetler Enstitüsü³⁴⁷ kurulmuştur. Sosyal hizmet politikalarının yaygınlaşmasını önemseyen Ilgaz, İkinci Sosyal Hizmetler Konferansı’na da katılmıştır. Bu konferansta çocuklara dair bütün problemleri ele almıştır. Köylerde doğumların ve ölümlerin defterlere işlenmediğini, köylerdeki kadınların doğum kontrol yöntemlerini bilmediğini, kadınları Aile Planlama Derneği ile tanıtmak gerektiğini belirten Ilgaz, Türkiye’de doğum kontrolünün belirli bir topluluğa cevap verdiğini ifade etmiştir. Ilgaz, çocuk mamalarının patentinin Çocuk Esirgeme Kurumu’na verilmesini istediklerini, doğan çocukların yaşaması için karar aldıklarını aktarmıştır.³⁴⁸ Ayrıca Ankara, İzmir, Eskişehir ve İstanbul’da sosyal hizmetler koordinasyon kurullarının meydana getirilmesi amaçlanmıştır.

³⁴⁶ Ilgaz, **a.g.e.**, s.138.

³⁴⁷ Nadir Özbek, **Sosyal Hizmetler Yaklaşımının Türkiye’de Yerleşmesi Cumhuriyet Türkiye’sinde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar**, Tarih Vakfı ve Emeklilik Gözetim Merkezi, İstanbul, 2006, s.190-220.

³⁴⁸ Ilgaz, **Atatürk’e 100. Yıl Armağanı**, s.139.

Ilgaz, sosyal faaliyet yürüten derneklerin gelir sağlayabilmek için yaptığı balo, konser, müsamere ve gezi gibi faaliyetlerin çok uğraştırıcı olmasının yanı sıra derneklere çok az kazandırması sorununa çözüm bulmayı amaçlamıştır. Bu sorun için 1938-1943 yılları arasında araştırmalar yapan Ilgaz, İstanbul'da Halkevleri ve Odalarıyla, Çocuk Esirgeme Kurumu, Kızılay, Hava Kurumu ve Fukaraperver cemiyetlerinin bir yılda gelir getiren toplantılarına giderek burada incelemelerde bulunmuştur. Ilgaz, yaptığı incelemelerde bazı derneklerin çok az kar ettiğini, bazılarının ise zarar ettiğini gözlemlemiştir. Bu sonuçlar Ankara Belediye Başkanı Dr. Ragıp Tüzün'ü oldukça şaşırtmış, raporu Genel sekreterliğe göndermiştir. Hatta Ragıp Tüzün Ilgaz'dan bu konuya dair bir kanun teklifi hazırlamasını istemiştir. ³⁴⁹

Ilgaz'ın CHP İl Yönetim Kurulu'nda yaptığı konuşmada dernekler arası yılda bir kere balo yaparak, buradan toplanan paranın elde bulunan cetvele göre derneklerin gelir yüzdelere göre hesaplanıp derneklere dağıtılmasına karar verilmiştir.

Bu ve benzeri çalışmalar için bir komite kurulmasına karar verilmiştir. Derneklerin tek bir elden gelir idaresini sağlamak ve yalnızca bir balo ile bütün şehrin yardıma muhtaç olanlarına yardım yapabilme amacı ile kurulan bu kurulda Refik Ahmet Sevengil, Hüsameddin, General Ali, Mithat Nemli, Atıf Ödül, İsmail Cemal, Semiramis Tezel ve Hasene Ilgaz yer almıştır. Ilgaz burada toplantılar düzenlemiş, işleri yönetme görevini üstlenmiştir. Sosyal balo için bilet alacak firmalar; keresteciler, tütüncüler, kahveciler, çaycılar, baharatçılar, sinemacılar, eczaneler, kuru yemişçiler, kağıtçılar, sigortacılar, kuyumcular, dericiler, fabrikatörler, bankacılar, madenciler olarak belirlenmiştir. Komitenin kurulmasının ardından çalışmalara başlanmış ve o sene belediye gazinosunda 3 balo verilmiştir. Yapılan ilk balo 40 bin, ikinci balo 60 bin, üçüncü balo ise 70 bin lira kar getirmiş, baloların maliyeti ise 2 bin lirayı geçmemiştir. Bu sayede hem derneklere para kalmış hem de yardıma muhtaç insanlara daha fazla yardım yapılmıştır. ³⁵⁰

Bu çalışmalarına ardından İstanbul Sosyal Hizmetler Koordinasyon Kurulu, 1962 yılında kongresini yapmış, geçici yönetim kuruluna son verilmiştir. Hemen çalışmalara başlayan kurulun öncelikli olarak ele aldığı iş İstanbul Emniyet

³⁴⁹ a.g.e., s.136.

³⁵⁰ **İstanbul Sosyal Hizmetler Koordinasyon Kurulu Çalışmaları**, Hazırlayan: İstanbul Sosyal Hizmetler K. Kurulu, Sulhi Garan Matbaası Kolektif Şirketi, İstanbul, 1970, s.11-22.

Müdürlüğü Cemiyetler masasına kayıtlı dernekler ve onlara dair incelemeler olmuştur. O tarihlerde 3 bin 624 kayıtlı dernek olduğunu tespit eden kurul, çalışmalara daha kesin bir yön vermek için her derneğin bulunduğu ilçedeki kaymakamlıklara yazı yazmış ve haklarında bilgi istemiştir. Ancak buradan çok fazla bilgi elde edilememiştir.

İstanbul Sosyal Hizmetler Koordinasyon Kurulu'nun amacını yardım gören dar gelirli vatandaşların ne gibi şeylere ihtiyacının olduğunu tespit edilmesi ve derneklerin kendi arasında bu ihtiyaçları paylaşması olarak açıklayan Ilgaz, kurulun iş bölümüne dayanmayan çalışmalara karşı olduğunu belirtmiştir.³⁵¹

İstanbul Sosyal Hizmetler Koordinasyon Kurulu'nun 1969-1970 yılları arasında Yönetim Kurulu Başkanlığı görevini üstlenen Ilgaz,³⁵² burada çalışmalarına ağırlık vermiştir.³⁵³

Emniyet Müdürlüğü Cemiyetler masası ile yapılan çalışmalarda Ilgaz da yer almıştır. Bu sayede derneklerin faaliyetleri, gelir- gider tabloları incelenmiştir. Yaklaşık olarak 6 yıl süren bu çalışma sonucunda 6 bin 900 dernek hakkında inceleme yapılmıştır. Ilgaz, bununla birlikte uzak illerden ya da köylerden büyük şehirlere gelen dar gelirli vatandaşların barınma, yiyecek, giyecek, yakacak gibi konularda sorun yaşadığını gözlemlemiştir. Bu sorunları önlemek amacıyla İstanbul Sosyal Hizmetler Koordinasyon Kurulu, bu dar gelirli vatandaşlardan yardım isteyenler için yardım karnesi hazırlanmıştır. İlk etapta haklarında inceleme yapılacak olan bu vatandaşlardan gerçekten ihtiyacı olanlara karneler verilmiştir.

Çalışmalar devam ederken Eskişehir, Ankara ve İzmir koordinasyonları kapatılmış, yalnızca İstanbul'daki çalışmalara devam etmiştir. Yeni dernekler kanunu ile federasyon adını alan bu koordinasyona 22 dernek üye olmuştur. Ayrıca Doğu Anadolu bölgesinde 8 köyü olan bu federasyon, köy okullarına kitap, gazete, giyecek yardımı yapmıştır.³⁵⁴

³⁵¹ **İstanbul Sosyal Hizmetler Koordinasyon Kurulu Çalışmaları**, s.12.

³⁵² Hasene Ilgaz'ın dışında Yönetim Kurulunda Berrin Sunder, Berin Özbekin, İffet Halim Oruz, Meliha Dinçer, Refik Noyan, Şükrü Ansay, Güzide Dağlıoğlu, Türkan Sipahioğlu, Ali Topuz, Zekeriya Salcı yer almıştır. Bknz: **İstanbul Sosyal Hizmetler Koordinasyon Kurulu Çalışmaları**, Hazırlayan: İstanbul Sosyal Hizmetler K. Kurulu, Sulhi Garan Matbaası Kolektif Şirketi, İstanbul, 1970.

³⁵³ **İstanbul Sosyal Hizmetler Koordinasyon Kurulu Çalışmaları**, s.17.

³⁵⁴ a.g.e., s.23-34.

3.1.8 Türkiye Turizm Yazarları ve Gazeteciler Derneği

Türkiye Cumhuriyeti Turizm Tanıtma Bakanlığı'nın Paris temsilciliği aracılığıyla Türkiye'ye davet edilen Fransız yazar ve gazetecilerinden M.J Billet ve bir arkadaşı 13 Eylül 1965 tarihinde Türkiye'ye gelmiştir. Park Otel'de yapılan basın toplantısı üzerine aralarında Ilgaz'ın da olduğu Türk Basın Birliği yönetim kurulu üyeleri, Türkiye Turizm Yazarları ve Gazetecileri Derneği'ni kurmaya karar vermiştir. Kuruluşun öncülüğünü üstlenen ERCÜMENT MELİH ÖZBAY ve 7 kişi kurucu olarak bir araya gelmiştir. ETHEM İZZET BENİCE, ERCÜMENT MELİH ÖZBAY, KERİM KONAK, İFFET HALİM ORUZ, NAZİF TEPEDENLİOĞLU, HASENE ILGAZ, DANIŞ REMZİ KOROK, AVNİ ALTINER ve KADRI CENANI tarafından 7 Nisan 1966 tarihinde Türkiye Turizm Yazarları ve Gazetecileri Derneği kurulmuştur.³⁵⁵

Dernek amacını Türkiye'nin tabii, arkeolojik, folklorik ve diğer bütün turistik zenginliklerini meydana çıkarmak ve değerlendirmek suretiyle turizmi Türkiye'nin en önemli iktisadi konusu durumuna getirmek olarak açıklamış, çalışmalarına hız kesmeden başlamıştır.

O dönem Yönetim Kurulu Başkanı ETHEM İZZET BENİCE olmuştur. Türkiye'ye döviz kaynağı olması beklenen bu derneğin FİJET³⁵⁶ kapsamında çalışmalar yapması gerekiyordu ancak Türkiye o tarihlerde FİJET'i bilmiyordu. FİJET, Paris, Belçika, Fransa ve İtalya Turizm yazarları ve gazetecileri tarafından kurulan uluslararası bir federasyon olarak 1954 yılından beri çalışmalar yürütmüştür. Türkiye ise FİJET kongrelerine İsrail'de yapılan II. Genel Kurul toplantısı ile katılmaya başlamıştır. O tarihten sonra Türkiye FİJET kongrelerine delegeleri ile katılmıştır.³⁵⁷

Bu esnada ETHEM İZZET BENİCE'nin vefat etmesi üzerine FİJET'i yürütme işi Ilgaz'a kalmıştır. Ilgaz'ın bu konuya dair yaptığı ilk çalışma Bakanlar Kurulu'na Türkiye'nin FİJET olarak çalışabilmesi için müsaade edilmesi konusunda başvurusu olmuştur. Çünkü o tarihlerde uluslararası çalışmalarda Bakanlar Kurulu'nun izni olmadığı takdirde iş birliği yapılmasına yasalar izin vermemiştir.

³⁵⁵ Ilgaz, *Atatürk'e 100. Yıl Armağanı*, s.184.

³⁵⁶ Dünya Turizm Yazarları ve Gazetecileri Federasyonu (FİJET) 1954 tarihinde Paris Belediye Sarayında yapılan bir törenle kurulmuştur. Bknz: <https://www.fijet.net/index.php> (Erişim Tarihi 28 Haziran 2022)

³⁵⁷ Ilgaz, *Atatürk'e 100. Yıl Armağanı*, s.185.

Bakanlar Kurulu'nun 5.12.01 sayılı 18.07.1969 tarihli Cevdet Sunay ve Bakanlar Kurulu'nun imzası olan belgenin bir kopyasını FİJET Başkanlığı'na gönderen Ilgaz, bu sayede FİJET kongrelerine delegelerle katılmayı sağlamıştır. Ilgaz, başkanlığı döneminde yaptığı işleri şu cümlelerle anlatmıştır.³⁵⁸

“ İç turizme önem vermek, tarihi hazinelerimizi korumak, onarmak ve Anıtları Koruma Derneği ile işbirliği yapmak; sınır içinde geziler tertiplemek ve bu gezilerden geniş vatandaş topluluğunu faydalandırmak; memleketimizi hariçten ziyarete gelecek olanlar için otel, motel, pansiyon, kafeterya, lokanta, plaj ve eğlence yerleri ve pavyonları hazırlamak ve buraları ziyaret ederek eksikliklerini tamamlamak; şehrin temizliğine önem vermek, her ailenin kendi kapısı ile iş yerinin önünü temizleme eğitimini aşılama; dünyanın en güzel manzaralarına malik olan Boğaziçi yalılarını korumak, onların pencerelerinden denize çöp dökmelerine mani olmak; açıkta satılan yiyecek maddelerinin tozdan korunması ve satıcıların temiz el ve elbiselerine belediye zabıta memurluğu ile iş birliği yaparak kontrol etmek. Cadde ve sokakların temizlenmesi, çöplerin gece toplanması, yaya kaldırımlarının tamiri, halkın yürüyüşüne engel olabilecek olan herhangi bir şeyin buradan kaldırılması (otomobil, varil gibi). Turistik eşya satanların Türkiye'nin her tarafında aynı fiyatla satmaları, memlekette turizm ahlakının gelişmesi... Rehberlik yapanlara ayrıca uluslararası terbiye kurallarının öğretilmesi... Gibi...”

Derneğin tüzüğünde, Türkiye FİJET Teşkilatının Association Turque Des Journalistes et des Evrivains du Tourism (ATURJET) olarak adlandırıldığı belirtilmiştir. Yine tüzükte derneğin bir lokali olmadığı, lokal bulma girişimlerinin başarısız olduğu yazılmıştır.³⁵⁹ Türk Basın Birliği gazetesinde de derneğin faaliyetleri açıklanmıştır. Büyük şehirlerde günlük gazete ve dergilerin yanında bildiri dağıtılmış, bu bildirilerle halkın turizm bilincini uyandırmak ve yerli basında turizme de yer verilmesi amaçlanmıştır. Bununla birlikte Trakya ve Anadolu Basını Danışma toplantısına katılan gazetecilerden, turizm konusuna dair bir sütun açmaları istenmiştir. Birçok gazetede “*Turizm ve Tanıtma*” başlığı kullanılmış, Ticaret Odaları Birliği'nin turizmle ilgili yapmış olduğu toplantı desteklenmiştir.³⁶⁰

Ilgaz, çalışmalarına devam ederken FİJET'in Macaristan'ın Siofok şehrinde yapılan konferansına katılma şansı bulmuştur. Kongrenin ardından gezilere başladığını belirten Ilgaz, Macar ovasında at yarışlarını seyretmiş ve bir akşam

³⁵⁸ Aynı yer.

³⁵⁹ **Türkiye Turizm Yazarları ve Gazetecileri Turizm ve Tanıtma Derneğinin Özet Çalışmaları**, Babiâli Aziz Uçtay Matbaası, İstanbul, 1971, s.2.

³⁶⁰ **Türk Basın Birliği**, Yıl: 1, Sayı: 2, 1967, s.2-4.

yemeğine katılmıştır. Hazırlanan program sebebiyle Varna'ya gidilmiş, Ilgaz Varna'da Hiltonlardan etkilendiğini ifade etmiştir. Dünya gazetecilerinin dinlenmesi için yapılmış oteli ziyaret eden Ilgaz, düşüncelerini şu cümlelerle anlatmıştır:³⁶¹

“Gittik ve gezdik, burası da küçük bir Hilton'du, kütüphanesi ile özellikleri ile bir gazeteci dinlenme evi. O gün, bize haber vermek şartı ile bu binadan bütün gazetecilerin faydalanabileceğini söylediler. Yalnız şunu belirteyim ki her millet kendi gazetecilerine fazla önem vermektedir. Öğrendiğimize göre onların pasaportları süresizdir. Seyahat masrafları devlet tarafından ödenmektedir. Biz ve benim sevgili meslek arkadaşlarım ise kendi yağları ile kavrulmakta, kimse onlara yardım eli uzatmamaktadır.”

Hasene Ilgaz ve beraberindeki İffet Halim Oruz, Füzün Eksat, Ayşe Ezel, Vahap Okay, Kerim Kanok 1969 yılında Bulgaristan'da düzenlenen FİJET Kongresine katılmıştır.³⁶² Kongrenin ardından, kongrede konuşulanları Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ile İstanbul Valiliği'ne rapor olarak gönderen Ilgaz, Varna'da yapılan bu kongrenin Dünya turizminin gelişmesi ve Turizm kanalı ile milletlerin birbirlerini daha yakından tanımaları ve böylece dünya barışına hizmet edeceği üzerinde durmuş, kongreye katılan derneklerin kendi ülkelerine dair turizm raporlarını okuduklarını belirtmiştir. Ilgaz, kongreye 250 kişinin katıldığını aktarmış, devlet bütçesinin, Kültür Tanıtma Bakanlığı'nın derneğe destek olması gerektiğini ve iş birliği içinde çalışılması gerektiğini ifade etmiştir.³⁶³

Ilgaz, ülkedeki hiçbir soruna kayıtsız kalmadığı gibi bu cümleleriyle de Türkiye'de gazetecilere verilen önemin düşük olduğuna ve gazetecilere yeterince olanak sağlanamadığına eleştiri de getirmiştir. Bu konuyu oldukça önemli görmüş ve çalışmalarına döndükten sonra da hız kesmeden devam etmiştir.

3.2 Hasene Ilgaz'ın Diğer Sosyal Faaliyetleri

Birçok dernekte görev alan Ilgaz, yalnızca dernek faaliyetleri ile kalmamış bireysel olarak da sosyal sorumluluk görevlerinde yer almıştır. Ilgaz, bulunduğu her alanda karşılaştığı eksikliklere karşı kayıtsız kalamamıştır.

³⁶¹ Ilgaz, *Atatürk'e 100. Yıl Armağanı*, s.187.

³⁶² Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, *Hasene Ilgaz Özel Arşivi*, Belge No: 10002-001-028.

³⁶³ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, *Hasene Ilgaz Özel Arşivi*, Belge No: 10002-043-035.

Hasene Ilgaz, anılarında ilk yardım faaliyetini öğretmenliğinin ilk yıllarında Torbalı depremi sonrasında yaptığını belirtmiştir. Deprem sonrasında okullardan Kızılay için para toplayan Ilgaz, Kızılay'ın Şehremini şubesini kurmuştur.

Ilgaz, öğretmenliğinin ilk yıllarında, nöbetçi olduğu günlerde, okulda bulunan yemekhaneye gitmiş ve çocuklara nasıl yemek yemeleri gerektiğini anlatmak istemiştir. Ilgaz, bu düşüncesinin sonucunda birçok çocuğun yalnızca kuru ekmek yediğini gözlemlemiştir. Ilgaz'ın gözlemlerine göre bazı çocuklar da evde yemek yediklerini söyleyip okulda hiç yemek yememiştir. Ilgaz, bu çocukların yemek ihtiyaçlarını kendi cebinden karşılamayı düşünse de sorunun çok daha sıkı bir çalışmaya ihtiyaç duyduğunu düşünerek detaylı bir rapor hazırlamış, bu raporu İstanbul Başkanına götürmüştür. O zaman Kızılay'ın başkanı olan Ali Paşa'ya durumu anlatan Ilgaz, birkaç gün sonra Kızılay tarafından geri çağırılmış ve yoksul çocuklara yardım için yapılacak toplantıya davet edilmiştir. Bu toplantıda fikirlerini canla başla savunan Ilgaz sayesinde, toplantıdan konuşmalar ve çatışmalar sonucunda, bir balo düzenleneceği, oradan elde edilecek para ile yardım yapılacağı kararı çıkmıştır.

Hasene Ilgaz'ın kampanyayı düzenlemesine ve para toplanması için yardımcı olacak insanların seçilmesine karar verilmiştir. Balo davetiyelerini bastıran Ilgaz, Maarif Müdürlüğü'nden davetiyelerin dağıtımı için öğretmen istemiştir. Bunun üzerine Maarif Müdürlüğü, kendisine 20 öğretmenden oluşan ekip vermiştir. Bu sayede davetiyeler İstanbul'un birçok yerine ulaşmıştır. Eldeki bütün davetiyeler bitmiş, yüklü bir miktarda da para toplanmıştır. Ilgaz, balodan herkesin memnun kaldığını belirtmiştir.

Balonun ardından yeniden toplanılmış ve paranın nasıl kullanılacağı hakkında planlamalar yapılmıştır. İlk olarak okullardan durumu olmayan çocukların listeleri istenmiş, ardından bu çocuklar için 250 adet poğaça yaptırılmıştır. Ardından yardım günü okullara gidilmiş, çocuklara poğaçalar dağıtılmıştır. Çocukların utandıkları için poğaçaları “karnımız tok” diyerek almadıklarını belirten Ilgaz, ilerleyen süreçte bu yardımları ayda bir lira olarak çocuklara dağıttıklarını ifade etmiştir. Ilgaz, bu sayede

okullarda Okul Aile Birliklerinin ve yardım derneklerinin ilk adımlarının atıldığını söylemiştir.³⁶⁴

Bununla birlikte Ilgaz, aş ocakları bulunmayan mahallelere yardım yapılması için uğraşmış, savaş dönemlerinde baş öğretmenlerden kurulu bir ekiple muhtarlıkları dolaşarak eksiklikleri saptamıştır. Eksikleri ve gözlemlerini Kızılay'a aktaran Ilgaz, Kocamustafa Paşa'da aş ocaklarının tekrardan açılmasını sağlamıştır. Yemeklere ek olarak temiz giyecek eşyalar ve oyuncaklar dağıtılmasını da sağlayan Ilgaz, burada çalışmalarına devam etmiştir.

Ekonomi alanında da çalışmalara katılan Ilgaz, 1929 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün önerileriyle kurulan Milli İktisat Tasarruf Cemiyeti'nde³⁶⁵ çalışmıştır. 1955 yılında Türkiye Ekonomi Kurumu adını alan cemiyet, Türk toplumuna ekonomi bilgisini ve sevgisini aşılamayı, halkı tutumlu davranmaya alıştırmayı, ulusal ürünleri tanıtmayı ve tüketimlerini arttırmak için yerli mallar haftaları ve sergileri düzenlemeyi amaçlamıştır. Her yıl yerli malı kullanılmasını teşvik etmek için okullarda "*Tasarruf Haftaları*" yapılmıştır. Ilgaz, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin yönetim kurulunda çalışmalar yürütmüştür. Ilgaz'ın hazırladığı programlar köy okullarına kadar gönderilmiş, Ankara'da günümüzdeki opera binasında "*Yerli Malı Sergisi*" düzenlenmiştir. Bu sayede Yerli Malı sergileri bir gelenek haline getirilmiştir. Cemiyet, İcra Vekilleri Heyetince 13 Ocak 1934 tarihinde 2/35 sayılı karar ile kamu yararına çalışan dernek olarak kabul edilmiştir.³⁶⁶

Ilgaz, Şehremini Halkevi Başkanlığı döneminde Halkevi faaliyetlerinin yanı sıra eski bir yardım cemiyeti olan Topkapı Fukaraperver Cemiyeti'nin çalışmalarıyla yakından ilgilenmiştir. Bu cemiyeti Halkevi Sosyal Koluna bağlanmıştır. Ilgaz'ın bu çalışmalarını gören Doktor Galip Hakkı Bey, Ilgaz'dan Samatya'da bir fukaraperver cemiyeti kurmasını istemiştir. Cemiyetin kurucuları arasına giren Ilgaz, anılarında

³⁶⁴ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-017-013.

³⁶⁵ TBMM başkanı Kazım Özalp'ın başkanlığında, İş Bankası Genel Müdürü Celal Bayar, Ziraat Bankası Genel Müdürü Şükrü Ataman ve Emlak Bankası Genel Müdürü Hakkı Saffet Tan'ın da katılımıyla 18 Aralık 1929'da Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kurulmuştur. Bknz: Ilgaz, **Atatürk'e 100. Yıl Armağanı**, s.182.

³⁶⁶ BCA Belge No: 030-0-18-01-02-42-2-015.

cemiyetin uzun süreli olmadığını ve başkanının tecrübesizliğinden dolayı kapandığını anlatmıştır.³⁶⁷

Ilgaz, öğretmenlik yaptığı dönemde İstanbul'da artan dilencilığe yönelik çalışmalar yapmıştır. Anadolu'dan İstanbul'a her gün dilenmeye gelen insanların olduğunu gözlemleyen Ilgaz, İstanbul'a gelen bu insanları memleketlerine göndermenin gerekli olduğunu savunmuştur. Bunun için polis müdürlüğünün de yardımıyla dilencilerin sayısını ve geldikleri illeri, köyleri saptanmıştır. Ilgaz, araştırmasının ardından elindeki verilerle Belediye başkanı olan Lütfi Kırdar'ın yanına gitmiş, bir komite kurulmasını ve mahallelerle ilgilenilmesini talep etmiştir. Ilgaz'ın talebi kabul görmüş ve bu konunun araştırılmasına yönelik bir komisyon kurulmuştur. Ilgaz ve Lütfi Kırdar ise dilencileri İstanbul'dan göndermek için çalışmalara başlamıştır. Dilencilere yemek daveti veren Ilgaz, Lütfi Kırdar'ın da yardımıyla temin edilen kıyafet, ayakkabı paketlerini yol biletleri ve bir miktar parayla birlikte dilencilere dağıtmıştır. Ardından dilencileri yolcu etmiştir. Ilgaz ise o günü şu cümle ile anlatmıştır: *"Böylece İstanbul bir süre dilenci akınından kurtuldu. Yolcuların arkasından valilik ve belediye başkanlıklarına birer mektup yazarak ilgilenmelerini rica ettik."*³⁶⁸

Her gün yüzlerce hatta binlerce kişinin yolunun düştüğü Kapalı Çarşı'nın bakımsız hali Ilgaz için üzüntü kaynağı olmuştur. Yıllarca bir yetkilinin Kapalı Çarşı'yı onarmasını, temizlemesini ve geri kazandırmasını bekleyen Ilgaz, bunun gerçekleşmediğini belirtmiştir. Ilgaz, bu bakımsızlık ve kirlilik halinin kimsenin dikkatini çekmemesine çok üzüldüğünü ifade etmiş ve Kapalı Çarşı'nın o günkü halini şu şekilde anlatmıştır:³⁶⁹

"Kubbelerden siyah örümcek ağları yıllarca sallandı, pencerelerdeki camlar kirden, tozdan dışarıdaki ışığı içeri sızdıramadı. Kırık camlar rüzgârı önleyemedi, ağır ve rutubet, belli bir küf kokusu Çarşıda yok edilemedi. Hanlar, dükkanlar, ara sokaklar, çöpten ve çirkef sularından geçilmez olmuştu. Bir çarşının bu kadar bakımsız kalması görülmüş şey değildi. Milyonlarca eşyayı sergileyen caddelerle, hanlar, han içerlerindeki imalathaneler çöplerle dolu idi. Bu bakımsızlık, bu örümcekler bir yangın tehlikesinin gelişmesine yol açabilirdi."

³⁶⁷ Ilgaz, *Atatürk'e 100. Yıl Armağanı*, s.181.

³⁶⁸ a.g.e., s.158.

³⁶⁹ a.g.e., s.35.

Bu konuya daha fazla kayıtsız kalamayan Ilgaz, İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Lütü Kırdar ile görüşmüş, bir çözüm bulunmasını istemiştir. Ilgaz'ın ve Lütü Kırdar'ın girişimleriyle Kapalı Çarşı'ya tadilat ve bakım yapılmıştır.³⁷⁰

Ilgaz, partideki çalışmalarına devam ederken Bakırköy ve Yeşilköy'den bir heyet partiye gelerek sıtmaya bir çözüm bulunmasını istemiştir. O dönem Bakırköy ve Yeşilköy civarının sıtmadan kırıldığı, bu nedenle de oradaki küçük bataklıkların, su birikintilerinin kurutulması gerektiğini düşünen Ilgaz, bu konuya sessiz kalamayarak anında bir komite kurmuştur. Emekli Atıf Bey, komitenin başına geçirilmiştir. Atıf Bey ve beraberindeki komite gece gündüz çalışmıştır. Çeşmeler, bataklıklar ilaçlanmış, çeşmelerin muslukları tamir edilmiştir. İşler tamamlandıktan sonra Bakırköy ve Yeşilköy civarındaki köylerden başlanarak sivrisinek konusuna odaklanılmıştır. Nihayet bütün işler tamamlanmış Ilgaz ve oluşturduğu komite teşekkürleri kabul etmiştir.³⁷¹

Ilgaz, İstanbul'da ilk okullarda yardım için kurulan ilk cemiyet olan Yoksul Çocukları Koruma Derneği'nde faaliyet yürütmüştür. O tarihte ilk okullarda 74bin 488 öğrenci bulunduğunu ve bu öğrencilerden 14 bin 536'sının yardıma muhtaç olduğunu okul okul gezerek tespit etmişlerdir. Tespit ettikleri sayıları değerlendiren Ilgaz, ilk okullara geniş ölçekte yardım yapılması gerektiğini belirtmiştir. Zengin ve dar gelirli ailelerin okullara yaptıkları yardımlar birleştirilmiş ve çok daha fazla yardıma muhtaç okullara gönderilmiştir. Ilgaz, bu düşünceden "*İlk Okul Çocuklarına Yardım Birliği'nin* doğduğunu anlatmıştır. Bu birlik ilk olarak 174 okulda himaye cemiyeti ve heyetlerinin faaliyeti ile oldukça yakından ilgilenmiş, birliğe 20 bin 805 üye kazandırılmıştır. Bu topluluk bir senede 55 bin 195 lira toplamış, 10 bin 869 çocuğa bakmıştır.³⁷²

Ilgaz, yeni dernek açmakla kalmamış var olan dernekleri ve belediyenin yurtlarını da ziyaret ederek eksiklikler üstüne çalışmalarda bulunmuştur. Ilgaz, bir gün İstanbul Belediyesi'nin kimsesizler yurdunu gezmek istemiş ve bu düşüncesini anlattığı görevli tarafından Eminönü ilçesinde harap bir medreseye götürülmüştür.

³⁷⁰ a.g.e., s.34-35.

³⁷¹ a.g.e., s.172.

³⁷² a.g.e., s.156.

Gördüğü manzara karşısında hayal kırıklığına uğrayan Ilgaz belediyenin yurdunu şu cümlelerle anlatmıştır:³⁷³

“Çöpler üzerinden atlayarak bir avluya girdik. Avlunun etrafı taş odalarla çevrilmişti. Avluya bakan pencerelere cam yerine kâğıt yapıştırılmış veya tahtalar çakılmış. Bir kısım pencereler ise camsızdı. Başımı harap kapılardan sokarak şöyle bir göz gezdirdim. Burası sefalet yuvası idi. Kırık tabaklar, şişeler, isli tencereler, maltızlar... Odalarda yatak mı yorgan mı belli olmayan bir sürü çuval parçası. Bahçeye gerilmiş bir ip üzerine yıkanmış değil yalnız suya sokulmuş çamaşırlar. İşte burası aradığımız belediyenin kimsesizler yurdu dediler. Burası yurt değil belki dilenci kampı... Binada konuşacak kimse yoktu, bir memuru varsa da onu bulmak mümkün olmadı.”

Kimsesizler yurdunun bu halini gören Ilgaz, ertesi gün Vali Lütfi Kırdar ile konuşmaya gitmiştir. Ilgaz, kimsesizler yurdunda gördüğü sefaleti anlatmış, bu yurdun İstanbul’da bir belediye olmadığına işaret olduğunu belirterek yurdun kapatılmasını istemiştir. Ilgaz’ın ardından yurdu ziyaret eden Lütfi Kırdar ise yurdun halini görmüş, kapatılması emrini vermiştir.

Kimsesizler Yurdunun kapatılmasının ardından vicdan azabı duyan Ilgaz, İstanbul’a daha bakımlı, daha modern bir bina kazandırmak ve başka bir ihtiyaca cevap olmak için çalışmalara başlamıştır. Savaşın ardından Anadolu’dan iş bulmak için İstanbul’a gelen insanların günlerce dolaşip iş aradığını, iş ararken düzgün yerlerde kalamadıklarını ve yemek yiyecek paraları olmadığını bu yüzden de yardım için sosyal kurumlara başvurdıklarını ancak başvurdıkları yerlerin de çaldıkları kapıların da kendileri gibi kötü durumda olduğunu fark eden Ilgaz, kaldırım taşları üzerinde ağlayarak hastanede tedavi olmak isteyen bu insanların, günlerce yarı aç yarı tok bir biçimde gezdiğine şahit olmuştur. Ilgaz, bu insanları birçok kez dinlediğini, onlara Şehremini ve hastaneyi tarif ettiğini ve saat 14’te Şehremini Halkevine gelmelerini istediğini belirtmiştir.³⁷⁴

Bütün bunlar üzerine İstanbul’a gelenleri iş bulana kadar bir yerde barındırmayı ve geçimlerini temin etmeyi düşünen Ilgaz, bu fikrini CHP İl Yönetim Kurulu’na açmış, fikri kabul görmüştür. Vali ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar’la görüşmüş, Lütfi Kırdar’dan yardım sözü almıştır. Ancak önceliği binayı bulmak olmuştur. Ilgaz, bunun üzerine ertesi gün Vakıflar Başmüdürlüğü’ne gitmiş ve durumu

³⁷³ a.g.e., s.139.

³⁷⁴ a.g.e., s.57.

anlatmıştır. Nuruosmaniye Cami avlusunda bulunan eski çini fabrikasının kiraladığı ancak o dönem boş olan bina müsait bir bina olarak İstanbul Belediyesi'ne verilmiştir. Tadilata ihtiyaç duyan bina için hiç vakit kaybedilmeden çalışmalara başlanmıştır. Feshane ve Süreyyapaşa fabrikalarından bağış olarak yün ve battaniyeler alınmış, yardımseverlerle birlikte yurdun bütün ihtiyaçları karşılanmıştır. 50 yataklı ranzalar alınmış, tersaneden yıkanan yünler toplatılmış, yatak ve yorgan yaptırılmıştır. Burada kalacakların duşlarını alabilmeleri ve çamaşırlarını yıkayabilmeleri için bit pazarından bir havagazı ocağı alınmıştır. Hazırlıkların tamamlanmasının ardından Anadolu'dan gelenler için iş bulma yurdu açılmıştır. Ilgaz, açılış konuşmasında, yurdun amacını ve yurdun nasıl bir ihtiyaçtan doğduğunu anlatmıştır. Ilgaz, İş Bulma Yurdu çalışmalarını ve yurt hakkında düşüncelerini kendi notlarında şu şekilde anlatmıştır:³⁷⁵

“Dr. Lütfi Kırdar'ın tavsiye mektubu ile belirli yerlere iş için koşmağa başladılar. Kızılay'dan her gün 50 kişilik yemek geldi. Pırıl pırıl bir yuva içinde temiz yüzlü, tıraşlı, temiz elbiseli işçilere iş bulmuş olduk. Karınları tok, yüzleri, elleri tertemiz. İşleri hazır. Hepimiz mutlu idik. İşçilere 15 gün içinde iş buluyorduk. Bir işçinin köyden gelmesi, yurda yerleşmesi, hepsi bir ay içinde tamamlanıyordu. Bu yurt 1943 yılına kadar işledi.”

Okul aile birliğinde çalışmalar yürüten Ilgaz, okul ve aile eğitimi için 200 öğretmenle birlikte çalışmıştır. Bu tarihlerde okullarda sosyal ve kültürel hiçbir çalışma yapılmamıştır. Fatih ilçesi öğretmenleri müfettişi Nurettin Atasayar tarafından toplantıya davet edilen öğretmenlerin çalışmalarını programlama işi Ilgaz'a verilmiştir. Hazırlanan bu programda çocuklar, okulda çocuklar ve okul ile ailenin iş birliği yer almıştır.

Bununla birlikte Milli Eğitim Bakanı'nın ricası ile Okul Aile Birliği'nin bir bültenini yayınlamıştır. Ilgaz, bültenin amacını birliklerin çalışmalarını desteklemek ve çocukların en iyi şekilde yetişmelerini sağlamak olarak açıklamıştır.³⁷⁶

Ilgaz, çocukların eğitilmesi, çocukların boş zamanlarını faydalı geçirebilmesi konularına kafa yormuştur. Bunun için çocukların boş zamanlarını değerlendirebilmesi için okul dışı saatlerde hem eğlendirici hem de öğretici bir lokal düşünmüştür. Ilgaz, bu düşüncesini Okul Aile Birliği'ne kabul ettirmiş, bu çalışma için bina arayışına

³⁷⁵ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-043-058.

³⁷⁶ Ilgaz, Atatürk'e 100. Yıl Armağanı, s.91.

başlamıştır. Ancak bina bulunamamıştır. Bunun yerine başka bir çalışmayı yönetim kuruluna kabul ettiren Ilgaz, yaz aylarında çocukların başı boş gezmelerini önlemek için bir program hazırlamıştır. Üniversite öğrencileri ile kısa bir oryantasyon sonrasında, ilk ve orta okul öğrencilerinden oluşan onar kişilik gruplarla çalışmalar yapılmıştır. Bu sayede çocuklar tatil aylarını değerlendirmiştir.³⁷⁷

Ilgaz, CHP’de faaliyet yürüttüğü dönemde İstanbul’da her ihtiyacı karşılayacak bir sosyal tesise ihtiyaç olduğunu düşünmüş, yoksul aileleri denetleyecek, fişlere bağlayacak bir yerin hayalini kurmuştur. Yoksul bir ailenin her şeye ihtiyacı olduğunu varsayan Ilgaz, bu ihtiyaçları aynı binanın içine yerleşmiş olan dört derneğin karşılayacağı ve ailenin kalkınmasına yardımcı olacağı bir tesis planlamıştır. Ilgaz, Recep Peker başbakan olduktan sonra ona düşüncesini açmıştır. Recep Peker’e bir de rapor götüren Ilgaz’ın düşüncesi kabul görmüştür. Biraz zaman sonra Ilgaz’a, bu sosyal tesis için kendisine 40 bin lira tahsis edileceğinin haberi gelmiştir. Henüz arsası bile olmayan parayı kendi üstüne almak istemeyen Ilgaz, parayı Kızılay’a vermiş, orada himaye edilmesini sağlamıştır. Ancak 1950 seçimlerinin kaybedilmesiyle para Kızılay’da kalmış, Ilgaz’a verilmemiştir. Ilgaz, bu konuya dair pişmanlığını anılarında anlatmıştır.³⁷⁸

Ilgaz, milletvekilliği döneminde Hatay ve Çorum’da hemen hemen bütün ilk okulları gezmiş, bu okullardaki çocukların sorunlarını incelemiştir. Bu okullardaki çocukların babasının, ağabeylerinin, annelerinin kıyafetlerini giydiğine dikkat eden Ilgaz, kitap ve defteri olmayan çocukların büyük oranda olduğunu gözlemlemiştir. Ilgaz’ın gözleri çocukların ayağına takılmış, çocukların ayaklarında ayakkabılarının olmadığını görmüştür. Çocukların öğle yemeğini nerede yediğini soran Ilgaz, çocukların yalnızca sabah çorba yediğini, onun dışında bir şey yemedikleri cevabını almıştır. Ilgaz, köylülerin sorunlarına dair bir şeyler yapılması gerektiğini düşünmüştür. Öğretmenlerin ve okulların adreslerini almış, Ankara’ya dönünce bir şeyler yapabileceğini söylemiştir. Ilgaz, büyük bir çaresizlik içinde kaldığını belirtmiş, o anki hislerini anılarında şu şekilde anlatmıştır:³⁷⁹

³⁷⁷ a.g.e., s.160-161.

³⁷⁸ a.g.e., s.131.

³⁷⁹ a.g.e., s.161.

“Böyle eli boş köye geldiğimden çok üzgündüm. Ankara’ya dönünce dostlarıma, ahbablarıma durumu anlattım. Ve İstanbul’a dönünce tanıdığım bir lastik fabrikasından 250 çift lastik ayakkabı ile kitap, defter, kalem tedarik ederek köye öğretmene gönderdim. Ne yazık ki bu eşyaların alındığına dair ne okuldan ne de öğretmenden hiçbir haber alamadım. Şimdi ne zaman yağmur yağsa çıplak ayakla çamur içinde okula gelen çocukları anımsarım. Bu şekildeki çocuklara Çorum’da da rastladım. Ve onlara da merhum Rüştü Dik Türk’ten teberru olarak 350 çift lastik ayakkabı alarak gönderdim.”

Ilgaz, aynı tarihlerde Bitlis’teki köy okullarına da yardım yapmıştır. Oradaki çocuklara lastik ayakkabılar gönderen Ilgaz’ın okul öğretmeninden aldığı ve çok etkilendiği teşekkür mektubu şu şekildedir: *“Çocuklara gönderdiğiniz lastik ayakkabılarını dağıttık. Bu çocuklar ilk defa ayakkabı giyiyorlar. Ve o kadar sevinç duydular ki, sevinçten ayaklarına bakmadan yürümüyorlar. Bize soruyorlar bunları geri almayacaksınız değil mi?”*³⁸⁰

Ilgaz, Bitlis’teki bu okullara milletvekilliğinin sona ermesinden sonra da yardımlarda bulunmuştur. Ilgaz’ın köy okullarında yaptığı başka bir çalışma ise kız çocuklarının okula gönderilmelerini sağlamak olmuştur. Kız çocuklarının okullara gitmesine sıcak bakmayan köy halkı, okullara gönderilen yardım eşyaları arasında kız çocukları için de kıyafetleri olduğunu öğrenince kız çocuklarını okula göndermiştir. Ilgaz, bu sayede geçici de olsa bir çözüm bulmuştur.

Ilgaz, gezdiği yerlerde çevresini daima gözlemlemiş, gezdiği kentlerdeki yazma eserlere ve tarihi eserlere dair incelemelerde bulunmuştur. Buradaki incelemelerini yetkililere söylemiş, sonucunu da takip etmiştir. Ankara, Eskişehir, Afyon Karahisar, Adana, Çorum, Bursa ve İstanbul’dan birçok el yazısı kitabı toplattırması, bu kitapların Milli Eğitim Kitaplığına gönderilmesini sağlamıştır. Ilgaz, bir gün Kütahya Tavşanlı ziyaretinde türbeye benzer bir kitap deposu görmüştür. Burayı oldukça bakımsız bulan Ilgaz, vakit kaybetmeden kütüphanenin sahibine mektup yazarak, bu kitaplardan herkesin yararlanması gerektiğini belirtmiştir.³⁸¹ Ilgaz ısrarlı takibinin sonunda kütüphanenin sahibiyle iletişim kurmayı başarmıştır. Kütüphanenin sahibi mektubunda, on bin ciltten fazla kitap, bine yakın el yazması olduğunu söylemiş, belediyeden bir arsa temin edilmesi durumunda kütüphane binası yaptırmak istediğini belirtmiştir. Ilgaz, bunun üzerine Tavşanlı Belediye Başkanlığı’na

³⁸⁰ Aynı yer.

³⁸¹ a.g.e., s.64.

arsa için yazı yazmış, kütüphanenin açık tutulabilmesi için oldukça fazla çaba sarf etmiştir. Bu sayede Tavşanlı'daki kütüphane Millî Eğitim Bakanlığı'na devredilmiş, halka bir kütüphane kazandırılmıştır.³⁸²

Ilgaz, öğrencilerin sorunlarına kayıtsız kalmamıştır. 1940 yılında İstanbul'a başka şehirlerden gelen ve üniversite okuyan kızların nerede kaldığını merak etmiş bunun üzerine araştırmalara başlamıştır. 1940'larda CHP'nin Beyazıt'ta bir erkek yurdu olduğunu ancak kızlara göre bir yurdun var olmadığını gören Ilgaz, Kumkapı, Nişanca, Beyazıt, Aksaray ve Fatih semtlerinde incelemelere başlamıştır. Buradaki incelemelerinden durumun parlak olmadığını gören Ilgaz, üç aylık incelemelerini bir rapor haline getirerek İstanbul Valisi ve belediye başkanı olan Lütfi Kırdar'a başvurmuştur. Yönetim kurulunun raporu kabul etmesiyle hemen bir bina arayışına başlanmıştır. Kısa sürede binanın bulunmasının ardından hemen tadilata başlanmış, hiçbir eksik kalmayacak şekilde yurt tamamlanmıştır. Yurdun açılışı 22 Nisan 1940 yılında yapılmış, davetliler CHP İstanbul parti başkanı Tevfik Fikret Sılay tarafından karşılanmıştır.³⁸³ Birçok milletvekili ve parti başkanının davetli olduğu açılış, şehir bandosunun çaldığı İstiklal Marşı ile başlamıştır.

O dönem CHP Vilayet İdare Heyeti'nden olan Ilgaz, açılış konuşmasına Atatürk'ü anarak başlamış, gençliğe yurt kapılarını açmaktan bahtiyarlık duyduğunu ifade etmiştir. İşgal yıllarında kurulan CHP'nin Atatürk ve İnönü'nün çizdiği yollarla zafere ulaştığını belirten Ilgaz, önünde saygı duydukları bu yolun çalışmalarına kuvvet ve hız verdiğini vurgulamıştır. Ilgaz, konuşmasına şöyle devam etmiştir:³⁸⁴

“İlk olarak şehir ve kasabalarımızdan İstanbul'a yüksek tahsil yapabilmek için sıcak aile muhitlerinden akın akın gelen gençlerimizin acaba nerelerde ve ne gibi şerait altında yaşadıkları, istikbale ne gibi şartlar altında hazırlandıklarını öğrenmek istedik. Bu düşünce ile genç kızlarımızın oturduğu yerler incelendi. Bu inceleme maalesef bina, bakım murakabe nokta nazarından istediğimiz şartları kâfi derecede bulamadığımızı meydana çıkardı. Bu müşahede ile partimize evvelce açtığı erkek yurdunu genişletti ve buna bir de kız yurdu ilave etti. Büyük fedakarlıklarla başta vali ve parti reisimizin ve diğer arkadaşlarımızın yardımıyla tutulan, tamir edilen, boyanan, döşenen bu

³⁸² a.g.e., s.65.

³⁸³ a.g.e., s.61.

³⁸⁴ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-021-002.

yurt böyle büyük bir ihtiyaçtan doğdu ve yine maalesef ki bu büyük ihtiyacı kısmen karşılamış oldu.”

Bu durumun bir başlangıç gibi görülmesi gerektiğini dile getiren Ilgaz, yurt konusundaki çalışmalara devam edileceğini belirtmiştir. 10 bine yakın üniversite öğrencisi han, medrese, pansiyon dertlerinden kurtulacağını ifade eden Ilgaz, yurt işinde yardım dokunan herkese teşekkür ederek konuşmasını sonlandırmıştır. Ardından yurdun koğuşları teker teker gezilmiştir. Yurtta kalanlardan ise yemek, çamaşır dahil o gün için aylık 20 lira istenmiştir.³⁸⁵

Kız öğrencilere yurt açılmasının haberi ise 23 Nisan 1940 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde³⁸⁶ ve Takvim Gazetesinde³⁸⁷ yer almıştır. Cumhuriyet gazetesinin haberinde yurttan kalmaya başlayan Yüksek Ticaret öğrencisi Jale röportaj vermiştir. Jale, kendilerine bu yurdu yapanlara teşekkür etmiş, her türlü ihtiyaçları temin edilen bu yurttan çalışıp memlekete hayırlı bir birey olmaktan başka amaçları olmadığını söylemiştir. Yıllar sonra Ilgaz, o güne dair anılarını şu cümlelerle anlatmıştır:³⁸⁸

“Bu açılıştan herkes memnundu. Günlerce İstanbul bu güzel yurdu methetti. Ayrıca yurdun açılması Anadolu’da büyük bir sevinç yaratmıştı. Bu münasebetle anne ve babalardan bir hayli teşekkür mektubu ve telgraflar aldık. Yurtta genç kızları yetiştirecek konuşmalar düzenledik. Oraya bir aile havası vermeye çalışarak ana baba hasretlerini gidermeye çalıştık.”

Ilgaz, 1943 yılında İstanbul- Ankara arasında gidip gelerek yaptığı çalışmalara notlarında şu şekilde yer vermiştir:

“1- İstanbul’da Millî Mücadeleye hizmet edenler ve kurulan gizli derneklerin saptanması işine devam. (Bu etüd Türk Tarih Kurumu’na verilmiştir)

2- Köylerden İstanbul’a iş bulmak için gelen köylülerin iş buluncaya kadar barınmaları ve bakımları için açtığım yurdun işletilmesi.

3- Fatih Camii Külliyesindeki binaların tamiri ile Anadolu’dan yüksek öğretime gelen gençler için açılan yurt ve onun ihtiyaçlarını giderme problemleri.

4- İstanbul’da gece kondular.

³⁸⁵ Ilgaz, *Atatürk’e 100. Yıl Armağanı*, s.60.

³⁸⁶ “Kız Talebe Yurdu Açıldı” *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1940.

³⁸⁷ “Kız Talebe Yurdunun Resmi Kürşadı”, *Takvim*, 23 Nisan 1940.

³⁸⁸ Ilgaz, *Atatürk’e 100. Yıl Armağanı*, s.61.

5- İstanbul'da Hasta barındırma pavyonları...

6- Kız öğrenci yurdu... gibi.”³⁸⁹

Ilgaz'ın notlarında da belirttiği gibi en önemli faaliyetlerinden biri Fatih Camii'ndeki binaların tamir edilmesi ve yeniden kullanıma kazandırılması olmuştur. İkinci Dünya Savaşı yıllarında İstanbul'da oldukça sıkıntılı günler yaşanmıştır. Bir taraftan her ihtimale karşı İstanbul'un nasıl boşaltılacağı düşünülürken, bir taraftan diğer şehirlerden insanlar bazı ihtiyaçlarını karşılayabilmek için İstanbul'a gelmiştir. Gelenlerin içinde yüksek öğrenim gören öğrencilerin olması ise Ilgaz'ın dikkatini çekmiştir. Ilgaz, kız yurdunun açılmış olmasına rağmen hala eksikliklerin mevcut olduğunu görmüştür.

Beyazıt'ta bulunan erkek yurdunun ise ihtiyaçları karşılayamayacağından emin olan Ilgaz, partide başında bulunduğu kola her gün gençlerin geldiğini yatacak yer, kitap, giyecek ve para istediklerini belirtmiştir. Ilgaz'a göre en zor olan yatacak yer bulmak olmuştur. Araştırmaları sonucunda Fatih Camii Külliyesi'ne ait olan binalardan faydalanmayı düşünmüş, fikrini söylemek için Lütfi Kırdar'ın yanına gitmiştir. Lütfi Kırdar bu konunun çözümü için Ilgaz'a yetki vermiş, vakit geçirmeden Vakıflar Baş Müdürlüğü ile konuşulmuştur. Ardından binanın tamirine başlanmış, öğrenciler yerlerine yerleşmiştir. Barınma ihtiyacının tamamlanmasının ardından sıra yemek ihtiyacına gelmiştir.³⁹⁰ O dönemde Kızılay aş ocakları savaş nedeniyle çalışmıştır. Ilgaz, Kızılay'ın temsilcilerinden İsmail Cemal Bey ile görüşmüş, gençlere öğle ve akşam yemeklerinden faydalanabilmeleri için karne dağıtmıştır. Öğrencilerin berber, hamam, sinema gibi yerlere gidebilmesi için de toplantılar düzenleyen Ilgaz, bu sayede Eminönü'ndeki berberlerden, Aksaray'daki Tevekkül hamamcısından ve İpekçilerin yardımı ile sinemacılar da karne almıştır. Gençlerin bütün ihtiyaçlarını karşılamak için çalışan Ilgaz, o gençlere dair bir anısını şöyle anlatmıştır:³⁹¹

“İhtiyaç bu kadar değildi. Bir gencin sinemaya giderken biz kız arkadaşıyla gidebilmesi için cuma günleri için iki kişilik bilet dağıtırken bu gençlerin, ayakkabılarının da ele alınmasını düşünememiştim. Bir gün bu yurtları denetlerken birkaç gencin odalarında oturduklarını gördüm. Bana ayakkabılarını tamire verdiklerini, bu yüzden de dışarı çıkamadıklarını söylemişlerdi. İçime işleyen bu konuşma üzerine ayakkabı savaşı açarak

³⁸⁹ a.g.e, s.56.

³⁹⁰ a.g.e., s.58.

³⁹¹ Aynı yer.

gençlere yeni veya az kullanılmış, ayakkabılar bulmağa çalışmış ayrıca bir tamirci ile de haftanın iki günü bu yurtlara uğramasını sağlamıştım.”

Ilgaz, 11 Kasım 1946 yılında Parti Grup Başkanlığına Cumhuriyet’in ilanından beri 60’tan fazla ilden İstanbul’a tedavi için gelen hastaların çokluğuna dair bir yazı vermiştir. Buradaki en temel eksikliğin tam teşekküllü hastanelerin ülkenin bütün illerinde olmamasından kaynaklandığını düşünen Ilgaz, bu durumun bir alışkanlık olmadığına dikkat çekmiştir. Ilgaz, İstanbul sokaklarında sırtlarında hastalarını taşıyan köylülere denk geldiğini, hastaların ise hastanelerdeki yatak eksikliğinden zor durumda kaldığını belirtmiştir. Grup Başkanlığına verdiği yazıda gözlemlerinden bahseden Ilgaz, hastaların hem kendileri hem de hastalıklarını bulaştırdıkları insanlar için tehlikeli olduğunu belirtmiş, onlar için şehrin boş alanlarına binalar yapılması gerektiğini aktarmıştır. Ilgaz, bu binalara ranzaların koyulmasını ve hastanelerde yer açılana kadar hastaların burada bekletilmesi gerektiğini düşünmüştür. Bu binaların sağlık ekipleri tarafından da denetlenebileceğini belirten Ilgaz’ın bu düşüncesi yarım kalmış, gerçekleştirilememiştir.³⁹²

Ilgaz, köylere ve köylülere yönelik sorunları görmezden gelememiştir. Türkiye’deki köylerin çok büyük bir kısmını hem vekilliği döneminde hem de vekil olmadığı dönemde sık sık gezmiş, incelemelerde bulunmuştur. Köylerdeki evlerin durumu, köylerde yaşayan yaşlı insanların sorunları, köylerdeki eksiklikler hakkında çalışmalar yapan Ilgaz, eksikliklerin tam olarak giderilememesi durumuna üzülmemektedir. Özellikle milletvekili döneminde elinden geldiğince çözüm üretmeye çalışmıştır. Ilgaz, o günlere dair bazı hislerini şöyle anlatmıştır:³⁹³

“Gerek Hatay’da ve gerek Çorum’da köy gezilerimden daima üzüntü ile dönerdim. Aldığım notları ne yapacağım ve işe nereden başlayacağım. Bu soru daima huzurumu kaçırmıştır. Ankara’ya dönünce ilk işim yapmak istediklerimi bakanlık bakanlık sıralamak olurdu. Bu hazırlandıktan sonra herhangi bir bakanlığa gitmek ve üç dört işi birden neticelendirmek kolay oluyordu. Milletvekilliği süresince hiçbir vatandaşı isteği karşısında cevapsız bırakmadım.”

6 Kasım 1947 tarihinde Başbakan olan Recep Peker tarafından Meclise kimsesiz, terk edilmiş ve anormal çocukların Korunmasına yönelik kanun tasarısı;³⁹⁴

³⁹² a.g.e., s.60.

³⁹³ a.g.e., s.218.

³⁹⁴ Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü Tetkik Müdürlüğü Sayı: 71- 716, 6/318, Tarih: 6.11.1947

İçişleri, Milli Eğitim, Çalışma, Adalet, Bütçe, Sağlık ve Sosyal Yardım komisyonlarında incelenmiş ve buna dair raporlar hazırlanmıştır. Hazırlanan bu kanun tasarısı özellikle Milli Eğitim Komisyonunda tartışmalara yol açmış, zorlukları üzerinde durulmuştur. Ilgaz ise komisyonda yapılan bu konuşmalara aktif bir biçimde katılmış, Eminönü Halkevinde eğitimcilerle yapmış olduğu toplantılarda alınan kararları anlatmıştır. Komisyona sözcü olarak Tezer Taşkiran seçilmiş, Ilgaz da komisyonun sözcü yardımcılığını ve sekreterliğini üstlenerek komisyondan gelen fikirleri bir araya toplamıştır.

1947 yılında Kimsesiz, Terk edilmiş ve Anormal Çocukların Korunması Kanunu Meclis'ten geçtiği halde uzun bir süre hiçbir şey yapılmamıştır. Ilgaz, bu konuya dair hiçbir şey yapılmamasını endişe ile karşılaşmıştır.³⁹⁵ O tarihlerde çıkan kanun unutulmuş, anormal çocuklar bir köşeye atılmıştır. Hiçbir eğitimci bu çocuklar üzerine eğilmemiş, ailelere yardımcı olmamıştır. Var olan eksiklikler üzerine Türk Anneler Derneği İstanbul Merkezi, önemli bir adım atarak çocuklar üzerinde çalışmaya başlamıştır. İstanbul Belediyesinin bağışladığı bir arsa üzerine 1977 yılında Florya Şenlik köyünde yapılan bir bina ihtiyacı karşılamıştır. Ayrıca bir aile İzmit'te 88 dönümlük bir çiftliğini Türk Anneler Derneği'ne hediye etmiş, bu çiftlik binasına da rehabilitasyon merkezi yapılmıştır.³⁹⁶

Ankara'da Bahçelievler'deki evine yeni taşınan Ilgaz'ı kısa bir süre sonra çevre okullardaki öğretmenler ziyarete gelmiş, kendisinden okulların himaye birliğini eline almasını ve başkanlık yapmasını istemişlerdir. Ilgaz, ilk başta bunu kabul etmek istememişse de sonrasında kabul etmek durumunda kalmıştır. Sonuç olarak Bahçelievler İlk ve Ortaokul Birliği Başkanı olan Ilgaz, haftanın belirli günlerinde çocuklarla buluşmuş, ailelerle görüşerek çeşitli sorunlarına çözüm bulmuştur. Ilgaz'dan Beşevler'de yeni yapılan Fen Fakültesi'nin şantiye binası kaldırılmadığı için, mebus evlerinde oturan ailelerin ilkokul çocukları için bir okul açması istenmiştir. Bu istek karşısında zorlandığını belirten Ilgaz, çalışmalarını şu cümlelerle anlatmıştır:³⁹⁷

³⁹⁵ Ilgaz, *Atatürk'e 100. Yıl Armağanı*, s.99.

³⁹⁶ Aynı yer.

³⁹⁷ *a.g.e.*, s.160.

“İlk olarak günlerce şantiyenin sahibi olan müteahhidi aradık. Sonra binanın mühendisi ile konuştuk. Ankara Maarif Müdürü ile anlaştık, halktan bazı yardımlar bulması için bir komite kurduk ve sonra da anne babalara müjdeledik. Şantiye binası yeniden gözden geçirildi. Bir okul ihtiyacına göre onarıldıktan sonra masa, iskemle ve kürsüleri sınıflara yerleştirdik. Duvarları resimlerle süsledik. Bir köşeye haritalarımızı istif ederek ilk okulun açılış törenini yaptık. Bu yeni okul, Bahçelievler ilk okulunun öğrencilerini paylaştı. Sınıflar normal duruma girdi aileler ayrı ayrı bizlere teşekkür etti.”

Ilgaz, milletvekilliği döneminde işçilerin sorunlarına dair incelemelerde bulunmuş, özellikle Çalışma Bakanlığı kurulduktan sonra kurulan Meclis çalışma komisyonunda yer almıştır. ³⁹⁸ Meclis çalışma komisyonu fabrikaların yoğunlukta olduğu bölgelere gezi programı yapmıştır. Gezi komisyonunda Denizli Milletvekili Hulusi Oral, Şerif Korkut, Ali Rıza Arı, Hasene Ilgaz, Eminettin Çeliköz, Naim Kromer, İsmail Ergene, Sabri Koçer yer almıştır. 15 Temmuz 1947 tarihinden 12 Eylül 1947’ye kadar süren gezilerde Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa, Eskişehir, Konya, Kayseri, Sivas, Zonguldak, Kırıkkale, Karabük, Kocaeli ve Akşehir illerine gidilmiştir. Bu illerde fabrikalar gezilmiş, işçi kadın ve erkeklerle, çalışan çocukların durumları, sigortaları, sendikal faaliyetler, işçilerin sağlık durumu, kömür işçileri, maden işçileri teker teker incelenmiştir.

Ilgaz, gezi komisyonu ile Zonguldak’taki Kozlu maden bölgesine gitmiştir. Maden ocaklarını incelemek isteyen komisyon için en uygun ocak, 17 numaralı kömür ocağı olarak gösterilmiştir. Ocağa incekler arasında Ilgaz’da vardır. Ilgaz o anı şu cümlelerle anlatmıştır:³⁹⁹

“Arkadaşlarım bu cesaretimi hayretle inceliyorlar, hatta bazıları ‘vazgeç hanım, biz bile inmeyi düşünmüyoruz’ derlerken diğer bir grupta ‘Bayan Ilgaz kadın olduğu halde ocağa incek biz niye inmeyelim ’diyerek birbirlerine cesaret vermeye çalışıyorlardı. Ocağa incekler belli olunca bize soyunma odasını gösterdiler. Bana bir madenci elbisesi, bir şapka, bir gözlük, bir de elime fener verdiler. Asansöre girdik ve hareket ettik. 17 numaralı ocağa doğru iniyorduk. Kalbimiz çarpıyor ve kimse bir kelime konuşmuyordu. Nihayet asansörcü ‘geldik’ diyerek elektrik düğmesine bastı. 300 metre derine inmiştik. Burada açılmış yollardan birine saparak 7 kilometre tutan bir yolu yürümeye başladık. İşçilerin hatırını soruyor, gördüğümüz bazı aksaklığı defterimize not ediyorduk, ücretleri, hastalıkları, izinleri, aileleri, çocukları, barındıkları yerleri, elbiseleri, yaz ve kış ayları için not alıyordum. İşçiler bizi hayretle

³⁹⁸ Çalışma Bakanlığı, 7 Haziran 1945’te devlet dairelerinin bakanlıklara ayrılması sonucunda kurulmuştur. Bknz: <https://www.csgeb.gov.tr/bakanlik/hakkinda/tarihce/> (Erişim Tarihi 28 Haziran 2022)

³⁹⁹ Ilgaz, *Atatürk’e 100. Yıl Armağanı*, s.202-203.

süzüyordu. Birkaçı bana sokularak elimi öpmek istediler. Bu nasırlı simsiyah eller ve kapkara yüzler arasında yorgun ve mütevekkil bakışan gözleri şefkatle karşıladım.”

Ilgaz, Karabük fabrikalarındaki incelemelerde de bulunmuştur. Burada 600 mahkûmun çalıştırıldığını öğrenen Ilgaz, bu durumu önemsemiştir. Ilgaz, sanayi bölgelerindeki incelemelerde kadın ve erkek işçilerle çocuklar üzerinde çok fazla durmuş, bu konuya dair aldığı notları yetkililere iletmiştir. Notlarından bazıları şunlardır:⁴⁰⁰

“Gece işçi çalıştırılan fabrikalarda, iş yerlerinde, işçinin çalıştığı yerlerin rutubet, loş, aydınlık veya sıcaklık bakımından Sağlık Müdürlüğü’nün ilgisinin çekilmesi, işçileri evinden veya en yakın çevreden alıp işe getirecek ve sabahleyin evine götürecek araçların temin edilmiş olması, gece çalışan işçilerin sabahın sessiz ve karanlık saatlerinde sokaklara bırakılmaması, fevkalade ihtiyaç olmayınca geceleri kadın ve çocukların asla çalıştırılmaması, memleketimizde işe alınan işçilerin bir süre sonra romatizma, siyatik, varis, kalp ve diğer hastalıklarının meydana çıktığı, hastalıkları meydana çıkan işçilerin inatla aynı işlerde tutulmak istendiği, ağır hizmette çalışanlar için 8 saatlik çalışma saatinin 6 saate indirilmesi ve işçilerin münavebe ile çalıştırılmaları, ilk okul çağında hiçbir çocuğun iş yerlerinde kullanılmaması vesaire gibi...”

1948 yılında Eskişehir’de sel felaketi yaşanmıştır. Bunun üzerine Hasene Ilgaz, üyesi ve başkanı olduğu dernekleri hızlıca harekete geçirmiş, ilk yardımı sağlamaya çalışmıştır. Haberi alır almaz yardım edebilmek için Ankara Milletvekili Mebrure Aksoley, İzmir Milletvekili Latife Bekir Çeyrekbaşı, Çorum Milletvekili Hasene Ilgaz, Yardım Sevenler Derneği Umumi kâtibi Avukat Müjgan Ağaoğlu, Kadın Gazetesi sahibi İffet Halim Oruz’dan oluşan grup, bir vagon giyecek ve yiyecekleri Eskişehir’e ulaştırmak için yola çıkmıştır. Ilgaz tarafından harekete geçen ekip, selzedelere vermek için 100 takım elbise, 100 palto, 100 çift ayakkabı ve 8 çuval eşya götürmüştür. Türk Kadınlar Birliği ise, 500 lira değerinde yünden giyecek diktirmiş ve göndermiştir.⁴⁰¹

Hasene Ilgaz’ın dernek kurmanın yanı sıra dernekleri geliştirme konusundaki becerisi herkes tarafından görülmüştür. Bu durumun en güzel örneğini Körler Derneği’nin derneğin gelişmesi için Ilgaz’la görüşmek istemesi vermektedir. Ilgaz milletvekilliği esnasında bir gün Meclis Kitaplığı’nda çalışırken kendisini Körler

⁴⁰⁰ a.g.e., s.203-204.

⁴⁰¹ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-013-202.

Derneğinden dört kişi ziyarete gelmiştir. Bu gelen dört kişi, körler için yeni kurulan derneğin gelişmesinde Ilgaz'dan yardım istemiştir. Ilgaz ise derneğe lokal temini ve üye sayısının artırılması için bilgiler vermiş, okullardaki çocukların göz muayenelerinin düzenli bir biçimde yaptırılmasını rica etmiştir. Ardından dernek için yardımlara başlayan Ilgaz, Meclis'teki arkadaşlarından yılda onar lirayı Körler Cemiyeti'ne vermelerini sağlamıştır. Derneğin gelir elde etmesinin ardından çalışmalara başlanmış, uzakta oturan dar gelirli ailelere ve çocukların okullarına gidilerek göz muayeneleri yapılmıştır. Trahomlu çocukların aileleri ve okulları ile görüşülmüştür. Göz sağlığı üzerine okullarda konuşmalar düzenlenmiştir. Ilgaz ise arkadaşlarına derneği tanıtarak gözleri bozuk olan dar gelirli çocuklar için reçetelerine göre birer gözlük almalarını sağlamıştır. Dernek, göz bakımı ve gözlerin korunması konusunda 20 Mart 1950 tarihinde yabancı bir uzmanla konferans düzenlemiştir. Ilgaz, anılarında o konferansın çok verimli geçtiğini, konferansta dünya üzerinde yaşayan 7 milyon körün olduğunu ve bir yazı sistemi üzerinde çalışmalar yapıldığını öğrendiğini anlatmıştır.⁴⁰² Ilgaz'a bu dernekte yürütmüş olduğu çalışmalardan dolayı şeref üyeliği verilmiştir.

Ilgaz, öğrenci yurtlarına en başından beri önem verdiği için Ankara'daki yurt eksikliğini görmezden gelmemiştir. Ankara'ya okumaya gelen çocukların yurt eksikliğinden dolayı kötü durumda kaldığını gözlemleyen Ilgaz, bir erkek yurdu için Vehbi Koç'la görüşmüştür. Bu görüşmeler olumlu sonuçlanmış Maltepe'de 50 yataklı bir bina yapılmıştır. 6 Haziran 1949 yılında binanın yapımına başlanmış, 1951 yılında tamamlanmıştır. Bu yurdun açılış konuşmasını Ilgaz ve Vehbi Koç yapmış, sonrasında ise misafirlere yurt gezdirilmiştir.⁴⁰³

Ilgaz, 1953 yılında meydana gelen Gönen depreminde okulların zarar görüp yıkıldığını öğrenmiş, ardından hiç vakit kaybetmeden okul aile birlikleriyle çalışmaya başlamıştır. İlk olarak İstanbul, Bursa, Balıkesir valileri ve eğitim müdürleriyle görüşen Ilgaz, okulsuz kalan çocukların İstanbul'a gelmesini sağlamıştır. Ilgaz, merkez olarak Moda İlkokulu'nu göstermiş, her gün ilçelerin okul aile birlikleri ile yapılacak işleri planlamıştır. Ancak hükümet yardım yapamamış, yalnızca çocukların Gönen'den İstanbul'a gelebilmesi için bir vapur tahsis etmiştir. Ardından 233 çocuk

⁴⁰² a.g.e., s.187.

⁴⁰³ a.g.e., s.170.

İstanbul’da ailelerin yanına yerleştirilmiştir. Dönem bittiğinde ise çocuklar ailelerinin yanına dönmüş bu sayede eğitimlerinden geri kalmamışlar, sağlıklı bir biçimde Gönen’e geri dönmüşlerdir. Ilgaz’da kendi kitabında bu olayı şöyle anlatmıştır: ⁴⁰⁴

“1953 yılı, Mart ayı cuma günü gazetelerden ve radyolardan deprem haberini öğrendik. Ders yılının bitmesine 2 ay vardı. Peki okulları yıkılan çocuklar ne olacaktı? (...) Öncelikle İstanbul, Bursa, Balıkesir vali ve eğitim müdürleriyle temasa geçerek okulsuz kalan çocukları İstanbul’a göndermek isteyip istemediklerini öğrendim ve sonra da İstanbul Valiliği ve Eğitim Müdürlüğü ile bağlantı kurarak, okul aile birliklerinden faydalanmak istediğimi savundum. Merkez olarak Moda İlkokulu’nu göstermiştim. (...) Adresler alındı, verildi. 253 çocuk vapura isim okunarak girdi. Aynı şekilde gece saat 10’da İstanbul’da Galata rıhtımında bizi bekleyen İstanbul okullarının aile birlikleri çocuklarımızı teslim aldılar. Kadıköy, Beykoz, Eminönü, Fatih, Beşiktaş, Eyüp, Bakırköy ve diğer ilçelere çocuklar gönderildi. 2,5 ay bu çocuklar misafir oldukları ailelerin çocuklarıyla okullarına gittiler. İçlerinden hasta ve yaralı olanlar tedavi edildi. Her türlü eksiklikleri misafir bulundukları aileler tarafından temin edildi. Hiçbir sorun çıkmadan dikkatli bir takiple yıl sonu geldi. Karnelerini alan çocukları aynı dikkatle Gönen’e götürdük, ailelerine teslim ettik. O gün Gönen bir bayram daha yaşadı. Yıllarca bu aileler beni unutmadı.”

Ilgaz’ın kadınlara seçme ve seçilme hakkını kazanabilmesi için çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Türk Kadınlar Birliği’ndeki çalışmalara aktif bir biçimde katılan Ilgaz, 1935 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesini sevinçle karşılamış, bu konuya dair konuşma bile yapmıştır. Ilgaz, ilerleyen zamanlarda Türk Kadınlar Birliği’nin çalışmalarına aktif bir biçimde katılamasa da destek vermiştir.

Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesinin 19’uncu yıl dönümü nedeniyle 1954 yılında Türk Kadınlar Birliği tarafından etkinlikler düzenlenmiştir. Türk Kadınlar Birliği’nin İstanbul Şube Başkanı İffet Halim Oruz, 1 Mart 1954 tarihinde saat 14:30’da “Kadın Hakları Üzerine” başlıklı bir radyo konuşması yapmıştır. Daha sonra üyeler ve davetliler Türk Kadınlar Birliği Merkezinde saat 15:00’da toplanmış, Taksim abidesine bir çelenk bırakmıştır. Çelenk bırakma töreninin ardından İstanbul Kız Lisesi’nde bir etkinlik düzenlenmiştir. Etkinliğe eski kadın milletvekilleri Mediha Gezgin, Halide Ahıska ve Hasene Ilgaz katılmıştır. ⁴⁰⁵

⁴⁰⁴ Ilgaz, **Okuduklarım Gördüklerim Yazdıklarım**, s.99.

⁴⁰⁵ Sancar, **a.g.e.**, s.280.

İffet Halim Oruz'un konuşmasıyla başlayan etkinlikte söz alan Ilgaz, seçme hakkının öneminden bahsetmiş, kendi deneyimlerini anlatmıştır. Türk Kadınlar Birliği'nin yapmış olduğu bu etkinlik, 2 Mart 1954 tarihli Cumhuriyet gazetesine şu şekilde yansımıştır: *"Mediha Gezgin, Halide Ahıska, Hasene Ilgaz da yaptıkları konuşmada kadının seçilmekten çok daha büyük olan seçmek hakkından bahsetmişler ve intibalarını anlatmışlardır. Türk kadınlığını öven şiirlerin okunmasının ardından toplantıya nihayet verilmiştir."*⁴⁰⁶

Ilgaz'ın yapmış olduğu yardım faaliyetleri yalnızca ülke içerisinde kalmamış, yurt dışına da taşmıştır. İlk olarak İsviçre'de önemli bir rol oynayan Migros'un Türkiye'de kurulma sürecine yardımcı olmuştur. Bu duruma önce toplumu alıştırmak gerektiğini düşünmüş, bunun için çalışmalara başlamıştır. Migros arabaları İstanbul sokaklarında satışa başlamadan önce İstanbul Belediyesi yetkilileri tarafından bir kadın topluluğu kurulmuş, Migros'un topluma yapacağı hizmetleri anlatması için bu kadınlardan yardım istenmiştir. Ilgaz ise çalışmalarını şöyle anlatmıştır:⁴⁰⁷

"Konuşmalarımızla işi planladık. Ayrıca haftanın belirli günlerinde Hal binasındaki lokallerde toplantılar düzenlendi. Bu konuda istek üzerine Migros işçilerine dört ayrı konuda konuşmalar yaptık. En iyi çalışan, halka kibar davranan işçilere, satıcılara hediyeler dağıtıldı. Hasta işçilerin ailelerine ziyaretler yapıldı. Çok çocuklu işçiler himaye edildi. Çocukları okullara yerleştirildi. İki çocuk Dariüşşafaka'ya kondu."

Migros'un İsviçre'de kuruluşuna dair ayrıntılı bir radyo konuşması yapan Ilgaz, bu konuşmasında Migros'un hangi ihtiyaçlardan doğduğuna da değinmiştir. Migros'un kurucusu Duttweiler'in düşüncesinin "tarladan istasyona, istasyondan mutfağa kadar olan bu pahalı kısmı ucuzlatmak" olduğunu ifade eden Ilgaz, konuşmasına şu cümlelerle devam etmiştir:⁴⁰⁸

"Bu düşünce ve ihtiyaç İsviçre'de Migros'u doğurdu. Yüz bin frank sermayeli anonim bir şirket kurularak yedi eski Ford kamyonu ile işe başlandı. İlk günlerde satılığa çıkarılan yalnız yedi madde idi. Bunlar şeker, un, makarna, zeytinyağı, sabun, kahve ve pirinçti. Tüccarlar, bakkallar buna güliyorlardı. Onlara göre Migros muvaffak olamazdı. Yakında piyasadan çekilecek, her şey yine kendilerine kalacaktı. Fakat kurucu böyle düşünmüyordu. (...) İsviçre'de Migros muvaffak oldu. Bugün İsviçre'de 301 sabit mağaza, 60 satış arabası,

⁴⁰⁶ Cumhuriyet, 2 Mart 1954.

⁴⁰⁷ Ilgaz, Atatürk'e 100. Yıl Armağanı, s.130.

⁴⁰⁸ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 1002-001-038.

hatta Migros fabrikaları vardır. 1942'ye kadar kurucuya ait olan bu teşekkül şimdi İsviçre kadınlığına bir şükran borcu olarak hediye edilmiştir. Sayın dinleyenlerim. İsviçre'de olduğu gibi memleketimizde de Migros'un muvaffakiyeti mümkündür. Bunun için zaman zaman arkadaşlarımız buradan sizlere seslenecek ve bazı yardımlar bekleyecektir."

Türkiye'nin Migros çalışmalarının ardından 1957 yılında Migros'un kurucusu Duttweiler'in dört kadın gazeteciyi İsviçre'ye davet etmesi üzerine Ilgaz İsviçre'ye gitmiştir. Ilgaz, orada çeşitli iletişimlerde bulunmuştur. Migros'un kurucusu ile tanışan Ilgaz, Türkiye'ye yönelik yardım talebinde bulunmuştur. Bu sayede yardım kurumları adına kullanılmış 280 dikiş makinesi hediye edilmiştir.⁴⁰⁹ Hediye edilen bu makineler Kızılay'a, Yardım Sevenler Derneğine, Çocuk Esirgeme Kurumu'na ve Verem Savaş Derneği'ne verilmiştir.⁴¹⁰

Ilgaz, Şile el işlerini çağdaştırma konusunda da çalışmalarda bulunmuştur. İstanbul'un ilçesi olan Şile İkinci Dünya Savaşı esnasında ekonomik olarak zorluklar yaşamıştır. Ilgaz ise, Şile'nin geçim kaynaklarını oluşturan mangal kömürü ve soba odunlarını İstanbul'a gönderen araçlar bulmuş, küçük tezgahlar aldırarak bu sayede Şile'ye yardımcı olmaya çalışmıştır. Şile bezleri evlerde yatak, yorgan çarşafı ve gecelik olarak kullanılmış, üzerlerine ise kanaviçe işlenmiş, gezici bohçacı kadınlara sattırılmıştır. Şile'yi sık sık ziyaret eden Ilgaz, Şile hakkındaki düşüncelerini şu cümlelerle anlatmıştır:⁴¹¹

"Şile'yi her ziyaretimde kız çocuklarının ve annelerinin yaptıkları ve sonra da sattıkları el işlerini her defasında gözden geçirir ve yıllardan beri aynı model, aynı iplik ve renklerle çalıştıklarını görerek bu işin ele alınması lazım geldiğine kanaat getirirdim. Fakat işlerimin çokluğu bu konuda çalışmama mâni olurdu."

Ilgaz, el işlerinin yenilenmesi gerektiğine dair fikirlerini 1960 yılında, İstanbul Olgunlaşma Enstitüsü'nü ziyaret ederek anlatmıştır. Ilgaz'ın bu fikri kabul görmüş, vakit kaydetmeden hazırlıklar yapılarak Enstitü'nün öğretmenlerinden Ecmel Erensal, Güzin Gören, Hatice Cantez, Nebahat Candan, Şaziye Taşköprülü ve Ilgaz yola çıkmıştır. Ilgaz, Şile'de var olan Yardımseverler Derneği'nin şubesi ile de görüşmüştür.

⁴⁰⁹ Hasene Ilgaz, "Migros Kadın Kolu", **Yeni Defne Aylık Sanat ve Edebiyat Dergisi**, 1996, Sayı 167-168, s.2.

⁴¹⁰ Aynı yer.

⁴¹¹ **Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi**, Belge No: 10002-043-061.

Şile’de ilkokulun salonunda Şileli kadınlar toplanmış ve yaptıkları el işlerinden sergi hazırlamıştır. Sergideki örnekler Enstitü öğretmenleri tarafından alınmış ve bu örneklere, Galata Köprüsü, kilim, Bursa, merdiven, çevre, mukaddes inci, Çinili cam kızı, aslan pençesi, Konya, çıtır pıtır, ömür, yıldız gibi isimler koyulmuştur. İstanbul’a dönülmesinden kısa bir süre sonra öğretmenler aldıkları modellerden hazırladıkları albümü ve altı gecelik mulajını Ilgaz’a teslim etmiş, ayrıca iki Şileli kızın on beş gün Olgunlaşma Enstitüsü’nde eğitim görmesini sağlamışlardır. Ilgaz kitabında o günü anlatırken şöyle demiştir: *“Bütün bunlar her zaman olduğu gibi benim takibim ve iyi niyetimle sessiz, sedasız yapılmıştır. Aradan yıllar geçti. Hala bu modeller Şile’ye geçim sağlıyor ve sağlayacak. Bu yüzden muthuyum.”*⁴¹²

1962 yılında Erzurum ve Kars bölgelerinde iki yıl üst üste gelen yağış azlığından dolayı kuraklık artmış, insanların ve hayvanların yiyecekleri büyük bir oranda azalmıştır. Kuraklık haberlerinin İstanbul’a da gelmesiyle birlikte doğuya bir yardım kampanyası düşünülmüştür. İstanbul’da emekli Orgeneral Refik Tulga’nın başkanlığında bir yardım kampanyası başlatılmıştır. Refik Tulga’nın eşi Jale Tulgan’ın daveti üzerine Ilgaz, belediye sarayına gitmiş ve bu konuya dair yapılan toplantılara katılmıştır. Ilgaz, özellikle plan ve organize işlerinde oluşturulan komiteye yardım etmiştir. Yardımın gerçekten muhtaç vatandaşlara gitmesini önemseyen Ilgaz, çalışmalarını bu fikre göre planlamış, yardım toplamak için ilçe ilçe kaymakamlıkları dolaşmıştır.

Ilgaz’ın doğuya yardım götüreceği duyulduğunda Ilgaz’ın akrabaları onun gitmemesi gerektiğini, hasta olacağını söylemiştir. Ancak Ilgaz söylenenlere kulak asmamış, *“Ben gitmekte kararlı idim. Çünkü eğer gitmeyecek olsam bu günden yüz misli huzursuz kalacak, hatta doğuda kalacağım tehlikelerden daha fazla bir üzüntü içine gömülecektim”*⁴¹³ sözleriyle o güne dair düşüncelerini aktarmıştır.

25 Ocak 1962 akşamı yola çıkmak için hazır olan kabileyi yolcu etmek için birçok gazeteci gelmiştir. Ilgaz, burada kısa bir konuşma yapmış yardımların devamının geleceğini söylemiştir. Konuşmasının ardından iki vagon yiyecek ve giyeceklerle yola çıkılmıştır. Ilgaz’a yolda Cumhuriyet Gazetesinden Mücahit Beşer,

⁴¹² Ilgaz, *Okuduklarım Gördüklerim Yazdıklarım*, s.66. / *Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi*, Belge No: 10002-033-037.

⁴¹³ a.g.e., s.182-184.

Milliyet Gazetesinden Necmi Onur, Tercüman Gazetesinden Aydoğan İlter, Hür Vatan Gazetesinden Yalçın Kalkavan, Onur Çeliker, Akşam Gazetesinden Doğan Pürsüz eşlik etmiştir.⁴¹⁴ Ilgaz'ın doğuya yardım götürmek için yola çıkması 26 Ocak 1962 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde yer almıştır.⁴¹⁵

29 Ocak 1962 pazartesi günü Erzurum'a varan kabileyi Erzurum Valisi Fahrettin Akkutlu ve halk karşılamıştır. Burada konuşma yapan Ilgaz, yardım etmenin bir vazife olduğunu belirtmiştir. Ilgaz ve beraberindeki heyet köy köy dolaşarak yiyecek ve giyecek dağıtmıştır. Doğu'ya yardım kampanyası 15 Ocak'tan 3 Mart'a kadar sürmüş ve toplamda 409 ton gıda maddesi dağıtılmış, toplanan 4 milyon ise Ankara'ya gönderilmiştir. Bu kampanya ile toplamda 25 bin çocuk yardım görmüş, 362 köye de yardım yapılmıştır.⁴¹⁶

Ilgaz ise kendi notlarında 25 bin çocuğa ve 362 köye yardım yapıldığını, bu yardımlarla 600 ton gıda maddesinin dağıtıldığını belirtmiştir.⁴¹⁷

5 Şubat 1962 yılında Dünyanın Sesi Radyosu'na konuşan Sadi Irmak da Ilgaz ile yapmış oldukları Doğu'ya yardım kampanyası hakkında şu sözleri kullanmıştır:⁴¹⁸

“12 gün evvel İstanbul'da kurulan Doğu'ya yardım kampanyası yönetim kurulunun kararı ile sembolik yardım olarak Doğu'ya Hasene Ilgaz'ın başkanlığında yardım götürmek için Haydarpaşa garından hareket ettik. Beraberimizde 2 vagon hayvan yemi, 3 vagon yiyecek ve giyecek vardı. Erzurum, Kars illeri valileriyle ve yetkililerle Ağrı iline ait bilgileri vasıtalarla tespit ettik. Oraya kadar uzandık. Maksadımız getirdiğimiz her şeyi ihtiyaçları olanların ellerine emin ellerle dağıtmak veya götürmek, böylece hakiki ihtiyaç sahiplerini bulmaktı. Bunun için köylere kadar giderek yiyecek, giyecek dağıttık. Bu yolla kesin bir bilgiye sahip olduk. Doğu'ya yardım 15 Ocak'ta başladı 3 Mart'a kadar sürdü.”

Ilgaz, Doğu'ya yardım kampanyasının son bulmasının ardından, oradaki gözlemlerini 15 Şubat 1962 tarihinde detaylı bir biçimde rapor haline getirmiştir.⁴¹⁹ Raporu başlıklar şeklinde yazan Ilgaz, ilk olarak köylerin şehirlere uzak olduğunu, bu

⁴¹⁴ Aynı yer.

⁴¹⁵ Cumhuriyet, 26 Ocak 1962.

⁴¹⁶ Ilgaz, *Okuduklarım Gördüklerim Yazdıklarım*, s.93.

⁴¹⁷ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-043-058.

⁴¹⁸ Aynı belge.

⁴¹⁹ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-001-052.

nedenle de köylülerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamakta zorlandığını gözlemlemiştir. Köylüler, ihtiyaçlarını almak için şehre gitmek istediğinde ise çok fazla yol parası ödediklerini belirten Ilgaz, buna çözüm olarak şehir merkezlerinde Migrosların kurulması gerektiğini, gezici satış arabaları ile köylünün giyecek, yiyecek gibi birçok ihtiyacının karşılanması gerektiğini düşünmüştür. Yine Ziraat Bankasının köylüye para, buğday gibi dağıtım işlerinde yardımcı olarak, zaman ve para kaybına mâni olması gerektiğini belirtmiştir. Ilgaz, ülkenin imar politikasının yalnızca şehirler için olduğunu, köylerin ihmal edildiğini, oralarda bulunan idarecilerin de bulundukları illerin köyleriyle ilgilenmediklerini gözlemlemiştir. Köylerde okul ve öğretmen eksikliğinin olduğunu vurgulayan Ilgaz, öğretmenlerin halkın seviyesine inemediğini bu nedenle de halkın öğretmenlere karşı soğuduğunu savunmuştur. Ilgaz, köylerdeki insanların harf inkılabından sonra okuyacak başka şeyler bulamadıkları için okuma yazmayı unuttuklarına değinmiş, köylere daha fazla kitap ve dergi gönderilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁴²⁰

Köy kadınları için dikiş kurslarının açılmasının mühim olduğunu, bu kursların programlarla oluşturulması gerektiğini ifade eden Ilgaz, bu duruma bağlı olarak enstitü müdürlerinin öğretmeni istediği yere gönderme yetkisinin kaldırılmasının zorunlu olduğunu aktarmıştır. Çünkü o dönemde tayin edilen öğretmenler, daha yakın köylere gitmek istiyor, bu nedenle uzak köyler ise öğretmensiz kalıyordu.

Ilgaz, doğudaki çocuk ölümlerini de araştırmış, köylerde ebe, sağlık memuru olmamasına dikkat çekmiştir. Veremle Mücadele Derneği'nin düzgün bir çalışma yapmadığını eleştiren Ilgaz, köylerde zührevi hastalıklara, cüzzama ve trokuma dair tarama yapılmadığını raporunda belirtmiştir.⁴²¹

Doğudaki en önemli eksikliklerden birinin de nüfus sayımı olduğuna değinen Ilgaz, bu durumu yapılan yardımlar yoluyla öğrendiğini belirtmiştir. Ilgaz, Ağrı valisinin verdiği nüfus kâğıdı ile başvuranlara yiyecek verileceği haberinin ardından şehre gelenlerin birçoğunun nüfus kâğıdı olmadığını görmüştür. Buna duruma bir çözüm arandığını gören Ilgaz, koyulan bir büro sayesinde kayıtların yapıldığını, toplamda 5, 6 bin vatandaşın nüfusa bu şekilde kaydedildiğini aktarmıştır. Ilgaz,

⁴²⁰ Aynı belge.

⁴²¹ Aynı belge.

raporda son olarak yardım işlerine ve yardım dağıtma usulüne yer vermiştir. Türkiye'nin deprem, sel, kuraklık gibi doğal afetlere hazırlıklı olması gerektiğini savunan Ilgaz, buna rağmen yardım işlerinin başı boş, eksik bir biçimde yürütülmesini ve yardım dağıtma işlerinin plansız olmasını eleştirmiştir.⁴²²

1909 yılında Donanma-i Hümayun Muaveneti Milliye adında bir cemiyet kurulmuştur. Osmanlı donanmasının güçlenmesini amaçlayan bu cemiyetin beyannamesinin ardından tiyatro, konser gibi etkinlikler yapılarak gelir elde edilmiş, toplanan paralarla 1912 yılında Yedigözü Millet, Muaveneti Milliye, Numune-i Hamiyyet, Gayreti Vataniye adı verilen beş nakliye gemisi ve Barbaros Hayrettin, Turgut Reis adı verilen iki büyük zırhlı gemi alınmıştır. I. Dünya Savaşı'nın ardından kapanan bu cemiyet, Türk Donanma Cemiyeti adıyla 11 Mayıs 1965 tarihinde kurulmuştur. Ayrıca Cemiyet, İçişleri Bakanlığının 28.09.1965 tarihli ve 81-103/339 sayılı yazısı ve Danıştay Genel Kurulunun 14.10.1965 tarihli 1965/239-237 yılı kararına göre kamu yararına çalışan dernek olarak sayılmıştır.⁴²³

Ilgaz, cemiyeti kurma işinde görevlendirilmiş, yazılar yazarak, konuşmalar yaparak cemiyete yardımcı olmuştur. O günden sonra cemiyetin bütün çalışmalarında yer alan Ilgaz, cemiyette sosyal kol başkanlığı ve onur kurulu başkanlığı da yapmıştır. Yalova'da lokal temini için halktan yirmi milyon lira toplamıştır. Bu çalışmalar sayesinde Donanma Cemiyeti ilçelerde temsilcilikler açmış, belediyelerle, okullarla, esnaf ve sanatkâr birlikleri ile iş birliği içinde olmuştur. Burada büyük denizcilerin anma törenleri de yapılmıştır. Ilgaz'a bütün bu çalışmalarından dolayı 1968 yılında Daimî Şeref Üyeliği verilmiştir. Cemiyetin 21 Mart 1968 tarihli yazısı ise şöyledir:⁴²⁴

“Sayın Bayan Hasene Ilgaz; cemiyetin kuruluşundan beri yapmış olduğunuz pek kıymetli ve büyük hizmetiniz için yönetim kurulunun 20 Mart 1968 tarihindeki toplantısında Yönetim Kurulu Daimî Şeref Üyeliğini size vermiştir. Saygı ile bildiririz.”

Hasene Ilgaz, köy okullarındaki eksiklikleri yalnızca milletvekilliği döneminde değil, hayatının her döneminde gidermeye çalışmıştır. Ilgaz, Doğu'ya bir gezi programı yapmış ve bu programa göre Bitlis'e de ziyarette bulunmuştur. Şehrin

⁴²² Aynı belge.

⁴²³ BCA Belge No: 030-18-01-02-190-67-12.

⁴²⁴ Ilgaz, **Okuduklarım Gördüklerim Yazdıklarım**, s.84.

manzarasını çok beğenen Ilgaz, şehri gezerken Yumurtatepe Köy Okulu'nun müdürü ile tanışmıştır.

Okul müdürüyle sohbet eden Ilgaz, okul müdürünü çok sevmiş, İstanbul'a döndükten sonra o öğretmeni hiç unutmamış, mektup, gazete ve dergi göndermiştir. Ardından kardeş okul seçmiş ve çuvalar dolusu giyeceği Bitlis'e göndermiştir. Bununla birlikte köyün ağaçlandırılmasına yardımcı olunmuş, okula kazma kürek vb. malzemeler alınmıştır. Bu sayede dostluk kurduklarını belirten Ilgaz, örnek bir köy yaratmaya çalıştığını her fırsatta söylemiştir. Ilgaz, bütün bu süreçte köye gönderilen kitaplar, ansiklopediler ve dergiler için bir okuma salonu yaptırmayı hayal etmiştir. Bu hayalini gerçekleştirmek için Köy işleri Bakanı Vefa Poyraz'a İstanbul Sosyal Hizmetler Federasyon Başkanlığı aracılığıyla bir yazı göndermiştir. Bu yazıda köye bir odanın yapılması, odanın kitaplık ve aynı zamanda köy kızları için dikiş nakış kursları açılacak bir yer olmasını istemiştir. Yumurtatepe'deki okula o seneye kadar hiç kız öğrenci gönderilmediğini öğrenen Ilgaz, okula gösterilen ilgi, gönderilen kıyafetler sayesinde köylünün memnun olduğunu ve bu yıl 8 kız öğrencinin okula devam ettiğini haber almıştır. Ilgaz, bu olayda öğretmenle birlikte iyi bir iş çıkardıklarını düşünmüş, kurulan bu dostluk sayesinde Bitlis'teki çocukların başarıya ulaştığını savunmuştur.⁴²⁵

1976 yılında Bitlis Yumurtatepe Köyü İlkokulu Müdürü Özdemir Gelibolu, Ilgaz'a bir mektup yazmıştır. Bitlis Yumurtatepe'ye yeni atandığını ifade eden Özdemir Gelibolu, mektubunda şu ifadelerle yer vermiştir:⁴²⁶

"Bu öğretim yılı Yumurtatepe Köyü İlkokuluna atanmış bulunuyorum. Benden önceki arkadaşımın kurmuş olduğu ilişkiyi sizinle dürdürmek istiyorum. Göndermiş olduğunuz ayakkabı ve elbiseleri Faik Koçi arkadaşımızla birlikte dağıtırken; çocukların sevincini tasavvur edemezsiniz. Tüm mahrumiyet bölgesinde çalışan okullardaki öğretmenler aynı durumdadırlar. (...) Siz ve sizin gibi yardımsever yurttaşlarımız sayesinde bir an olsun bu mahrumiyeti giderebiliyoruz. Her zaman yardımlarınıza ihtiyaçları vardır. Kışın ayakkabısız, çorapsız ve elbisesiz koymaktan onları kurtarıyorsunuz. Ana ve babalarının dualarını alıyorsunuz. Değerli Başkanım, bugüne dek yapmış olduğunuz yardımlar için teşekkürlerimi sunar saygılarımı bildiririm."

⁴²⁵ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-016-017.

⁴²⁶ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Hasene Ilgaz Özel Arşivi, Belge No: 10002-001-062.

Hasene Ilgaz'ın aktif bir biçimde faaliyet yürüttüğü dernekleri, yapmış olduğu yardım faaliyetlerini bir bölüme sığdırmak oldukça zor. Birbirinden farklı derneklerde sorumluluk alan Ilgaz, aldığı bu sorumlulukları da layığıyla yerine getirmiştir. Kendisinden yardım isteyen kimseyi geri çevirmemiş, gücünün yetmediği durumlarda yardım almaktan da çekinmemiştir.

Ilgaz, ömrünün sonuna kadar faaliyet yürüttüğü derneklerle temas içinde olmuş, hiç kimseyi yarı yolda bırakmamıştır. Çok yaşlandığı yıllarda dahi çağrıldığı törenlere, konferanslara gitmemezlik etmemiş hatta hepsinde konuşma yapmıştır. Ilgaz, 3 Mayıs 2000 tarihinde 98 yaşında hayata gözlerini yummuştur. Ilgaz'ın mezarı ise çok emek sarf ettiği İstanbul Edirnekapı Şehitliği'ndedir.

SONUÇ

Yaşadığı dönemde etrafında büyük izler bırakmış olan Ilgaz, aynı zamanda Osmanlı'nın son döneminden Cumhuriyete geçişe tanıklık etmiştir. İşgal yıllarında, okulda birçok arkadaşıyla işgalleri protesto etmiş, yapılan mitinglere katılmıştır. Katıldığı bu mitinglerde aydın kadınlarla yolu kesişmiş, Halide Edip, Şukufe Nihal gibi milli mücadeleye öncülük eden kadınları yakından görüp, anılarını dinleme şansına sahip olmuştur. Bu öncü kadınlardan dinlediklerinin kendisini ve arkadaşlarını etkilediğinden bahseden Ilgaz, savaş kuşağının bir çocuğu olarak üstüne düşeni fazlasıyla yerine getirmiştir.

Hasene Ilgaz, küçüklüğünden beri öğretmen olmak istemiş ve öğretmenliği çok severek yapmıştır. Öğretmenlik mesleğini, hayatı boyunca yaptığı şeyler arasında en çok gurur duyduğu şey olarak betimleyen Ilgaz, kadınların ve özellikle de çocukların eğitimini her şeyin üstünde tutmuştur. Öğretmenlik ve yöneticilik yılları da dahil olmak üzere ömrünün çok büyük bir kısmını kadınların ve çocukların eğitim almasını sağlamak için çalışmaya adanmıştır. Ilgaz, Atatürk devrimlerini benimseyen ve onları

hayatının her yerinde uygulamaya çalışan bir eğitimci olmuş, öğrencilerine de Atatürk sevgisini yaptığı konuşmalarla ve etkinliklerle aşılamıştır.

Hasene Ilgaz, yaptığı ve yer aldığı bütün çalışmalarda oldukça özverili bir biçimde çalışmış, her şeyi en ince ayrıntısına kadar planladığı için, toplantılar için aranan biri haline gelmiştir. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve çok sevdiği İstanbul’u için çalışmalar yapan Ilgaz, gencecik yaşında birçok derneğin kuruluşunda yer almıştır. O’nun karşılaştığı zorluklar karşısında da özgüvenli, inisiyatif almaktan çekinmeyen özgüvenli tavrı sayesinde, dönemin önemli simaları arasında yer almıştır. Katıldığı etkinliklerde ve toplantılarda yaptığı heyecanlı konuşmalarıyla çevresinde iyi bir hatip olarak tanınmıştır.

Hasene Ilgaz, doğrudan ve aktif bir biçimde kadın hareketinin içinde yer almasa da kadınlara dair sorunları görmezden gelmemiş, kadın sorunlarının çözümünde eğitimin ön planda olduğunu düşünmüştür.

Ilgaz, bütün bu çalışmalarıyla dönemin ileri gelenleri ve Cumhuriyet Halk Partisi’nin yönetici kadroları ile tanışma fırsatı yakalamış, dönemin Valisi Lütfi Kırdar ile yakından çalışmıştır. Ilgaz, onu zorlayan sebeplere takılmamış, çalışmalarına canla başla devam etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk’ün devrimlerini yer, zaman, mekân fark etmeksizin, tüm ülkeye anlatmayı ve benimsetmeyi amaç edinen Ilgaz, Cumhuriyet’i sahiplenen, idealist, aydın bir kadın olarak CHP’ye davet edilmiştir.

Ardından kendini parlamentoda bulan Ilgaz’ın Nakiye Elgun ile de yolu burada kesişmiş, Nakiye Elgun kendisine “*bu Meclis çok konuşanı sevmez*” dese de Ilgaz buna hiç aldırmamıştır. Doğru bildiğini anlatmaktan, savunmaktan asla kaçınmamış, Meclis’te en çok söz alanlar arasına girmiştir. Ilgaz hem Hatay hem de Çorum Milletvekilliği döneminde halk tarafından çok sevilmiştir. Hatay ve Çorum’da bizzat bulunmuş, köy köy, hane hane dolaşmış, burada kadınlarla ve çocuklarla oldukça yakından alakadar olmuştur. Ilgaz, bu şehirleri yalnızca ziyaret etmemiş, geçim kaynaklarına ilişkin araştırmalarda ve önerilerde bulunmuştur. Kendisinden istenenleri geri çevirmemiş, elinden ne gelirse yapmaya çalışmıştır.

1948 yılında öğretmenlerin olduğu bir heyetle Kıbrıs’a giden Ilgaz, burada incelemelerde bulunmuş, İngiliz temsilcilerle görüşmüştür. Ilgaz, Kıbrıs halkı tarafından o kadar sevilmiştir ki kendisinin adı Kıbrıs’ta bir sokağa verilmiştir.

Kıbrıs’a dair bütün gözlemlerini ayrıntılı bir biçimde kâğıda döken Ilgaz sayesinde Kıbrıs’ın adı daha sık anılır olmuştur.

1950 seçimleri öncesinde Ilgaz’ın listenin aşağısında bulunduğunu öğrenen Çorumlular, bu durumu protesto etmiş, Ilgaz’ın seçilmesini istemişlerdir. CHP’ ye ve Ilgaz’a telgraf yollayan Çorumlu kadınlar, bir sonuç alamayınca Ilgaz’ın Demokrat Parti’ye geçmesini dahi teklif etmişlerdir. Ilgaz ise kendisine yapılan tüm ısrarlara rağmen oldukça ilkeli bir duruş sergilemiş, “*parti değiştirmekle memleket düzelmez*” diyerek teklifleri reddetmiştir. Çalışmak için mutlaka bir parti olması gerekmediğini düşünen Ilgaz, 1950’de aktif siyasi yaşamının bitmesinin ardından sosyal sorumluluk bilinciyle çalışmalarına devam etmiştir.

Hasene Ilgaz, hayatındaki dönüm noktası, tek çocuğu olan kızını aniden kaybetmesi olmuş, ancak bunu oldukça olgun bir biçimde kabullenmiştir. Hayatın bir şekilde, bir gün, bir yerde son bulacağını düşünen Ilgaz’a göre bu hayatta önemli olan o yaşamın nasıl sürdürüldüğüdür. Bu nedenle yaşadığı büyük travmanın ardından daha çok çalışmış, daha çok yazmış ve kendini çocuklara, kadınlara, yaşlılara adamıştır.

Ilgaz, genç yaşından itibaren çok değerli kadınlarla bir arada bulunmuş, kadın mücadelesine, milli mücadeleye yön veren bu kadınlardan etkilenmiştir. Kafasındaki bazı fikirlerin gelişmesinin tanıştığı kadınlar sayesinde olduğunu her fırsatta dile getirmiştir.

Hasene Ilgaz, kendi yaşamına dair tecrübelerini ve gözlemlerini insanlarla paylaşmayı bir görev edinmiştir. Bir şeyler hakkında düşünmeyi, araştırma yapmayı ve onu kâğıda dökmeyi çocukluğundan beri çok seven Ilgaz, ömrüne sayamayacağımız kadar çok makale, yazı ve eser sığdırmayı başarmıştır. Yazı yazarak iyileşen Ilgaz, birbirinden çok farklı konulardaki yazılarını okuyucuların beğenisine sunmuştur. Yazdığı bu yazılarda, olaylara bakış açısının ve hayat görüşünün de etkili olduğu görülmüştür. Gezi yazılarında, bulunduğu yeri okuyucularına adeta bir resim tablosu gibi göstermeyi başarmıştır. Ömrünün sonuna kadar yazmaktan vazgeçmeyen, her anını yazmaya devam eden Ilgaz’ın yazarlık yönü de ayrı bir çalışmaya konu olacak genişliktedir.

Gençlik yıllarından itibaren öne çıkan “yardımseverlik” yönü sayesinde birçok kadının, çocuğun, gencin, hastanın, yaşlının hayatına dokunmuştur. Ilgaz, dokunduğu bu hayatlarla bağ kurmuştur.

Savaş yıllarına çok yakından tanık olan Ilgaz, umudunu ve bir şeyleri değiştirebileceğine dair inancını ömrünün sonuna kadar kaybetmemiştir.

KAYNAKÇA

Arşivler ve Kütüphaneler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Hasene Ilgaz Özel Arşivi

Resmî yayınlar

Resmî Gazete

TBMM Zabıt Cerideleri

Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü Tetkik Müdürlüğü Yayını, Sayı: 71- 716, 6/318

1935 Yılı Halkevleri Faaliyet Raporları: 22.02.1935-31.12.1935, Eminönü, Şehremini, Beyoğlu, Beşiktaş, Şişli, Kadıköy, Üsküdar

1936 yılı Halkevleri İkinci Altı Aya Ait Faaliyet Raporları: 01.07.1936-31.12.1936, Eminönü, Şehremini, Beyoğlu, Beşiktaş, Şişli, Kadıköy, Üsküdar

Kitaplar

Adivar, Halide Edip; **Türkün Ateşle İmtihanı**, Atlas Kitabevi, İstanbul, 1992.

Ahmad, Feroz; **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, Hill Yayınları, İstanbul, 2015.

Argunşah, Hülya; **Bir Cumhuriyet Kadını Şukufe Nihal**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.

Atılğan, Gökhan; Aytekin, E. Attila; Ozan, Ebru Deniz; Saraçoğlu, Cenk; Şener, Mustafa; Uslu, Ateş; Yeşilbağ, Melih; **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat**, Yordam Yayınevi, İstanbul, 2015.

Baykara, Tuncer; **İzmir Şehri ve Tarihi**, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir, 1974.

Çakır, Serpil; **Osmanlı Kadın Hareketi**, Metis Yayınları, İstanbul, 2021.

Çavdar, Tevfik; **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)**, İmge Kitabevi, Ankara, 2019.

Çufalı, Mustafa; **Türk Parlamento Tarihi VIII Dönem (1946-1950) III. Cilt: Milletvekilleri Özgeçmişleri**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 46, Ankara, 2012.

Davaz, Aslı; **Eşitsiz Kız Kardeşlik Uluslararası ve Ortadoğu Kadın Hareketleri, Türk Kadın Birliği**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

Deniz, Şadiye; **Türkiye'de Kadın ve Siyaset**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2019.

Eroğul, Cem; **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Belge Yayınları, İstanbul, 1992.

Eroğul, Cem; **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Yordam Yayınları, İstanbul, 2019.

Erol, Tuncer; **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)**, TESAV Yay., Ankara, 2003.

Gümüšoğlu, Firdevs; **Cumhuriyet'te İz Bırakanlar 10. Yıl Kuşağı**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2001.

İlgaz, Hasene; **Kıbrıs Notları**, Kadın Gazetesi Yayını:1, İstanbul, 1949.

_____; **Unutulmayan Yıllar**, Babıali Aziz Uçtay Matbaası, İstanbul, 1970.

_____; **Atatürk'e 100. Yıl Armağanı**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1989.

_____; **Ertuğrul Firkateyni (Yüzüncü Yıl Armağanı)**, Türkiye Şehitlikleri

İmar Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990.

_____; **1915'ten 1921'e Kadar Yatılı Bir Kız Okulunun Öyküsü**, Özyürek Yayınevi, İstanbul, 1991.

_____; **Okuduklarım Gördüklerim Yazdıklarım**, Türk Şehitlikleri İmar Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.

İnan, Afet; **Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1964.

İstanbul Sosyal Hizmetler Koordinasyon Kurulu Çalışmaları, Hazırlayan: İstanbul Sosyal Hizmetler K. Kurulu, Sulhi Garan Matbaası Kolektif Şirketi, İstanbul, 1970.

Köse, Erdal; **İffet Halim Oruz'un Hayatı, Sanatı, Eserleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Özbek, Nadir; **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet: Siyaset, İktidar ve Meşruiyet (1876-1914)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

_____; **Cumhuriyet Türkiye'sinde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar**, Tarih Vakfı ve Emeklilik Gözetim Merkezi, İstanbul, 2006.

Sami, Şemseddin; **Kâmûs-I Türkî**, Hazırlayanlar: Yrd. Doç. Dr. Raşit Gündoğdu; Yrd. Doç. Dr. Niyazi Adıgüzel; Ebul Faruk Önal, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2015.

Sancar, Serpil; **Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

Turgut, Perihan Ergun; **Cumhuriyet Aydınlanmasında Öncü Kadınlarımız**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1998.

Gökçimen, Semra; **Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler (1935-2009)**, TBMM Yayınları, Ankara, 2009.

Yardımsevenler Cemiyeti Genel Merkezinin 1943-1944 Çalışma Raporu, Yeni Cezaevi Matbaası, Ankara, 1944.

Yardımsevenler Derneği Tüzüğü, Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara, 1949.

Yıldırım, Sema; Zeynel, Behçet Kemal; **TBMM Albümü (1920-2010), I. Cilt (1920-1950)**, Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010.

Yıldırım, Sema; Zeynel, Behçet Kemal; **TBMM Albümü (1920-2010), II. Cilt (1950-1980)**, Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010.

Yücel, Hasan Âli; **Türkiye'de Orta Öğretim**, Devlet Matbaası, İstanbul 1938.

Zihnioğlu, Yaprak; **Kadınsız İnkılap**, Metis Yayınları, İstanbul, 2016.

Makaleler

Alacı,Beral; “Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün Siyasette Kadın Algısı ve Cumhuriyet Halk Partili Kadın Milletvekillerinin Faaliyetleri (1939-1950)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Bahar, 2019, s.171-194.

Aydın, Nermin; “İzmir Suikastı ve Nedenleri”, **Asia Minor Studies**, Cilt 3, Sayı 6, 2015, s.22-41.

Arat, Yeşim; “Kadın Eserleri Kütüphanesi’nde İlk Arşiv, İlk Katalog: Hasene Ilgaz”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı 75, 2000, s.39-40.

Bulut, Sedef; “Kadın Kaleminden Kadın Algısı I Aydın Bir Kadın Portresi: Yeni Defne Dergisi’ndeki Yazıları Işığında Hasene Ilgaz”, **Gece Kitaplığı**, Ankara, 2018

Gülen, Tuğba; “Çorum’un İlk Kadın Milletvekili; Hasene Ilgaz”, **Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu**, 28-30 Nisan 2016, s.523-534.

Gümüsoğlu, Firdevs; “Cumhuriyet Devrimlerinin Eylemcisi: Hasene Ilgaz”, **Bilim ve Ütopya**, Sayı:56, Şubat 1999, s.78-84.

Özbek, Nadir; “Osmanlı’dan Günümüze Darülaceze: Sosyal Politika Zihniyeti ve Kent Yoksulluğunun Değişen Niteliği”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı: 288, 2017, s. s.50-61.

Özdemir, Nuray; “Mütareke Döneminde Asri Kadın Cemiyeti’nin Faaliyetleri (1918-1923)”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Sayı 39, 2021, s.107-133.

Uyar, Hakkı; “Çarşaf, Peçe ve Kafes Üzerine Bazı Notlar”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı 33, Eylül 1996, s.6-11.

Sürelî Yayınlar

Akşam Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

Çorum Gazetesi

İkdam Gazetesi

Kadın Gazetesi

Memleket Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Takvim Gazetesi

Tan Gazetesi

Türk Basın Birliği Gazetesi

Ulus Gazetesi

Vatan Gazetesi

Zaman Gazetesi

Hasene Ilgaz'ın Gazete ve Dergi Yazıları

Ilgaz, Hasene; “*Sanayi Kalkınmamız Karabük'ten Zonguldak'a*”, **Safranbolu Gazetesi**, 19 Temmuz 1947.

_____; “*İşçi Kadınlarımız İçin Kadın Kulüpleri*”, **Kadın Gazetesi**, 21 Haziran 1948.

_____; “*Gece İşçileri ve Kadınlarımız*”, **Kadın Gazetesi**, 5 Temmuz 1948.

_____; “*Safranbolu Notları*”, **Kadın Gazetesi**, 18 Eylül 1950.

_____; “*Edirne İntibaları*”, **Kadın Gazetesi**, 30 Ekim 1950.

_____; “*Gaziantep'te Geçen 2 Gün*”, **Kadın Gazetesi**, 4 Aralık 1951.

_____; “*Konya'da El Sanatları*”, **Türk Folklor Araştırmaları**, Sayı: 79, 1956.

_____; “*Şehirden Notlar: Müzikli Dondurma*”, **Yeni İstanbul Gazetesi**, 5 Ağustos, 1956.

_____; “*İsviçre Mektupları: Zürich Belediye Reisini Ziyaret*”, **Yeni İstanbul Gazetesi**, 24 Şubat 1957.

_____; “*İsviçre Notları Migros Teşkilatı*”, **Yeni İstanbul Gazetesi**, 10 Mart 1957.

_____; “*Dağda Bir Gün*”, **Yeni İstanbul Gazetesi**, 24 Mart 1957.

_____; “*Hepimizin Özlediği Bir Hastane Tipi*”, **Yeni İstanbul Gazetesi**, 7 Nisan 1957.

_____; “*Başarı Sağlayan Bir Dernek*”, **Yeni İstanbul Gazetesi**, 6 Haziran 1957.

_____; “*Planlı Bir Toplumda Eğitim ve Öğretim*”, **Ülkücü Öğretmen Fikir, Sanat ve Eğitim Dergisi**, Sayı: 152, Ocak 1972.

_____; “*Aile Planlaması ve Doğum Kontrolü*”, **Yeni Adam Aylık Fikir Sanat Gazetesi**, Sayı: 881 Ocak 1975.

_____; “Bitlis İlini Tanır Mısınız?”, **Eflatun Dergisi**, Yıl 8, Sayı: 85, Ocak, 1976.

_____; “Safranbolu’nun Mimari Değeri ve Folklor Haftası”, **Yeni Defne Aylık Sanat ve Edebiyat Dergisi**, Sayı:1, 1977.

_____; “Dolmabahçe Sarayı’nda Bir Çay Töreni”, **Yeni Defne Aylık Sanat ve Edebiyat Dergisi**, Sayı:2, 1977.

_____; “Kızılay Haftası ve Anıları”, **Yeni Defne Aylık Sanat ve Edebiyat Dergisi**, Sayı: 3, 1977.

_____; “Kıralar ve Evler”, **Eflatun Dergisi**, Yıl 9, Sayı 101, Mayıs 1977.

_____; “Dolmabahçe Sarayında Bir Anma Töreni”, **Yeni Adam Aylık Fikir Sanat Gazetesi**, Sayı: 914, Ekim 1977.

_____; “Amerika’da Bir Şoförün İlginç Cevabı”, **Yeni Adam Aylık Fikir Sanat Gazetesi**, Sayı: 916, Aralık 1977.

_____; “Anneler Günü Darülaceze’de”, **Eflatun Dergisi**, Yıl 11, Sayı 127, Temmuz 1979.

_____; “Safranbolu’nun Mimari Değeri”, **Tarih ve Edebiyat Mecmuası**, Yıl 18, Sayı:2, 1 Şubat 1982.

_____; “Sosyal Çalışmalardan Örnekler”, **Yeni Defne Aylık Sanat ve Edebiyat Dergisi**, Sayı: 15, 1982.

_____; “Safranbolu ve Safran Ekim’i”, **Yeni Defne Aylık Sanat ve Edebiyat Dergisi**, Sayı: 2, 1983.

_____; “Dünün ve Bugünün Kütüphaneleri”, **Yeni Defne Aylık Sanat ve Edebiyat Dergisi**, Sayı: 21, 1983.

_____; “Ceza ve Tevkif Evleri”, **Eflatun Dergisi**, Yıl 18, Sayı 215, Kasım 1986.

_____; “Şile İlçesinin Geçim Kaynakları”, **Yeni Defne Aylık Sanat ve Edebiyat Dergisi**, Sayı: 70-71, 1988.

_____; “Japonya ile Dostluğumuz Nasıl Başladı?”, **Yeni Defne Aylık Sanat ve Edebiyat Dergisi**, Sayı: 72-74, 1988.

_____; “Ankara Yardım Sevenler Derneği Genel Merkezi”, **Yeni Defne Aylık Sanat ve Edebiyat Dergisi**, Sayı: 75, 1988.

_____; “İlkokul Öğretmenlerinin Mutlu Günü”, **Yeni Defne Aylık Sanat ve Edebiyat Dergisi**, Sayı: 85, 1989.

_____; “İkinci Beyazıt Zamanı İmaretler ve Müzikle Tedavi”, **Yeni Defne Aylık Sanat ve Edebiyat Dergisi**, Sayı: 91-93, 1989.

_____; “Yardım Edebilme Terbiyesi ve Alışkanlığı”, **Yeni Defne Aylık Sanat ve Edebiyat Dergisi**, 1991.

_____; “Ormanlarımız ve Keçilerin Ormandan Çıkarılması”, **Yeni Defne Aylık Sanat ve Edebiyat Dergisi**, Sayı: 2, 1992.

_____; “Arap Sade Kahvesi”, **Yeni Defne Aylık Sanat ve Edebiyat Dergisi**, Sayı:141-142, Aralık 1993.

_____; “Bir Yıl Dönümünün Hatırlattıkları”, **Yeni Defne Aylık Sanat ve Edebiyat Dergisi**, Sayı: 7, 1994.

_____; “Migros Kadın Kolu”, **Yeni Defne Aylık Sanat ve Edebiyat Dergisi**, Sayı: 167-168, 1996.

Toker, Metin; “Kimsesiz Çocuklar, ”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 5 Mayıs 1949.

İnternet Erişim Kaynakları

https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d08/HT_1230_1_8.pdf (Erişim Tarihi:17 Ocak 2022)

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/> (Erişim Tarihi: 23 Nisan 2022)

https://kibriskd.org.tr/pg_15_tarihce (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2022)

<https://www.aile.gov.tr/chgm/teskilat-yapisi/kurum-hakkinda/> (Erişim Tarihi: 1 Haziran 2022)

https://www5.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukumetler.html (Erişim Tarihi: 27 Haziran 2022)

https://www.mfa.gov.tr/sayin-ihsan-sabri-caglayangil_in-ozgecmisi.tr.mfa (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2022)

https://www.huzurevleri.org.tr/docs/onceki_donemler_yk_uyeleri.pdf (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2022)

<https://www.fijet.net/index.php> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2022)

<https://www.csgeb.gov.tr/bakanlik/hakkinda/tarihce/> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2022)

EKLER

Ek-1

Hasene Ilgaz'ın da bulunduğu toplu aile fotoğrafı, KEKBMV Hasene Ilgaz Özel Arşivi Belge No:10002-047-2823

Ek-2

Hasene Ilgaz'ın annesine ait portre fotoğrafı, KEKBMV Hasene Ilgaz Özel Arşivi Belge No:10002-047-2793

Ek-3

Hasene Ilgaz'ın çalıştığı bir okuldan Adnan Ötügen ile, Hasene Ilgaz, Atatürk'e 100. Yıl Armağanı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1989, s.162

Ek-4

Taksim Belediye Gazinosundaki bir davette İstanbul Valisi Lütü Kırdar ile, Hasene Ilgaz, Atatürk'e 100. Yıl Armağanı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1989, s.34

Ek-5

3.23

C.H.P.
İstanbul
İl Yönetim Kurulu Başkanlığı

Sayı:
264

12/ŞUBAT/1936.

Kadın Eserleri Kütüphanesi
ve Bilgi Merkezi Vakfı Arşivi
10002-003-023

Bayan Hasene
Şehremini Halkevi Yönetim Kurulu Sekreteri

Parti Genel Sekreterliğinden alınan sureti bağlı
talimatlara uyularak bu kış Yurdun her tarafında konfranslar
verilmesine bağlanmıştır.

Alınan talimat dairesinde sizin de Şehremini Halkevinde
istiklâl ve inkılâp konusu üzerinde iki konfrans vermenizi
diliyoruz.

Bu illeğinin sureti bağlı yazı ile İlçe Yönetim Kurulu
da haberdar ettik. İlçe başkanı ile görüşüp inandığımız
içeriklerle Yurttaşları en çok faydalandıracağımıza kanısız.

Başarılar diler gözlerinizden üşerim.

C.H.P.İst.İl Yönetim Kurulu
Başkanı
Seyhan Seyla: Hilmi Uran

Bağlı

CHP İstanbul İl Yönetim Kurulu Başkanı Seyhan Milletvekili Hilmi Uran tarafından Hasene Ilgaz'a gönderilen 12 Şubat 1936 tarihli mektup, KEKBMV Hasene Ilgaz Özel Arşivi Belge No:10002-003-023

Hilafet **Vilâyet** **Meb'us seçilmiş olanlara ait mazbata**

Adı ve Soyadı	Dahil yerli ve tarhi	Mevakir veya sair adı	Kazanılan reylerin miktarı														Reylerin yekünü		Teşkilatı esaslı ve Meb'us Seçimi kanunlarına göre seçimine engel halleri olup olmadığı	Seçimi hakkında bir günün süreyet vaki olup olmadığı	MÜLÂHAZAT	
			Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Pekârlile	Yazı ile				
<i>Bayram Hacı</i>	<i>1943</i>	<i>24 82</i>	<i>259</i>	<i>43</i>	<i>64</i>	<i>40</i>	<i>40</i>	<i>87</i>	<i>37</i>								<i>48</i>	<i>37</i>	<i>117</i>	<i>Yok</i>	<i>Yok</i>	

4320 numaralı Meb'us Seçimi kanunu gereğince Vilâyetimizde yapılan seçin neticesinde: *Bayram Hacı* Rey ile *Bayram Hacı* Vilâyetimiz Meb'usluğuna Seçilmiş olduğuna dair bir mazbata hey'etimiz tarafından tanzim kılınarak kendisine verildi. *28/2/1943*

Reis *Hilafet* Telif hey'eti ve belediye reisi *Eğilim* Azan *Medi* Azan *Süleyman* Azan *Ali* Azan *M. Dube* Azan *Eğilim* Azan *Eğilim* Azan *Eğilim*

S. N. Saygı

Usulî Hıyetin 15 mart 1943 tasdik İkinci İnkıadında tasdik olunmuştur.

Ek-7

Hasane Ilgaz'ın 1946 Seçimleri Sonrası Çorum Milletvekilliği Mazbatası,
https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d08/HT_1230_1_8.pdf (Çorum), (Erişim Tarihi:17.01.2022)

Ek-8

TBMM'nin Bir Toplantısında Refik Ahmet Sevensil, Sinan Tekelioğlu, Hasan Saka, Sadi Irmak ve Hasene Ilgaz

Hasene Ilgaz, **Atatürk'e 100. Yıl Armağanı**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1989, s.48

Ek-9

Hasene Ilgaz'ın kızı Perihan'ın ölümü, Yeni Sabah Gazetesi, 1945, KEKBMV Hasene Ilgaz Özel Arşivi Belge No:10002-025-042

Kadın İleri
ve Milli Meclis Vakfı Arşivi

10002-001-001

1948 yılı çalışmalarından defterimden çıkarttığım notlar

2/5/1948 kimsesiz çocuklar için konuşma .

6/5/1948 den 17 /5, 1948 kadar Adana sel felaketine gitme , yar-
dım dağıtma, köylerin yerleştirilmesinde
yardımcı olma

27/5/1948 Tarım bakanından buğday siyaseti için iki soru sordum .

2/6/1948 Toprak mahsulleri ofis çalışmaları , hakkında konuş-
ma ve soru

.. Radyoda konuşma

22 / 6/1948 Ceza ve Tevkif Evleri için konuştum

Meclisin tatili . Köy gezileri

1949 YILI

Konuşmalar geziler , yardımlar sosyal çalışmalar.

18/2/1949 Affın mahzurları

13 " Adalet bakanlığı bütçesinde konuşma , gadiyanlar, müba
şirler, ve patronaj için konuşma

R5 " Milli Eğitim bütçesinde konuşma okullarda çocukların de
vam işi ve kitaplar .

Mar: ayı kongralar davetler, geziler

10/4/1949 Bilecik Halk evinde konuşma . Köy gezisi.

21 " Refik Sadam müessesesini ziyaret .

24/ 5/1949 Emekli olmak isteyenlerin 3 yıl aynı maaşta bekletil-
memegi için konuşma

25 " Cepheler için konuşma

1/ Kasım Milli iktisat ve tasarruf cemiyeti kongre başkanlığı

10 " Sâ dokuzu beş gece Atatürk'ün 81. yıl dönümü mîna
sibetile konuşma Gece Hakevinde Atatürk için konuşma

23 aralık Hastalık ve analık sigortaları üzerinde konuşma

26 " Köy okulları için konuşma

27 " Pakistan devletinin kuruluşu konuşma

29 " Dil tarih Coğrafya fakültesinde Kıbrıs için konuşma

Not: Bu sahıfadaki konuşmalardan bazılarını yazmağa imkan bulamadım
çünkü konuşma notlarımı bizden sonra gelen Milletvekilllerinden
bazı arkadaşlar okumak için almışlardı .

Hasene Ilgaz'ın kendi notlarıyla 1948-1949 yılları arasındaki çalışmaları, KEKBMV Hasene Ilgaz Özel Arşivi Belge No:10002-001-001

Ek-11

Hasene Ilgaz, Kıbrıslılarla Konuşurken, Hasene Ilgaz, Kıbrıs Notları, Kadın Gazetesi Yayını:1, İstanbul, 1949, s.53

Ek-12

Hasene Ilgaz ve kabile Magusa'da 28 Çelebi Mehmed'in mezarı başında, Hasene Ilgaz, Kıbrıs Notları, Kadın Gazetesi Yayını:1, İstanbul, 1949, s.144

Ek-13

Printed in England Aug. 1948. (10,000 pads). 5/-168

19.13 **CABLE & WIRELESS LTD**
(INCORPORATED IN ENGLAND)

VIA IMPERIAL

The first line of this Telegram contains the following particulars in the order named: Prefix Letters and Number of Message, Office of Origin, Number of Words, Date, Time handed in and Official Instructions—if any.

CIRCUIT	CLERK'S NAME	TIME RECEIVED
NC	C/D	1213

ISSUING OFFICE
CYPRUS
LARNACA
7 AUG 48
385

NC/316 LEFKA 22 7 1035 =
SAYIN BAYAN HASENE ILGUZ CORUM MILLET VEKILI
GUMRUK LARNACA =
UGURLU YOLCULUKLAR DILER YUKSEK SAHSIYETINIZDE EN
BUYUK TURKUN ELLERINDEN OPERIZ =
TURK KULUBU LEFKE .

Enquiry respecting this telegram should be accompanied by this form and may be made at any of the Company's offices

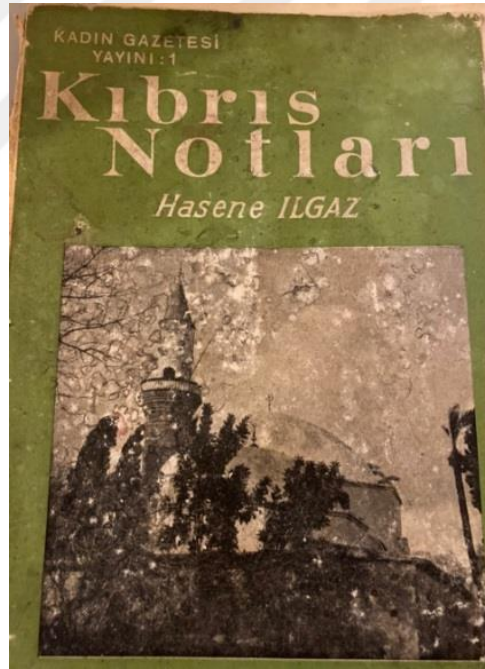
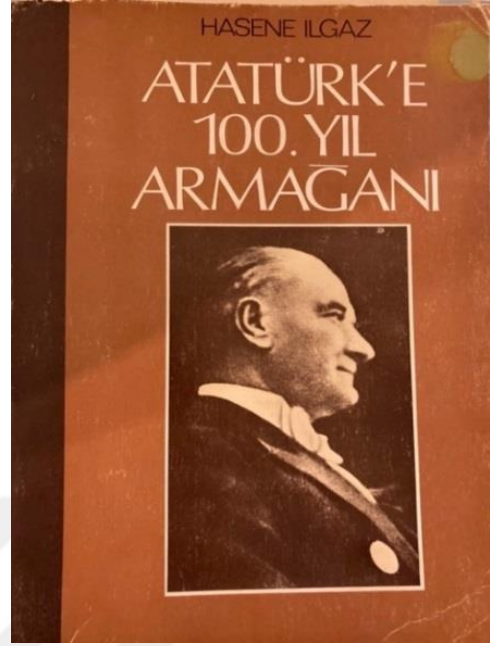
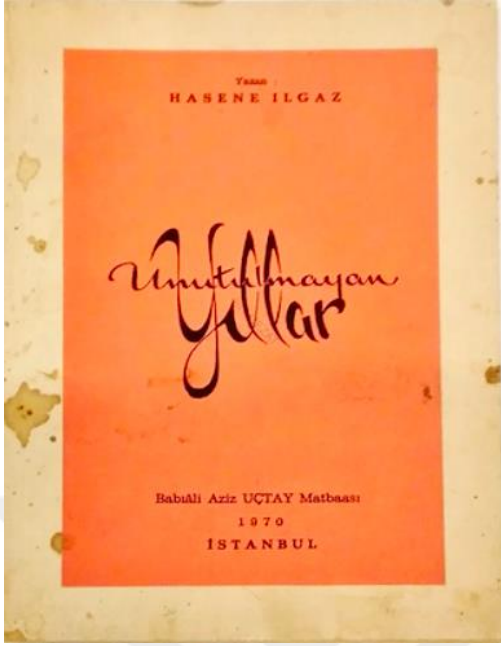
**Türk Kulübü Lefke tarafından Hasene Ilgaz'a saygılarını iletmek için gönderilen not, KEKBMV
Hasene Ilgaz Özel Arşivi Belge No:10002-019-019**

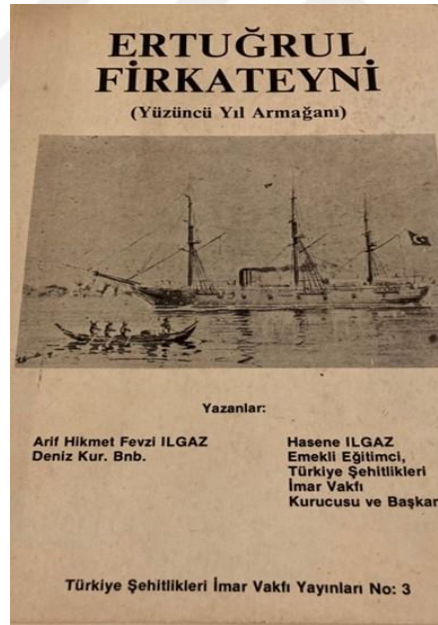
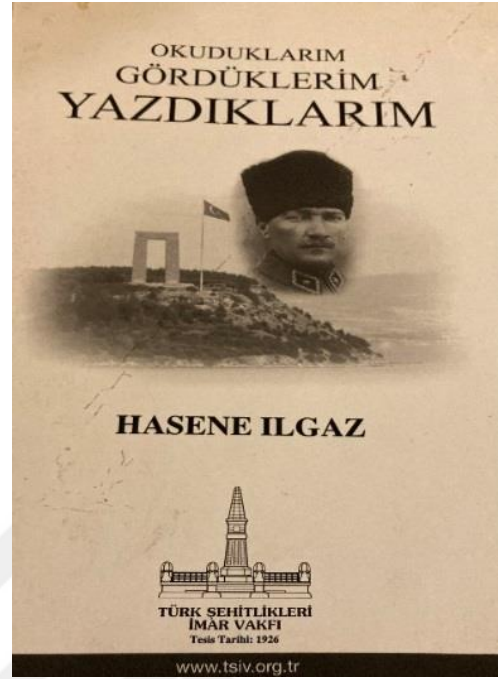
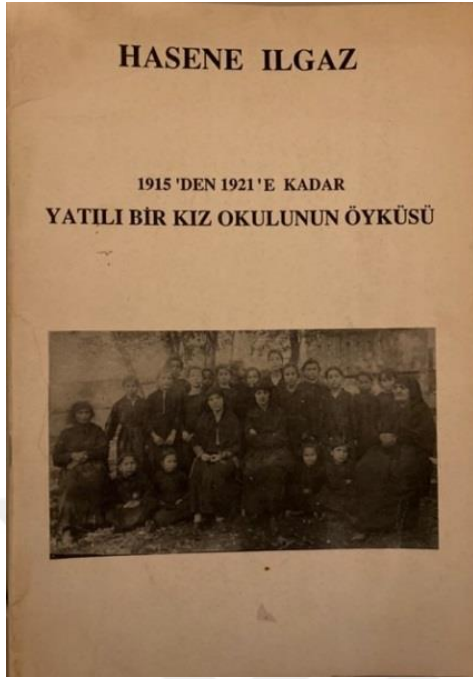
Ek-14

**Kıbrıs'ın Lefkoşa şehrinde Hasene Ilgaz sokağı, Hasene Ilgaz, Atatürk'e 100. Yıl Armağanı,
Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1989, s.118**

Ek-15

Hasene Ilgaz'ın basılmış bazı kitapları

[illegible][illegible]

Yumurtatepe Köyü ve Okul Müdürü

Hasene İLGAZ

Üç yıl evvel doğuda yaptığımız bir gezi programına göre, Bitlis'e de uğramıştık.

Otobüsten inip şehrin manzarasını yüksekten seyretmek için bayırı tırmanırken iletde kalabalık bir Cemaatle giden bir cemazeye rastlamıştık.

Saat sabahın onu idi. Günün bu saatinde bir ölünün gömülme için mezarlığa götürülmesi bizi şaşırtmıştı.

Çevremizde bunu sordüğümüz zaman kimseden bir şey öğrenememi, yalnız 40 yıldır idare edilen bir kan davasını öğrenmiştik. O gün bizimle konuşan genç henüz okuldan yeni çıkmış Yumurtatepe köy okulunun müdürü imiş. Köyde hangi konular üzerinde çalışacağını sorduk. Kan davalarına karşı düşüncelerini öğrenmek istedik. Örnek bir köy ve öğrendi yetiştirilmenin memleket için lazım olduğunu savunduk. Kin

beslemişin üç almanın zararlarını konuşmak ve kendisinden söz almaya çalıştık.

Bize :

— Bu pek zor iş; biz bunu yapmaya muvafık olamayız dedi. Biz yine de ısrar ettik ve bu iş kurtuluş savaşından daha mı zor dedim. O gün Bitlis'ten ayrılırken hep düşünyordum o okulların ders programlarına muhakkak bu konuyu koymalı ve işlemeli.

İstanbul'da dönünce bu genç öğretmeni unuttum. Oda bir şeyler sezinişimim. İlk olarak mektup, gazete ve dergi postahamı hatırlarım sordum. Arkadan kardeş okul seçerek çuvalar dolusu giyecek gönderdik. Fazlaını diğer köylere verebileceğini yazdık. Okulun bahçesi'ni açtık. Bir köye yine açtığımızda içinde yardımcı olduk. Ağaçların korunmasını, çocukların ödevleri, okulun bahçesinin temizliği, say-

gı ve sevgi üzerinde durduk. Ayrıca okula, kazma kürek, tırmık, hortum ve kovalar aldık.

Kasacası köy ve köylü ile öğretmen yardımla dostluk kurmuş, kaynaştık ve örnek bir köy yaratmaya çalıştık.

Şimdi dileğimiz köye gönderdiğimiz kitap, ansiklopedi, harita dergi ve gazeteler için köye bir okuma odası yapabilmektir.

Bu oda aynı zamanda köy odasında olacaktır. Köy 49 hanelidir ve okuldan başka sosyal bir binası yoktur.

Bitlis merkezine 6 kilometre uzaklıkta bulunan bu köy için Köy İşleri Bakanı Sayın Vefa Poyraz'a İstanbul Sosyal Hizmetler Federasyon Başkanlığı yoluyla bir yazı göndermiş bulunuyoruz.

Hicamı: köye bir odanın yaptırılmasıdır. Bu oda aynı zamanda kitaplık, olamaz, köy kızlarına dikti, nakış kursları da açılacaktır.

Yumurtatepe köy okuluna bu yıl kadar kız öğrenci gönderilmemiştir. Okula gösterilen ilgi, gönderilen giysilerin kıyafeti ve okul öğrencilerine dağıtım onları memnun etmiş, bu yıl 8 kız öğrenci okula devam etmiştir.

Bunda öğretmenin rolü şüphesiz büyüktür. Çünkü: büyük şehirlerdeki okulların uzaklarda bulunan köylerden kardeş okul seçmesi ile başlayan bu hayırlı çalışmalar, şimdi tavsamıştır. Bunun sebebi ise gönderilen eşyaların alınıp dağıtıldığı ve demirbasa kaydedildiğini, eşyayı gönderen okullara bilgi vermemeleri yüzündendir. Biz bunu öğretmene söyleyerek haberdarımızın kesdirmesini rica etmişiz, öğretmen bu isteğini yapmıştır, yapmaktadır. Bu da bizim hevesimizi arttırmaktadır. Bu dostluk Bitlis'in tarihini incelemelerde de sebep oldu. Bunu bir başka yazımızda belirtmek istiyoruz.

BİNLERCESİNDEN BİRİ

Onbir kişi görmüş Bekir
Anlatıyor yurdunu, suyunu, toprağını,
Dün, bugün, yarını ve kendi kendisini...

Yeşilirmak gözlerle,
Baka baka dağlara, kaya kaya dağlara,
Sesleniyor bizlere...

Kafam yokmuş diyorlar, okutmadılar beni...

Okul yerine her gün, tarlaya gidiyorum.
Traktör sürüyorum, tamirler yapıyorum...

Yeşilirmak gözlerle, baka baka dağlara,
Kaya kaya dağlara,
Basa basa harilere, sesleniyor bizlere...

Kafam yoktur bilirim, okumuyorum işte...

Ve Bekir! çıkınca,
Camurdan kara hüzün çöküyor içime
Yüreğimize yumuk, dert oluyor kayalar
Ve Anıya dağları...
Kaya kaya dağları...
Yürüyür üstümüze,
Mezar dolu kayalar, siyah yalçın kayalar
Yürüyür üstümüze...

Kafam yokmuş diyorlar, okutuyorlar beni...

A. KUYUMCU

KIYMETİ KALMADI...

Evvelî orkasi için ömrümün
Kiymeti kalmadı, kalan ömrümün.
Tanrım sana sorar birgün hesabın,
Yoluna berhava olan ömrümün.

Mustafa ULUGÖR

Fıkra anlatmak sanatı

Ebru BÜYÜKBEŞE

Eğer hoşça zaman geçirilmek için yazılmış fıkralarla dolu kitaplar varsa elinizde ve siz bu ilginç olayları dostlarınıza aktırırken istemediğiniz halde tatlı insanlar siminin bir örneği olmak zorunda kalıyor; çevrenizde yarattığınız huzursuzluk çemberinin ortaya çıkardığı iticilik ile tepki yokluğu artık eskirtir verecek duruma geldiğinizin göstergesi ve buna da çok üzülüyor iseniz, hemen belirtmemiz gereken önemli bir konu var demektir.

Karşılıklı dehlizinde öyle oturup ne kadar hüzünlü olduğunuzu düşünmeyiniz, yerinizden doğrulup aydınlığı arayınız. Göreceksiniz ki siz de kolayca hoşsohbet insanların garpcisi, çekici özelliğini kazanabilir; iyimserlik bahçesine ulaşabilirsiniz.

Mutluluk cennetine giderken atlayacağınız hendekler de vardır. Bunun için:

1) Anlatıcınız fıkraların nasıl, nerede ve ne gibi olayların ardından söyleceğini kararlaştırıp, yerinde anlatmak size her hareketi ölçülü, neşeli kişilik verecektir.

2) Yersiz ayrıntılar ve uzatmalardan kaçınmanız sizi dostlarınız arasında az fakat öz koruyan kimse olarak sıvırlır.

MÜSLÜMANLIĞI KABUL EDEN FRANSSIZLARIN SAYISI 50 BİN

PARİS—Müslümanlığı kabul ederek din değiştiren Fransızların sayısının 50 bine ulaştığı bildirildi.

Paris'te yayınlanan «Paris Match» dergisi, yaptığı bir araştırmada, Müslümanlığı terah eden Fransızların sayısının giderek arttığını bildirdi.

■ BAKIŞ 10

3) İyi bir dinleyici olursanız, iyi fıkra anlatabilirsiniz. Her kişinin hakkına saygı göstermez ve anlamaz çıkışlar yaparsanız, arkadaşlarınızın sizinle ilgili yüksek düşüncelerini silersiniz.

4) Heyecanlanmadan tane tane konuşarak duraklamasız fıkra anlatmak için zihninizde metnin provasını yaparsanız, çok düşüncü konuşan, ağırbaşlı, saygıdeğer kişi sıfatlarıyla adlandırabilirsiniz.

5) Birtiri ardınca gereksiz tanımlamalar ve kâhkahalarla kesilmiş hayli çok anlatılan fıkralar, hem tatlı şakalar stokunuzu hafifletir, hem de sizi zevksize gevzeze insan olarak nitelendirir.

6) Aktardığınız nokteler topluluğunun esprisini açıklayamaz girmez, baceremediğiniz taktileri fıkraya kalmaktan kaçınırsanız, ne kadar oturaklı ve efendi kimse olduğunuzu belirten şaşkın bakışlarla karşılaşıp onur duyabilirsiniz.

7) Karşınızdakilerin özelliklerini kavrayarak onları incirmeden, daha önce anlattığınız fıkrayı tekrarlamaktan sakınırsanız; rahatlıkla sözü tatlı, dediği tutulur, anlatıldığı dinlenir insanlar sınıfına yükselirsiniz.

MALAYSIA'lı Misafirler

Hasene İLGAZ

Geçen Eylül ayında Türkiye'yi Malasya Müslüman Kadınlar Sosyal Kalkındırma Konseyi üyelerinden kalabalık bir grup ziyaret etti.

15 Eylül 1984'te başlayan bu ziyaret 25 Eylül'de sonuçlandı. İstanbul, Ankara ve İzmir'in tarihi ve turistik yerleri gezildi.

Gezinin amacı, gelişti turistik ise de ayrıca Türkiye'de bulunan çeşitli kadın dernekleri ile ilişki kurulması istemiydi.

Katılı başkanı Malasya'nın ilk Kraliçesi ile şimdiki Kralın balduzı ve Malasya'nın ikinci başkanı, eşi bulunmakta idi.

Bu ziyaretçileri Türkiye'deki sosyal derneklerle tanışabilmek amacıyla İstanbul Sosyal Hizmetler Federasyon Başkanlığı Malasya hakkında bir konferans serisi hazırlanmış ise de bu imkanı bulamamıştır. Bir eğitim ve öğretmen dergisi olarak tanıdığımız Bakış dergisi, sayfa-larına özet bir bilgi verir. Kendilerine teşekkür ederiz.

Malasya'nın yüzölçümü 332.634 km. karedir. Nüfusu onbir milyon ikiyüz bindir. Nüfus artış % 2,9'dur. Malasya'nın dili İngilizce ve Çince'dir.

Malasya, Çin'in güneyinde küçük bir yarım adadır. 16 Eylül 1963 yılında İngilizlerin egemenliği altındaki eski Malasya Federasyonu ile Singapur ve İngiliz sömürgesi arasında kurulmuştur.

1965 yılında Singapur Federasyondan ayrılmış, bağımsız bir Cumhuriyet olmuştur. Malasya 1963 ile 1965 yılları arasında kendisine karşı gerilla savaşı yürütmüş olan Endonezya ile ilişkisini düzenlemeyi başarmıştır. Filipin ile olan ilişkileri henüz tam manasıyla düzenlenmiş değildir.

Malasya meşhurlu bir Cumhuriyet değildir. Malasya'da 14 eyalet vardır. Bunlardan biri beş yıldır bir vali olarak seçilir. 5 yıldan sonra valiler Sultan olarak vazifesinden ayrılır. Malez-

ya'nın iklimi Mezen rüzgârlarının etkisi altındadır. Sıcaklık ve yağın yağlar Ekvator deniz iklimidir.

Ormanları Ekvator ormanındır. Malasya'nın % 90'ı ormanlarla kaplıdır.

Hayvanları, vahşi hayvanlar bakımından zengindir. Kaplanlar, filler, leoparlar, vahşi sırtlar, yaban domuzları, maymunlar, geyikler, gergedanlar ve çeşitli yılanları vardır.

Malasya halkı karışık ıklardan meydana gelir. Nüfusu % 45'ini Malayyalılar, yüzde 35'ini Çinliler, geri kalanları Hintliler ve Pakisthanlılardır.

Ahali en çok kırsal bölgelerde yaşar.

DİN VE EĞİTİM

Resmî din müslüman dindir. Bunun dışında Budist, Konfüçyüs ve diğer dinler vardır.

Malasya dili İngilizce ve Çince'dir. Ülkede 3 üniversite vardır. Tarım önemli kaybetmiştir. Hindistan cevizi, hurma, piring, biber, çay ekilir.

Madenleri kalay, demir, petrol ve altındır.

Sanayi her geçen gün gelişmektedir. Dağ ticaret olarak başlıca kauçuk, kalay, demir, çivi, hurma satar.

Başlıca besin maddeleri çiftlik hayvanlarıdır. Makine ve ulaşım araçları ile. Ayrıca kimyevi ve yakıt da satar.

Ulaşımı daha çok hava ve deniz limanlarındandır.

Türkiye'ni ziyaret eden konsey üyelerine gelince, konsey Malasya'nın onbir eyaletinde kurulmuştur. 24 bin üyesi vardır. Hepsi İngilizce konuşuyor. Şık, zarif, uzun etekli ipek elbiseler giyorlar. Ahemîli selerleriyle Kur'an okuyorlar. Bunu bir yemektan sonra ettikleri duşdan öğrendik. Ayrıca her kadın doğum yaparak müslüman nüfusunun artmasını istiyor.

■ BAKIŞ 11

Hasene İlgaZ'ın makalelerinin bulunduğu bazı gazete ve dergiler

Ek-17

Hasene Ilgaz, Beşevler’de okul açılışında, Hasene Ilgaz, Atatürk’e 100. Yıl Armağanı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1989, s.135

Ek-18

Bakırköy Kaymakamının Huzurevleri Kurma ve Yaşatma Derneği ziyareti. Fotoğraftakiler soldan sağa; İffet Halim Oruz, Hasene Ilgaz, Bakırköy Kaymakamı Dr. Nizami Yeliner, Zekeriya Salıcı, Şaziye Salıcı, Leman Kıvılcım, Huzurevleri Kurma ve Yaşatma Derneği Fotoğraf Arşivi, <https://www.huzurevleri.org.tr/index.php?id=750000&dil=TR&sz=1&sp=1&gid=4> (Erişim Tarihi 17 Ocak)

Ek-19

Hasene Ilgaz'ın bir davette çekilen fotoğrafı, Mevhibe İnönü ile, KEKBMV Hasene Ilgaz Özel Arşivi

Ek-20

Hasene Ilgaz'ın 30 Mart 1950 tarihli Pakistan Başkonsolosluğunda çekilen fotoğrafı, KEKBMV Hasene Ilgaz Özel Arşivi Belge No:10002-047-074

Ek-21

THE NEAR EAST
MERCHANT MARINE ORGANISATION OFFICE
Galata Bankalar Cad. Ankara Sigorta hanı 3/21
İSTANBUL
Cables : ILGAZLAR - İstanbul
Phone : 442152

25 bin soğuk yardım
362 köye yardım yapıldı.
600 ton gıda maddesi dağıtıldı.

Hasene Ilgaz
Ayşel Ökan
İnci Bigat.
Vildan

İkadiçöy-
Üsküdar
Beşiktaş
Kartal
Şile =

Pazartesi günü.

14/3 1962
15 ocaktan 3
marta kadar

600
409
191

THE NEAR EAST
MERCHANT MARINE ORGANISATION OFFICE
Galata Bankalar Cad. Ankara Sigorta hanı 3/21
İSTANBUL
Cables : ILGAZLAR - İstanbul
Phone : 442152

409 ton gönderildi

eldeki para
Ankara'ya - gönderildi -
gıda, esya, okul maddesi

Hasene Ilgaz'ın kendi notlarıyla Doğu'ya Yardım Kampanyası, KEKBMV Hasene Ilgaz Özel
Arşivi Belge No:10002- 043-058

43.61 H. Ilgaz
 Şile Elişlerinin Modernize Edilmesi -

Şileyi her ziyaretimde kız çocukla-
 rının ve annelerinin yaptıkları ve
 sonrada sattıkları elişlerini herde
 fasında gözden geçirir ve yıllardan
 beri aynı model, aynı iplik ve renk
 lerle çalıştıklarını görünerek bu işin
 ele alınması lâzımı geldiğine kanaat
 gettinindim.

Fakat işlerinin çokluğu bu konu-
 da çalışmama mani oluyordu.

Nihayet 1960 yılına gelmiştik. Da-
 ha fazla üzerinde durmadan bir
 gün İstanbul Olgunlaşma Enstitüsü-
 nü ziyaret ederek dileğimi anlatmak
 ve yardım istemek imkânını buldum.

Enstitü dileğimi hemen benim-
 sediler. Bana yardımcı olacaklarını
 vadettiler.

Bu iş düşündüğümde daha kolay
 oldu. Bana — Siz hazırlıklarınızı
 zı yapınız. Sonra bizi Şileye gö-
 rüyorsunuz halkla, hanımlarla konu-
 şunuz dediler - ve bana yardımcı
 olmak için Enstitü öğretmenlerinden

128

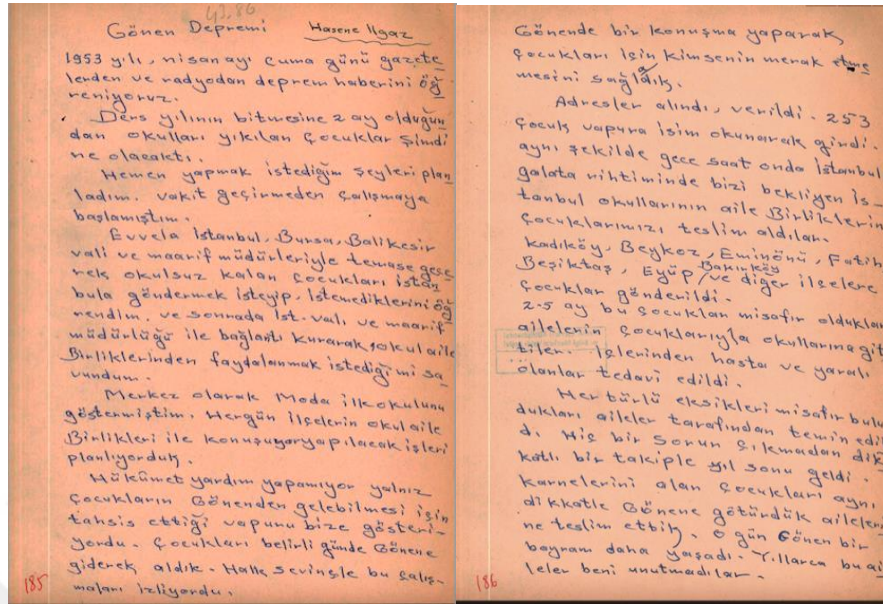
Hasene Ilgaz'ın kendi notlarıyla Şile Elişlerinin modernize edilmesi, KEKBMV Hasene Ilgaz
 Özel Arşivi Belge No:10002-043-061

Ek-23

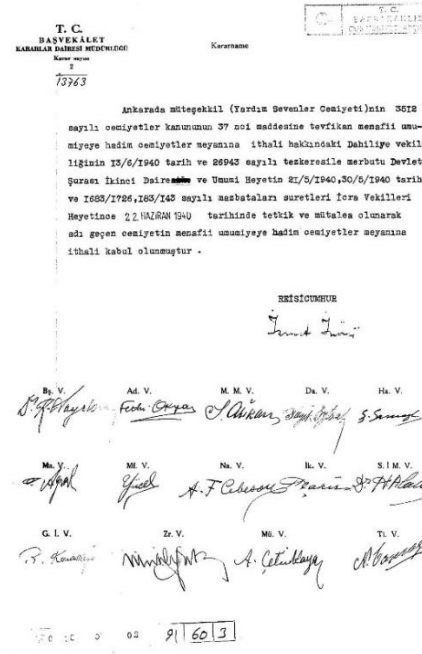
Samatya Çocuk Esirgeme Kurumu 1933-1934 senesinde giydirilen çocuklardan bir kısım,
KEKBMV Hasene Ilgaz Özel Arşivi Belge No:10002-036-068

Ek-24

Hasene Ilgaz'ın kendi notlarında Gönen Depremi, KEKBMV Hasene Ilgaz Özel Arşivi Belge No:10002-043-086

Ek-25

22 Haziran 1940 tarihli 2/13763 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Yardımsevenler Cemiyeti'nin kamu yararına çalışan cemiyet kabul edilmesi, BCA Belge No: 030-18-01-02-91-60-3

Ek-26

Hasene Ilgaz ve arkadaşları otururken, KEKBMV Hasene Ilgaz Özel Arşivi
Belge No: 10002-047-092

Ek-27

Hasene Ilgaz'ın Kıbrıslılar için evinde verdiği davet, KEKBMV Hasene Ilgaz Özel Arşivi Belge
No:10002-047-054

ÖZGEÇMİŞ

Betül Gökçe Akgöl, ilk ve orta öğrenimini Manisa Ahmet Tütüncüoğlu İlkokulu'nda, lise eğitimini ise Manisa Cumhuriyet Anadolu Lisesi'nde tamamladı. Ardından 2015 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü'nü kazandı. Aynı bölümden 2019 yılında mezun oldu. Lisans eğitiminin bitmesinin ardından Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalında yüksek lisansa başladı. Birçok sivil toplum kuruluşunda çalıştı.

İyi derecede İngilizce ve Osmanlıca, orta derecede Arapça biliyor.

